

TC
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

HUKUK ALGISININ YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(MERSİN ÖRNEĞİ)

Refika Nurgül ÜNAL

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇAĞLAYANDERELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2015



T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü



YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Hukuk Algısının Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkileri (Mersin Örneği)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel etik kurallara ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini onurumla doğrularım.

06 / 07 /2015

Refika Nurgül ÜNAL

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Refika Nurgül ÜNAL tarafından hazırlanan “Hukuk Algısının Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkileri (Mersin Örneği)” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir

Başarılı



Başarısız



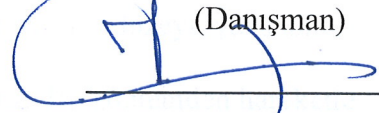
Başkan



Yrd. Doç. Dr.
Mustafa ÇAĞLAYANDERELİ
(Danışman)



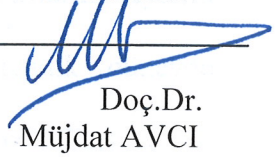
Üye



Doç. Dr.
D. Ali ARSLAN



Üye



Doç. Dr.
Müjdat AVCI

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Enstitü Müdürü



ÖNSÖZ

Sosyolojide ve özel olarak hukuk sosyolojisinde yaşam kalitesi kavramı gereken ilgiyi görmemiştir. Literatürdeki öncü çalışmalardan birisi olacak olan bu yüksek lisans tez çalışmasında hukuk algısının yaşam kalitesi üzerine olası etkileri saha araştırması verilerine dayalı olarak incelendi.

Yaşam kalitesi çalışmalarında bireyin iyi olmasını sağlayacak bileşenlerden daha çok maddi koşullar üzerinde durulmaktadır. Dahası adalet algısı sadece toplumsal güven çerçevesinde değerlendirilmektedir. Oysaki toplumsal değişme sürecinde ve gündelik yaşamda hakçalık konusu temiz içme suyu olanağı, yeterli gelir, eğitim düzeyi yükselmesi veya sağlıklı sosyal ilişkiler kadar önemli/hayati konuma gelmiştir. Bu gözlemden hareketle vatandaşın hakçalık algısı ve memnuniyeti olmaksızın yasaların AB standartlarına uyumu ve yargı hizmetlerinin iyileştirilmesi yoluyla yaşam kalitesinin istendik düzeyde sağlanamayacağı iddia edilebilir. Bu problematiği merkeze alan araştırmamızda Türkiye'nin heterojenik örneği olarak görülen Mersin'de yaşayan bireylerin yargı algısı ve bunun yaşamları üzerindeki etkisinin ne olduğu açıklanmak istenmiştir.

Öncelikli olarak öğrenmeye ve sosyolojiye olan önlenemez merakımı sosyolojik bakış açısı ile ve toplumsal olguyu analiz etme ve toplumsalın sistematik bilgisini üretme yetkinliği ile yer değiştirmemde yol gösterici olan ME. Ü. Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerine teşekkür ederim. Özel olarak, Tez Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çağlayandereli'ye tezin sistematığının kurgusu ve araştırma verilerinin istatistik analizi aşamalarındaki bilgi ve deneyimini paylaşma olgunluğu için şükranlarımı sunarım.

Refika Nurgül ÜNAL Temmuz 2015, Mersin

ÖZET

‘Yaşam kalitesi’ kavramının sosyal bilim alanında giderek popülaritesi artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Yaşam kalitesi kavramını “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” olarak tanımlanıyor. Kavrama esas alınan ölçütler sosyolojik nitelikte olmakla birlikte bu konu sosyoloji çalışmalarında hak ettiği yeri alamamıştır. Yaşam kalitesi çalışmalarında bireyi mutlu edebilecek maddi refah, sağlıklı olma ve eğitime erişebilirlik gibi koşullar öncelendiği halde adil yargı sistemi, dayanışmacı sosyal-kültürel ilişkiler, katılımcı demokrasi ve sürdürülebilir doğal çevre gibi boyutlar ihmal edilmiştir. Bu tespitten hareketle hukuk sosyolojisi alanında adalet algısının yaşam kalitesine etkileri saha araştırması ile incelenmek istenmiştir. Araştırmanın ana varsayımında olumlu hukuk algısının yaşam kalitesinin niteliğine olumlu etkilerinin olacağı ve bu etkilerin yaşam kalitesinin maddi koşulları kadar önemli olduğu iddia edilmektedir. Araştırmanın tali varsayımlarında ise olumlu adalet algısının yargı sisteminin (tarafsızlık, erişebilirlik vd.) özelliklerine bağlı olduğu kadar bireyin (kentlilik, gelir, eğitim vd.) sosyolojik öz- niteliklerine, kentin sunduğu adli hizmetlere ve hükümetin genel af uygulaması gibi içsel-dışsal boyutlu koşullara da bağlı olduğu iddia edilmektedir. Bu iddiayı test etmek için Mersin il merkezinde 388 kişilik örneklem grubuna araştırmacılar tarafından geliştirilen hukuk algısı ve yaşam kalitesi ölçeği uygulanmıştır. Araştırma verilerinin istatistik analizi ana varsayımları doğrulamıştır. Bununla birlikte, toplumda anomi göstergesi olarak olumsuz adalet algısının yaygınlaşmaya başladığı ve bu durumun temel nedenselliğinin siyasal kimlik alanındaki kutuplaşma olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk Sosyolojisi, Sosyal Algı, Yaşam Kalitesi

ABSTRACT

Law Perception of Effects on Quality of Life (Mersin Example)

The popularity of the quality of life is increasing in social sciences. The life quality is defined by World Health Organisation (WHO) as the way of the perception of the people about their goals, expectations, and standards in conjunction with the interests, perceptions and values. On the other hand, although the subject is a sociological phenomenon, it does not have its rightful place in the sociological of works. Mainly material issues such as health, education accessibility and material well-being has been examined in quality of life studies. Nevertheless some other very important issues, such as fair judicial system, solitary socio-cultural relations, and participatory democracy has been neglected. It was aimed to investigate the impacts of the perception of justice on the quality of life in the light of these findings within this study. Main argument of this research is that the favourable perception of law has positive effect on the quality of life to the people, at least as much as the materialistic phenomenon. In addition to that, the favourable perception of law depends not only to the main indicators of the justice system (such as impartiality, accessibility and speed) but also to the individual and political parameters. A scale of the perception law and the quality of life was used to realise the research. The scale was applied to the sampling group of the 388 people. The major findings of the research verify the major hypothesis.

Keywords: Sociology of Law, Social Perception, Quality of Life

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TABLO LİSTESİ.....	viii
GRAFİK LİSTESİ.....	ix
HARITA LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: LİTERATÜR.....	5
II. BÖLÜM: METODOLOJİ.....	19
II.1. Araştırmanın konusu	19
II.2. Araştırmanın önemi	20
II.3. Evren ve örneklem	21
II.4. Veri Toplama ve analiz teknikleri.....	24
II.5. Araştırmanın varsayımları.....	26
II.6. Araştırmanın sınırlamaları	28
III. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	29
III.1. Kavramsal çerçeve.....	29
III.1.1. Yaşam kalitesi.....	29
III.1.1.1. Yaşam kalitesinin göstergeleri.....	33
III.1.1.2. Yaşam kalitesinin bileşenleri	36
III.1.1.3. Yaşam kalitesinin ölçülmesi	43
III.1.2. Hukuk ve yargı sistemi III.1.2.1. Hukukun özellikleri ve adalet	45

III.1.2.2.Hukuk, toplumsal yaşam ve yaşam kalitesi ilişkisi	47
III.1.2.3.Yargı hizmetlerine bağlı yaşam kalitesinin göstergeleri	50
III.1.2.4.Temel yasaların gelişim süreci	55
III.1.2.5.Ulusal yargı ağı projesi (UYAP).....	58
III.1.2.6.Yargı sistemi ile ilgili istatistikler.....	60
III.1.3.Sosyal algı	64
III.2. Teorik çerçeve.....	67
III.2.1.Faydacı yaklaşım.....	67
III.2.2.Sağduyulu değerler yaklaşımı	69
III.2.3.İnsan gereksinimleri yaklaşımı.....	70
III.2.4.Yapabilirlik yaklaşımı	72
IV. BÖLÜM: HUKUK ALGISININ YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNDEKİ	
ETKİSİNİN SOSYOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ	75
IV.1. Mersin ilinde kentsel gelişme, nüfus özellikleri ve adalet hizmetleri	75
IV.2. Araştırma verilerinin analizi IV.2.1.Örneklem grubunun demografik	
özellikleri.....	84
IV.2.2. Hukuk algısı ve yaşam kalitesi algılarının karşılaştırmalı analizi	106
IV.2.2.1. Hukuk algısının yaşam kalitesi üzerinde etkisi var mı?	
Ve varsa bu etki yaşam kalitesinin diğer değişkenlerinin	
etkisi kadar güçlü mü?.....	106
IV.2.2.2. ...Bireyin adalet algısı ile yargıya güven duygusu arasında	
nedensel ilişki var mı?	111
IV.2.2.3.Hukuki metinlerin anlatım dilinin adalet algısına etkisi nedir?	129
IV.2.2.4.Adalet ekonomisinin hukuk algısına etkisi nedir?	133

IV.2.2.5.Yargı mensuplarının mesleki yeterlilik algısı ile yargıya güven duygusu arasında nedensel ilişki var mı?.....	141
IV.2.2.6.Hukuksal katılım ile yargıya güven duygusu arasında nedensel ilişki var mı?	150
IV.2.2.7.Bireyin sosyolojik öz-niteliklerinin hukuk algısına etkisi nedir?	167
IV.2.2.8.Bireyin davaların sayı ve süresi algısı ile hâkim kararının isabetliliği algısı arasında nedensellik var mı? Ve varsa eğer bu durum ‘olumsuz adalet algısı’ nı etkiler mi?	180
IV.2.2.9.Genel af uygulamalarının ‘olumsuz adalet algısına’ etkisi var mı?	187
IV.2.2.10.Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuru sayısının artmasının nedeni adalete güven duygusunun azalması mı?.....	199
IV.2.2.11.Mersin’de hukuksal kalite.....	205
BULGULAR ve SONUÇ	211
KAYNAKÇA	222
EKLER	

TABLO LİSTESİ

1. Mersin Merkez İlçeler Nüfusu, Mahalle Sayısı, Hane Sayısı Ve Hane Büyüklüğü....	17
2 .Örneklem Hesaplama Tablosu.....	18
3 .Hâkim Ve Savcıya Düşen Ortalama Soruşturma Sayısı.....	56
4. Hâkim Ve Savcı Sayıları.....	57
5. 100.000 Kişiye Düşen Hâkim Sayısı.....	58
6 .Türkiye Geneli Ceza Ve Hukuk Mahkemeleri Birlikte.....	58
7 .Cumhuriyet Başsavcılıkları Soruşturma Dosyaları.....	59
8. Mersin İlçelerinin 2014 Yılı Nüfusu (ADNKS).....	72
9 .İller SEGE, 2011.....	73
10 .İlçeler SEGE, 2004.....	76
11 .Urak Rekabetçilik Endeksleri – 2010.....	78
12 .Mersin'de Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler, (2007-2011).....	79
13 .Mersin’de Suç Türüne Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler, 2011.....	81
14 .Mersin’in Değişen Göç Dinamiği (TÜİK ADNKS 2015).....	93
15 .Varsayımlardaki Bağımlı Ve Bağımsız Değişkenlerin Nedensellik İlişkileri.....	105
16 .Pozitif Hukuk Algısının Yaşam Kalitesine Olası Etkileri.....	111
17 .Yargıya Müdahale Algısı.....	117
18 .İktidar Yandaşlarının Mahkemeleri Etkiledikleri Algısının Hâkim Tarafsızlığı Birleşik Dağılım Analizi.....	122
19 .Hukuksal Metinlerin Dili ve Anlaşılabilirliği.....	131
20 .Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı(2014).....	134
21 .Adalet Sisteminin İş Üretimi Etkileyen Faktörler.....	139

22	.Yargı Mensuplarının Mesleki Yeterliliği.....	145
23	.Yargı Mensuplarının Mesleki Yeterliliği t-Testi.....	145
24	.Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Nedir?.....	153
25	.Uyap'ı Bilen Alt-Grubun Yargı Sisteminin Teknik Altyapısı Betimlemeleri.....	166
26	.Davaların Sayı Ve Süresi Ve Bunun Hâkim Kararına Etkisi Algısı.....	182
27	.Davaların Sayı Ve Süresi Ve Bunun Hâkim Kararına Etkisi Algısı t-testi.....	183
28	.Genel Af Hakkında Negatif Yön-Anlamalı Önergelerin Frekans Dağılımı.....	189
29	.Genel Af Hakkında Negatif Yön-Anlamalı Önergelerin t-Testi.....	192
30	.Genel Af Hakkında Pozitif Yön-Anlamalı Önergelerin Frekans Dağılımı.....	193
31	.Genel Af Hakkında Pozitif Yön-Anlamalı Önergelerin t-Testi.....	197
32	.Enformel Hak Arama Davranışı.....	204
33	.Mersin'in Hukuk Kalitesine Göre Türkiye'nin Hukuk Kalitesini Değerlendirme.....	207

GRAFİK LİSTESİ

1. Mersin'de Cezaevine Giren Hükümlülerin Eğitim Düzeyi, 2011.....	80
11. Mersin'de Mahkeme Türüne Göre Ceza Mahkemelerindeki Dava Sayısı 2013.....	82
3. İkamet Yeri.....	84
4. Cinsiyet.....	84
5. Yaş.....	84
6. Eğitim Düzeyi.....	85
7. Meslek	86
8. Hanede Statüsü.....	87
9. Medeni Durum.....	88
10. Çocuk Sayısı	88
12. Hanenin Aylık Ortalama Geliri	89
13. Hanenin Toplam Borcu.....	90
14. Hanenin Ekonomik Durum Algısı	91
15. Yerli-Göçmen Olma Durumu	92
16. Memleket	93
17. Hayatının Büyük Bölümü Nerede Geçti?	95
18. İlçenin Sosyal/Kültürel Özellikleri	96
19. İlçenin Ekonomik Özellikleri.....	97
20. İlçenin Fiziki/Mekânsal Özellikleri	98
21. Etnik Kimlik	100
22. Siyasal Kimlik.....	102
23. Etnik Kimliğe Göre Siyasal Kimlik.....	103
24. Hukuk Algısı.....	106

25. Hukuk Sisteminin Niteliği İle Yaşam Kalitesi İlişkisi.....	107
26. Hukuk Algısına Göre Hukuk Sistemi Nitelik Artışının Yaşam Kalitesine Etkisi Hakkında Düşünceler.....	108
26. Adaletin Yerine Gelmesi Yaşamınızı Nasıl Etkiler?.....	109
27. Adaletin Sağlanması Para Kazanmak, Ev Sahibi Olmak, Sağlıklı Olmak Kadar Önemlidir.	110
28. Adalet Algısı	115
29. Adalet Algısına Göre Hukuk Sistemi Algısı.....	116
30. Yargının Siyasallaşma Algısı.....	118
31. Adalet Algısına Göre Yargının Siyasallaştığı Yönündeki Önermeyi Değerlendirme. 119	32.Yargı Unsurlarının Yetkinliği Algısı120
33. Hâkimler Siyasi Görüşlerine Göre Karar Verirler Önyargısı	121
34. Af Yasaları Hakkında Görüşler	123
35. Yasalardaki Adalet Algısı.....	124
36. Hukuki Deneyimin Yargıya Güven Duygusuna Etkisi.....	125
37. Mahkemeye Gitti Mi?.....	126
38. Davanın Konusu Neydi?	126
39. Mahkemede Statüsü Neydi?	127
40. Dava Nasıl Sonuçlandı?.....	127
41. Dava Öncesi Ve Dava Sonrası Adaletin Dağıtımını Algısı	128
42. Hukuksal Metinlerin Anlaşılabilirliğinin Genel Adalet Algısına Etkisi.....	132
43. Önerme: Dava Açmak Masraflı Bir İştir	136
44. Önerme: Davayı Kazanmak İçin Avukat Tutmak Gerekir	137
45. Türkiye'de Adalet Sisteminin İş Üretimi Algısı	138

46. Dava Süresi Algısının Hukuk Sistemi Yeterlilik Algısına Etkisi	141
47. Hâkim Tarafsızlığı Algısının Yargı Tarafsızlığı Algısına Etkisi	147
48. Hâkim Tarafsızlığı Algısının Genel Adalet Algısına Etkisi	148
49. Hâkim Etkin Soruşturma Algısının Genel Adalet Algısına Etkisi	149
50. Hukukun Felsefi Bilgisinin Adalet Algısına Etkisi	154
51. Hukuk Kurallarının Anlamı	155
52. Medyada Hukuk Haberi Takip Etme	156
53. Medyada Hukuk Haberi Takibinin Hukuk Algısına Etkisi.....	157
54. Takip Edilen Hukuk Haberlerinin Sayısı Histogram	158
55. Medyada Takip Edilen Hukuk Davalarının İsimleri (Konuları).....	159
56. Toplumun Yargı Reformu İlgisi	162
57. Toplumun Yargı Reformu Bilgi Kaynakları.....	163
58. Yargı Reformu İlgisinin Genel Adalet Algısına Etkisi.....	164
59. Toplumun Uyap Bilgisi	165
60. Eğitim Düzeyinin Adalet Algısına Etkisi	169
61. Bireyin Sosyalleştiği Yerleşimin Adalet Algısına Etkisi.....	171
62. Ekonomik Durum Algısının Adalet Algısına Etkisi	175
63. Siyasal Kimliğin Adalet Algısına Etkisi.....	179
64. Dava Süresi Algısının Adalet Algısına Etkisi.....	184
65. Dava Süresi Algısının Adalete Güven Duygusuna Etkisi	185
66. .Dava Sayısının Dava Süresine Etkisi Algısının İsabetli Karar Algısına Etkisi	186
67. Önerme: Mahkemelerde İş Yükü Arttıkça Hâkimlerin İsabetli Karar Vermeleri Zorlaşır	186
68. Af Yasası Hakkındaki Tutumun Hukuk Sistemi Algısına Etkisi	198

69. Af Yasası Hakkındaki Tutumun Yargıya Güven Duygusuna Etkisi	198
70. Adalete Güven Duygusu İle AHİM'ne Başvuru İlişkisi (Kişinin Davranışı).....	200
71. Adalete Güven Duygusu İle AHİM'ne Başvuru İlişkisi (Kişinin Gözlemi)	201
72. Enformel Hak Arama Davranışı	203
73. Mersin'de Hukuksal Kalite.....	206
74. Benchmarking İçin Hukuksal Kalitesi İyi Olan Ülke Önerileri.....	209

HARITA LİSTESİ

Harita 1. Mersin.....	73
-----------------------	----

FOTOĞRAF LİSTESİ

1 .Mersin Adalet Sarayı.....	83
2 .Adaletin Simgesi Themis.....	112

GİRİŞ

Toplumsal gelişmişlik göstergesi olarak ele alınan yaşam kalitesi kavramı çok bileşenli olgudur. En genelde bireyin yaşadığı hayattan memnun olması anlamına gelen yaşam kalitesi içsel ve dışsal etkenlere bağlıdır. Yaşam kalitesini doğanın ve toplumun bireye sunduğu olanak ve hizmetlerin standardı ile birlikte bireyin kendisinin öz-nitelikleri ve sosyal ilişkilerinden memnuniyeti bir arada belirlemektedir. Doğrusu tek bir yaklaşım, paradigma ve bilim olguyu açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Özcan, 2008). Buna karşın farklı bilim alanlarında yapılan çalışmalarda yaşam kalitesinin çeşitli unsurlarından (sağlıklı olma, ekonomik iyi olma veya kamusal hizmetlerden yararlanma gibi) biri veya birkaçı önceleniyor (Sapançalı, 2009). Bu bilinçle bu tez çalışmasında yaşam kalitesi kavramının eksik kaldığı düşünülen hukuksal boyutu saha araştırması verilerine dayalı olarak açıklanmak istenmiştir. Olgunun açıklamasında yapabilirlik yaklaşımı esas alınmıştır. Araştırma verileri Mersin ili merkez ilçelerinde 388 kişilik örneklem grubundan elde edilmiştir. Araştırmanın ana varsayımında olumlu adalet algısının yaşam kalitesini olumlu etkileyeceği iddia edilmiştir. Araştırma verileri bu varsayımı doğrulamıştır.

Kalite kavramı daha çok iktisat, işletme ve pazarlama alanlarında verimlilik ile öne çıkan bir kavram iken “yaşam kalitesi” kavramı, modern hayatın gelişimi, toplumların çağdaşlaşması ve kentleşme ile kent sosyolojisinin çalışma alanına dâhil oldu. Yaşam kalitesi kavramı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” olarak tanımlanıyor. Yaşam kalitesi alanında yoğunlaşan çalışmaların odak noktasını insanlar ve gündelik hayatın süregeldiği çevre arasındaki ilişki oluşturur. Farklı akademik geleneğe sahip alanlarda yapılan çalışmalarda

yaşam kalitesine ilişkin farklı yönler ön plana çıkarılmakta ve değerlendirilmekte olduğundan (Sapancalı, 2009), yaşam kalitesinin bilimsel olarak yorumlanması farklı paradigmaları dikkate alan geniş bir perspektifi zorunlu hale getirdi (Özcan, 2008). Yaşam kalitesi, -küreselleşme olgusunun da etkisi ile- dünya üzerinde yaşayan insanların kaderinin belirlenmesi ulus devlet sınırlarını aştığı için insan hakları bakımından ekonomik politikalarının saptanması, sağlık politikalarının yönlendirilmesi, kentleşme politikalarının belirlenmesi, toplumsal güvenliğin sağlanması gibi sosyal düzenlemeler konusunda nihai amaç haline gelmiştir. Bu nedenle yaşam kalitesi ölçütlerinin gerçekleştirilmesi her geçen gün yaşamımızda daha merkezi bir konum kazandı (Tekeli, 2009: 80).

Konu ile ilgili ilk çalışmalarda gelir, maddi refah ve sağlık gibi hususlar ele alınırken toplumsal gelişmeyle birlikte, maddi zenginliğin yaşam kalitesinin tek başına bir göstergesi olmadığı (Paccione, 2003), toplumsal düzeyde barış ve güven, uygun sosyal çevre, bireyler arasında saygıyı belirleyen sosyal normlar, temiz ve sürdürülebilir doğal çevre, eğitime erişilebilirlik gibi birden fazla somut durumu içeren kavramların da yaşam kalitesinin belirlenmesinde etkili olduğu kabul edilmeye başlandı (Sapancalı, 2009).

Yaşam kalitesi kavramı ile kent yaşamı arasında karşılıklı bir etkileşim ve bağımlılık mevcuttur. Yaşam kalitesi kentleşmenin artmasına bağlı olarak toplumların, ülkelerin ve özelde kentlerin gelişmişlik düzeylerini, buna bağlı olarak dünya kentleri arasındaki hiyerarşiyi belirleyen en önemli ölçüt haline gelmiştir Aynı zamanda kent yaşamı, yaşam kalitesi algısını şekillendirmesi ve bireylerin algılarının yeniden üretilmesinde referans olduğundan kentli bireyin mutluluk ve memnuniyeti, ihtiyaç ve isteklerinin üretilmesi ve karşılanması ile yakından ilişkilidir. Kentsel yaşantı refah, güvenlik, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet gibi soyut boyutları olduğu gibi farklılıklara

tolerans, sivil itaatsizlik, özgürlük isteği, güven, yüksek yaşam doyumu, gibi nesnel boyutlara ilişkin göstergeler de sunar (Marans, 2007).

Hukuk ise toplum yaşamını düzenlemek için, uygulanması devlet tarafından yaptırıma bağlanmış adalete yönelik kurallardır. Modern toplumda insana ilişkin her yaşam durumu hukukun fiilen veya potansiyel olarak düzenleme alanına girer. Bu nedenle hukuk uygulamalarının bireyin yaşantısının her alanını kapsar ve bu bağlamda yaşam kalitesi ile ilişkilidir (Özcan, 2003). Bireylerin doğum, ölüm, beslenme, sıcak ve soğuktan korunma gibi temel ihtiyaçları ile ayrıca bireylerin öngörülebilirlik ve hesaplanabilirlik talepleri hukukun yaşamın her alanına yayılmasını gerektirir (Aral, 1988; Can, 2003).

Bireylerin somut olarak hukuksal uygulamalarla karşılaştıkları en önemli alan yargısal faaliyet alanıdır. Mahkemeler bireylerin, tüzel kişiliklerin ve hükümetlerin toplumsal yaşantılarında temel rol oynayan kent kurumlarıdır. Yargı hizmetinin verildiği mekânlar, aktif ve pasif yargı aktörlerinin yer aldığı kentsel yaşam bireylerin hukuk algısının ve öznel adalet algısının oluşmasında bir referans teşkil eder. Bu anlamda hukuk algısının yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin belirlenebileceği en önemli alan kent yaşamıdır. Mahkemeler toplumsal güvenliğin sağlanması açısından eşsiz bir toplumsal rol ve işleve sahiptir. Bu rol ve işlevlere yasalar düzeyinde üstünlük tanınmış olsa da toplum tarafından hukukun üstünlüğüne benimsenmesi ve kararlarına saygı gösterilmesi yargı algısının nasıl olduğu ile ilgilidir.

Algı (process) duyu organlarından alınan verilerin anlamlı hale getirilmesi yolu ile nesnel dünyanın öznel bilince aktarılmasıdır. Algıyı öğrenme ve doğuştan gelen özellikler etkilemektedir. Sosyal algı ise farklı kaynaklardan gelen sözel ve sözel olmayan – örneğin beden dili gibi -bilgilerin yargı haline getirilerek davranışlarının altında yatan nedenleri çıkarsama sürecidir (Kağıtçıbaşı, 2010; İnceoğlu, 2010).

Kent yaşamının gündemini oluşturan yaşam kalitesinin kent sosyolojisi ile hukuk sosyolojisi arasındaki etkileşim alanında kalan bu çalışma adalet, tarafsızlık, bağımsızlık, bütünlük, şeffaflık, erişebilirlik, güncellik ve kesinlik kriterlerine göre bireylerin hukuk algısının yaşam kaliteleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma yargı algısı ile ilgili olarak yapılan güncel çalışmalar daha çok tespiti yönelik olup önceden yapılmış çalışmalarda elde edilen verilerin sınanması ve yaşam kalitesine etkisinin ölçülerek analiz edilmesi açısından önemlidir.

I. BÖLÜM: LİTERATÜR

Bu bölümde yaşam kalitesi ve hukuk algısı ile ilgili olduğunu düşündüğümüz mevcut bilimsel araştırmalardan öne çıkanlar genel hatları ile incelenerek araştırdığımız konuya şimdiye kadar hangi yaklaşım ve teorilerin ışığından bakıldığı; incelenen olgunun aydınlatılmış ve karanlıkta kalan yönlerinin olup olmadığı ve yaptığımız tez çalışmasının bu konunun bilimsel açıklamasına ne tür bir katkı yapabileceği belirlenmiştir.

Uluslararası Çalışmalar: Mutluluk/yaşam tatmini konusunda uluslararasıdaki farklılığa ilişkin çalışmada Di Tela vd. (2003) 1970'li yıllar ile 1990'lı yıllar arasındaki dönemde 250.000 kişilik Avrupalı ve Amerikalı örneklem üzerinde yaptıkları araştırmada makroekonomik hareketlerin ulusların mutluluğu üzerinde güçlü etkileri olduğunu belirlemişlerdir. Borooah (2006) yaptığı çalışmada 80 ülkede 113.000 katılımcıya mutlu olma kriterlerini sormuş ve genellikle Tanrıya inanma, insanca bir yaşam standardı, bir iş, iyi bir aile ve sosyal hayat, iyi komşuluk ve en önemlisi sağlıklı olmayı istedikleri sonucuna ulaşmıştır. Veenhoven (2012) bir bütün olarak yaşam tatmini ve finans, barınma ve sosyal ilişkiler alanlarından duyulan tatmin konusunda 10 Avrupa ülusunda yaptığı çalışmada ülkeler arasındaki ortalama tatminin oldukça farklı olduğunu bulmuştur. Kuzey Avrupa uluslarında en yüksek düzeyde olan yaşam tatmini, Güney Avrupa'da orta düzeyde Doğu Avrupa'da en düşük düzeydedir. Mutluluk ile gelir arasındaki ilişkiyi inceleyen Headey vd. (2008) ekonomik refahın mutluluk üzerindeki etkisini belirlemek için Avustralya, İngiltere, Almanya, Macaristan ve Hollanda'ya ait hane halkı ekonomik panel verilerini kullanarak yaptığı çalışmada mutluluğun inanılandan daha fazla şekilde ekonomik koşullardan etkilendiğini ortaya koymuştur (Selim, 2010).

Avrupa Birliği ÷lkelerini ele alan çalışmalarda öznel iyi olma ile ekonomi (Hayo ve Seifert), işsizlik (Bockerman ve Ilmakunnas), gelir (Clark vd.) ve aile (Winkelmann) arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Hukuksal yönden kalite araştırmaları daha çok mahkemelerin işleyişine yönelmiş, mahkeme yönetimi kavramı altında değerlendirilmiştir. Mahkeme değerleri eşitlik, adalet, tarafsızlık, karar verme özgürlüğü, bütünlük, şeffaflık, erişebilirlik, aktüellik, kesinlik olarak belirlenmiştir. Mahkeme yönetiminin iyi olabilmesi için 7 alanda başarı gerektiği dile getirilmiştir. Bunlar: 1-Mahkeme Yönetimi ve Liderlik, 2-Mahkeme Politikaları, 3-İnsan, Malzeme ve Finansal Kaynaklar, 4-Mahkeme İşleyişi, 5-Müşteri Talepleri ve Memnuniyet, 6-ödenebilir ve Ulaşılabilir Servisler, 7-Kamuoyu İnanç ve Güveni olarak sıralanmaktadır.

2002 yılında kurulan Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (The European Commission for The Efficiency of Justice) Avrupa adalet sistemiyle ilgili nitel ve istatistiki bilgilerin toplanmasıyla hazırlanan 3 kıyaslama raporu hazırlamıştır. Bu raporlarda Avrupa konseyi üyesi devletlerin yargı sistemlerinin yapısı ve işleyişiyle ilgili olarak adalet sisteminin finansmanı, adalete erişim, adli işlemler ve mahkeme performansı, hukukçuların durumu ve çeşitli rolleri, yargı kararlarının uygulanması gibi alanlardaki duruma yer verilmiştir. Önceleri verimlilik ile ilgili olan komisyon çalışmaları 2007 yılında kalite ile ilgilenmeye başlamıştır.

Ulusal alışmalar: İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezince hazırlanan Adalet Gözet projesinde vatandaşların mahkemeler hakkındaki görüş ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Araştırma sonucunda vatandaşların mahkemeleri olumsuz olarak değerlendirdikleri, mahkemeye güvenin düşük olduğu, mahkeme deneyimi olanların, olmayanlara göre güvenlerinin daha düşük olduğu

saptanmıştır (Kalem vd. 2008).

TESEV tarafından 2009 yılında yayınlanan “Adalet Biraz Es Geçiliyor... Demokratikleşme Sürecinde Hâkim ve Savcılar” başlıklı çalışmada tarafsızlık konusunun yargıda egemen ideolojiye paralel olduğu, AB uyum sürecinde yapılan hukuki reformlara bir direncin bulunduğu, yargı bağımsızlığının sağlanamadığı algısının mevcut olduğu, yargı bağımsızlığının özünü oluşturan yargıçların kendi kendilerini yönetmeleri hususunda yargı eleştirisi, yargıda şeffaflık ve yargının kamusal sorumluluğunda bunların önemine ve işlevine dair inancın eksik olduğu tespit edilmiştir (Sancar ve Atılğan, 2009).

TESEV tarafından 2009 yılında yayınlanan “Biraz Adil, Biraz Değil... Demokratikleşme Sürecinde Toplumun Yargı Algısı” başlıklı çalışmada toplumun yargı erkini bu topluma özgü nedenlerle kuvvetler ayrılığı bilinci ile değil devlet –yargı özdeşliği içinde vatandaşlarına hizmet sunma görevinden çok toplumu kontrol ve terbiye etmesi gereken bir güç olarak değerlendirdikleri, devletin taraf olduğu davalarda mahkemelerin devleti az ya da çok kolladıklarının düşünüldüğü yani yargının tarafsız olmadığı, yargının güçlüden yana olduğu algısının aynı zamanda yargının bağımsız olmadığını düşündürdüğü, bu bağlamda yargıya en önemli müdahalenin hükümetten ve ordudan geldiği iki karşıt düşünce olarak yer aldığı, yargıya güvenin zayıfladığı ancak yine de mahkemelerin son çare olarak görüldüğü çalışmanın bulgularıdır (Sancar ve Aydın, 2009).

TESEV tarafından 2010 yılında yayınlanan “Herkesin Yargısı Kendine... Demokratikleşme Sürecinde Basının Yargı Algısı.” başlıklı çalışmada, basın büyük çoğunluğunun devletçi yargı kurumsallaşmasını desteklediği, başta ordu olmak üzere devlet kurumları ile ilgili hassasiyetlere önem verdiği, yargısal tasarruflarla ilgili toplumu bilgilendirme işlevini kurumsal meşruiyet temelinde ve militarist bir anlayışla yerine

getirdiği, basının olayları ve olguları, kavramsal ve kuramsal düzlemde derinleşme kaygısı gütmenden ele aldığı, yargının ve toplumun demokratikleşmesini sağlayıcı, ön açıcı bir çizgisinin olmadığı... Basının bu tutumundan ayırık olarak toplumun ve yargının demokratikleşmesi ve şeffaflaşması kaygısı taşıyan ve bu yolda çaba gösteren gazeteci ve yazarların da bulunduğu (Erdal, 2010) tespit edilmiştir.

KONDA Araştırma Şirketi 2010 yılında Türkiye genelini temsilen 25 ilde 1814 kişi ile görüşerek toplumun Hukuk ve adalet algı ve beklentilerini tespit etmiştir. Teorik ve kavramsal altyapısı olmayan bu araştırmanın genel bulgusu hukuk algısının görelî (ne olumlu ne olumsuz) olduğudur (KONDA, 2010).

Ülkemizde yaşam kalitesi kavramı beş yıllık kalkınma programları çerçevesinde düzenlenen belgelerde nihai amaç olarak yer almıştır. 2001–2023 dönemine ait Uzun Vadeli Strateji ile 2001–2005 yıllarını içeren 8. Beş Yıllık Kalkınma Planının Uzun Vadeli Gelişmenin Temel Amaçları ve Stratejisi (2001–2023) başlığını taşıyan ikinci bölümünde toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi nesnel bir amaç olarak yer almıştır. Planın Temel Amaç, İlke ve Politikaları (2001–2005) başlıklı üçüncü bölümünde plan döneminin toplumun yaşam kalitesinin yükseltileceği bir dönem olarak öngörülmektedir. Planda BM Çevre ve Kalkınma (Rio) Zirvesinde kabul edilen Gündem 21 belgesi doğrultusunda doğrudan yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedefinin yer aldığı politik taahhütler mevcuttur (DPT, 2000).

BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde kabul edilen Siyasi Bildirge ile Uygulama Planı ve Yenilenebilir Enerji Bildirgesinde yaşam kalitesinin ve süresinin yükseltilmesine yönelik hedefler mevcuttur: İnsan gücü, kadın, aile ve çocuk, tüketicinin korunması, içme suyu, kanalizasyon, arıtma sistemleri ve katı atık yönetimi konularında temel hedef yaşam kalitesinin yükseltilmesi olarak konulmuştur. Planda yaşam kalitesinin

yükseltilmesi gelişmişliğin yükseltilmesi ve yoksulluğun giderilmesi ile sağlanacak, temel sağlık hizmetleri ile çevresel altyapı iyileştirilecektir.

Yaşam kalitesi konusundaki nitelikli diğer belge ise AB tam üyelik sürecinde üstlendiği yükümlülükleri gösteren Ulusal Program belgesidir. 2003 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar adlı belgelerde eğitim, sağlık AR-GE ve sosyal nitelikli harcamaların GSMH içindeki payının artırılarak toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele edilmesi ve bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması öngörülmektedir. Böylelikle yaşam kalitesinin AB düzeyine yükseltilmesi hedeflenmektedir

Ulusal Çevre Eylem Planı ve Stratejisi (UÇEP)'in belirlenen dört temel hedefinden birisi de yaşam kalitesinin yükseltilmesidir. UÇEP'e göre yaşam kalitesi ise bedensel, zihinsel ve kültürel gelişme üzerinde olumlu etkileri olan etmenlerin niteliği ve niceliği ile bu etmenlerden yararlanma biçimi ve düzeyidir (DTP, 1998: 2).

Türkiye'deki yaşam tatmini ve mutluluk ile ilgili çalışmaların sayısı azdır. Çakıroğlu (2007) ve Selim (2008) tarafından yapılan çalışmaların dışında yapılan çalışmalar bölgesel özellikler taşımaktadır. Selim (2008a), Türkiye İstatistik Kurumunun 2004 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması verilerini kullanarak öznel iyi olma göstergesi

olan bireysel mutluluk kaynağı değerlerini analiz etmiştir. Bu çalışmada; iş sahibi olmanın ve para kazanmanın bireysel mutluluk kaynağı olarak görüldüğü, bunun için gelir ve eğitimin önemli olduğu, iş seçiminde cinsiyetin önemli rolünün bulunduğu tespit edilmiştir. Selim (2008b), Dünya Değerler Anketini kullanarak Türkiye'deki yaşam tatmini ve mutluluğu incelediği çalışmasında 1990, 1996 ve 2001 yılları için cinsiyete

göre yaptığı analizde yaş ve işsizliğin yaşam tatmini ve mutluluk üzerinde negatif etkisinin, sağlık durumu ve gelirin ise pozitif etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Çakıroğlu (2007), yaşam kalitesi ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmasında ortalama mutluluk puanı ve Avrupa Birliğine üyelik statüsü kriterlerine göre seçilen Bulgaristan, Danimarka, Macaristan ve Türkiye'deki maddi yaşam koşulları, sosyal ilişkiler, toplum kalitesi, iş-yaşam dengesi, yabancılaşıma, çevre, internet kullanımı, sağlık ve sosyo-demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, yaşanılan yer, çalışma durumu ve eğitim düzeyi) bağımsız değişkenler olarak seçilmiştir. Çalışmanın sonucunda yaşam kalitesinin yükseltilmesinin mutluluk getirdiği tespit edilmiştir.

Gitmez ve Morçöl'ün (1994) çalışmasında Ankara'da yaşayan bireylerin sosyoekonomik durumlarının yaşam tatmininin belirleyicisi olup olmadığı ve sosyoekonomik durumun farklarının yaşam tatminini de farklılaştırıp farklılaştrmadığı incelenmiştir. Özmete (2004), Tokat il merkezinde kamu sektöründe çalışan 232 kişi üzerinde yaptığı çalışmada cinsiyet durumunun öznel iyi olma durumlarını farklılaştırıp farklılaştrmadığını belirlemek amacı ile t testi ve ki-kare analizi uygulamıştır. Araştırma sonucunda erkeklerin yaşamlarını kadınlara göre ilgi çekici ve esnek, kadınların ise erkeklere göre değerli buldukları saptanmıştır. Senlier vd (2009), kentsel yaşam kalitesi üzerindeki çalışmalarında Kocaeli'nde yaşam kalitesinin yerel algılarını ölçerek Avrupa şehirlerindeki yaşam tatmini ile karşılaştırmıştır. Çalışmada sosyo-ekonomik yön, kentsel yaşama katılım, eğitim ve mesleki eğitim, çevre, kültür ve boş zaman objektif gösterge olarak bunların bireylerce yaşam kalitesi algısı ise sübjektif gösterge olarak ele alınmıştır.

Matheny vd. (2002), yaptıkları araştırmada Amerikan ve Türk üniversite öğrencilerinde algılanan stresin yaşam tatmini üzerindeki etkisinin anlamlı şekilde farklı olduğu, finansal özgürlük ile sosyal desteğin yaşam tatmini üzerinde olumlu etkisi olduğu

böylelikle yaşam tatminini kestirmede faydalı olduğu tespit edilmiştir.

Yetim (1991) tarafından yapılan “Kişisel Projelerin Organizasyonu ve Örüntüsü Açısından Yaşam Doyumu” araştırmasında üniversite mezunu meslek sahibi kişiler ile üniversite öğrencileri arasında yaşam doyumu incelenmiş ve öğrencilerin yaşam doyumlarının büyük oranda kişisel projelerden, meslek sahibi kişilerin yaşam doyumunun ise projelerin gerçekleşeceği genel mekân sayısından olumlu yönde etkilendiği anlaşılmıştır. Yetim (2003) “Toplumdan Bireye Mutluluk Resimleri” isimli çalışmasında iyi olma sorununu toplumsal, topluluksal, grupsal boyutlarda ekonomik refah, toplumsal kalite ve yaşam kalitesi çerçevesinde incelemiş ve tartışmıştır. Yetim, çalışmasında otorite hissi, özgüven ve bireycilik/toplulukçuluğun Türk öğrenciler ve akademisyenlerin yaşam tatmini üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda bireycilik, otorite ve özsaygının yüksek yaşam tatmini, toplulukçuluğun ise düşük yaşam tatmini sağladığı anlaşılmıştır.

Baştemur (2006) Kayseri Emniyet Müdürlüğü personelinin iş tatmini ile yaşam tatmini arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan çalışmasında iş tatmini ile yaşam tatmini arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Aile Yapısı Araştırması (2006) kapsamında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile TÜİK tarafından Aile Yapısı Araştırması anketi oluşturulmuştur. Ankette göç, istihdam ve gelir, evlilik bilgileri, boşanma bilgileri, aile ilişkileri, aile yaşamı konusundaki eğilimler, akraba ve komşularla ilişkiler, günlük yaşam ve kültürel faaliyetler, eğilimler ile yaşlılığa ilişkin eğilim ve bilgiler konularında sorular yer almaktadır. Araştırmada ailelerin yapısı, bireylerin aile içindeki yaşama biçimleri ve bireylerin aile yaşamına yönelik değer yargılarını tespit etmek amaçlanmıştır.

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması (2008) ile toplumsal ve öznel içerikli kriterlere göre Türkiye'deki yaşam memnuniyetini araştırmıştır. Bireylerin öznel mutluluk algısı, sağlık, sosyal güvenlik, örgün eğitim, çalışma hayatı, gelir, kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri, kişisel gelişim gibi temel yaşam alanlarındaki memnuniyet ölçülmüş ve bunların zaman içindeki değişimleri de takip edilmektedir.

Yukarıda genel hatları ile betimlediğimiz iki ayrı literatür alanına dahil olan bu tez çalışması üç ana bölüm halinde hazırlandı. Giriş bölümünün ardından araştırmanın Metodolojisi tanıtıldı. Kavramsal ve Teorik Bilgiler bölümünde hukuk algısı ve yaşam kalitesi kavramları tanımlandı. İki kavram arasındaki nedensellik ilişkileri betimlendi ve bu nedensellik ilişkilerini açıklayan teoriler tanıtıldı. Bunlardan yapabilirlik yaklaşımı araştırmanın teorisi olarak benimsenmiştir. Analiz bölümünde sistematik olarak sunduğumuz araştırma verilerinin frekans dağılımları ve birleşik dağılım analizleri yer almaktadır. Sonuç bölümünde ortaya konan tüm bu bilgiler bir arada değerlendirilmiş ve araştırma bulgusu tespit edilmiştir.

II. BÖLÜM: METODOLOJİ

II.1. Araştırmanın konusu

Hukuk algısının bireylerin yaşam kalitesi üzerinde etkisi var mıdır? Varsa bunun derecesi ve diğer etkenler karşısındaki yeri ve önemi nedir?

Bu soruların cevabının bulunabilmesi konunun toplum içindeki yeri ve öneminin ne olduğu tespit edilerek onun nesnel temsilini gerçekleştirmeği gerekli kılar. Bunun için kuramsal bir temelden yola çıkılarak göstergeler geliştirilmelidir (Tekeli, 2010). Bu ilkedan yola çıkıldığında, hem kent sosyolojisi ve hem de hukuk sosyolojisi araştırmalarında hukuk ve özeldde de adalet algısına ilişkin tespitler yapılmış ise de bu tespitlerin yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin değerlendirilmediği bu nedenle yapılan çalışmaların tek boyutta kaldığı görülmektedir. Yapılan çeşitli çalışmalarda normatif hukukun düşünsel planda ortaya koyduğu evrensel kavram ve ilkeler ile pratik yaşam arasında tam bir örtüşme olmadığı, bireylerin ve toplumların farklı ilgi, çıkar, amaç ve değerlerinin tekilliği ve özgüllüğü arasında kapatılamaz bir farklılık bulunduğu gözlemlenmiştir (Özlem, 2001). Yasa maddelerinin düzenleme amacı ile toplumsal olarak üretilen hukuksal anlam ve algı birbirinden farklı olabilmektedir (Mahçupyan, 2001). Bunun için öncelikle, hukuk ve adalet dilindeki yasaların yaşamın bizzat kendi diline nasıl çevrileceği sorununun (Takış, 2001: 8) çözülmesi gereklidir. Öte yandan hukukun içinde verilen kararların taşıdığı psikolojik, ideolojik ve toplumsal izler irdelenmelidir (Türkbağ, 2001).

Hem yargı hizmetinin sunulduğu fiziki mekanların yeniden inşası ve hem de soyut kodifikasyon çalışmalarının hız kazandığı günümüzde hukuksal uygulamalar ile ilgili olarak bireylerin hukuku nasıl algıladıkları, hayatlarındaki yeri ve nihayet memnuniyet düzeyi hakkında yapılmış kapsamlı bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır.

Oysa toplumun temel yasalarından olan Türk Medeni Kanunu 2001 yılında, Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Ceza İnfaz Kanunu 2005 yılında tamamen değiştirilmiş ve bu yeniden ve toptan düzenleme çalışması yargı erkinin ve hizmetinin toplumsal yaşamın gündemindeki yerini artırmıştır. Anayasa gibi temel hukuksal düzenlemeler konusunda toplumun karar mekanizmasına doğrudan katılabileceği bir aşamaya gelinmiştir.

Öte yandan kentleşmenin artması ve iletişim teknolojilerindeki gelişme ile birlikte kişilerin hak arama ve adaletin gerçekleşmesine yönelik öznel taleplerinin arttığı ve bunun yanında yargı hizmetini verenlerin yargısal eylemlerinin şeffaflaşması / demokratikleşmesi taleplerinin de artarak yaygınlaştığı gözlenmektedir.

Çalışmanın literatür kısmında açıklandığı gibi yapılan çalışmaların bu konuya temas eden yönü toplumsal güven başlığı altında, yargıya güven kapsamında genel olarak değerlendirilmiş ancak güven/güvensizlik yargısına sebep olan ve çalışmada hukuk algısı olarak bahsedilen konu ile ilgili tutum ve algılarının ne olduğu özellikle araştırılmamıştır. Bu nedenle hukuk algısının yaşam kalitesi üzerinde etki edip etmediği, mutluluğun hukuksal görünümü olarak kabul edilen adalet düşüncesine ne kadar yaklaşılabildiği, yargı faaliyetiyle yaşam kalitesinin ne kadar bağlantılı olduğu problem olarak ortaya konuldu.

Çalışmada kent yaşamında, hukukun ve onun uygulama sürecinin hukuk hizmeti alan bireyler tarafından nasıl algılandığı ve bu algının bireylerin yaşam kalitelerini ne şekilde etkilediği konu olarak ele alındı.

II.2. Araştırmanın önemi

Yargısal uygulamaların sonucunda oluşan adalet algısının yaşam kalitesi üzerindeki etkisinin tespiti ile bireysel düzeyde yaşam doyumu ve öznel iyi olma

hali/mutluluğun gerçekleştirilmesi yoluyla bireylerin onurlu yaşama hakkına kavuşması, tercih ettikleri hayat tarzlarını seçme ve uygulama, kendi hayat projelerini belirleme ve kendilerini tanımlaması (Bauman, 2009; Tekeli, 2009) gibi temel yükümlülüklerini gerçekleştirmelerinde yardımcı olma, yol gösterme, makro düzeyde yargı hizmetinin toplumdaki etkisinin ölçülmesi sureti ile potansiyel yargı hizmeti talebinin belirlenmesi, sosyal adalet ve toplumsal güvenliğin sağlanması, giderek toplumsal gelişmeye ve sürdürülebilir kent yaşamına katkı sağlamak ve yargı hizmetleri harcamalarındaki artış ile adil yargı algısı arasındaki ilişkiyi belirleyebilecek veriler elde ederek kamu kaynaklarını harcama yetkisine sahip kurumlara yol göstermesi amaçlandı.

Yaşam kalitesi ile ilgili yapılan araştırmalar iki kategoride toplanabilir.

Bunlardan ilki toplumun ihtiyaçlarının tespitine yönelik durum ve algının saptandığı açıklayıcı araştırmalardır. İkinci tip araştırma ise yaşam kalitesine ilişkin nedensel ilişkileri bulma ve değişimleri öngörme amaçlıdır (Zautra ve Goodhart, 1979; aktaran Y e t i m , 2001). Bu tez çalışması betimleyici (Gökçe, 2007) araştırma tipine uygun olup yöntem olarak iki bölümdür. İlk bölümde belgesel gözlem tekniği kullanılarak yaşam kalitesi, yargısal uygulamalar, sosyal algı ve adalet ile ilgili literatür taraması yapılarak konu ile ilgili kitap, dergi, makale, tez gibi belgeseller incelenerek kavramsal ve kuramsal alt yapı oluşturulmuştur.

İkinci bölümde ise birey düzeyinde, öncelikle bireylerin yargı faaliyetleri ile karşılaşma şekilleri, rolleri, talepleri, beklentileri gibi nesnel ve öznel yaşam kalitesi ölçütleri oluşturularak hukuksal / yargısal uygulamalar ile ilgili kavramlar belirlenerek bu kavramların göstergeleri oluşturulmuş ve bu göstergeler mülakat tekniği ile uygulanmıştır.

II.3. Evren ve örneklem

Ölçme konusunun temeli farklılıklardır. Çünkü yaşam değişimlerle, iyiye ya

da kötüye gidişle algılanabilmektedir Ölçme iyiye ya da kötüye doğru değişimin olmadığı farksızlık noktasından ortalama yaşamdan sapmanın -iyiye veya kötüye- olduğu noktaya doğru iniş ve çıkışın bir algısı olmaktadır. Yaşam kalitesi de bireyin doğal/fiziksel çevresi ile toplumsal/siyasal çevresinde meydana gelen değişime verdiği tepkinin genel kategorisidir (Yetim, 2001: 99). Yaşam kalitesi çalışmalarında, belirli bir çevre, bir topluluk ile ilgili bütünsel iyi olma algılarını elde etme amaçlanmaktadır. Bu nedenle bir araştırma alanında yapılacak ölçümlerde olguyu etkileyen tüm etmenlerin birlikte ele alınması gerektiğinden Mersin kenti evren olarak ele alınmıştır. Bunun nedeni Mersin ilinin demografik ve toplumsal yapısının Türkiye' nin heterojenik bir modeli olduğunun kabulüdür. Diğer şehirlerde var olan hukuki uyuşmazlıkların yanında şehrin liman şehri olmasına bağlı ulusal ve uluslararası kara ve deniz ticaretinden doğan davaların varlığı ve sayısı, göç olgusunun hukuki anlaşmazlıklar, suç ve suçluk üzerindeki niteliksel ve niceliksel etkisi, etnik kökenli taleplerden kaynaklanan eylemlerin yargısal uygulamalara konu olma sıklığı, kırsal ve kentsel yaşam tarzlarına göre kentleşme görünümü ile kentteki sosyal sınıflar arasındaki ilişkiler yargısal uygulamaları ve yargı aktörlerinin davranış biçimlerini çeşitlendirmektedir.

Araştırmanın anket düzenlenmesinde daha önce yapılmış derinlemesine mülakat çalışmaları olan TESEV'in "Biraz Adil Biraz Değil: Toplumun Yargı Algısı" verileri ile İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezinin

çalışmaları olan “Adliye Gözlemleri: İstanbul Mahkemeleri: Fiziksel Koşullar, Duruşmalar ve Gecikmeler”, “Adalet Barometresi: Vatandaşların Mahkemeler Hakkındaki Görüş ve Değerlendirmeleri” adlı proje çalışmalarından kısmen yararlanılmıştır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2013 verilerine göre, Mersin’in il geneli nüfusu 1 705 774 kişidir. Mersin kent merkezinde 940 378 kişi, 258 792 adet hanede ikamet etmektedir. İdari açıdan Mersin, Büyükşehir statüsündedir ve Büyükşehir’e bağlı 4 merkez ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Yenişehir, Akdeniz, Toroslar ve Mezitli ilçeleridir. Mersin kent merkezinde ikamet eden nüfusun ilçelere dağılımı ile ilçelerin mahalle ve hane sayıları ve ilçelerin hane büyüklüğü şöyledir:

Tablo 1. Mersin Merkez İlçeler Nüfusu, Mahalle Sayısı, Hane Sayısı ve Hane

Büyüklüğü¹

İlçe	Nüfus	Hane Sayısı	Hane Büyüklüğü	Mahalle Sayısı
Akdeniz	279	66	4,17	65
Mezitli	158	51	3,10	41
Toroslar	277	72	3,85	67
Yenişehir	224	68	3,28	32
Toplam	940	258	3,60	205

¹ ADNKS 2013 ve İİGM 2015 verilerinden hesaplanmıştır.

Tablo 2.Örneklem Hesaplama Tablosu

İlçe	Hane Sayısı	Tabaka Ağırlığı	Beklenen Anket	Gerçekleşen
Akdeniz	66993	0,258868126	100	147
Mezitli	51116	0,197517698	77	59
Toroslar	72118	0,278671675	108	94
Yenişehir	68565	0,264942502	103	88
Toplam	258792	1	388	388

Bu araştırmada Orantılı Tabakalı Rasgele Örnekleme Tekniği kullanılmıştır. Bu araştırma tekniğine göre, farklı sosyolojik nitelikte olan Mersin merkez ilçeler ayrı tabakalar kabul edilmiştir. Tabakalardaki hane sayısına göre tabaka ağırlıkları hesaplanmış ve buna göre her bir ilçede uygulanacak anket sayıları hesaplanmıştır. Anketlerin uygulanması sırasında ilçelerin idari sınırlarının yeniden düzenlenmesi, bazı hanelerin görüşme talebini geri çevirmesi ve bazen de anketörlerin sehven mahalleleri karıştırması gibi nedenlerle Akdeniz ilçesinde beklenen üzerinde, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir ilçelerinde de beklenenin altında anket uygulanmıştır.

Araştırmanın örnekleme oranı %15 (0,15) olarak belirlenmiştir.

II.4. Veri Toplama ve analiz teknikleri

Yaşama ilişkin konuların niceliksel artışının aynı oranda niteliğe ve algıya yansımadağı düşünülduğünde sosyal bilimlerde aritmetik ölçüm yerine logaritmik ölçümlerin kullanılması gereklidir. Çünkü bireylerin o konudaki öznel beklentisi sonuçları etkiler. Bireylerin dış dünya ile ilişkilerinde kendilerine göre bir ortalama belirledikleri, bu ortalamanın altında ve üstündeki değişikliklere tepki gösterdikleri bu nedenle yaşam

kalitesi ile ilgili ölçümlerde logaritmik ölçümlerin ortalama, beklenti ve değişkenlik gibi parametrelerle çözümlenmesi gerekecektir (Yetim, 2001).

Sosyoloji alanında toplum ve grup yapılarına ilişkin incelemelerde tutumların ölçülmesi gereklidir. Tutum araştırmaları tutumların çeşitli boyutlar içerdini, onlara bağlı olarak da çeşitli özellikler sergilediklerini ortaya koymaktadır. Tutumların boyutları ve özellikleri tutum ölçümleri açısından büyük önem taşırlar. Tutum ölçümlerinde tutumun konusu, yönü, katılık ve esneklik durumu, yoğunluğu, kişinin davranışsal, duygusal ve zihinsel kişilik özellikleriyle ilişkisi vb. tutum ölçümlerinde özellikle dikkat edilmesi gereken önemli noktalardır (İnceoğlu, 2010).

Yaşam kalitesi kavramı makro ve mikro açıdan ele alındığında (1) Öznel içsel alan, (2) Öznel sosyal alan, (3) Nesnel doğal çevre alanı ve (4) Nesnel toplumsal çevre alanı olmak üzere dört alt boyutunun olduğu tespit edilmektedir (Fırat, 2005; Tekeli, 2010). Öznel ölçütleri saptamak için bireylere anket uygulaması yapmak uygun düşecektir. Bir yaşam kalitesi göstergeler sisteminden bahsedebilmek için bu dört tür alanın her birinin kademe kademe ayrıntılandırılması gereklidir.

Yaşam kalitesi sonuçta bireyin öznel değerlendirmesidir, bir algı ifadesidir. Bu algıyı ortaya koyabilmek için örnekleme dâhil bireylerin hukuk ve hukuk kültürü hakkındaki bilgilerinin ölçülmesine yönelik sorular ile hukuk algısı ve yargı hizmetlerine yönelik tutumlarının ölçülmesi açısından algı ve tutum ölçeği kullanılmıştır.

Sahada, anket uygulanacak olan haneler sokak bazında ve her mahallenin kendi içerisinde ayrıca belirlenmiştir. Bu işlem için Mersin Büyükşehir Belediyesi Harita ve İmar Müdürlüğü'nden Mersin kent merkezine ait imar planı ile ilgili merkez ilçe belediyelerinden mahalle krokileri ve sokak listelerinin yer aldığı Numarataj Rehberler temin edilmiştir. Numarataj Rehberlerinde sokaklar numaralandırılmış, sonra, Rasgele

Sayılar Tablosu kullanılarak, örnekleme girecek olan sokaklar ve her sokakta kaç anketin yapılacağı belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılan Soru Formu (anket) araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Soru Formunda 130 adet soru bulunmaktadır. Sorular çoktan seçmeli Likert ölçeğine uygun olarak hazırlanmıştır. Soru formundaki 1–20 arası sorular hane reisinin demografik-sosyolojik niteliklerini betimlemeye yöneliktir (ki bunlar istatistik analizde bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır). Diğer sorular üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde hukuk deneyimi soruları, ikinci bölümde hukuk bilgisi soruları ve üçüncü bölümde hukuk algısı soruları yer almaktadır. Ölçeğin hukuk algısı sorularının güvenilirlik değeri Cronbach's Alpha = 0,7747 olarak hesaplanmıştır.

Soru formları Mayak Worldwide Research şirketi tarafından uygulanmıştır.

Bu araştırma şirketi anketörlerine sahaya çıkmadan önce eğitici bir seminer vermiştir.

Araştırmadan elde edilen ham verilerin bilgisayar ortamında SPSS 11,5 sürüm istatistik programı kullanılarak istatistik analizleri, grafik ve çizelgeleri oluşturulmuştur. İki ve üç değişkenli birleşik dağılım analizlerinde Pearson Chi-Square ve Fisher's Exact Testleri kullanılmış ve değişkenler arası nedensel ilişkinin tespit edilmesi halinde birleşik dağılımın özelliğine göre simetrik ölçülerden Contingency Coefficient veya Cramer's V değerlerinden birine göre değişkenler arası nedensel ilişkinin anlamlılık düzeyi tespit edilmiştir.

Birleşik dağılım analizleri için kabul edilen hata payı binde 5'dir ($P < 0,005$).

II.5. Araştırmanın varsayımları

Araştırmada hukuk algısı ile yaşam kalitesi arasında doğrudan ve nedensel ilişkinin olduğu varsayılmıştır. Şöyle ki bireyin hukuk algısı yaşam kalitesi algısının bileşenlerinden birisidir. Bireyin hukuk algısının olumsuz, tarafsız veya olumlu olma

durumuna göre yaşam kalitesi algısı da olumsuz, tarafsız veya olumlu olacaktır önermesi ana varsayım olarak ifade edilebilir. Hukuk algısı yaşam kalitesi algısının bileşenlerinden biri ise de bu algı sosyolojik bir olgusalılık yani genel bir durumdur. Farklı değişkenler bir arada hukuk algısının duygusal yön anlamını belirler. Buna göre araştırmanın alt- varsayımları şöyle ifade edilebilir:

1. Olumlu hukuk algısı arttıkça bireylerin yaşam kalitesi de artar. Olumlu hukuk algısının yaşam kalitesi üzerinde, yaşam kalitesinin diğer bileşenlerinin (psikolojik ve sağlık) etkisi kadar güçlü etkisi vardır.
2. Adaletin gerçekleştiğine yönelik pozitif algı arttıkça bireylerin yargıya güveni artmaktadır.
3. Hukuksal metinlerin anlatım dili sadeleştikçe olumlu adalet algısı artar.
4. Yargı hizmetine yönelik kaynak tahsisi arttıkça yargıhizmetlerinden memnuniyet algısı olumlu yönde artar.
5. Yargı mensuplarının mesleki yeterlilikleri (tarafsızlığı ve bağımsızlığına) arttıkça bireylerin adalete güvenleri artmaktadır.
6. Bireylerin hukuka ilişkin bilgisi arttıkça hukuksal uygulamalardan memnuniyetleri de artmaktadır.
7. Bireylerin eğitim düzeyi arttıkça yargısal memnuniyet algısı da artmaktadır.
8. Bireylerin kentte yaşama süreleri arttıkça olumlu hukuk algıları artar.
9. Bireylerin ekonomik düzeyi yükseldikçe yargısal memnuniyet algısı da artmaktadır.
10. Yargılama süresi uzadıkça bireylerin yargıya güvensizlikleri artmaktadır.

11. Mahkemelerin iş yükü çoğaldıkça verilen kararlardaki isabet oranı azalmaktadır.
12. Genel af uygulamaları ile olumsuz adalet algısı arasında doğrusal bir ilişki vardır.
13. Ülke içerisinde bireylerin adalete güvenleri azaldıkça Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru sayısı artmaktadır.

II.6. Araştırmanın sınırlamaları

Araştırma konu açısından dava sürecindeki hukuk algısı olarak ele alınacaktır. Araştırmada, mahkemelerin rol ve işlevlerinin önemli ve adaletin toplumsal bir değer olduğu kabul edilmiştir. Araştırma verileri Mersin ili hukuk algısı için genellenebilir. Türkiye hukuk algısı için geniş kapsamlı araştırma gerekir. Araştırmada veri ve bulgu olarak ortaya konan bilgiler 2012 (- ve + 3 yıl) için geçerlidir. Çünkü sosyal algı ve yaşam kalitesi konuları toplumsal olaylardan kolaylıkla etkilenen, değişken ve göreceli bir konudur.

III. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde hukuk algısının yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini sosyolojik olarak betimleyebilmek için gerekli olan kavramlar ve teoriler tanıtılmıştır.

III.1. Kavramsal çerçeve

Araştırmanın temel kavramları yaşam kalitesi, hukuk ve yargı sistemi, ve sosyal algıdır. Araştırmada bu üç kavram sosyolojik değişkenler aracıyla ve bir arada betimlenecektir.

III.1.1.Yaşam kalitesi

Kalite, niteliğe ilişkin bir kavram olarak yetkinlik ve üstünlüğü niteler. Bir insanın, nesnenin ya da yaşantının nitelikçe nasıl olduğunu belirten, onun başka şeylerden ayırt edici üstünlüğünü ölçüp değerlendirebilen özelliğidir (Bozkurt, 2003).

Yaşam kalitesi kavramı, modern hayatın gelişimi ve toplumların çağdaşlaşması ile birlikte gündeme gelen ve gelişen bir kavramdır. Yaşam kalitesi alanında yoğunlaşan çalışmaların odak noktasını insan-insan ilişkisi ve gündelik hayatın süregeldiği çevre-insan ilişkisi oluşturur (Marans, 2007). Van Kamp ve arkadaşlarına göre yaşam kalitesi çevrenin ölçülebilir, fiziksel (mekânsal) ve sosyal bileşenleri ve bu bileşenlerin algılanma biçimleridir. Szalai yaşam kalitesini bireyin var oluş hali, refahı ve hayattan memnuniyet düzeyi ile ilişkili objektif ve sübjektif etkenlerin sonucu olarak açıklamaktadır (Van Kamp vd., 2003: 147 ve Szalai, 1980: 98; aktaran, Koçak, 2009: 143).

Modern toplumlarda, toplumsal ve bireysel yaşam kalitesi eşitlik, kamu düzeni, çevre, eğitim, sağlık, özgürlükler, ekonomik ve sosyal yeterlilik ve nihayetinde mutluluk olarak ortaya konulmuştur (Yetim, 2001). Toplumsal (makro) ve bireysel (mikro) açıdan yaşam kalitesi, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam koşulları ile doğrudan

ilişkilidir. Toplumsal ve bireysel yaşam kalitesi arasında güçlü bir pozitif ilişki vardır. Her iki açıdan yaşam kalitesi kavramı, geniş kapsamlı bir “iyi olma halini” ifade eder.

Yaşam kalitesi kavramı, başta felsefe olmak üzere, iktisat, sosyal psikoloji, sosyoloji, kent planlaması ve tıp gibi alanlarda tanımlanmakta ve kullanılmaktadır.

Felsefi açıdan kalite, en yüksek standartlara ve/veya mümkün olan en iyiye ulaşılması anlamında kullanılmaktadır (Erdut, 2006). Aristo 'ya göre her varlığın bir amacı vardır ve insanlar için bu amaç iyi bir yaşam yani mutluluk olup, bunu sağlamak için en önemli fonksiyonu olan aklını kullanmalıdır (Işık ve Meriç, 2010; Tekeli, 2009).

Yunanlı bilge Aristippos'a göre mutluluk duyguların doyurulması ile gerçekleşecektir. “Haz veren iyidir” ilkesini çıkış noktası olarak kabul eden ahlaki prensibe göre insan edimlerinin amacı hazza ulaşmaktır. Bir eylemin iyi olup olmadığı, eylem sonucunda zihinde mutluluk veya zevk alma gibi duyguları oluşturup oluşturmadığı ile belirlenir. Hazcılık iki türdür: Bunlardan ilki eylemi yapanın hazzı, ikincisi yapılan eylemin başkalarında yarattığı hazdır (Tekeli, 2010). Hazcılık (hedonizm) öğretisi Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'in düşüncelerinde de görülmektedir. Bentham'ın faydacı (utilitarian) yaklaşımında yararın çoğaltılarak en çok sayıda insanın en yüksek düzeyde mutlu olması, temel siyaset ve ahlak ilkesi olarak görülür. Mutluluk hazzın varlığı ve acının yokluğunda ortaya çıkar. En doğru davranış biçimi insanın hazzı en fazla çoğaltan ve acıyı en çok azaltan davranış ve eylemlerdir (Işık ve Meriç, 2010; Tekeli, 2010). Yani kaliteli yaşam en fazla sayıda kişinin en yüksek düzeyde mutlu olduğu yaşamdır.

Sosyoloji alanında yaşam kalitesi kavramı, genel olarak “sosyal göstergeler” yaklaşımı çerçevesinde, yaşam standartları, yaşam biçimi, sosyal sınıflar a r a s ı n d a k i ilişkiler ve yoksulluk bağlamında değerlendirilmektedir (Sapançalı, 2009). Sosyal göstergeler yaklaşımının ana postülası şöyle ifade edilebilir: Toplum insan ihtiyaçlarını az

ya da çok karşılar. Bireylerin ihtiyaçları etkili olarak karşılanmaz ise ruh ve beden sağlığında olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu olumsuzluklar toplumsal hareketlere yol açabilir. Bu nedenle toplumsal kalite çeşitli göstergeler yolu ile betimlenmelidir (Veenhoven, 2012).

Yaşam kalitesi ile kentsel yaşantı arasında karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Dünya kentleştikçe kentlerdeki yaşam kalitesinin araştırılması, ölçülmesi ve çeşitli standartlara tabi tutulması toplumların ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirlemekte, buna ilişkin hiyerarşiler oluşturmakta ve bu hiyerarşilerdeki yerlerini belirlemekte ve değiştirmektedir. (Marans, 2007). Diğer taraftan kentsel yaşantı yaşam kalitesi algısını şekillendirmekte ve bireylerin algılarını yeniden üretme referansı sunmaktadır: Yaşam kalitesi kentli bireyin mutluluk ve memnuniyeti, ihtiyaç ve isteklerinin üretilmesi ve karşılanması ile yakından ilişkilidir. Bu çerçevede yaşam kalitesi kavramının temel göstergeleri farklı sosyolojik çalışmalarda ele alınmış ve sınıflanmıştır. Örneğin, refah, güvenlik, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet gibi boyutlar sunulduğu gibi, farklılıklara tolerans, sivil itaatsizlik, özgürlük isteği, güven, yüksek yaşam doyumu gibi nesnel ve öznel göstergeler de mevcuttur.

İktisat bilimi açısından yaşam kalitesi bireyin ve toplumun sahip olduğu kaynakların büyüklüğü ve dağılımı ile ilgilidir. İktisadi açıdan yaşam standardı yaşam

kalitesi ile eş anlamlı olarak kullanılmakta ve piyasa ekonomisindeki üretilen mal ve hizmetlerin toplamına göre ulusal gelirdeki (GSMH) büyüme ve buna bağlı olarak iktisadi kalkınmadır. Yani ekonomik büyüme=kalkınma; tüketim=yaşam standardı iktisat bilimi açısından yaşam kalitesinin göstergesi olarak görülmektedir (Sapancalı, 2009).

Sosyal psikoloji alanında yaşam kalitesi bireyin yaşam hakkında sahip olduğu

doğrudan ya da dolaylı algısına göre kendi yaşamından tatmin olması ve mutluluk kapasitesi olarak değerlendirilmektedir (Öksüz ve Malhan, 2005: 5). Bu çalışmalarda yaşam kalitesi göstergeleri olarak iş doyumunu, aile doyumunu, çevresel doyum, özel yaşam doyumunu gibi bireylerin kendi yaşam deneyimlerine gösterdiği tepkiler ile öğrenme gibi değişkenler kullanılmıştır.

Kent planlamasına göre yaşam kalitesi çağdaş kent ve çevre standartlarının bir kentte sağlanması, kentli haklarının uygulanması, kişinin kendini iyi hissedeceği kentsel koşulların varlığıdır (Yavuzçehre ve Torlak, 2006). Kentli bireylerin dengeli -orantılı bir şekilde kentin fırsat ve olanaklarından yararlanması, sanatsal, kültürel ve siyasi etkinliklere ve süreçlere katılabilme olanaklarına sahip olmasıdır (Geray, 1998).

Tıp alanında yaşam kalitesine ilişkin çalışmalarda sağlık t a n ı m l a m a s ı n d a kişisel algılardan oluşan öznel ölçütlere ağırlık verilmektedir (Sapancalı, 2009; Tekeli, 2010). Sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi araştırmalarının (Health-Related Quality of Life) bir grubu hastalığın ve tedavisinin hastada yarattığı etkileri hastanın öznel olarak nasıl algıladığı yani hastanın yaşam kalitesini nasıl etkilediği araştırılmaktadır. Diğer bir grup araştırma ise hastanın içinde yaşadığı kültürel yapı ve değerler ile kendi amaçları, beklentileri standartları ve endişeleri açısından beklentileri ve gerçek deneyimleri arasındaki farkı ele almaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaşam kalitesi kavramını (quality of life) “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” olarak tanımlamaktadır (WHOQOL, 1995: 1403–1409).

Hukuk sosyolojisi, yapısı hukuk tarafından düzenlenen kurumların, sistemlerin, kavram ve uygulamaların topluma yansımaları, kurallarının uygulamadaki sınır

ve etkinlik koşulları, kuralların toplum üzerindeki rolü, normların ve normlara göre verilen hükümlerin benimsenme durumu, diğer kurumlara etkisi, kurumsal alanda çalışan bütün (yasama, yargılama, iddia, savunma, vb) aktörlerinin rol ve etkinliklerinin bireylerce nasıl algılandığı ile ilgili olduğundan araştırma konusu arasında yaşam kalitesi de bulunur (Özcan, 2008).

III.1.1.1.Yaşam kalitesinin göstergeleri

Yaşam kalitesinin göstergeleri farklı çalışmalar sonucunda refah, güvenlik, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet, farklılıklara tolerans, sivil itaatsizlik, güven, yüksek yaşam doyumu olarak belirlenmiştir. Araştırmalar teknolojinin gelişmesi ve gelir seviyesinin yükselmesi ile birlikte, maddi zenginliğin yaşam kalitesinin tek başına bir göstergesi olmadığını, mekânsal, sosyal ve politik faktörlerin de bireylerin yaşam kalitesi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Yaşam kalitesi kavramının göstergeleri bir yandan nesnel gerçekler ve değişkenler, diğer yandan bireysel algı ve değerlendirmelere dayalı öznel etkenlerdir. Yaşam kalitesine ilişkin yaklaşımlar bu unsurların birinin ağırlıklı olarak kabul edilmesine göre değişmektedir (Marans, 2007; aktaran Sapancalı, 2009). Sosyal psikoloji alanında Maslow tarafından geliştirilen “ihtiyaçlar hiyerarşisi” kuramı yaşam kalitesinin nesnel ve öznel göstergelerinin açıklanmasında ve ölçülmesinde kullanılmaktadır. İhtiyaçlar hiyerarşisinde ihtiyaçlar önceliklerine göre 5 düzeyde kategorize edilmiş olup ilki temel fizyolojik gereksinimlerdir. Bunlar hava, su, beslenme, uyku ve seks gibi ihtiyaçlardır. İkinci düzey güvenlik ihtiyacıdır. Güvenlik ihtiyacı hem fiziksel hem de psikolojik güvenliği kapsamaktadır. Üçüncü düzeyde sevgi ve kabul görme ihtiyacı vardır. Arkadaşlık, aile, cemiyet üyeliği gibi bir topluluğa üye olmaya ilişkin sosyal gereksinimler söz konusudur. Dördüncü aşama saygınlık aşaması olup başarmak ve takdir edilmek ihtiyacının yetenek, ilgi ve tanınma ölçüsünde tatmini söz

konusudur. En üst aşamada ise kendini gerçekleştirme yani yaratıcılık, dürüstlük, kendini tanıma ve ifade etme ihtiyacıdır.

Nesnel göstergeler: Nesnel anlamda yaşam kalitesi bireyin yaşam koşullarını yönlendirme ve kontrol etmesi için etkin ve değişebilir kaynaklara sahip olması ve onlar üzerinde egemen olmasıdır. Yaşam kalitesi olgusunun nesnel göstergeleri ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanma düzeyi ile ilgilidir.

Nesnel göstergeler İngiltere’de uzun yıllardan beri her yıl yayınlanan “Sosyal Eğilimler” isimli çalışmada, Avrupa Birliği İstatistik Bürosu Eurostat tarafından düzenli olarak hazırlanan “Avrupa’da Yaşam Koşulları” çalışmasında ve Eurostat ve Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan “Avrupa Birliği’nde Sosyal Durum” isimli çalışmalarda yaşam koşulları, nüfus, hane halkı, eğitim, kazanç, gelir, tüketim, sosyal korunma, sağlık, konut, sosyal katılım ve suç oranları olarak belirlenmiştir. Ayrıca nesnel iyi olma halinin ölçütleri sosyal ve kültürel ilişkiler, sağlık, bilgi ve yetenek gibi maddi olmayan nesnel ölçütleri de içerir. Nesnel göstergeler ölçülebilir olduğundan ölçümler sırasında doğruluk, güvenilirlik ve aşırılık ile ilgili sorunlar yaşanma sorunu en az seviyede gerçekleşir (Sapançalı, 2009).

Öznel göstergeler: Yaşam kalitesinin öznel göstergeleri bireyin kendi öznel yaşam algılaması sonucunda mutlu olması kendisini iyi hissetmesi, yaşamdan haz almasına ilişkin öznel huzur ve iyilik halidir (Sapançalı, 2009). Algıları yaratan ve yapılandıran süreç tamamen öznel bir nitelik taşır. Mutluluk bir bireyin kendi yaşam kalitesini bir bütün olarak olumlu bir şekilde değerlendirme derecesidir. Diener ve Lucas “mutluluk denge düzeyini” şöyle formüle etmişler (Sapançalı, 2009):

Yüksek düzeyde pozitif hisler artı düşük düzeyde negatif hisler = mutluluk Düşük düzeyde pozitif hisler artı yüksek düzeyde negatif hisler = mutsuzluk Yüksek düzeyde pozitif

ve negatif hisler = duygusallık

Düşük düzeyde pozitif ve negatif hisler = kayıtsızlık

Öznel iyilik halinin ölçülmesinin temel yöntemi kişinin mutluluk ve memnuniyeti hakkında hüküm vermesidir. Bu ölçümler sırasında doğruluk, güvenilirlik ve aşırılık ile ilgili sorunlar yaşanabilmektedir (Sapancalı, 2009).

Yaşam tatmini ve mutlulukla ilgili standart sorular Dünya Değerler Anketi, Eurobarometer ve Güney Afrika Genel Hane Halkı Anketi gibi veri gruplarında yer almakta Dünya Mutluluk Veri tabanında toplanmaktadır (Selim, 2010). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programınının 1990 yılından itibaren her yıl yayınladığı İnsani Gelişme Raporu, İnsani Gelişme Göstergesi (Human Development Index - HDI) değerlerini kapsamaktadır. Bu gösterge (a) doğumda yaşam ümidi, (b) yetişkin okuryazarlığı ve (c) satın alma gücü paritesine göre yurtiçi gayri safi hâsıla olmak üzere üç ölçüt içermektedir. Bundan ayrı olarak gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için ayrı ayrı “İnsani Yoksulluk Göstergeleri” ve “Toplumsal Cinsiyetle ilgili Yoksulluk Göstergeleri”, “İnsani Özgürlük Göstergesi” gibi göstergeler geliştirilmiştir. İnsan haklarına bakıştaki gelişmeler, kentsel yerleşimler için kapsamlı yaşam kalitesi göstergelerinin geliştirilmesini sağlamıştır (Tekeli, 2010). Yine Eurofound veya Dublin Fonu olarak bilinen “Yaşam ve Çalışma Koşullarını Geliştirmek için Avrupa Fonu” tarafından ilki 2003 yılında ikincisi ise 2007 yılında olmak üzere çok geniş kapsamlı iki yaşam kalitesi araştırması yapılmıştır. Bu araştırmalarda yaşam kalitesine ilişkin nesnel ve öznel ölçütler dikkate alınmıştır (Sapancalı, 2009).

Ülkemizde Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2003 yılından beri düzenli olarak yapılmaktadır. TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırmalarında, “Kamusal Hizmetler” başlığı altında “Adli Sistemin” verdiği hizmetlerden memnuniyet çerçevesinde yasaların herkese adil ve tarafsız uygulanması, davaların karara bağlanma süresi, mahkemelerdeki işlemler,

avukatlık hizmetlerinin kalitesi ile ilgili memnuniyet ölçümü yapılmaktadır (TÜİK, 2010).

III.1.1.2. Yaşam kalitesinin bileşenleri

Toplumsal açıdan yaşam kalitesi pek çok maddi ve maddi olmayan nesnel bileşenin ve bunların öznel sonuçlarının birlikte değerlendirilmesi ile oluşur. Yaşam kalitesini belirleyen bileşenler ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel olmak üzere yaşamın farklı alanlarına ilişkin olup bunların yaşam kalitesi üzerindeki etkisi toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Farklılıklara kişisel tercihler, toplumsal özellikler, doğal çevre koşulları ile kamu politikalarındaki farklılıklar neden olmaktadır (Sapancalı, 2009).

Öte yandan yaşam kalitesi kavramı ile ilgili göstergelerin geliştirilmesinin amacı toplumsal politikalarındaki akılcılığın geliştirmesi ve yeterli hale getirilmesidir. Nesnel göstergelerin tespiti görece kolay olmakla birlikte öznel unsurlarının saptanmasında, tanımlanmasında ve geliştirilmesinde doğruluk, güvenilirlik ve aşırılık ile ilgili sorunlar yaşanabilmektedir (Tekeli, 2010).

Bütün bu çekincelere ve sorunlara rağmen evrensel düzeyde kabul edilmiş bileşenler gelir ve maddi refah, sağlık, eğitim, toplumsal güven ve güvenlik, sosyal sermaye birikimi, uygun barınma olanakları, sürdürülebilir çevre ile özgürlük ve demokrasiden söz etmek mümkündür.

Gelir ve maddi refah:

Nicel ve ölçülebilir olması nedeni yaşam kalitesinin en somut göstergesidir. Bireyin neyi yapabileceği (doing) ve neye sahip olabileceğini (having) belirler. Bu nedenle toplumun genel yaşama standartları ve temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi sosyo-ekonomik haklarla yakından ilgilidir (Sapancalı, 2009). Yetim ise gelirin yaşam kalitesi üzerindeki etkisini ekonomik iyi olma kavramı ile açıklamaktadır. Bireysel mutluluk genel refahtan elde edilen bir durumdur (Yetim, 2001).

Maddi refah bireylerin eğitim, sağlık ve kültür gibi alanlarda daha doyurucu ve geniş seçeneklere sahip olmalarını sağlamaktadır (Sapançalı, 2009).

Zengin birey sayısı ile GSMH'nin yüksekliği o ülkedeki yaşam standardının yüksekliğini gösterir. Bu nedenle BM İnsani Kalkınma Endeksi olmak üzere birçok araştırmada en temel yaşam kalitesi bileşeni olarak GSMH ele alınmaktadır. Maddi refahın yaşam kalitesine etkisinin belirlenmesinde temel ihtiyaçların karşılanması ve tüketim miktarı göz önüne alınmaktadır. Harcama ve tüketimin temel belirleyicisi de gelirdir (Sapançalı, 2009).

Yapılan araştırmalarda kişi başına düşen gelir ile öznel mutluluk düzeyi ve yaşam kalitesi arasında pozitif bir anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Gelişmekte ve geri kalmış ülkelerde kişi başına düşen gelirin mutlu olma üzerindeki etkisinin fazla olduğunu ancak gelir seviyesi yüksek olan ülkelerdeki bireylerin mutluluk oranları yüksek ise de gelirleri arttığında mutluluk oranında bir artış olmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin kişi başına geliri 15.000 doları geçen ülkelerde gelir ile mutluluk arasındaki doğrusal ilişki zayıflamakta ve kopmaktadır. Bu durum gelir seviyesinin temel gereksinimlerin karşılanmasının biraz ötesine geçtiğinde, gelirin mutluluğa ciddi bir katkı yapmadığını göstermektedir (Sapançalı, 2009; Yetim, 2001). Örneğin Myers ve Diener yaptıkları bir araştırmada ABD'de 1950 ile 1990 arasında enflasyona ayarlanmış gelirin iki katına çıkmasına rağmen mutluluk oranının %35 den %30 a düştüğü belirlemişlerdir (Myers ve Diener, 1993; aktaran Yetim, 2001). Buna karşın kişi başına düşen gelir miktarı ortalamanın altında olan Çin, Hindistan gibi ülkelerde mutluluk seviyesi yüksek iken, gelir seviyesi 1981–1995 arasında değişmeyen eski doğu bloğu ülkelerinde mutluluk seviyesinin düştüğü gözlemlenmiştir. Bu tespitler bize gelirin tek başına yaşam kalitesi ve mutluluk üzerinde etkisinin olmadığını kültür, yönetim gibi etkenlere bağlı olarak değiştiğini de

göstermektedir (Sapançalı, 2009). Ayrıca gelir ve ekonomik refah temel kültürel değer sistemi içinde yaşam kalitesi üzerinde etkisini göstermektedir Bu nedenle gelire atfedilen değer göreceli olup değişkendir (Yetim, 2001).

Ülkemizde yapılan çalışmalarda da gelirin bireysel yaşam kalitesi bileşenlerinden olduğu belirlenmiştir. Ancak GSMH ele alarak yapılmış bir mutluluk karşılaştırması yoktur.

Sağlık:

Sağlık, bireyin yaşaması, çalışması ve gelir elde ederek diğer temel ihtiyaçlarını karşılaması açısından yaşam kalitesinin belirleyicisidir. Sağlık doğrudan veya dolaylı olarak bireyin yaşam kalitesi üzerinde çok güçlü bir etkiye sahiptir. WHO'nun tanımıyla bireysel açıdan sağlık hastalık veya rahatsızlığın olmamasının ötesinde fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan kişinin kendisini iyi hissetmesidir. Bu tanımlamanın yaşam kalitesinin tüm unsurlarını kapsadığı, sağlıklı olmanın kaliteli yaşamak olduğu söylenebilir. Bireysel öznel sağlık kalitesi bireyin sağlığını kendi yargıları ile değerlendirmesidir. Bireysel nesnel sağlık kalitesi ise, bireyin sağlığına ilişkin klinik bulgular ve evrensel olarak kabul görmüş tetkikler sonucunda ulaşılan doktorların yargısıdır. Nesnel sağlık değerlendirmesi somut veriler içerdiğinden sağlığa ilişkin kalitenin ölçülmesinde kolaylık sağlamaktadır.

Beşeri sermaye birikimi ve eğitim:

Beşeri sermaye çoğunluğunu eğitimin oluşturduğu, kısmen de yaparak öğrenme yolu ile oluşan bir birikimdir. Bireylerin üretkenlik kapasitesinin göstergesidir. Beşeri sermaye büyümeye ve ulusal gelir artışına yaptığı katkı ile dolaylı olarak yaşam kalitesini etkilemektedir (Karadeniz, 2007).

Eğitim ise beşeri sermayenin hem niteliğini ve hem de miktarını

etkilemektedir. Eğitim yolu ile meta üretiminde etkin kılarak beşeri sermaye birikimine katkıda bulunur. Böylelikle beşeri sermayenin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde en önemli etkidir (Saygılı, 2006: 23-24; aktaran Sapançalı, 2009: 122).

Eğitimin nesnel sonuçları iktisadi büyümeye sağladığı katkıda görülmektedir. Eğitim bireyin işgücü piyasasına katılımını kolaylaştırmakta, elde edilen gelirin miktarını artırmakta, dikey hareketliliğe imkân sağlayarak sosyal sınıfların oluşumunu etkilemektedir. Yine eğitim genel sağlığı olumlu olarak etkilemekte, çevreye duyarlılık, bilinçli tüketim ve rasyonel karar almaya etki etmektedir. Eğitimli bireylerin topluma katılımı ve yaşam kalitesine yönelik insani ihtiyaçlar yaklaşımı bağlamında en önemli amaç olan kendini gerçekleştirme olanağını sağlamaktadır. Eğitim istenen yaşam koşullarına ulaşmada toplumsal bir fırsat sağlamaktadır (Öztürk, 2005; Tiryakioğlu, 2008: 322; aktaran Sapançalı, 2009: 122).

Eğitimi yaşam kalitesine yönelik olarak toplumsal güvenliğin sağlanması anlamında suç işleme riskini azaltmakta ve anti sosyal davranışların oranlarını düşürmektedir (Karadeniz, 2007).

Eğitimin öznel sonuçları bakımından da yaşam kalitesini belirlediği, eğitimin sağladığı gelir ve statü ile öznel mutluluk arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur. İyi eğitimli bireylerin görece daha düşük eğitimlilere göre daha mutlu oldukları saptanmıştır (Diener, 2000; aktaran Selim, 2010).

Toplumsal güvenlik:

Modern toplumlar risk toplumdur. Bu betimleme Alman sosyolog Ulrich Beck'e aittir. Beck riski "Modernleşmenin yol açtığı ve yarattığı tehlikeler ve güvensizliklerle sistematik bir ilişki içinde olmak" biçiminde tanımlamaktadır. Ona göre risk, post modern toplumun tanımlayıcı özelliğidir. Güvenlik ve emniyet öncelikli siyasal

amaçlar olarak eşitlik ve özgürlüğün yerini almıştır (Beck, 1999; aktaran Slattery, 2007: 455–456). İnsanlık tarihinin her döneminde ve yaşamın her anında karşılaşılabilecek belirsizlikler ve riskler güvenlik arayışının temelini oluşturmaktadır. Korunma, güven ve güvence arayışı insani gereksinmelerin başında gelmektedir. Bu nedenle yaşam kalitesinin yükseltilmesinde yurttaşların güven duygusunun geliştirilmesi en temel ön koşul ve araç haline gelmiş, refah ve huzurun, mutluluğun vazgeçilmez unsuru olmuştur. Toplumsal yaşantıdaki belirsizlikler ve riskler güvenlik arayışının temelini oluşturur. Belirsizlik zaman ve mekân bakımından nasıl ve ne zaman ortaya çıkacağı belli olmayan, ne gibi sonuçlar doğuracağı tahmin edilemeyen, birey için şok veya sürprizler doğuran durum veya süreçlerdir. Risk ise bu durum veya süreçlerin gerçekleşme olasılığıdır. Belirsizliğin riskle bağlantısı, belirsiz durum veya sürecin olumsuz sonuca yol açmasında görülür. Risk ölçülebilir ve maliyeti karşılığında kontrol edilebilir dışsal bir değişkendir. Belirsizlik ise kontrol edilemeyen dışsal değişkendir (Yalçınkaya ve Özsoy, 2003: 4; aktaran Sapancalı, 2009: 131).

Giddens'e (2000) göre toplumsal yapı gelenekler ya da doğadan kaynaklanan doğal riskler ile toplumsal yaşayışta insan eli ile yaratılan yapay risk ayırımından oluşur. Küresel ısınma, kitle imha silahları, internet yolu ile özel hayatın gizliliğinin ihlali, kültürel çatışma, muhafazakârlık yapay risklere örnektir.

Hukuksal riskler ve belirsizlikler de toplumsal yaşamın yapay risklerinden olup güvenlik ihtiyacının toplumsal yaşantıdan kaynaklanan yönünü oluşturmaktadır. Hukuki güvenlik ilkesi, hukuk kurallarında sık sık değişiklikler yapılarak hukuki istikrarı ve belirliliği yok eden kurallar ihdas edilmemesi, geriye yürüyen kuralların kazanılmış haklara dokunmadan bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alması gerektiğini ifade eder. Kişisel güvenliğin hukuk devleti ilkesi ile bulunduğu yer yargı

kararlarıdır. (Altundiş, 2008).

Birey ya da devlet tarafından açılan, mal varlığını veya kişisel özgürlüğünü ilgilendiren bir davaya muhatap olma, yargılama sürecinde haklarını koruyabilme, kamu yararı gerekçesi ile müdahale edilen malvarlığındaki zararı giderebilme, yani mülkiyet hakkının korunması, yine yargılama sürecinin süresi gibi hususlar da hukuksal riskler ve belirsizlikler karşısında hukuksal güvenlik ihtiyacını doğurmaktadır.

Adil, ulaşılabilir ve etkili mahkemeler hem vatandaşları içinde pozitif ilişkilere hem de vatandaşla devlet arasındaki olumlu ilişkilere olanak sağlar. Mahkeme tarafından ulaşılabilirlik ve adillikle sağlanan toplumsal güven, doğal olarak etkili ve verimli mahkeme sistemi ile güçlendirilebilir. Mahkemenin toplum içinde yadsınamaz bir statü ve rolü vardır. Bu anayasal rol ve statü kendiliğinden mahkeme kararlarına saygı duyulmasını sağlamaz. Toplumun desteğini ve güvenini sağlamak için mahkeme yönetimi tarafsız, adil, topluma hesap verebilir olmalıdır. Ancak bu durumda insanlar onun toplumdaki rolünü benimser ve kararlarını kabul eder. Aksi takdirde bu kırılğan güven uygulamaya yönelik adaletsizlik, kötü yönetim, ulaşılabilirlik eksikliği ya da gereksiz uzun dava süreleri ile kolaylıkla sarsılabilir (Alber,2009).

1982 Anayasasının "Hak Arama Hürriyeti" başlıklı 36. Maddesinde; herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı kimliğiyle sav ve savunma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Önemi nedeniyle hak arama özgürlüğü kişisel ve toplumsal güvenliğin sağlanmasında önemli bir araç olup bu yönü ile yaşam kalitesinin çoğaltılmasında önemli bir unsur olarak görünmektedir. Bu husus Yüksek Mahkemelerin çeşitli kararlarında da ortaya konulmuştur. Örneğin Danıştay 5. Dairesinin 24.01.2007 t. 2005/5627 E. 2007/72 K. sayılı kararında "...hakkın kullanılması, yerine getirilmesi olabildiğince kolaylaştırılmalı, olumlu ya da olumsuz sonuç almayı

geciktiren, güçleştiren engeller kaldırılmalıdır. Kişinin karşılaştığı bir suçlamaya karşı kendisini savunabilmesinin ya da maruz kaldığı haksız bir eylem veya işleme karşı haklılığını ileri sürüp kanıtlayabilmesinin en etkili ve güvenceli yolu, yargı mercileri önünde dava hakkını kullanmak ve bu davada kullanılacak kanıtları mahkeme önüne getirebilmektir. Bu kural adil yargılanma hakkının temelini oluşturmaktadır.” görüşünü ortaya koymuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hukuksal güvenliğin çerçevesini çizen uluslararası etkili bir metin olması açısından önemlidir. Sözleşmeye göre;

- Adil yargılanma hakkı bir bütün olarak AİHS sisteminin temelidir.
- Sözleşmedeki diğer hakların tersine usule ilişkin bir teminattır.
- Adil yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğü ile adalete erişimi korur.

Madde 6 olmadan Sözleşmede sabit hakların yürürlüğe konması ve korunması mümkün değildir.

Kişilerin yargı sürecinin süresini öngörebilme, aynı eylemler için benzer ceza uygulaması, yargı mercilerinin tarafsızlık, bağımsızlık, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi ilkelerle yönetilmesi, mala ve cana yönelik suçların oranı, alacak-borç ilişkilerinde senet kullanım oranı yasal sisteme, adalete güven düzeyi hukuki güvenliğin ölçülmesinin kriterleridir.

Modern toplumlarda yargının temel işlevi bireylerin birbirleri ile ve devletle olan ihtilaflarını tarafsız bir usul ve süreç içinde çözmek, böylece toplumsal barışı korumaktır. Yargının bu işlevi yerine getirebilmesi büyük ölçüde toplumun güvenine mazhar olmasına bağlıdır (Sancar ve Aydın, 2009). Mahkeme tarafından ulaşılabilirlik ve adillikle sağlanan toplumsal güven, doğal olarak etkili ve verimli mahkeme sistemi ile güçlendirilebilir. Ticaret toplumundaki güven, ticari yatırımların da aynı şekilde artmasını sağlar. Sağlam bir adalet sistemi, pozitif ekonomik büyüme ve sağlıklı sosyal gelişmeyi

etkinleştirir (Alber, 2009).

Yargıya güven bu nedenlerle toplumsal güvenlik ihtiyacı yönünden yaşam kalitesinin bileşenlerindedir.

III.1.1.3. Yaşam kalitesinin ölçülmesi

Yaşam kalitesinin ölçülmesi ve izlenmesine ilişkin güvenilir bir sistemin kurulabilmesi, ekonomik ve özellikle sosyal eğilimlerin ve gelişimlerin kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını gerektirmektedir (Marans, 2007).

Yaşam kalitesinin ölçülmesi ile ilgili olarak iki ana yaklaşımdan söz etmek mümkündür: Bunlar İskandinav yaşam düzeyi yaklaşımı ile Amerikan yaşam kalitesi yaklaşımıdır (Fırat, 2005; Marans, 2007; Sapancalı, 2009; Tekeli,2010):

İskandinav yaklaşımı özellikle kaynaklara ve nesnel yaşam koşullarına odaklanmıştır. Bu yaklaşımda öne çıkan temel ilkeler evrensellik, sosyal dayanışma ve eşitliktir. Nesnel yaklaşım ekonomi, sağlık, sosyal refah ve statüyü tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporları nesnel unsurları esas alan İskandinav yaklaşımı ağırlıklıdır. İnsani gelişmenin ekonomik, eğitim ve sağlık yönlerinden üç boyutlu olarak ölçen İnsani Gelişme Endeksi 1990 yılından bu yana her yıl İnsani Gelişme Raporları ile birlikte yayınlanmaktadır. Hesaplama yönteminde Refah Endeksi, Eğitim Endeksi ve Sağlık Endeksi kıstas olarak kullanılmaktadır. Refah Endeksi kişi başına düşen GSMH'nin satın alma gücü paritesi ile hesaplanması sonucunda elde edilmektedir. Eğitim endeksi yetişkinler arasındaki okuma –yazma oranı ile okullaşma oranından oluşan değişkenlerle ölçülmektedir. Sağlık Endeksi ise uzun ömür sağlık standardı olarak ele alınmakta ve doğuştan yaşam beklentisi ile ölçülmektedir. Endeks bu üç kriter çerçevesinde insan yapabilirlikleri için tüm kaynakları kapsamayı amaçlamaktadır (UNDP, 2007).

Amerikan yaklaşımında ise öncelikle öznel göstergelere dayalı ölçüm temeline dayanılmaktadır. Bu anlayışın temelleri faydacılığa, ruh sağlığına ve sosyal psikolojiye dayanmaktadır. Bu yaklaşımda bireyin öznel mutluluğu nihai hedeftir. Felsefi kökeni Jeremy Bentham'ın faydacı geleneğine dayanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşam kalitesi tanımı Amerikan yaklaşımını yansıtmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yaşam kalitesi kavramını hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi olarak tanımlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün bir diğer tanımlamasına göre ise yaşam kalitesi, bireyin fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, özgürlük seviyesi, sosyal ilişkileri ve yaşadığı çevrenin başlıca özellikleriyle etkileşimleri gibi etkenlerle şekillenen karmaşık ve geniş bir kavramdır (WHOQOL, 1995: 1403–1409).

Yaşam kalitesi içerik olarak hem maddi hem de maddi olmayan unsurları kapsamaktadır (Hablemitoğu, 2003). Bu nedenle yaşam kalitesi konusunda yapılacak sosyolojik bir araştırmada bu her iki yaklaşımın ilke ve ölçütlerinin bir arada kullanılması, nesnel gerçeklik adına yarar sağlayacaktır. Bu öneriye uygun olarak, bireyin iyi olma halinin farklı ama bir arada bulunan dört boyutunun olduğu söylenebilir. Bunlar (Fırat, 2005):

1- Öznel İçsel Alan: Değerler, inançlar, arzular, kişisel hedefler, sorunlarla başa çıkma vb.

2- Öznel Sosyal Alan: Aile yapısı, gelir durumu, iş durumu, eğitim, vb.

3- Nesnel Doğal Çevre Alanı: Hava ve su kalitesi, çevresel sağlığa uygunluk, kentsel eğlencilen alanları vb.

4- Nesnel Toplumsal Çevre Alanı: Sosyal, eğitsel, dini vb kültürel kurumlar; sağlık, adalet, güvenlik vb hizmetler, ulaşım, alışveriş vb.

Hukuk Algısının Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkileri konulu bu çalışma, öncelikle hukuk sisteminin bireyin öznel içsel alanı ve nesnel toplumsal çevre alanındaki yansımaları betimlemeyi hedeflemektedir. Başka bir deyişle, bu çalışmanın konusunu, hukuk sistemini algılayan ve anlamlandıran bireyin adalet hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin betimlemesi oluşturmaktadır.

III.1.2. Hukuk ve yargı sistemi III.1.2.1.Hukukun özellikleri ve adalet

Hukuk toplum yaşamını düzenlemek için, uygulanması devlet tarafından yaptırıma bağlanmış kurallardır. Hepsi toplum olgusu içinde ortaya çıkmış olup amaçları toplum yaşantısının sürdürülmesidir (Özcan, 2011).

Hukuk toplum içinde yaşayan insanın davranışlarını olması gereken, uyulması gereken kurallarla düzenler. Hukukun en karakteristik özelliği kurumsal yargılama faaliyetidir. Yetkisi toplum tarafından kabul edilip tanınan, uzman bir kişi veya grubun harekete geçerek karar vermeye yönelmesi hukuk olayının temelidir. Diğer bir özelliği ise ona olan saygının güvence altına alınmış olmasıdır. Gerektiğinde yaptırımlar aracılığı ile fiziksel baskı ile bu saygı sağlanmaktadır. Zorlamanın meşruluğu bir yargı kararının varlığına bağlıdır (Öktem ve Türkbağ, 2003).

Hukuk aynı zamanda adaletle yönelik bir toplumsal yaşama düzenidir. Adalet toplumsal yaşamın varlık koşuludur. Hukuk, adalet değerini somutlaştıran, gerçekleştiren araçtır. Adalet ancak hukuk aracılığı ile somutlaşıp toplumsal işlev kazanabilecektir. Adalet hukukun hem amacı hem de gerçekleştirme aracıdır. Yani hukuk adaletli yaşamın gerçekleşmesi için uygulamalarını, yol ve yöntemlerini de adalet düşüncesine göre düzenlemelidir. Hukuk adaletli yaşamın simgesi olduğuna göre, hukuk bilimi adaletle dayalı düşüncelerle iş görmek zorundadır. İnsanın asıl beklentisi adaletin gerçekleşmesidir. Adalet ve hukuk ise ancak bir düzen içerisinde görünür varlık

kazanabilir (Aral, 1988; Can, 2003). Kuçuradi'ye göre adalet bilgisel bir temele dayalı olarak kavramsallaştırılabilir ve bunun için adalet fikrinin objesi belirlenmelidir. İnsanlar belirli bir durumda adalet istediklerinde neyi talep ettiklerine bakılarak adaletin objesi belirlenebilir. Adalet kişilerin temel haklarının korunması talebi ve mevcut koşullarda gereklerinin sürekli olarak ülkeler ve dünya düzeyinde gerçekleştirilmesi talebidir. Böylelikle toplumsal siyasi ilişkileri insan haklarına uygun düzenlenmesi ve bu hakların gerçekleştirilmesi talebidir (Kuçuradi, 1994: 28–32).

Hukuk uyuşmazlıkların çözümünde hangi hukuk kuralının uygulanacağını belirleyerek hukukun belirleyici özelliği olan yargılamanın yapılabilmesini sağlar. Hukuk aynı zamanda uyuşmazlıklara yol açabilecek davranışları da önceden belirleyerek hukuk güvenliğini yani hem hukukun saygınlığını hem de hukuk aracılığı ile toplumsal düzen ve barışı sağlar. Hukukun araştırma konumuz ile ilgili olarak işlevlerinden birisi de toplumsal yaşamı geliştirici, bireyin yaşamını rahatlatıcı, toplumsal yaşamın sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi için olumlu önlemleri alma yükümlülüğüdür (Öktem ve Türkbağ, 2003).

Hukuk tanımı ve işlevlerine göre toplumsal gerçekliğe bağlı olduğundan toplumsal işlevinin gerçekleşebilmesi için toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve kurallarına uymak zorundadır (Aral, 1988). Ayrıca bireylerin öngörülebilirlik ve hesaplanabilirlik talepleri hukukun yaşamın her alanına yayılmasını gerektirmektedir.(Özcan, 2003: 331-332). Hukuk düzeni doğum, ölüm, beslenme, sıcak ve soğuktan korunma gibi yaşamın temel gerçeklerin göz önünde bulundurmaya zorundadır (Aral, 1988; Can, 2003).

Jeremy Bentham'a göre hukukun amacı bireyi mutlu kılacak, ona en fazla hazzı verecek, en üst düzeyde özgürlüğü sağlayacak koşulları, ortamı hazırlamaktır. Rudolf von Jhering'e göre hukuk toplumsal yaşamın varlık koşuludur. Amacı bireysel ve toplumsal mutluluktur. Montesquieu'ye göre ise değişik sosyal gerçeklik koşulları ile

bunların sonuçları olan hukuk kuralları arasında değişmez bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle devlet, hukuku oluştururken coğrafya ve iklim koşullarını dahi göz önünde bulundurmak zorundadır (Topçuoğlu, 1963).

III.1.2.2. Hukuk, toplumsal yaşam ve yaşam kalitesi ilişkisi

İnsanca bir yaşam sürmek, hayatımızı anlamlı biçimde somutlaştırmak, duygu ile algılanıp kavranan değerlere sahip olmayı gerektirmektedir. Değerler soyut kavramlar olarak içeriklerinin doldurulmasını gerektirir. Değer, olması gereken olarak günlük hayatta somutlaştırılır. Özgürlük somut yaşam durumlarından her birine göre değer kavramının içeriğinin ne şekilde doldurulacağı konusundaki irade serbestisidir. Zira bir şeyin değer olduğunun kavranması öncelikle serbest iradeyi, özgür olmayı gerektirir. Mutluluk bir anlamda değerlere göre yaşamaktır. İnsanın mutlu olması, yaşamına anlam verebilmesi ve değerlere göre yaşayabilmesi için varlığının korunması, güvence altına alınmasını zorunlu kılar. Bir yandan maddi olanaklar vasıtası ile bedensel varlığını koruması, diğer yandan kültür aracılığı ile de iç varlığını koruması için toplum içinde yaşamak zorundadır. Toplum ve toplumsal yaşam bireysel yaşamın varlığının ön koşuludur. Öte yandan toplumsal yaşam içerisinde de bireyin varlığının ve özgürlüğünün topluma karşı korunması gereği beraberinde düzeni gerektirir. Bu ise hukuk demektir. Toplumu düzenleyen ve biçim veren ahlak ve örf ve adet kurallarının yanında ve ötesinde hukuk kurallarıdır. Hukuk toplumsal ilişkileri düzenlerken bir değer olan adalete dayanmak, ona atıf yapmak zorundadır. Hukuk adaletten ayrı bir teknik ya da politik yöntem değildir. Hukukun bütün işlevleri adalet mihengi üzerinde değerlendirilip değer kazanmaktadır. Toplum içindeki haklı ve haksızın belirlenmesinde ölçü adalettir. Adaletin özünü ise eşitlik oluşturmaktadır. Hukuk adaletin buyruğu altındadır (Aral, 1988).

Hukukun nihai amacı insanların mutluluğunu sağlamaktır ve bu amaç insandaki adalet duygusundan temellenir. Hukukta ide olarak kabul edilen adalet, mutluluğun (yaşam kalitesinin) hukuksal görünümüdür. Belirtilen yaşam kalitesi unsurlarının medeni toplumlarda, hemen hemen tamamının tanımlanarak bir düzen içinde ve aynı zamanda korunmasının sağlanması hukukla mümkün kılınmıştır. Hukukun yaşam kalitesi üzerindeki etkisi, yaşam kalitesinin öncelikle kamusal niteliğinden kaynaklanmaktadır: “Ubi societas ibi ius”: Nerede toplum varsa orada hukuk vardır (Güriz, 2007; Öktem ve Türkbağ, 2003).

Soyut hukuk normları, yargılama etkinliği içerisinde somut hale dönüşmektedir. Mahkemeler hukuk kurallarının ne olduğunun açıklanmasından ve uygulanmasından birinci derecede sorumludur (Akbaş, 2006)

“Hukukun bize, bütün insanlar güç ve yetenekleri doğrultusunda barış ve senlik içinde yaşayabilsinler diye verilmiş olduğuna inanıyorum” diyen Hans Joachim Bull (Aral, 1988) bize hukukun yaşam kalitesinin sağlanmasındaki vazgeçilmez rolünü açıklamaktadır.

Yaşam kalitesi bir yönüyle insan haklarının yaşama geçirilmesidir. BM Genel Sekreteri, 1993 yılında İnsan Hakları Dünya Konferansının açılış konuşmasında insan haklarının evrensellik iddiasını kaybetmeden genişlediğini, zenginleştiğini ve yeni alanlara açıldığını anlatmıştır. Bunun anlamı insanların hukuk tarafından tanınan ve korunan yetkilerinin ve sorumluluklarının artması demektir.

Genellikle üç kuşak insan haklarından bahsedilmektedir. Birinci kuşak kişi hakları ve siyasal haklar olup özgürlüğün devletin güvencesi altında sağlanmasına yönelik olarak 17. ve 18. yy bireyciliğine uygun haklardır. İlk defa 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile kabul edilen ikinci kuşak haklar ekonomik, sosyal ve kültürel

haklardır. Sağlık, sosyal güvenlik, çalışma, konut, insanın temel ihtiyaçlarının giderilmesi vb konularındaki hakları içerir. Üçüncü kuşak ise dayanışma hakkından oluşmaktadır. Barış hakkı, insanlığın ortak varlıklarından yararlanma hakkı, çevre hakkı, gelişme hakkı vb. gibi hakları kapsamaktadır.

Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin 3. maddesinde insanın güven içinde özgürce yaşama hakkı olduğu, 5. maddesinde şiddete ve aşağılayıcı muameleye tabi tutulamayacağı, 25. maddesinde her insanın yeterli yaşam standardına sahip olma hakkının bulunduğu belirtilmiştir. BM Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 6. maddesinde devlete toplumsal bir varlık olan insanın onurlu bir yaşam hakkının sağlanması için pozitif önlemler alma görevi verilmiştir. İnsanın yaşamı sırasında onurunun korunması tüm kuşak insan haklarının çıkış noktasıdır. İnsanın özgürce ve güven içinde yaşaması onurlu bir yaşam için ön koşuldur. Viyana Deklarasyonunda aşırı yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın insan onurunun zedeleyeceği kabul edilmiştir. Onurlu yaşam kavramının neyi kapsadığı yaşam kalitesinin gelişmişlik derecesi ile saptanabilecektir. İnsan haklarının pratiğe geçirilmesinin sağlanması yaşam kalitesinin yükseltilmesinin sağlanması ile olmaktadır. Avrupa Kentsel Şartı ve HABİTAT Gündeminde herkes için yaşam kalitesi ilkesi kabul edilmiş ve somut koşullar da belirtilerek ayrıntılandırılmıştır (Tekeli, 2010; Tunçay, 1994).

Hukuk Tarihi ve Hukuk Felsefesi çalışmaları normatif hukukun düşünsel planda ortaya koyduğu evrensel kavram ve ilkeler ile pratik yaşam arasında tam bir örtüşmenin olmadığını saptamıştır. Normatif hukukun evrenselliği ve soyutluğu ile bireylerin ve toplumların farklı ilgi, çıkar, amaç ve değerlerinin tekliği ve özgüllüğü arasında kapatılmaz bir farklılık vardır (Özlem, 2001). Yasa maddelerinin düzenleme amacı ile toplumsal olarak üretilen hukuksal anlam ve algı birbirinden farklı

olabilmektedir (Mahçupyan, 2008). Bunun için öncelikle, hukuk ve adalet dilindeki yasaların yaşamın bizzat kendi diline nasıl çevrileceği sorununun (Takış, 2008: 8) çözülmesi gereklidir.

Öte yandan hukuksal riskler ve belirsizlikler de toplumsal yaşamda insan eli ile oluşturulmuş yapay risklerden olup, toplumsal yaşantı bireylerin güvenlik ihtiyacının karşılanmasını gerektirmektedir (Beck, 1999; aktaran Slattery,2007). Bu nedenle yargı hizmeti ve hukuksal uygulamaların bireylerin ve toplumların varlıklarının korunmasında ve bunun sürdürülebilir olmasındaki rolü nedeni ile nesnel olarak, hayatın anlamlı kılınmasında hem araç ve hem de amaç olarak adaletin sağlayıcısı olması nedeni ile öznel olarak yaşam kalitesini etkilemekte ve değiştirmektedir.

III.1.2.3. Yargı hizmetlerine bağlı yaşam kalitesinin göstergeleri

Hukuk algısının yaşam kalitesi üzerindeki etkisi yahut yargı hizmetlerine bağlı yaşam kalitesi bireysel ve toplumsal açıdan ele alınabilir. Yine her iki açıdan hukuk algısına bağlı yaşam kalitesinin nesnel ve öznel kriterleri mevcuttur. Bunlar kanun önünde eşitlik, adalet, tarafsızlık, karar verme özgürlüğü, bütünlük, şeffaflık, erişilebilirlik, güncellik ve kesinlik gibi kriterlerdir.

Adalet ve tarafsızlık mahkemenin kendi yönetim standardını belirler. Özgürlük yalnızca davanın gerçeklerine uygun kanunun uygulanması esasına dayalı karar verme yeteneğidir. Bütünlük ve şeffaflık ile yargılama sürecinin, kararın ve karar vericinin yerindedir.

Erişebilirlik finansal, fiziksel ve sanal tüm engellerin minimize edilmesi yolu ile erişim mükemmeliyetin sağlanmasıdır. Kişinin yargı hizmetinin verildiği mekânlara fiziksel ve maddi engellerle karşılaşmadan ulaşabilmesi, bu hizmetten sosyo-ekonomik durumuna bakılmaksızın diğer bireylerle eşit olarak yararlanması, maddi durumu yetersiz

olan bireylerin adli yardımdan yararlanabilmesi, bireyin dâhil olduğu yargı sürecine ve elde ettiği sonuca fiilen ulaşabilme, hizmetten yararlanabilmesi için gerekli yöntem ve uyması gereken kurallar yani kanun metinlerine ulaşabilmesidir. Böylece ulaşımı destekleyen ve mahkeme ziyaretçileri için net işaretler yükleyen, rahat bekleme ve kamu

alanları yaratan, pratik mahkeme bilgileri içeren web siteler sağlayan, orta seviyede ücret sunan, engelli kişilere özel imkânlar sunan politikalara sahip bir mahkeme ulaşılabilirlik kriterine uygun olacaktır. Erişebilirlik ayrıca tüm ülke yurttaşlarının ihtiyacı olan yargı hizmetlerinin sürekli ve yeterli şekilde sunacak yargı personeli, hukuki donanım ve diğer gerekliliklerin sağlanması, yargı hizmetlerine ayrılan kamusal harcama payının yeterliliği, yargı kurumlarına erişimin mesafe, süre, maliyet bakımından minimize edilmesi, yargı kuruluşlarına erişildikten sonra da alınan hizmet sürelerinin asgari düzeye indirilmesi anlamına da gelmektedir.

Aktüellik kanıtların, kanunun ve tartışmaların elde edilmesi, sunulması ve tartışılması için gereken süre ile verimsiz süreçler ve yetersiz kaynaklardan doğan makul olmayan gecikmeler arasındaki dengeyi yansıtır. Kesinlik (hukuksal güvenlik) değeri; bir dava veya temyiz sürecinin sonunda son kararın mevcudiyeti ile ilgilidir.

Toplumsal açıdan yargı hizmetlerine bağlı yaşam kalitesinin öznel kriterleri ya da bir başka deyişle toplumsal olarak yargı hizmetlerinden memnuniyet bireysel olarak kişinin yargısal/dava sürecindeki konumuna göre bir veya birkaç olay açısından adaletin gerçekleştiği algısının ötesinde genel olarak o toplumda yaygın olarak adaletin gerçekleşeceği, yargı hizmetlerinde eşitliğin sağlandığı ve erişilebilir olduğuna ilişkin kanıya sahip olması ile ilgilidir. Bu nedenle sosyal ve psikolojik öğeler içermektedir. Sosyal boyutunda hukuk kültürü ön plana çıkmaktadır.

Hukuk kültürü her ülkenin kendine özgü tarihi ve medeniyet koşullarından

türediğinden, o ülkenin yaşam tarzı ve yaşam koşullarını belirlemede çok önemli bir yere sahiptir. Hukuk kültürü yolu ile toplumdaki hukuk ve sistemi hakkındaki fikirler, tutumlar değerler ve kanılar açıklanır. Bu bakımdan hukuk kültürü toplumda hukuk normlarının etkisini belirlemektedir. Hukuk kültürü hukuk sistemine bağlı olarak değişmektedir. Hukuk kültürü hukuka, hukuki kurumlara yönelik fikirlere, değerlere, tutumlara ve beklentilere yönelik olup ölçülebilir bir olguya ilişkindir. Toplumsal değişim yeteri kadar büyük ve önemli ise hukukta da değişime yol açar (Yüksel, 2003).

Bu nedenle toplumda yaşayan bireylerin o toplumda var olan hukuk sistemi ve kurallarına, kurumlarına ilişkin bilgisi, fikri, algısı ve tutumu öznel yargı hizmetinden memnuniyet ölçüsünü etkileyeceğinden öznel kriterler arasında yer almaktadır.

Yargı hizmetine dayalı yaşam kalitesinin öznel kriterlerinin psikolojik boyutu aslında diğer tüm nesnel ve öznel kriterleri kapsamakta olup bu kriterlere göre kişinin kendisini iyi, mutlu/memnun hissetmesidir. Yargı hizmetlerinin kalitesi;

1- Mahkeme yönetimi ve liderlik 2- Mahkeme politikaları

3- İnsan, malzeme ve finansal kaynaklar 4- Mahkeme işleyişi

5- Müşteri talepleri ve memnuniyet 6- Ödenebilir ve ulaşılabilir servisler

7- Kamuoyu inanç ve güveni alanlarındaki uygulamaların ölçülmesi sureti ile

belirlenebilir.

Mahkeme yönetimi ve liderlik her yönetim kademesinde yargı etkinliğinin geliştirilmesi ve sağlanması için gereklidir. Yargı hizmetine başvuranlarla karşılıklı olarak geliştirilecek iletişim ile mahkemenin toplumdan soyutlanmış ve toplumun isteklerine kapalı olmadığı, şeffaf ve hesap verebilir olduğu görülecektir. Yine mahkeme yönetimi ve liderliği inovasyona ve toplumdaki değişimleri anlamaya açık olacaktır. Toplumsal değişim hayatın bir gerçeği olduğundan yenilikçilik ve mahkeme kuruluşlarının esnekliği

önemlidir: Örneğin, artan toplum hareketliliği, uluslararasılaşma, ekonomik iklim değişiklikleri, ülkedeki suç oranlarının seviyesi değişimi ve kanun değişiklikleri. Mahkeme yönetimi ve yöneticileri liderlik pozisyonlarından ziyade sorunları ve çözümleri belirlemede aktif görev alan personel ve hâkimleri içerir. Onlar sürece ilişkin yapısal ve bireysel değişimleri sağlamanın yanında yenilikçi çözümler uygulayarak performans ve kaliteyi yükseltmeyi amaçlarlar. Ayrıca düzenli olarak yayınlayacağı performans sonuçları ile mahkeme yönetiminin açıklığını ve hesap verebilirliğini kamuoyuna gösterecektir.

Mahkeme politikaları mahkemelerin toplumdaki değişimleri, ihtiyaçları ve mahkeme kullanıcıları ile mahkemelerle birlikte çalışan diğer kurumların istekleri hakkında bilgi toplamak depolamak ve analiz ederek yeni performans kriterleri ve amaçlar ortaya koymaktır. Aktif yargı ilkeleri kullanılarak belirli değerlerin güçlendirilmesi veya iyi tanımlanmış hedeflerin gerçekleştirilmesi mahkeme politikalarının amacı olmalıdır.

Yargı hizmeti kalitesi adil, etkin ve verimli bir duruşma ile de ölçülebilir. Bunun için duruşmaların süresi, uygun zaman standartları, hâkimlerin zaman yönetimi performansları, oturumların ertelenme sınırlandırmaları ve alternatif çözüm teknikleri gibi önemli hususların analizleri yapılmalıdır. Uyuşmazlıkların çözümündeki sürenin makul ölçüde kalması için mahkeme hâkimi ve ekibi arasında işbölümünü gerektirir. Hâkim mümkün olduğunca hüküm verme işine odaklanmalı, mahkeme ekibi ise küçük adli konular ve yönetim işi ile ilgilenmelidir.

Kamuoyu inanç ve güveni mahkeme işleyişi kalitesinin başarısını gösterir. Yolsuzluğun azalması, davaların süresinde sonuçlandırılması, yargı kararlarının isabetliliği ve anlaşılabilirliği mahkemeye olan kamu güvenini artırır. Bunun için sistematik olarak mahkemeye ve mahkeme üyelerine güvenle ilgili araştırma yapılmalı ve

sonuçları değerlendirilmelidir.

Araştırmalar kullanıcıların memnuniyetinin verilen kararların lehte veya aleyhte olmasından çok sürecin nasıl işlediğine ve adil olup olmadığına göre şekillendiğini göstermektedir. Mahkeme kullanıcılarının ihtiyaç ve algılarını hesaba katan bir mahkeme yönetimi hâkimlerin ve mahkeme ekibinin taraflara, şahitlere ve avukatlara nasıl davrandıkları, mahkemenin işleyiş kurallarının ve kararların anlaşılabilirliğinin bu kişiler tarafından nasıl algılandığı ile de ilgilenecektir.

Mahkeme kaynaklarının en önemlisi mahkeme hâkimi ve çalışanlarıdır. Bunların en üst düzeyde memnuniyetleri mahkeme organizasyonunun işleyişi açısından gerekli ve önemlidir. Bunun için ekonomik olarak tatmin edilmelerinin yanında değişen ve gelişen ihtiyaçlara göre eğitimlerinin sağlanması da gereklidir. Mahkemeler iş bölümü ve bilgi paylaşımı çerçevesinde yeterli materyal ve kaynağa sahip olmalı ve bu kaynakları yeterli bir şekilde kullanmalıdır. Mahkemeler yeterli tesislere, hâkimler, mahkeme ekibi ve mahkeme kayıtları için ofis alanlarına ve mahkemenin görevini yerine getirebilmesi için gerekli olan tüm yazılımlara sahip çağdaş bilgisayarlara sahip olmalıdır.

Bütçeye uygun ve erişilebilir mahkeme hizmetleri bütçeye uygun, kolay ve erişilebilir olmalıdır. Ücretler adli sürece ulaşmayı engellemez, gereksiz yere dava açma giderlerini artırmaz. Mahkeme süreci ile ilgili temel bilgilere düşük maliyetli veya ücretsiz olarak ulaşabilir. Fiziksel ulaşım kolay ve rahattır. Mahkeme kullanıcıları mahkeme salonlarındaki ziyaretçi kısmına kolaylıkla erişebilir; istikametler açıkça belirtilmiştir ve merkez bilgi noktası kullanıcılara mahkeme salonuna ulaşma konusunda rehberlik eder. Güvenlik sağlanmıştır ancak aşırı güvenlik davacıları rahatlık duygusunu yaşatmaz.

Mükemmel mahkemeler sadece kolay fiziksel erişilebilirlik sağlamaz, aynı zamanda yüksek seviyede gerçek erişilebilirlik de sağlar. Örneğin bir mahkeme internet

sitesi aracılığıyla mahkeme kullanıcıları elektronik dosyalama veya video konferans

kendilerini ifade edebilme fırsatı yakalayabilirler veya mahkeme hakkında bilgi elde edebilirler (mahkeme hakkında genel bilgi, mahkeme prosedürleri, mahkeme ücretleri). Mahkeme kullanıcıları dava süreci hakkında bilgilendirilebilmeli, elektronik belgeleri indirebilmeli, kaydedebilmeli ve elde edebilmelidirler. Ayrıca mükemmel mahkemeler sözel olarak kendini ifade edemeyen veya hukuki terimleri akıcı biçimde anlatamayanlara teklifler sunar. Mahkemedeki kısıtları ve etik sorumlulukları anlayan, yasal terimlere ve işleyişe hakim işin ehli tercümanlar mahkemede hazır bulunur. Mahkeme hakkındaki bilgiler halkın konuştuğu ortak dile mahkemede ifade edilir (Alber, 2009).

III.1.2.4. Temel yasaların gelişim süreci

Hukuk kurallarının yazılı metin haline getirilerek uygulanmaya başlaması Cumhuriyet öncesi dönemde başlamıştır. 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan hukuk ve ceza alanlarına ilişkin genel ilke düzenlemeleri 1840 tarihli Ceza Kanunnamesi, 1858 Arazi Kanunnamesi, 1860 tarihli Ticaret Kanunu, 1861 tarihli Usulü Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesi, 1864 de Ticareti Bahriye Kanunu, 1880 tarihli Ceza ve Hukuk Usulü Muhakeme Kanunu yürürlüğe girmiş olup Fransız hukuk mevzuatından alınmıştır. Medeni hukuk hükümlerinin yer aldığı Mecelle ise 1865 ve 1878 yılları arasında kısım kısım yürürlüğe konulmuş, 1926 yılında çıkarılan Türk Medeni Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 1867'de Divan-ı Ahkâm-ı Adliye kurulmuş, 1871'de Şeriye ve Nizamiye mahkemeleri kurulmuştur. 1926 yılında İsviçre'den Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu alınmıştır. 1868 tarihinde Divan-ı Ahkâm-ı Adliye, bugünkü adı ile Yargıtay ile Şurayı Devlet bugünkü adı ile Danıştay kurulmuştur.

Toplumun genelini ilgilendiren Ceza Yasası ile Medeni Yasa uzun yıllar

boyunca 2000'li yıllara gelinceye kadar birçok kez tadil edilmiştir.

1926 yılından bu yana madde ve fıkra bazında değişikliklere uğrayan Türk Kanunu Medenisi, 22.11.2001 tarihinde kabul edilerek 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile tamamen değişmiştir. Yasa değişikliği ile kanunda yer almayıp Yargıtay içtihatları ile oluşturulan kurallar yasalaştırılmış, Avrupa Birliğine üyelik başvurusunun sonucunda yasanın Avrupa yasaları ile uyumu sağlanması amacı ile paralel düzenlemeler yapılmış ve imzalanan uluslararası sözleşme hükümleri de iç hukuk hükümleri haline getirilmiştir. Cinsiyetten kaynaklanan haklar ve yükümlülükler konusunda daha eşitlikçi düzenlemelere gidilmiştir. Özellikle aile hukukunda velayetin kullanılması ve evlilik birliği içerisinde edinilen malların paylaşımı hususunda eşitlikçi hükümler getirilmiştir.

Yine 26 Eylül 2004 tarihinde kabul edilen ve 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Yasası, 04.12.2004 tarihinde kabul edilip 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Yasası ile 13.12.2004 tarihinde kabul edilen ve 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile temel ceza yasaları tamamen değişmiştir. Bu değişikliklerle ceza mevzuatı Avrupa mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiştir. Bu bağlamda gözaltı ve tutukluluk sürelerinin kısaltılması, şüphelinin sorgulanmadan önce yasal haklarının hatırlatılması zorunluluğu ve talebi halinde ücretsiz müdafii sağlanması kanunun öne çıkan değişiklikleridir. Diğer yandan ceza kanunundaki bu değişiklik, lehe kanun uygulanır ilkesi gereğince örtülü bir af işlevi görmüş ve bu husus kamuoyunda uzun süreler boyunca tartışılmıştır (Toroslu, 2011).

2001 Yılı sonrası yargı hizmeti ve uygulamalar ile ilgili diğer gelişmeler:

Temel toplumsal yasalarda yapılan bu köklü değişikliklerin yanında yine yasa

değişikliğine ve suç soruşturmalarına dayalı olarak toplumu doğrudan ilgilendiren ve sonuçlarının hemen topluma yansıdığı diğer gelişmelerden de söz etmek mümkündür.

Bunlardan birincisi 26.12.2000 tarihinde çıkarılan ve 23.04.1999'dan önce işlenmiş suçların hükümlü ve sanıklarının cezalarının ertelenmesi ve şartla salıverilmelerine ilişkin olan 4616 sayılı Şartla Salıverme ve Erteleme Yasasıdır. Yasanın uygulanmasına büyük ilgi gösterilmiş ve yasa gereğince hükümlülerin tahliye edilmesi kamuoyunda yasaların ve yargısal uygulamaların görünürlüğü ve hassasiyetini artırmıştır. Örneğin;

“Musevi işadamı Nesim Malki’yi öldürmek suçundan... aranırken Hollanda’da yakalanıp Türkiye’ye getirilen Şükrü Elverdi müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Suç 2000 yılında çıkan İnfaz Kanunu kapsamına girdiği için cezası 6 yıl 2 güne indi. Elverdi daha önce 3 yıl 11 ay tutuklu kaldığı için cezaevinde 25 ay daha yatacak.” (Hürriyet 2011).

“Muayenehanesinde tecavüze uğradıktan sonra öldürülen diş hekimi Zekiye Gökşin'in (39) babası Yaşar Gökşin, kızının katilinin, tecavüz ve gasp olaylarından müebbet hapis cezasına çarptırılan ancak çıkarılan aflarla serbest bırakılan bir sabıkalı olduğunu belirterek, af kanunları çıkaran TBMM Başkanlığı hakkında tazminat davası açtı. Baba Gökşin, katil Alpaslan Efe'nin çıkarılan yasadan yararlanarak 'şartlı tahliye' ile hapisten kurtulduğunu, kızının öldürülmesinin asli sorumlusunun bu af kanununu çıkaran TBMM olduğunu öne sürdü. TBMM Başkanlığı aleyhine 10 bin YTL'lik manevi tazminat davası açan Gökşin, "Eğer 'Rahşan affi' diye bilinen af kanunu çıkmasaydı, o cani hapiste, kızım da yaşıyor olacaktı. Bu dava benim kızımı geri getirmeyecek ama belki canilerin afla çıkması, başka hayatları karartması engellenir" dedi. Gökşin, kazanması halinde tazminatı Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağışlayacağını, sonuç alamazsa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuracağını söyledi. (Hürriyet Gazetesi, 2007)

“Çete lideri Alaattin Çakıcı'nın, boşandığı eşi Uğur Kılıç'ı öldürttüğü iddiasıyla yargılandığı davada 19 yıl 4 ay hapis cezası almasına rağmen bu suçtan dolayı "Rahşan Affi"nden yararlandığı için tek bir gün bile cezaevinde kalmayacağı ortaya çıktı.” (Vatan Gazetesi, 2006).

“Kamuoyunda 'Rahşan Ecevit affi' olarak bilinen 'Af Yasası'ndan

yararlanarak salıverilen 22 bin 421 tutuklu ve hükümlüden 640'ının yeniden suç işleyerek cezaevine girdiği belirlendi. Seri cinayet zanlılarından Mehmet Karahasan'ın, ablasına tecavüze kalkışan kişiyi öldürmesi nedeniyle aldığı cezası infaz edilirken 'Af Yasası'na göre salıverilmiş olması, bu yasadan yararlanıp, serbest kalanlardan tekrar suç işleyenleri yeniden gündeme getirdi.

Afla salıverilip yeniden cezaevine girenlerin işledikleri suçlar da önemli ipuçları verdi. 640 kişinin 220'si, uzmanlarının 'alışkanlık suçu' olarak da tanımladıkları hırsızlık nedeniyle cezaevine konuldu. 640 kişiden 60'ı ise adam öldürme ve cinayete yardım suçları nedeniyle tutuklandı. Mahkemeler, yine 60 kişi hakkında gasp ve yağma suçlarına karıştıkları gerekçesiyle tutuklama kararı verdiler. Aftan yararlanarak yeniden suç işleyenlerde üçüncü sırayı, 40 kişiyle, uyuşturucu kullanıcıları aldı. Bu verilere göre, 'Af Yasası'ndan yararlananlardan yüzde 2,5'i yeniden suç işlediği iddiasıyla cezaevine konulup yargılandı." (Sabah Gazetesi, 2006).

Ayrıca kamuoyunda Ergenekon ve KCK olarak bilinen ve örgütlü suç kapsamında yapılan soruşturma faaliyetleri ve kamu davaları toplumsal ilginin yargı faaliyetlerine ilgisini en üst seviyeye çıkarmıştır.

Yargı faaliyetlerini ve dolayısı ile yargı hizmetini alan yahut muhatap olanların yaşamlarını etkileyen diğer bir husus da yargı hizmetinin verildiği alanlarda bilgisayar işletim sistemine geçilmesidir. Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) 2004 yılından itibaren aşamalı olarak altyapı çalışmalarının tamamlanması ile 2008 yılından itibaren uygulamaya konulmuş ve halen tüm yargısal işlemleri kapsayan bir uygulamadır.

III.1.2.5. Ulusal yargı ağı projesi (UYAP)

Anayasamızın 141. Maddesinin son fıkrasında "Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir." hükmü yer almaktadır.

Bu görev gereğince 1998 yılında başlanan çalışmaların sistemli olarak yürütülmesi amacı ile 1999 Yılında Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Ulusal Yargı Ağı Projesi bu görev doğrultusunda ve Bilgi İşlem Dairesi

Başkanlığının görevleri dairesinde 2000 yılında iki aşamalı olarak başlatılmış bir projedir. İlk aşamasında Adalet Bakanlığı merkez birimlerinin otomasyonu tamamlandıktan sonra 2005 yılında adli ve idari yargı birimleri, adli tıp kurumları, ceza ve tevkif evleri, Yargıtay gibi kurumların otomasyonu sağlanmıştır. Günümüzde ülkemizin yargı birimlerinin tamamında işletimde olup yargı hizmeti ile ilgili her türlü idari ve yargısal faaliyetler bu sistemle elektronik ortamda yürütülmektedir.

UYAP sistemi ile kurulan merkezi bilgi sisteminde yargı ve yargı destek birimleri arasında bütünleşme sağlanarak tutulan merkezi arşiv ile bilgilere hızlı ve kolayca ulaşılabilme sağlanmakta, yargı birimleri arasındaki bilgi ve belge paylaşımı elektronik ortamda yapılmakta ve bilgi ve belgeler güvenli veri tabanında saklanmaktadır.

Ayrıca diğer kurum ve kuruluşlarla sağlanan bütünleşme sayesinde Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtları, PTT 'den tebligat aşamaları, MERNİS'den nüfus ve adres sistemine kayıtlı adres kayıtları, POLNET'den ehliyet kayıtları, TAKBİS'den tapu ve kadastro kayıtları, Adli Sicil Bilgi sisteminden adli sicil kayıtları elde edilebilmekte, haciz işlemleri yapılabilmektedir. Anayasa Mahkemesi ile kurulan sistemle elektronik ortamda veri alış verişi sağlanmış, Yargıtay ile kurulan otomasyon ile temyiz edilen dosyaların sistem üzerinden gönderilmesi ve temyiz aşamalarının kontrolü sağlanmıştır. Yüksek Seçim Kurulu SEÇSİS ile UYAP veri tabanını kullanabilmektedir.

UYAP Avukat Bilgi Sistemi (Avukat Portalı) ile avukatlar sistem üzerinden dosya üzerinde inceleme yapabilmekte, suret alabilmekte, dava dosyalarına evrak gönderebilmekte, dava açabilmekte ve gerekli giderleri ödeyebilmektedir.

Vatandaş Bilgi Sistemi (Vatandaş Portalı) ile vatandaşlar internet aracılığı ile TC kimlik numaralarını kullanarak UYAP kapsamında adli ve idari yargı birimlerinde görülen dava dosyalarının dava konusu, değeri, tarafları, duruşma günleri, dosyanın hangi

aşamada olduğu, temyiz bilgileri gibi safahatlarını öğrenebilmektedirler. Bu aşamalardan ilerisi için e- imza kullanarak UYAP Vatandaş Portalı ile dava açma, harç ödeme, dava dosyalarını inceleyebilme, dosyaya evrak gönderme, dosyadan suret alma gibi işlemleri yapabilmektedirler.

UYAP SMS Bilgi Sistemi (<http://www.sms.uyap.gov.tr>) ile UYAP sisteminde ilgili ile yapılan tüm işlemleri kısa mesaj yolu ile öğrenilmektedir. Bunun için anlık sorgulamanın yanında abone olarak da işlem yapılmaktadır. TC kimlik numarası ile abone yazılarak 4060'a kısa mesaj gönderilmesi halinde abonelik işlemi tamamlanmaktadır. Bu sistem 2009 yılı Avrupa e-devlet ödülleri kapsamında Halk Ödülü kategorisinde 259 devlet arasında Avrupa birinciliğini kazanmıştır.

Böylelikle yargı sürecinin hızlandırılması, insan unsurundan kaynaklanan hataların önüne geçilmesi, emek, kırtasiye, enerjiden tasarruf sağlanması ile yargıya getirilen kalite, şeffaflık ve verimliliğin sağlanması amaçlanmıştır.

III.1.2.6. Yargı sistemi ile ilgili istatistikler

Hâkim ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK) 2011 yılı faaliyet raporuna göre hâkim ve savcılarının sayıları ile iş yükü standardının belirlenmesinde Avrupa Konseyine üye ülkelerin yargı sistemlerinin etkinlik, verimlilik ve kalitesini değerlendirmek amacı ile kurulmuş "The European Commission for the Efficiency of Justice" (Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu) kısa adıyla CEPEJ'in geliştirdiği ölçütlere göre değerlendirme yapılmaktadır. Bu kriterlerin ilki temizleme oranı ikincisi sıkışıklık oranıdır. Temizleme oranı (clearance rate) biten davaların açılan davalara bölünerek bu sayının 100 ile çarpılması sonucu elde edilen rakamdır. Sıkışıklık oranı (Congestion rate) ise yıl içinde gelen dava sayısının, yıl içinde karara bağlanan dava sayısına bölümü sonucu elde edilen rakamdır.

Tablo 3.Hâkim Ve Savcıya Düşen Ortalama Soruşturma Sayısı

Türkiye Geneli Adli Yargıda Yıllara Göre Bir Savcıya Düşen Ortalama Soruşturma Sayısı			
	İlk Derece Mahkemeleri Savcı Sayısı	Savcılıklara Gelen Toplam Soruşturma Sayısı	Bir Savcıya Düşen Soruşturma Sayısı
2005	2.964	4.314.766	1.456
2006	3.408	4.954.216	1.454
2007	3.736	5.443.037	1.457
2008	3.844	5.624.423	1.463
2009	3.924	6.030.670	1.537
2010	4.011	6.076.676	1.515
2011	4.098	6.035.949	1.473

Türkiye Geneli Adli Yargıda Yıllara Göre Bir Hâkime Düşen Dava Sayısı			
	İlk Derece Mahkemeleri Hâkim Sayısı	Mahkemelere Gelen Toplam Dava Sayısı	Bir Hâkime Düşen Dava Sayısı
2005	4.464	4.853.679	1.087
2006	4.723	4.986.612	1.056
2007	4.945	5.456.576	1.103
2008	5.117	5.582.057	1.091
2009	5.207	5.696.047	1.094
2010	5.264	6.034.179	1.146
2011	5.358	6.086.026	1.136

2011 yılı sonu itibariyle Türkiye’de 712 adliye, 5.712 Adli Yargı İlk derece Mahkemesi ile 25 Bölge İdare Mahkemesi, 92 idare mahkemesi, 55 vergi mahkemesi fiilen çalışmaktadır (HSYK, 2012). 2011 yılı sonu itibariyle çalışmakta olan hâkim ve savcı sayısı ise 12.040’dır. Adalet Bakanlığı, Adalet Akademisi ve HSYK’da kadrolu olarak çalışanların yanında geçici yetki ile çalışan hâkim ve savcılar da vardır. Tablo 3’de kadrolu olarak çalıştıkları ve fiilen çalıştıkları yer itibariyle sayıları verilmiştir (HSYK, 2012).

Tablo 4. Hâkim ve Savcı sayıları

Türkiye Geneli Hâkim ve Savcı Sayıları		
Bulunduğu Görev	Dolu Kadro Sayısı	Fililen Çalışan
Adli Yargı İlk derece Mahkemeleri ve BAM	9.456	9.271
İdari Yargı İlk Derece Mahkemeleri ve BİM	862	839
Yargıtay	1.008	1.008
Danıştay	348	348
Anayasa Mahkemesi	27	27
Adalet Bakanlığı	208	356
Türkiye Adalet Akademisi	3	34
Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu	128	157
Toplam	12.040	12.040

Avrupa konseyine üye ülkelerde profesyonel olan ve olmayan hâkimler çalışmakta olduğundan ülkede 100.000 kişiye düşen hâkim sayısı farklılık göstermektedir. Ülkemizde yalnızca profesyonel hâkim çalışmakta olup 100.000 kişiye düşen hâkim sayısı 8, 43'tür (Tablo 4). Bu sayıya yüksek mahkemelerde görev yapan hâkim, savcı ve üyeler dâhil değildir. İstatistik verilere göre cumhuriyet savcısı ve hâkimlerin iş sayısının giderek çoğaldığı görülmektedir.

Tablo 5. 100.000 Kişiyeye düşen hâkim sayısı

100.000 Kişiyeye Düşen Hâkim Sayısı			
Yıllar	Türkiye Nüfusu	İlk Derece Mahkemeleri Hâkim Sayısı	100.000 Kişiyeye Düşen Hâkim Sayısı
1997	62.865.574	4.815	7,66
2000	67.803.927	5.335	7,87
2007	70.586.256	5.838	8,27
2008	71.517.100	6.004	8,40
2009	72.561.312	6.071	8,37
2010	73.722.988	6.212	8,43
2011	74.727.269	6.205	8,30

Tablo 6. Türkiye geneli ceza ve hukuk mahkemeleri birlikte

Türkiye Geneli Ceza ve Hukuk Mahkemeleri Birlikte							
	Geçen Yıllan Devreden	Yıl İçinde Gelen	Yıl İçinde Bozularak Gelen	Toplam	Yıl İçinde Çıkan Karar	Temizleme Oranı	Sıkışıklık Oranı
2005	1.774.714	2.885.952	193.013	4.853.679	3.045.493	98,9	1,01
2006	1.808.186	3.006.897	171.529	4.986.612	3.028.195	95,3	1,05
2007	1.958.417	3.402.985	95.174	5.456.576	3.212.133	91,8	1,09
2008	2.244.443	3.194.237	143.377	5.582.057	3.417.076	102,4	0,98
2009	2.141.907	3.382.608	171.532	5.696.047	3.441.512	96,8	1,03
2010	2.254.144	3.607.723	172.312	6.034.179	3.496.062	92,5	1,08
2011	2.533.644	3.430.869	121.513	6.086.026	3.583.895	100,9	0,99
2012	2.457.788	-	-	-	-	-	-

Tablo 7. Cumhuriyet Başsavcılıkları soruşturma dosyaları

Türkiye Geneli Cumhuriyet Başsavcılıkları Soruşturma Dosyaları						
	Geçen Yıldan Devreden	Yıl İçinde Gelen	Toplam	Yıl İçinde Çıkan Karar	Temizleme Oranı	Sıkışıklık Oranı
2001	924.394	1.988.941	2.913.335	1.913.099	96,2	1,52
2002	1.000.236	1.935.064	2.935.300	1.761.716	91,0	1,67
2003	1.173.584	2.109.011	3.282.595	1.809.206	85,8	1,81
2004	1.473.389	2.300.954	3.774.343	2.027.025	88,1	1,86
2005	1.747.318	2.567.448	4.314.766	2.094.317	81,6	2,06
2006	2.220.449	2.733.767	4.954.216	2.410.772	88,2	2,06
2007	2.543.444	2.899.593	5.443.037	2.716.826	93,7	2,00
2008	2.726.211	2.898.212	5.624.423	2.839.943	98,0	1,98
2009	2.781.948	3.248.722	6.030.670	3.228.261	99,4	1,87
2010	2.802.410	3.274.266	6.076.676	3.260.384	99,6	1,86
2011	2.836.906	3.199.043	6.035.949	3.000.474	93,8	2,01

III.1.3.Sosyal algı

Algı (perception) nesnel dünyayı duyu yolu ile öznel bilince aktarmadır. Duyu organlarından elde edilen verileri anlamlı hale getirme sürecidir. İnsanlar tüm dünyayı duyu organları yolu ile algılamaktadırlar. Duyusal süreçler sonunda duyu bilgisi nesneye dönüştürülür. Algıyı öğrenme ve doğuştan gelen özellikler etkilemektedir (Kağıtçıbaşı, 2010; İnceoğlu, 2010).

Algının simgesel, görsel, duyu ve seçici olarak dört özelliği vardır. Algının en belirgin özelliği seçici oluşudur. Birey her mesajla ilgilenmemekte ihtiyaçları yahut ilgililerine göre bir seçme, eleme işlemi yapmaktadır. Algının seçme işlevinin yerine getirmesinde toplumsal yaşantının ortak değeri olan semboller önemli rol oynamaktadır (İnceoğlu, 2010). Önceki öğrenmeler de algıyı kuvvetli biçimde etkiler (Taylor vd., 2010).

Bireyler dış dünya ile ilişkilerinde çevresindeki mal, hizmet veya diğer türden değişkenlerin kendilerine göre bir ortalama değerini belirleyerek uyum standardı oluştururlar. Algıdaki değişim bu ortalamadan sapmalara ilişkindir. Bu nedenle algının ve değişimlerinin tespiti için bu ortalamaların belirlenmesi gerekir (Yetim, 2001).

Sosyal algı (social perception) bireyin içinde yaşadığı toplumun etkisi ile kişi, nesne ya da durumları algılayıp tutumlar oluşturmasıdır. Sosyal algı bilgisel ve normatif öğelerden oluşur. Bir sosyal etki bilgisel olarak algılandığında doğru olduğu için, normatif olarak algılandığında ise ödül/ceza beklentisine göre itaat yahut uyma davranışına sebep olacaktır (İnceoğlu, 2010).

Sosyal algının iki aşaması vardır. İlki izlenim oluşturma, ikincisi ise atıfta bulunmadır:

İzlenim oluşturma göze çarpan ilk özelliklere dayanır. Bir başkası hakkında farklı kaynaklardan gelen bilgileri bir yargı haline getirme sürecidir. İzlenimler sözel ya da sözel olmayan bilgilerden oluşur. Sözel olmayan bilgiler yüz ifadesi, göz teması, fiziksel görünüm, beden dilidir.

Kişilerin algılanan ilk özelliklerinden sonra davranışlarının altında yatan nedenleri çıkarsama süreci de atıfta bulunmadır. Atıfta bulunma sosyal olayları nasıl algılayıp yorumladığımız, onlara nasıl anlam verdiğimiz ile ilgilidir (Kağıtçıbaşı, 2010).

Tutum ise sosyal algımızı ve davranışlarımızı etkileyen, bir bireye atfedilen ve onun bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını oluşturan eğilimdir. Tutumun güncel bir tanımını yapan Katz'a göre tutum "B i r e y l e r i n farkında oldukları bir obje ile ilgili olumlu ya da olumsuz değerlendirmesidir." (Kağıtçıbaşı, 2010: 110; İnceoğlu, 2010: 9). Lambert'e göre tutum "Bireyin insanlar, gruplar, sosyal konular ve daha genel olarak herhangi bir çevresel olayla ilgili örgütlenmiş ve tutarlı bir düşünce, duygu ve tepki

biçimidir.” Tutumun konusu eşya, durum, olay, bireyler gruplar gibi somut durumlar veya mutluluk/mutsuzluk, iyi/ kötü, yüce, Tanrı gibi soyut kavram olgu ya da durumlar olabilir (İnceoğlu, 2010: 10).

Tutum üç bileşenden oluşur. Bunlardan ilki psikolojik olup bir nesneye ilişkin devamlı bir duygudur. Nesne insan, grup ya da kurum olabilir. Bu duygu fiilen deneyimleme veya diğerlerinin yaşadıklarının gözlemlenmesi yolu ve taklit ile öğrenilir. Tutumun bilişsel bileşeni ise bireyin nesne hakkındaki inançlarından oluşur. İnanç ise bir ifadenin kabul edilmesidir. Olumsuz tutum, olumsuz inancın göstergesidir. İnançlar ile duygular karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler ve bir arada bulunurlar. Tutumun üçüncü bileşeni ise duygu ve inanca uygun hareket etme eğilimidir (Morgan,1988). Böylece birey çevresindeki objelere karşı beslediği duyguları, o objeler hakkındaki fikirleri ve bilgileri ve onlara karşı davranışları devamlılık ve düzenlilik gösterir (Kağıtçıbaşı, 2010; Morgan, 1988). Bir tutumun oluşması için zihinsel, duygusal ve davranışsal öğeler arasında işlevsellik ve etkililik açısından birlik ve bütünlük ilişkisinin bulunması şarttır (İnceoğlu, 2010).

Sherif'e göre tutumlar doğuştan değil öğrenme süreci sonucunda sonradan kazanılan, geçici olmayan, bireyler ile nesnelere arasındaki ilişkilere kararlılık ve düzenlilik kazandıran, bireyi etkileyen ve güdüleyen eğilimlerdir (İnceoğlu, 2010).

Davranışların tutumlara dayalı olarak tahmin edilmesinde, ölçülmek istenen tutumun belirlenmiş ve somut olması, tutum ile ölçme zamanı arasında geçen süre, tutumun güç derecesi, bellekte yer alan tutumun bilinç düzeyine çağırılma hızı ve kişilerin kendi davranışlarının farkında olması etkili olmaktadır. Ölçülmek istenen tutumun savaşa karşı olmak gibi genel bir tutum yerine nükleer savaş, nükleer silah ve santraller gibi belirli konularda tutumların ölçülmesi halinde aktif davranışın tahmininde daha başarılı

olunmuştur. Diğer taraftan tutum ile davranışı ölçme arasındaki zaman uzadıkça araya giren değişken sayısı artacağından tutarlılık da azalır. Örneğin seçimler ile ilgili anketlerde seçim tarihine yakın olarak yapılan anketlerin seçim sonuçları ile benzerliğinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca güçlü tutumlar davranışların tahmininde daha belirleyici olurlar. Tutumlar ne kadar güçlü ise değiştirilmesi o derecede zordur. Yüksek farkındalık tutumlara ulaşmayı kolaylaştırır ve davranışlara odaklanmaya yol açar. İnsan kendisinin neyi önemseydiğine odaklandığında tutumlar davranışlar üzerinde daha etkili olurken, başkalarının neyi önemseydiğine odaklandığında onların beklentilerine uygun ve tutum ile zayıf ilişkili davranışlarda bulunmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010).

Tutumların oluşmasında ve pekişmesinde doğrudan deneyim, anne, baba ve arkadaşları taklit, toplumsal rol ve statüler, benzer durumlarda kıyas, medya kaynaklık etmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010; Taylor vd., 2010).

III.2. Teorik çerçeve

Sosyal bilimlerde yaşam kalitesini açıklayan farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bunlardan “Faydacı yaklaşım”, “Sağduyulu değerler yaklaşımı”, “İnsan gereksinimleri yaklaşımı” ve “Yapabilirlik yaklaşımı” ilgi görmektedir.

III.2.1. Faydacı yaklaşım

Bu yaklaşımın temelinde Jeremy Bentham ve J.Stuart Mill’in görüşleri mevcuttur. Jeremy Bentham (1748–1832) “An Introduction to The Principles of Morals and Legislation” adlı çalışmasında en çok sayıda insanın en yüksek mutluluğu olarak tanımladığı faydacılık kuramının prensiplerini ortaya koymuştu. Bentham’a göre bireylerin eylemlerinin amacı mutlu/memnun olmaktır. Mutlu olmak ise haz ve acı ilkelerine göre belirlenir. Haz veren iyidir ilkesine göre bireyler doğal olarak acıdan kaçınmakta ve hazzı yönelmektedir. Bentham’ın düşüncesinde memnuniyet, mutluluk ve fayda

yaşamın temel ilkesi ve yaşam kalitesinin belirleyici unsurudur (Sapançalı, 2009: 53).

Diğer faydacı yaklaşım düşüncesine sahip John Stuart Mill (1806-1873) en üst düzeyde yaşam kalitesinin nasıl gerçekleşeceğini ilkesini belirlemeye çalışmıştır. Onun ahlak felsefesine göre bir eylemin ahlaken kabul edilebilir olup olmadığı o eylemin sonuçlarına bakılarak belirlenebilir. Bu çerçevede eğer bir politika veya bir davranış toplumsal faydayı yani mutluluğu arttırıyorsa, o ahlaken meşrudur (Mill, 1978: 10). İdeal bir toplumun hedefi toplumu oluşturan tüm bireylerin kendi faydasını en üst düzeye çıkarması böylece toplumsal düzeyde en üst faydaya ulaşmaktır (Tekeli, 2010: 86). Ona göre fayda, objektif olarak tespit edilebilip matematiksel bir kesinlikle ölçülebilir.

Mill memnuniyetle ilgili deneyimin değerinin objektif olarak ölçülebileceğini öne sürerek Bentham'ın memnuniyet ve acı ile ilgili kıstasları ve bireyin isteklerini etkileyen faktörlere ilişkin bir şema oluşturmuştur. Bu şemanın günümüzde yapılan memnuniyet araştırmalarının temelini oluşturduğu söylenebilir (Işık ve Meriç, 2010).

Faydacı yaklaşımda yaşam kalitesini belirleyen en önemli unsur bireysel iyilik, yaşam tatmini ve mutluluktur. Bu yönü ile faydacı yaklaşım bireycidir. Fayda yaşam kalitesi ve öznel mutluluğun temel ölçüsüdür. Bu yaklaşım yaşam kalitesinin belirlenmesinde öznel unsurları ön plana almakta olup yaşam kalitesinde zevk ve hazza odaklanmıştır. Yaşam kalitesi hedonizm veya mutlulukla eş anlama gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında kişinin bazı değer ve haklara sahipliği yerine isteklerinin karşılanmış olması fayda için yeterli ve önemlidir (Sapançalı, 2009: 53).

Faydacı yaklaşımda yapılan eylemler, kurallar ve kurumlar sonuçları bakımından değerlendirilmeye alınmakta, faydanın ve mutluluğun ortaya çıkan neticeler yönünden değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu yönü ile faydacı yaklaşım süreçten ve ilkelerden ziyade sonuçlara odaklanmıştır. Faydacı yaklaşım sonuç odaklı

olarak mutluluğun paylaşımındaki eşitsizlikleri dikkate almaması, hak ve özgürlüklere faydayı etkilediği ölçüde dolaylı olarak önem atfetmesi nedeni ile eleştirilmiştir (Sen, 2004).

Faydacı yaklaşım bireysel yaşam kalitesinin ölçülmesinde basit, yalın ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Ölçümde satın alma gücü göz önüne alınmaktadır. Faydayı ve yaşam kalitesini belirleyen gelirdir. Bireylerin mutluluğu, yani yaşam kalitesi onların satın alma güçleri ile birlikte değerlendirilmekte ve ölçülmektedir. Satın alma gücünün kolayca parayla ölçülebilir olması faydacı yaklaşıma diğer yaklaşımlara göre avantaj ve üstünlük sağlamaktadır: Gelir ne kadar artarsa tüketim fırsatı ve dolayısı ile fayda da o kadar artar. Bu yaklaşıma göre bireysel olarak zenginlerin fakirlere oranla ve ülke bazında da kişi başına düşen GSMH oranı yüksek olanların düşük ülkelere göre yaşam kalitelerinin daha yüksek olacağını söylemek mümkündür (Sapancalı, 2009).

III.2.2.Sağduyulu değerler yaklaşımı

Sağduyulu Değerler yaklaşımı James Griffin tarafından ortaya atılmış ve Mozaffar Qizilbash (Muzaffer Kızılbash) tarafından geliştirilmiştir.

Bu yaklaşıma göre insanların ölçülebilen temel duyguları ve amacı vardır. Bunlar haz ve acı/elem olup amacı hazzla /mutluluğa ulaşma ve elemden kaçınmadır. Bunun için insanın iki tür isteği vardır. Bunlar gündelik istekler ve bilge isteklerdir. Gündelik istekler somut ve basit istekler olup insanların konuşma ve/veya davranışlarının izlenmesi ile belirlenebilen ve tatmini kolay, aktüel öznel arzulardır. Gelişmiş bilge istekler ise bilgi temelinde bilgi birikimi ve bilimsel donanım ile ortaya çıkar. İnsanın yaşamını daha iyiye götürmesi beklenen ve yaşam kalitesini artırıp azalmasına etki eden tanımlanması ve tatmini zor, bilgi ve zekâyaya dayalı hayali ve kişiden kişiye değişen arzulardır (Philips, 2006). Sağduyulu değerler yaklaşımı bazı temel alanları paylaşılar da

insan gereksinimleri yaklaşımından daha ağır estetik ve yüksek hedefleri olan değerlerdir.

Kızılbaz'ın yaptığı sağduyulu değerlere ilişkin listeye göre:

- a)Asgari düzeyde besin, sağlık, uygun barınma, boş zaman ve güvenlik, b)Belli temel zihinsel ve fiziksel kapasite ile edebi kültür,
- c) Belli düzeyde kendine saygı ile arzu ve istekler,
- d) Zevk ve neşe,
- e) Özerklik ve kendi yazgısını belirleme, f)Özgürlük,
- g) Kavrama,
- h) Toplumsal yaşama katılım ve diğer insanlarla olan ilişkiler, ı) Başarı,

Bu değerlerin en yüksek düzeyde gerçekleşmesi halinde kişiler veya toplumlar en yüksek yaşam kapasitesine sahiptir (Kızılbaz, 1997; aktaran Sapancalı, 2009)

III.2.3.İnsan gereksinimleri yaklaşımı

İnsan gereksinimleri yaklaşımının üç yorumundan bahsedebiliriz.İlki temel (asgari) gereksinimlere ilişkin olup bireylerin asgari düzeyde uygun bir yaşam için beslenme, barınma, temel sağlık bakımı, güvenlik ve eğitim imkânlarına zorunlu olarak sahip olması gerekliliğine işaret eder. Ölçümünde bireylerin geliri, ulusal gelirin dağılımı ve bunların uygulanabilirlik ve sürdürülebilirliği esas alır. Bu yönü ile faydacı yaklaşımdan teorik olarak ayrılır. Faydacı yaklaşımda kişinin istek ve arzuları esas alınırken ölçümde gelir tek ölçüt olarak ele alınır (Philips, 2006).

İnsan gereksinimleri yaklaşımının ikincisi Erik Allard'a aittir. Gereksinimler ve yaşam kalitesi refah ve mutluluk kavramları ile açıklanır. Bunlar da yaşam düzeyi ve yaşam kalitesi olarak iki kategoride ele alınır. Refah bağlamında yaşam düzeyi toplumsal

yönden nesnel olarak sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık alanlarındaki yüksek kamu harcamalarının olmasıdır. Bireysel olarak da sahip olma (having) biçiminde ifade edilen refah bireylerin gelir, barınma, istihdam, sağlık ve eğitim gereksinmelerinin karşılanması, bireyin yaşam koşullarını yönetme ve kontrol etmesini sağlayan maddi varlıklar ve kaynaklara sahip olmasıdır. Refah bağlamında yaşam kalitesi sevgi (loving) ve ait olma (being) gereksinimlerinden oluşur ve insani ilişkilerle tatmin edilir. Sevgi gereksinimi aşk, arkadaşlık ve dayanışmadan oluşur. Ait olma ise yabancılaşmanın engellenmesi ve kendini gerçekleştirmenin sağlanması gereksinimleridir. Bileşenleri itibariyle öznel değerlendirmeyi ve algılamayı içerir. Mutluluk bireyin öznel algı ve deneyimlerine göre kendisini ne ölçüde mutlu hissettiğidir. Mutluluk ile yaşam düzeyi arasındaki ilişki; refahla ilgili maddi ihtiyaçların tatmini ve maddi yaşam koşullarının bireylere hissettirdiklerinin öznel olarak değerlendirilmesi tutum ve algı ölçülür. Mutluluk bağlamında yaşam kalitesi algılanan mutluluk ve algılanan gereksinim tatmininden oluşur. Örnek olarak İskandinav ülkeleri gösterilmektedir (Philips, 2006).

İnsan gereksinimleri yaklaşımının bir başka yorumu olan insan gereksinimi teorisi Len Doyal ve Ian Gough tarafından geliştirilmiştir. Teoride insan gereksinimleri evrensel hedefler, temel gereksinimler ve ara gereksinimler olarak hiyerarşik sıralanmışlardır. Evrensel hedefler olan toplumsal yaşama katılma becerisi ile ciddi risklerden kaçınma gereksinimleri herkes için en önemli şeydir. Evrensel hedeflere ulaşabilmek için temel ve ara gereksinimlerin karşılanması gereklidir. Temel gereksinimler fiziksel sağlık ve özerklidir. Fiziksel sağlık fiziksel, ruhsal ve sosyal bakımdan iyi olma halidir. Özerklik ise ne yapmak ve nasıl yapmak istediğine ilişkin, kavramsal ve duygusal yetkinlik, kültürel birikim ve kendine güven kapasitesidir (Sapançalı, 2009).

Gelir odaklı bir gelişme anlayışını yeterli görmeyen insani gelişme anlayışı kalkınmanın merkezine insanı koyar. Bireylerin, ekonomik, kültürel, siyasal veya toplumsal tüm tercih ve seçeneklerinin genişletilmesine vurgu yapar. Bu yaklaşım, kişilerin gelirlerindeki artışı gelişme açısından önemli bir unsur, bir önkoşul olarak kabul etmekte ancak tek başına gelir düzeyindeki iyileşmenin gerçek refahı (well-being) ölçmekte yetersiz kaldığını savunmaktadır. Kuşkusuz daha yüksek gelir insanların hayallerini gerçekleştirmelerini, yaşam koşullarını iyileştirmelerini sağlayan önemli bir etkidir. Ancak bütünsel bir yaklaşımla ele alındığında gelir artışı gelişme için gerekli ancak yeterli olmayan bir önkoşul olmaktadır. Örneğin gelir düzeyindeki yükselme, sağlık hizmetleri ve eğitim kalitesinde iyileşme ile birlikte gitmemekte, daha fazla kazanç, çevre koşullarında düzelme ya da suç ve şiddetten arınmış bir ortam sağlamaya yetmemektedir. Bu nedenlerle insani gelişme yaklaşımı, politikaların yalnızca gelir artışı ile yetinmemesini, birey ve/veya aile gelirindeki artışın bireylerin yaşam kalitesine ne ölçüde ve nasıl yansıdığının da dikkate alınması gerektiğini vurgular (Gürses, 2009:340).

III.2.4.Yapabilirlik yaklaşımı

Yaklaşım iktisatçı Amartya Sen ve Martha Nussbaum tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Yapabilirlik, yaşam kalitesi ve kalkınmayı belirleyen mutlu olma, kendine saygıyı gerçekleştirme ve toplumsal yaşama katılmayı içeren değişik alternatifler arasındaki tercih özgürlüğüdür (Philips, 2006). İyi olma (well-being) insanların değerli eylemleri gerçekleştirebilme ve değerli bir duruma ulaşabilme kapasitesine sahip olmasıdır (Sen, 1993: 30-53, aktaran Tekeli, 2010: 88-91).

Yaklaşımda sonuçtan ziyade süreç ve yapabilme imkân ve potansiyeli ele alınmakta ve özgürlüğün önemine vurgu yapılmaktadır. Sen'e göre refah tek değer değildir ve fayda refahı tatmin edici biçimde temsil etmez. Özgürlükler sayesinde

gerçekleşenlerden ziyade, özgürlüğü elinde tutmanın bizatihi kendisi bireyin faydasını daha iyi temsil eder. Bu nedenle kişinin yaşam kalitesinin belirlenmesinde gelirden çok özgürlüklere odaklanmak gereklidir. Önemli olan iyi olma halinin gerçekleştirilmiş olması değil iyi olma kapasitesine sahip olma ve insanların iyi olma özgürlüğünün bulunmasıdır (Sen, 1993, aktaran Tekeli, 2010). Ancak toplumların farklılıklarına bağlı olarak yapabilirlik ölçütlerinin de farklı olacağı göz önünde bulundurulmalıdır (Sen, 1993).

Nussbaum, Sen'in görüşleri doğrultusunda ancak daha çok sosyal adalet kavramını belirleyici olarak ele alan kalkınma ve insani yapabilirlik düşüncesini savunmaktadır (2003). Nussbaum, yapabilirliklerin göreceliliğini kabul etmez. Sağlık, maddi ve manevi anlamda güvenlik, düşüncelerin özgürce ifadesi, ayrımcılığa uğramama, saygınlık, eğlenme, kendi istediği biçimde istediği çevrede yaşama gibi öznel insani yapabilirliklerin evrensel olduğunu iddia etmektedir.

Yapabilirlik yaklaşımının çıkış noktasını temel gereksinimler oluştursa da asgari düzeydeki hayatta kalmayı sağlayan ihtiyaçların tatmini ile ilgili olan temel gereksinimlerin yanında insan yaşamındaki değerleri ele alan geniş bir bakış açısına sahiptir. Ölçümde her iki yaklaşım da gelirden çok kaynaklara ve işlevlere yönelmesi nedeni ile faydacı yaklaşımdan ayrılır. İnsan gereksinimleri yaklaşımında devletin görev ve rolü önemli iken yapabilirlik yaklaşımında liberal bakış açısı ile kişisel seçim özgürlüğüne vurgu yapılmaktadır. Temel gereksinimler yaklaşımında nihai hedef uygun yaşam niteliklerini yaymak iken yapabilirlik yaklaşımında asıl hedef nitelikleri ve vasıfları artırmaktır (Philips, 2006).

Sonuç olarak yaşam kalitesine ilişkin tüm yaklaşımların ortak noktaları vardır. Kaçınılmaz olarak gelir, sağlık ve eğitim tüm kuramsal yaklaşımlarda birincil öneme sahip görünmektedir. Ancak dünya toplumlarının bilimsel ve teknolojik gelişmelerin de

önemli katkısı ile geldiği bilişim çağında, bir yandan temel insan haklarının sağlanması ve korunması konusunda kamu güçlerine ve kurumlarına yönelik sorumluluk talepleri artarken diğer yandan bireylerin yaşamları ile ilgili seçme özgürlüğünün sağlanması talepleri de artmıştır. Temel insan haklarının özünü özgürlükler oluşturmaktadır. Ancak bu özgürlüklerin potansiyel olarak var ve sürdürülebilir olması, kalite açısından daha önemli hale gelmiştir.

Özgürlükler bağlamında hukuk kültürüne sahip yani hukuku bilen, ona güvenen ve adaletin gerçekleşeceğine inanan bir toplumun oluşması toplumsal ve bireysel yaşam kalitesine etki edecektir. Hukuk bilgisine erişimin kolaylığı, yargı hizmeti alınırken (davacı/davalı) veya kamusal bir ithamla karşılaşıldığında (sanık/şüpheli) yahut yargı için kamu görevi yaparken (tanık/bilirkişi) uygulanan yöntemler konusunda bilgiye ulaşabilme, bu bilgilerin kayıt ve saklanma süreçlerine dâhil olma ve ulaşabilme, bu eylemlerin mekânlarına ulaşabilme imkân ve potansiyeli olmasını gerektirmektedir. Yapabilirlik yaklaşımı insan yaşamındaki değerleri ele alan geniş bir bakış açısına sahiptir. Adalet insan yaşamındaki değerlerin en önemlisidir. Adalet algısının yaşam kalitesine yapacağı etkiyi araştırma ve açıklamada geniş bir perspektifi zorunlu kılmaktadır. Ayrıca yaklaşımda kültürel farklılıklar nedeni ile kalite algısının göreceli olacağı da kabul edilmekte olup algının öznel değerlendirme oluşu göz önüne alınarak yapabilirlik yaklaşımı araştırmaya esas alınmıştır.

IV. BÖLÜM: HUKUK ALGISİNİN YAŞAM KALİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN SOSYOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Bu bölümde tezin varsayımları sahadan toplanan bilgilere dayalı olarak test edilmektedir. Aşağıda ilkin alan araştırmasının uygulandığı Mersin ili tanıtılmıştır. İkinci olarak örneklem grubunun sosyolojik niteliği betimlenmiştir ki bu nitelikler istatistik analizde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Üçüncü alt başlıkta bireylerin hukuk ve yaşam kalitesi algılarının duygusal yön anlamları tespit edilerek araştırmanın varsayımları test edilmiştir.

IV.1. Mersin ilinde kentsel gelişme, nüfus özellikleri ve adalet hizmetleri

Mersin 18.yüzyıl sonlarına kadar bir köy yerleşmesi iken, sanayi devriminden sonra pazar ve taşıma havzası olması, sahip olduğu liman avantajı nedeni ile önem kazanmıştır. 1851 yılında nahiye, 1877 yılında kaza ve 1888 yılında sancak merkezi olmuş,1931 yılında İçel vilayeti ile birleştirilerek vilayet merkezi olmuş ve bu yapısını günümüze kadar korumuştur (Yıldız, 2008).

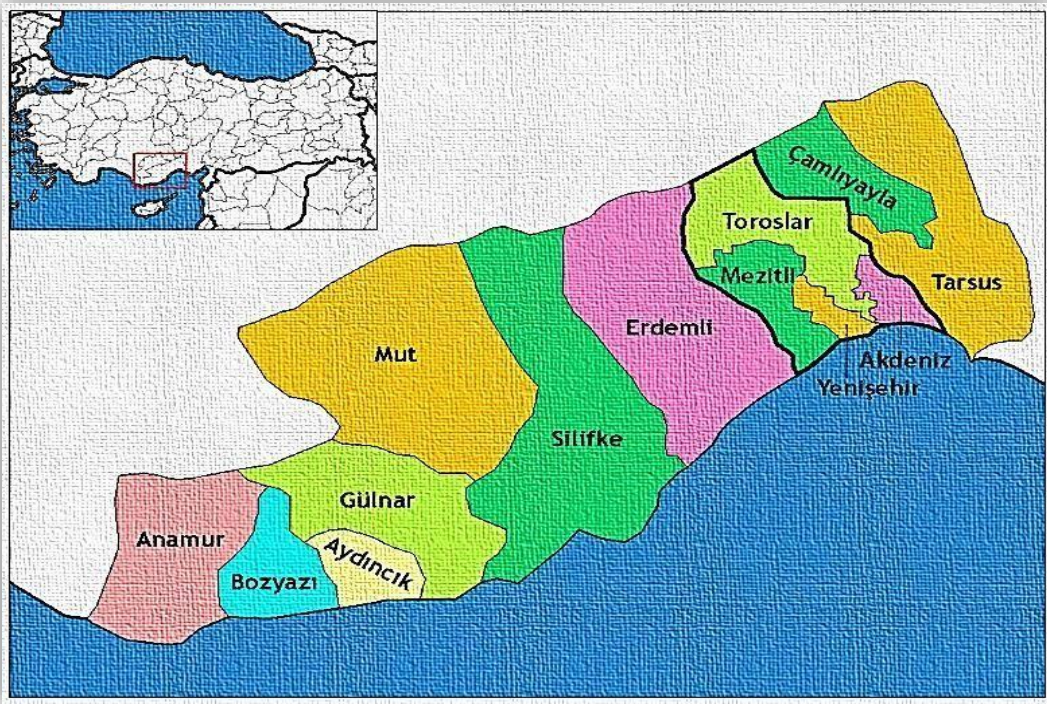
Mersin ili 15.620 km² alan üzerinde 4 merkez ilçe ve 9 çevre ilçe olmak üzere 13 ilçeden oluşmaktadır. Mersin ilinde kilometrekareye 111 kişi düşmektedir. Mersin'in merkez ilçeleri: Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir.

Tablo 8. Mersin ilçelerinin 2014 yılı nüfusu (ADNKS)

İlçe	Erkek	Kadın	Toplam
Tarsus	161.392	162.569	323.961
Toroslar	141.013	140.117	281.130
Akdeniz	139.419	136.639	276.058
Yenişehir	112.871	120.618	233.489
Mezitli	80.825	83.604	164.429
Erdemli	66.578	66.360	132.938
Silifke	58.288	57.892	116.180
Anamur	32.328	31.655	63.983
Mut	31.097	31.257	62.354
Bozyazı	13.467	13.346	26.813
Gülнар	12.946	13.083	26.029
Aydıncık	5.692	5.549	11.241
Çamlıyayla	4.390	4.260	8.650
İl Geneli	860.306	866.949	1.727.255

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) göre Mersin'in 2014 yılı nüfusu 1.727.255 kişidir. Bu nüfusun %49,8'i erkek, %50,2'si kadındır. Mersin nüfusu bir önceki yıla göre %1,26 artmıştır.

Mersin kent olarak yeni bir yerleşmedir. Mersin'in esas olarak kuruluş ve gelişmesi 19.yy ortalarından itibaren yabancı sermaye tarafından desteklenen pamuk tarımı sayesinde olmuştur. Ardından liman ve ulaşım sistemlerinin, sonrasında da sanayi tesislerinin kurulması ile sürekli olarak gelişme göstermiş ve nüfusu artmıştır. Mersin'in kentleşmesinde ticaret ve yabancı sermaye büyük rol oynamıştır. Kentsel oluşum kuruluşundan bu yana kıyıya paralel olarak ve iskeleyi merkeze alacak şekilde meydana gelmiştir (Yıldız, 2008).



Harita 1. Mersin

Tablo 9. İller SEGE, 2011

Sıralama		SEGE 2011 Endeks Değeri
1	İstanbul	4,5154
2	Ankara	2,8384
3	İzmir	1,9715
4	Kocaeli	1,6592
5	Antalya	1,5026
6	Bursa	1,3740
7	Eskişehir	1,1671
8	Muğla	1,0493
9	Tekirdağ	0,9154
0	Denizli	0,9122
4	Mersin	0,4636

Cumhuriyet döneminde de kentleşmeyi etkileyen unsurlar ticaretin gelişimini sağlayan liman ve ticaretin neden olduğu göç olgusudur. Göç nedeni ile 1970'li yıllardan itibaren gecekondulaşma başlamıştır. Gecekonduların kente eklenmesi ile kentin mekânsal gelişimi doğu/batı ekseninin yanında giderek kuzeye yönelmiştir. 24 Ocak kararları ile ekonomide liberal yapıya geçilmesi ile birlikte Mersin limanının önemi ve hareketliliği artmış ve bu gelişme göçü artırmıştır. Yine 1990'lı yıllarda Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki güvenlik sorunları nedeni ile Mersin'e 1995–2000 yılları arasında 117.894 kişi göç etmiştir. Yüksek oranda göç toplumda gelir adaletsizliği, işsizlik, sağlıksız barınma koşulları ve çarpık kentleşme gibi sorunların doğmasına sebep olmuştur. Yeni gecekondu bölgeleri ile birlikte kentin dış sınırları sürekli genişlemiş ve verimli tarım arazileri giderek yok olmuştur. Göç ile gelen insanların istihdam yokluğu nedeni ile enformel ilişki ağlarına dâhil olmuşlardır (Yıldız, 2008). Mersin 1980 sonrasında ciddi anlamda kentleşme sorunu yaşayan bir kenttir.

Mersin 2011 yılı için illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında (81 il içinde) 24. sırada yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından Türkiye'deki iller en gelişmişten en gelişmemişe doğru 6 bölgeye ayrılmıştır. Bu sınıflamada Mersin'in yeri

3. Bölgedir. Orta düzey sosyo-ekonomik gelişmiş diyebileceğimiz bu bölgede Mersin'le beraber 12 il bulunmaktadır.² (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Akdeniz ilçesi Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne bağlıdır. ADNKS'ne göre 2014 yılı nüfusu 276.058 kişidir. Mersin Limanı, Mersin Serbest Bölgesi, Şehirler Arası Terminali bulunur. Yoğun göç alan yerleşim olduğu için demografisi heterojeniktir. Osmanlı bakiyesi ve az sayıda Ermeni, Yahudi ve İtalyan kökenli gayrimüslim nüfus ve bunlardan daha çok

²Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zongulda

sayıda Arap ve Türk nüfus barındırır. Bu etnik yapıya 1980 sonrası Kürt nüfus dâhil olmuştur. Arap Ortodoks Kilisesi, Fransız Katolik kilisesi ve Latin Katolik Kilisesi halen ibadete açıktır. İlçe Ticari hacmi bakımından Türkiye’de ilk 5 büyük ilçe arasındadır. Türkiye'nin en büyük Limanı olan Mersin Limanı Akdeniz İlçesi’nde bulunmaktadır. Mersin’in en iyi semti olarak gösterilen Çamlıbel de bu ilçede yer almaktadır. Hukuk Bürosu, Resmi Daireleri, Hastaneleri ve okulları, Adliye Sarayı, Mersin Valiliği ve Mersin Büyükşehir Belediyesi’ni bünyesinde bulundurur. Akdeniz ilçesi için Mersin’in merkezi iş alanı (MİA) denilebilir.

Merkez ilçelerden birisi olan Yenişehir’in ADNKS’ne göre 2014 yılı nüfusu 233.489 kişidir. Batısında Mezitli, doğusunda Akdeniz, kuzey doğusunda Toroslar ilçeleri bulunmaktadır. Yüzölçümü açısından 4 merkez ilçeden en küçüğüdür. Ayrıca Mersin Üniversitesi merkez binaları ve Yenişehir Kampüsü ve Akdeniz’in en büyük alışveriş merkezi olan Forum AVM Mersin burada bulunmaktadır. 2010 yılında Toros Üniversitesi kurularak yükseköğretime özel sektör de katılmıştır. Yenişehir ilçesi Mersin merkez ilçeler arasında sosyo-ekonomik düzeyi gelişmiş olan yerleşimdir. Orta ve üst gelir grubunun tercih ettiği yüksek katlı, konfor donanımlı ve pahalı binalar daha çok bu ilçede yer almaktadır. Kentin imarının kuzeye yönlendirilmesi ile hem yoğun konut yapımı sürmektedir hem de resmi daireler, meslek kuruluşları ve özel ticari kuruluşlar bu ilçede yer seçmeye başlamıştır. Mersin’in yeni MİA’nı Yenişehir ilçesidir denebilir.

Merkez ilçelerden biri olan Toroslar, 838 km² yüzölçümüne sahiptir. Adını büyük bir kısmını kaplayan Toros Dağlarından almıştır. 67 adet mahallesi bulunmaktadır. Toroslar ilçesinin ADNKS’ne göre 2014 yılı nüfusu 281.130 kişidir. Mersin’in yerlisi Yörük ve Türkmenlerin yoğun tercih ettiği bir yerleşimdir. Nüfusun bu özelliği siyasette de yansımaları bulmuştur; Toroslar Belediyesi’ni 11 yıldır MHP’li başkan Hamit

Tuna yönetmektedir. Akdeniz ilçesine komşu olması nedeniyle hacmi genişleyen gecekondulu semtleri Toroslar ilçesine sızmaktadır. Buna rağmen Toroslar ilçesinin kentleşme hızı yüksektir. Sanayi bu ilçede yer seçmektedir. Organize Sanayi Bölgesi, Oto Galeriler Sitesi gibi yatırım alanları genişlemektedir. Sosyal ve kültürel alanda da büyük projeler gerçekleştirilmektedir. Cumhuriyet Meydanı, Yunus Emre Kültür Merkezi, Amfi Tiyatro, Açık Yüzme Havuzu bunlardan bazılarıdır. Toroslar ilçesini diğerlerinden ayıran bir özelliği de 60 dönümlük araziye Güneş Enerji Santrali kurulmak üzere tahsis etmiş olmasıdır (Anonim 5, 13 Nisan 2015).

Tablo 10. İlçeler SEGE, 2004

İlçe	Gelişmişlik Sıralaması	Gelişmişlik Grubu (1-6)	Gelişmişlik Endeksi
Merkez	13	1	3,35555
Tarsus	77	2	1,29431
Silifke	179	3	0,52395
Anamur	198	3	0,44577
Erdemli	230	3	0,29564
Bozyazı	272	3	0,14344
Çamlıyayla	327	3	0,00132
Mut	342	3	0,03611
Aydıncık	388	3	0,12373
Gülнар	621	4	0,54569

Merkez ilçelerden dördüncüsü Mezitli'de 2008 yılında ilçe teşkilatı kurulmuştur. ADNKS'ne göre 2014 yılı nüfusu 164.429 kişidir. 31 Mart 2014 tarihinden sonra tüm köyler mahalleye dönüşmüş olup 38 mahallesi bulunmaktadır. Güneyi Akdeniz sahili olan ilçenin batısında Erdemli, doğusunda Yenişehir ilçeleri bulunmaktadır. 604 km²

yüzölçümüne sahiptir. Mezitli geniş sahil kesiminde site tarzı konut alanıyla bilinen bir ilçedir. Genellikle Mersin'e gelen emekli göçü Mezitli'de yer seçmektedir. Mezitli'ye daha çok orta gelir grubu ve eğitilmiş insanlar rağbet etmektedir. Mezitli'de küçük bir sanayi sitesi dışında sanayi ve ticaret gelişmemiştir; daha çok konut alanı görünümündedir. Dört merkez ilçe arasında Viranşehir Öreni, Soli Höyük Tece Kalesi gibi tarihi ve turistik yerler daha çok bu ilçe sınırlarında yer almaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 2011 yılı için İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasını henüz yayınlamamıştır. Ancak bu veri 2004 yılı için mevcut. Türkiye'deki 872 ilçe içinde Mersin ilçelerinin gelişmişlik sıralaması Tablo 10'da gösterilmiştir. Bu hesaplamada Mersin merkez ilçelere ait veri bulunmamaktadır. Ancak 4 merkez ilçe (Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir) merkez ilç' olarak sunulmuştur. Buna göre, Mersin merkez ilçe 2004 yılı için ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında (872 ilçe içinde) 13. sırada yer almaktadır. Gelişmişlik grubu 1'dir. Yani Türkiye'nin en gelişmiş 15 ilçeden³ birisidir (Dinçer ve Öztaş, 2004).

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu her yıl İllerarası Rekabetçilik Endeksi yayınlamaktadır. Bu kurumun en son 2010 yılı hesaplamasına göre Mersin'in genel endeks puanı 25,87'dir ve bu puana göre 81 il içinde gelişmişlik sıralaması 15'dir. Kurum genel endeks puanını 4 ölçüte göre hesaplamaktadır: 1-Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksi, 2-Markalaşma becerisi ve yenilikçilik endeksi, 3-Ticaret becerisi ve üretim potansiyeli endeksi ve 4-Erişilebilirlik endeksi. Konumuz itibariyle bunlardan beşeri

³ Birinci Dereceden Gelişmiş İlçeler: Bursa- Büyükşehir, Adana-Büyükşehir, Kocaeli-Körfez, Kocaeli-Gebze, İzmir-Aliğa, Antalya-Merkez, Eskişehir-Merkez, Gaziantep-Merkez, Denizli Merkez, Konya-Büyükşehir, Kocaeli-Merkez, İstanbul-Büyükçekmece, Mersin-Merkez, Kayseri-Büyükşehir, Tekirdağ-Çorlu.

sermaye ve yaşam kalitesi endeksi önemlidir. Buna göre, Mersin yaşam kalitesi sıralamasında 81 il içerisinde 22. sırada yer almaktadır (ÇKA, 2014: 10 ve URAK, 2011).

Tablo 11. URAK Rekabetçilik Endeksleri - 2010

Genel Endeks	Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksi		Markalaşma becerisi ve yenilikçilik endeksi		Ticaret beceresi ve üretim potansiyeli endeksi		Erişilebilirlik endeksi			
	Sırası	Değeri	Sırası	Değeri	Sırası	Değeri	Sırası	Değeri		
1										
Mersin	15	25,87	22	25,59	22	0,76	9	21,62	11	55,67

Mersin adalet istatistikleri

Mersin Adliyesi 1926 yılında Uray Caddesindeki taş binada (şimdi İl Sağlık Müdürlüğü) hizmete başlamıştır. Bu bina zamanla ihtiyaca cevap veremez hale geldiği için Adliye birimleri farklı kamu binalarına dağılmıştır. 1985 yılında Liman Bölgesinde yapılan yeni hizmet binası dağılımı önlemiştir. Ancak Mersin, 1980'li yıllardan sonra gerek coğrafi ve iklimsel olumlu özellikleri ve gerekse Serbest Bölgenin faaliyete geçmesi nedeniyle çok yoğun göç almaya başlamış ve bu ani nüfus artışına bağlı olarak zamanla yeni Adliye binası da hizmette yetersiz hale gelmiştir. Nihayet 2009 yılında yapımına başlanan Mersin Adalet Sarayı Ocak-2013 tarihinde tamamlanmış ve hizmet vermeye başlamıştır (Mersin Adliyesi, 2012).

Türkiye'de Ocak 2015 tarihi itibarıyla 291 kapalı ceza infaz kurumu, 53 müstakil açık ceza infaz kurumu, 2 çocuk eğitimevi, 5 kadın kapalı, 1 kadın açık, 3 çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 355 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların kapasitesi 163.129 kişiliktir (CTE, 2015). Mersin ceza infaz kurumlarının coğrafi dağılımı itibarıyla 3 bölgeye ayrılmıştır: Mersin, Tarsus, Silifke. Mersin bölgesinde

3 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır⁴. Tarsus bölgesinde 3 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır⁵. Silifke bölgesinde 5 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır⁶ (CTE, 2015). Mersin'deki ceza infaz kurumlarında 2011 yılı itibariyle 2.120 hükümlü bulunmaktadır. Bunların %95'i erkek, %5'i kadındır (ÇKA, 2014: 34). 2011 yılı için Mersin suçlu oranı 0,12'dir.

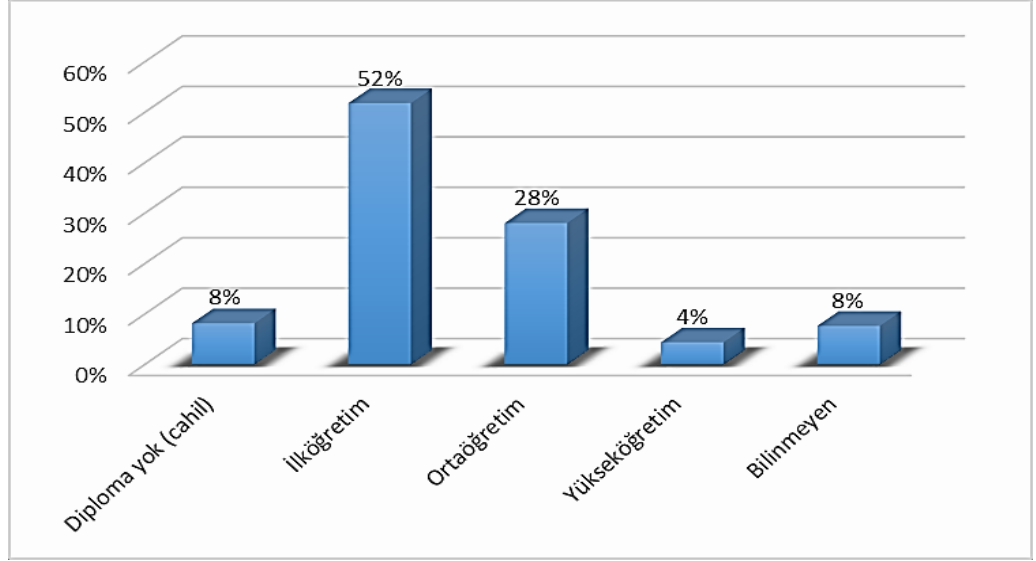
Tablo 12. Mersin'de Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler, (2007-2011)

Mersin	Erkek	Kadın	Toplam
2007	3.042	151	3.193
2008	1.808	84	1.892
2009	1.820	73	1.893
2010	2.176	92	2.268
2011	2.029	91	2.120

⁴ Erdemli K2 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Mersin E Tipi Açık Ceza İnfaz Kurumu, Mersin E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.

⁵ Pozantı M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Tarsus C Tipi Açık Ceza İnfaz Kurumu, Tarsus C Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.

⁶ Anamur T Tipi Açık Ceza İnfaz Kurumu, Anamur T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Gülnar K2 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Silifke M Tipi Açık Ceza İnfaz Kurumu, Silifke M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu.



Grafik 1. Mersin'de cezaevine giren hükümlülerin eğitim düzeyi, 2011

Mersin'de cezaevine giren hükümlülerin yaklaşık yarısı ilköğretim mezunudur. Cahil ve okumuş kesimin suç oranları düşüktür (Grafik 1). Bu veri il geneli eğitim düzeyi ile karşılaştırılmış ve şu ilginç tespit yapılmıştır: İl genelinde ilköğretim mezunlarının oranı %42 ve ortaöğretim mezunlarının oranı %22 olduğu halde suçlular arasında ilköğretim mezunlarının oranı %52 ve ortaöğretim mezunlarının oranı %28'dir. İl genelinde cahil kesimin oranı %25 ve okumuş kesimin oranı %8 olduğu halde suçlular arasında cahil kesim oranı %8 ve okumuş kesim oranı %4'dür.⁷

Mersin'de suçluların işlediği suç türleri şöyle sıralanmaktadır: İcra İflas Kanunu'na muhalefet %38, Yaralamak %10, Diğer suçlar %10, Hırsızlık %9, Çek Kanunlarına muhalefet %7, Uyuşturucu ile ilgili suçlar %7, Sahtecilik %3, Öldürme %3, Ateşli silahlar ile ilgili suçlar %3, Askeri Ceza Kanunu'na muhalefet, %3, Gasp %2, Dolandırıcılık %1, Cinsel suçlar %1, Kaçakçılık %1 (Tablo 13).

⁷ TÜİK ADNKS verilerinden hesaplanmıştır.

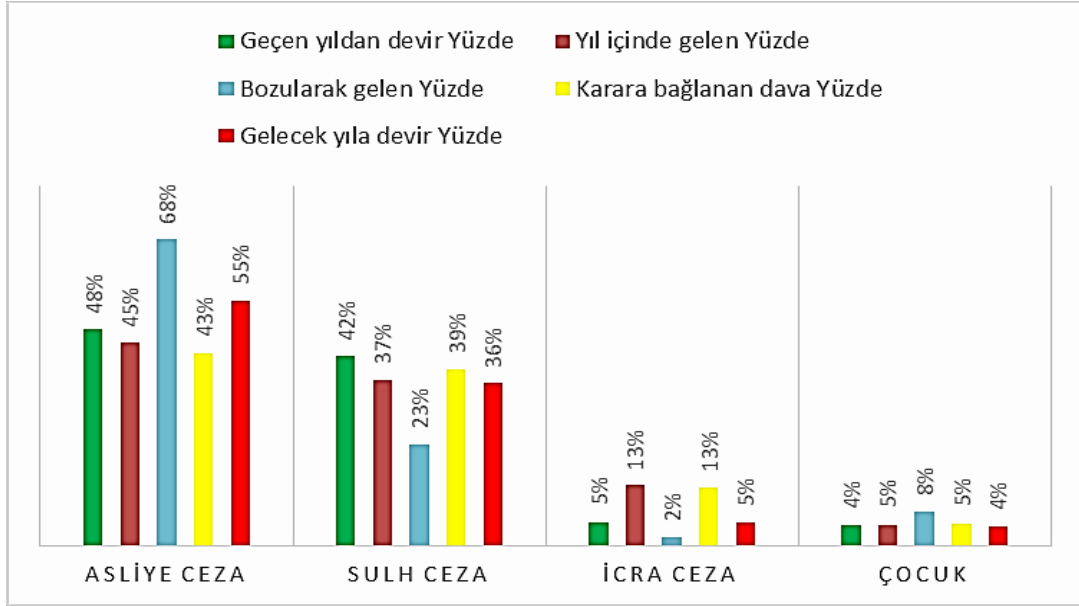
Tablo 13. Mersin’de Suç Türüne Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler, 2011

Suç Türü	Sayı	Yüzde
Öldürme	49	2,86
Yaralamak	179	10,45
Cinsel Suçlar	15	0,87
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	7	0,40
Hakaret	10	0,58
Hırsızlık	154	8,99
Yağma (Gasp)	32	1,86
Dolandırıcılık	19	1,10
Uyuşturucu/Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti	73	4,26
Uyuşturucu/Uyarıcı Madde Kullanma, Satın Alma	46	2,68
Uyuşturucu Madde Kullanmak, Satmak ve Satın Almak	-	-
Sahtecilik	52	3,03
Kötü muamele	4	0,23
Zimmet	5	0,29
Rüşvet	-	-
Kaçakçılık	13	0,75
Trafik Suçları	7	0,40
Orman Suçları	8	0,46
Ateşli Silahlar ve Bıçaklar İle İlgili Suçlar	44	2,7
İcra İflas Kanunu'na Muhalefet	658	38,43
Askeri Ceza Kanunu'na Muhalefet	52	3,03
Zina	-	-
Kabahatler	-	-
Rüşvet, İrtikâp ve Sahtecilik	-	-
Çek Kanunlarına Muhalefet	115	6,71
Diğer Suçlar	170	9,92
Bilinmeyen	-	-
Toplam	1712	100

Mersin’in mahkeme türüne göre ceza mahkemelerindeki dava sayısı Türkiye ortalamasına yakındır. Şöyle ki: 2013 yılında Türkiye genelinde davaların %43’ü Asliye Ceza mahkemesinde, %41’i Sulh Ceza mahkemesinde, %11’i İcra Ceza Mahkemesinde ve %4’ü de Çocuk Mahkemesinde işlem görmüştür. Aynı yıl Mersin’de davaların %47’si Asliye Ceza Mahkemesinde, %38’i Sulh Ceza Mahkemesinde, %10’u İcra Ceza Mahkemesinde ve %5’i de Çocuk Mahkemesinde işlem görmüştür.

Mahkemelerin iş yükü Grafik 2’de gösterilmiştir. Grafikteki verilerden ‘geçen

yıldan devralınan dava sayısı ve gelecek yıla devreden dava sayısı esas alındığında 2013 yılında Mersin’de Asliye Ceza Mahkemelerinin iş yükünün arttığı, Sulh Ceza Mahkemelerinin işyükünün azaldığı ve İcra Ceza ile Çocuk Mahkemelerinin iş yükünün aynı kaldığı tespit edilmektedir.

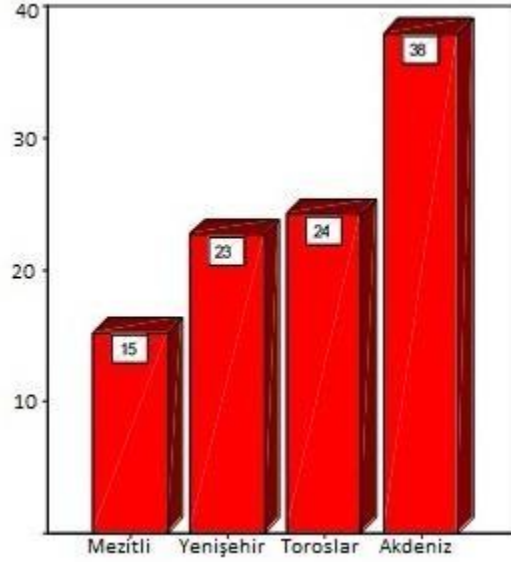


Grafik 2. Mersin'de mahkeme türüne göre ceza mahkemelerindeki dava sayısı 2013



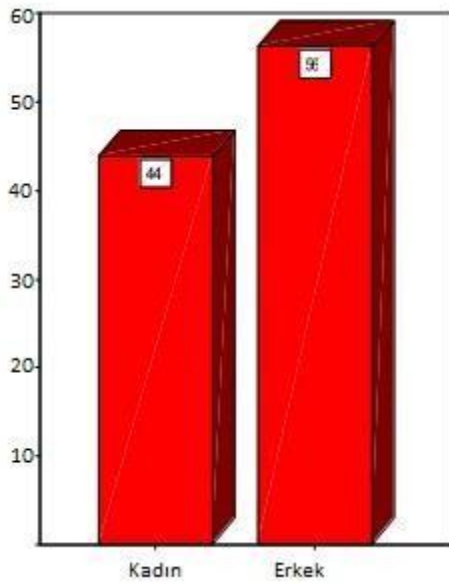
Fotoğraf 1. Mersin Adalet Sarayı

IV.2. Araştırma verilerinin analizi IV.2.1.Örneklem grubunun demografik özellikleri

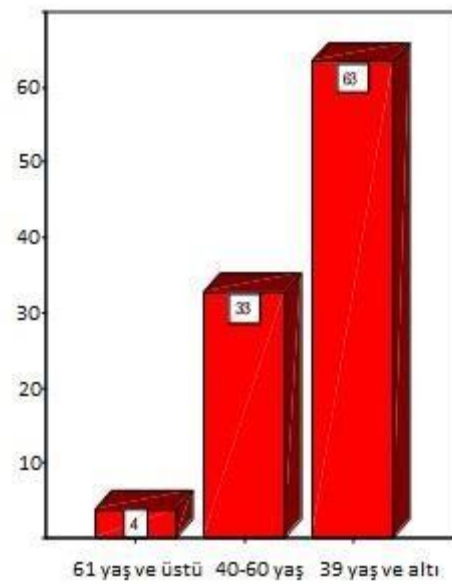


Grafik 3. İkamet yeri

Araştırmaya katılanların 38'i Akdeniz, %24'ü Toroslar, %23'ü Yenişehir ve %15'i Mezitli ilçesinde ikamet etmektedir. Araştırmada Akdeniz ilçesinden sehven öngörülenin üzerinde katılımcı yer almıştır. Etnik, dini ve siyasi kimlik ve ekonomik durum değişkenlerinin birleşik dağılım analizinde bu görelî duruma dikkat edilecektir.

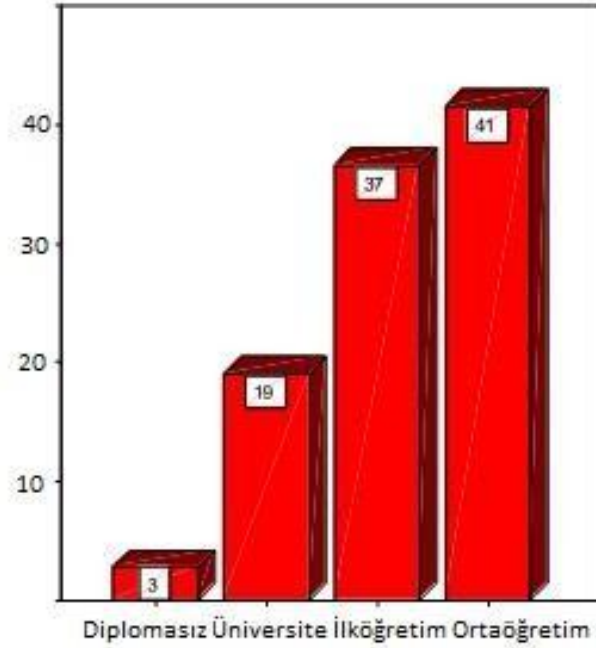


Grafik 4. Cinsiyet



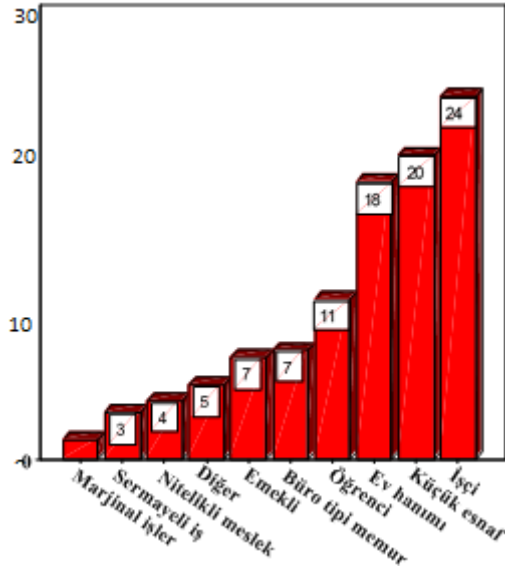
Grafik 5. Yaş

Cinsiyet değişkeni Mersin demografik yapısına benzer olarak yaklaşık eşit oranda temsil edilmiştir. Örneklendirme grubunda kadınlar %44, erkekler %56 oranındadır. Yaş bireylerin algı, tutum ve davranışlarını etkileyen önemli bir sosyolojik değişkendir. Araştırmada gençler (18-39 yaş) ve orta yaş grubunda olanlar (40-60 yaş) yüksek oranda (%63 ve %33) temsil edilmiştir. Yaş temsil oranları Mersin demografik yapısına uygundur.



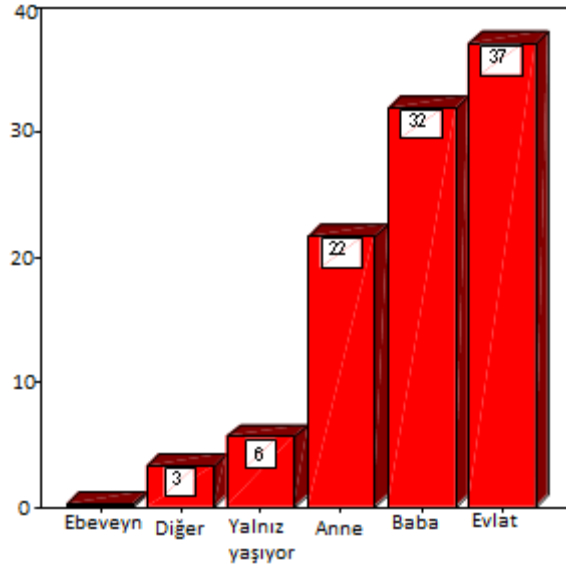
Grafik 6. Eğitim Düzeyi

Hukuk algısına etkisi olan bir diğer değişken eğitim düzeyidir. Örnekleme grubunun %41'i ortaöğretim düzeyinde eğitilidir. Bunu sırasıyla %37 ile ilköğretim ve %19 ile yükseköğretim düzeyinde eğitililer takip etmektedir. Örnekleme grubunda eğitimsiz/diplomasız olanların oranı %3'dür. Katılımcıların eğitim durumu açısından belirli bir aralıkta toplandıkları söylenebilir. Bu aralık ilköğretim-ortaöğretim eğitim düzeyidir.



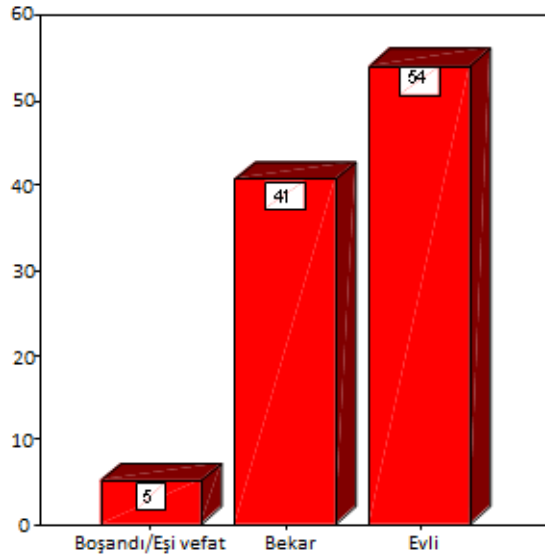
Grafik 7. Meslek

Araştırmada hukuk algısını etkileyebilecek bir diğer önemli değişken mesleki mensubiyettir. Örneklem grubunda ortalama kent meslekleri diiyebileceğimiz işçiler (%24), ve küçük ve orta ölçek esnaflar (%20) yüksek oranda temsil edilmiştir. Anket uygulandığı sırada hanede hane reisinin bulunmadığı durumda hane üyelerinden birisi ile görüşüldüğü için ev hanımları (%18) ve öğrenciler de (%11) görece yüksek oranda temsil edilmiştir. Düşük oranlı diğer mesleklerin dağılımı şöyle: %7 büro tipi memur, %7 emekli, %4 eğitimle ulaşılan nitelikli meslekler,%3 sermaye gerektiren işler, %2 marjinal işler ve %5 diğer meslekler. Örneklem grubunun geniş yelpazeli mesleki dağılımı sergilediği gözlenmiştir.



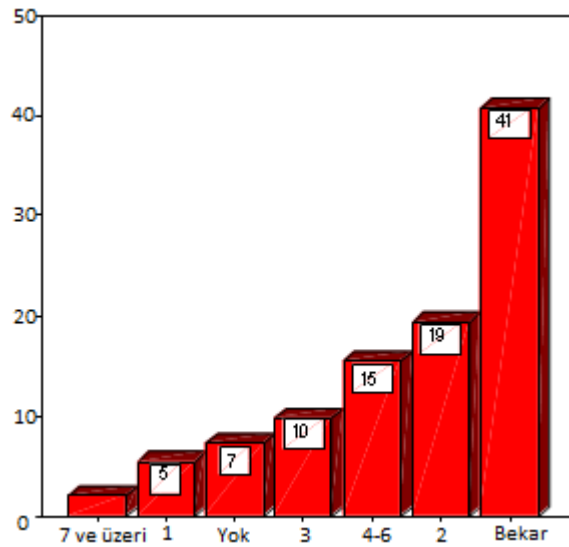
Grafik 8. Hanede statüsü

Hane üyelerinin görece benzer algı sahibi olduklarına dair bir inanış var ise de hane üyeleri cinsiyet, meslek, yaş gibi değişkenlere göre farklı nitelikte oldukları için hukuk algılarının da farklılaşacağı beklenmelidir. Bireyin hanedeki statüsü sosyolojik araştırma için önemlidir. Anket uygulamasında kural olarak hanede öncelikle hane reisi ile görüşüldü. Onun olmadığı durumda hane üyelerinden birisi ile görüşüldü. Örneklem grubunda baba (%32), anne (%22) ve evlat (%37) statüsünde olanlar yüksek oranlı temsil edilmiştir. Tek kişilik (yalnız yaşayan) hane oranı %6'dır.



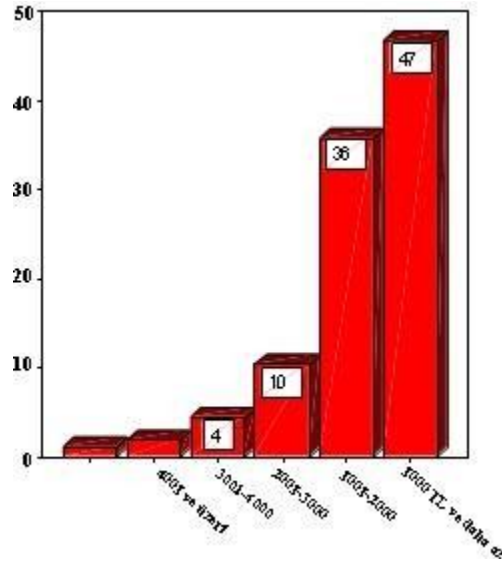
Grafik 9. Medeni durum

Hukuk algısı bireyin medeni durumundan etkilenir. Bekâr olanlar yaşlarının da genç olması itibariyle mahkeme ile karşılaşmamış olabilirler. Veya evli olanlar aynı zamanda meslek sahibi de oldukları için iş akitleri, alacak verecek ilişkileri veya evlenme-boşanma gibi ailevi ritüeller sebebiyle mahkeme deneyimi yaşamış olabilirler. Tabii algı sadece deneyime bağlı değildir ama etkilenir. Örneklem grubunda evli olanlar %54, bekâr olanlar %41 ve dul olanlar %5 oranında temsil edilmiştir.



Grafik 10. Çocuk sayısı

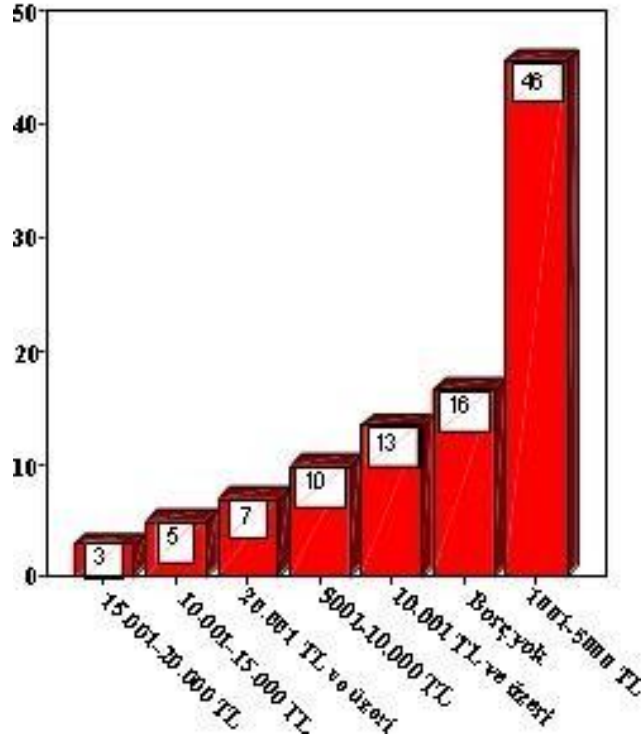
Çocuk sayısı ailenin yapısı hakkında dolaylı olarak bilgi verebilecek bir değişkendir. Çocuk sayısı ailenin geleneksel ya da modern değerlere sahip olması; ailenin geniş ya da çekirdek aile türünde olması gibi farklı sosyolojik durumların argümanı olabilmektedir. Çocuk sayısının bireyin hukuk algısı üzerindeki etkisi görelidir. Birleşik dağılım analizinde nedensellik bağının olup/olmamasına bakılacaktır. Örneklem grubunda bekâr olanları dışta tutmak kaydıyla evli veya dul olanların çocuk sayısı dağılımı şöyledir: 2 çocuk sahibi olanlar %32, 4-6 çocuk sahibi olanlar %25, 3 çocuk sahibi olanlar %17, evli veya dul olduğu halde çocuğu olmayanlar %12, 1 çocuk sahibi olanlar %9 ve 7 ve daha fazla çocuğu olanlar %5 oranındadır. Hanelerin çocuk sayısı dağılımı Mersin merkez ilçelerin ortalama hane büyüklüğü (3,6) ile uyumludur.



Grafik 11. Hanenin aylık ortalama geliri

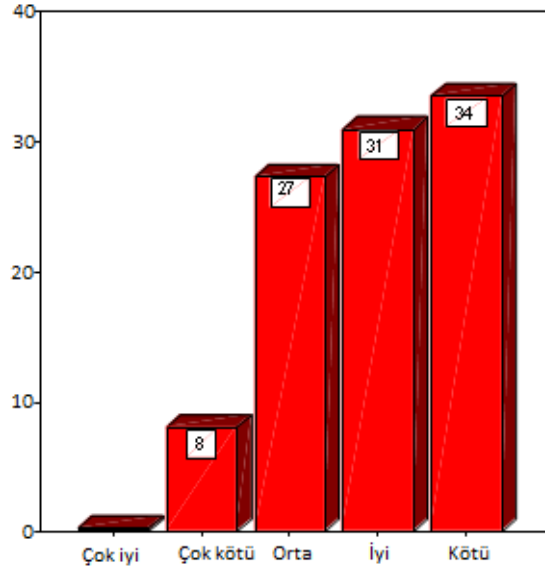
Hukuk algısı ekonomik değişkenlerden etkilenir. Önemli iki değişken gelir ve borçtur. Örneklem grubundaki hanelerin yaklaşık yarısının (%47) aylık geliri 1000 TL ve daha azdır. Tüm hanelerin %36'sı 1001-2000 TL, %10'u 2001-3000 TL ve %4'ü de 3001-

4000 TL arası gelire sahiptir. 4001 TL ve üzeri gelire sahip hane oranı %3 olarak tespit edilmiştir. Bu tabloya göre katılımcıların %93'ü anketin yapıldığı 2012 yılı Temmuz ayı Türk-İş verilerine göre yoksulluk sınırı (2.995,04 lira) altında yaşamaktadır.



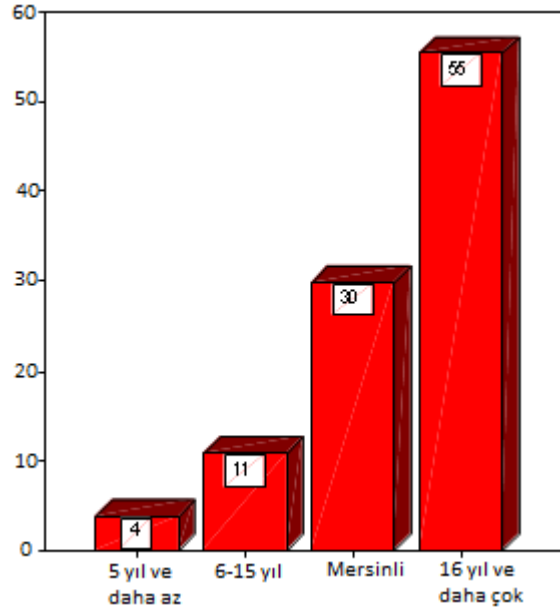
Grafik 12. Hanenin toplam borcu

Örnekleme grubundaki hanelerin çoğunluğu (%59) 5.000 TL ve daha az miktarda borçludur. Hiç borcu olmayan hane oranı %17'dir. Orta limit diyebileceğimiz 5.001-10.000 TL arası borcu olan hane oranı %10 olduğu halde %14 oranında hanenin 10.001 TL ve üzeri borcu vardır. Bunlar içerisinde %7 oranında hane 20.000 TL üzerinde borcun altına girmiştir ki bunların ev ve araba gibi mülk edindikleri anlaşılmaktadır. Bu verilere göre hanelerin borçları gelirleriyle uyumludur. Hanelerin çoğunluğu tasarruf yapamamaktadır.



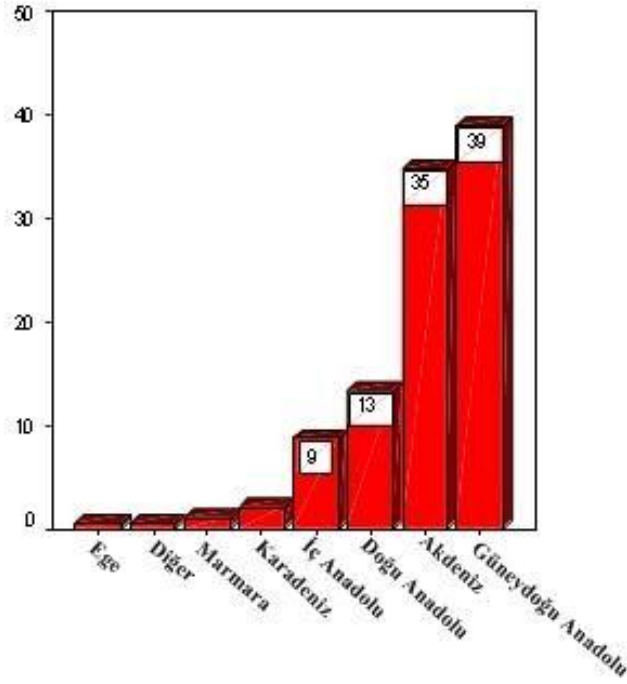
Grafik 13. Hanenin ekonomik durum algısı

Hanelerin gelir ve borçlarına ait veriler dış değerlendirmeci için olumsuz / yetersiz yorumlanabilirse de Weberyen metodolojiye uygun olarak bu durumu bireyin kendisinin nasıl anlamlandığına bilinmesi sosyolojik analiz için gereklidir. Örneklem grubu “Türkiye koşullarını göz önüne aldığınızda hanenizin (ailenizin) ekonomik durumu konusundaki algınız nedir?” sorusuna yaklaşık eşit oranlarda iyi (%31) orta (%27) ve kötü (%34) cevabı vermiştir. Ailesinin ekonomik durumunu çok kötü algılayanların oranı %8 olduğu halde çok iyi algılayanların oranı yok denecek kadar azdır (%0, 3). Bu veriler toplumsal varlıklandırma, orta sınıflaşma ve gelir dağılımı gibi değişkenler itibariyle Türkiye toplumsal yapısının çok da kötü durumda olmadığını söyletebiliyor. Ancak yine de hanelerin yaklaşık yarısının ekonomik durumu tartışmaya yer vermeyecek biçimde kötüdür.



Grafik 14. Yerli-Göçmen olma durumu

Yaşam kalitesi araştırmasında bilinmesi gereken önemli bir bağımsız değişken yerli-göçmen olma durumudur. Grafik 15'den takip edileceği üzere Mersin'in yerlisi Mersinli oranı düşüktür (%30). Mersin tarihte hep göçlerle büyüyen heterojenik bir kenttir. Yerli-Göçmen olma durumu grafiğinin gösterdiği bir diğer gerçek ise Mersin'e yönelen göçün son yıllarda azalma eğilimine girmiş olmasıdır. Örneklem grubunda eski göçmenlerin oranı %55 olduğu halde yeni göçmenlerin oranı %15'dir. Bu tespit TÜİK verileri ile tutarlıdır. TÜİK verilerine göre 1980-2000 döneminde Mersin dışarıdan yoğun göç almış ve fakat sonrasında aldığı göç tedricen azalmış, durmuş ve hatta son 3-5 yıldır verdiği göç öne geçmiştir. Bunda Mersin'in yeterli iş ve iş alanları üretememesi, kentleşme sorunları başta olmak üzere yaşam kalitesi beklenti eşliğinin giderek düşmesi etkili olmaktadır.



Grafik 15. Memleket

Tablo 14. Mersin'in Değişen Göç Dinamiği (TÜİK ADNKS 2015)

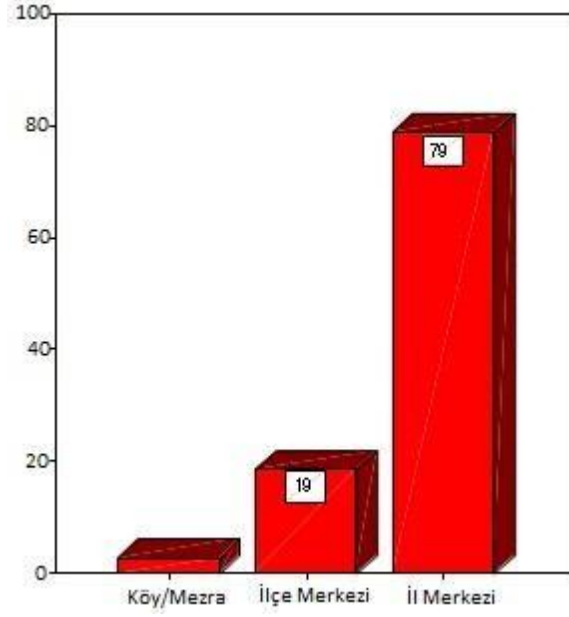
Dönem	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı
2013-2014	1 727 255	55 598	54 843	755	0,4
2012-2013	1 705 774	51 468	55 482	-4.014	-2,4
2011-2012	1 682 848	46 721	53 523	-6802	-4,0
1995-2000	1 497 575	117 894	99 465	18 429	12,4
1985-1990	1 131 345	131 573	56 856	74 717	68,3
1980-1985	902 570	89 342	39 749	49 593	56,5

Örnekleme grubundaki katılımcıların %35'i memleketini yani atalarının, ebeveynlerinin bazen de kendilerinin doğup büyüdüğü yer olarak Akdeniz Bölgesinden olduğunu söylemiştir. Bunun anlamı Akdeniz bölgesinde bulunan Mersin'de yaşayanların %65'inin bu bölgeye göç etmiş olduğudur. Mersin'e göçte en yüksek oran %39 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndendir. İkinci sırayı %13 oranı ile Doğu Anadolu Bölgesi almaktadır. Üçüncü sırada ise %9 oranı ile İç Anadolu Bölgesi vardır. Sadece Güneydoğu

Anadolu Bölgesi göçmenlerinin oranı yerli katılımcıların oranından fazladır.

Kentbilim Terimleri Sözlüğünde kentlileşme “Kentleşme sonucunda toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2014). Kentlileşme kentleşmenin sonucudur. İdari yapılanmaya göre il merkezlerinin ilçe merkezlerine göre ve ilçe merkezlerinin de köy/mezra yerleşik birimine göre daha kentlileşmiş olduğu kabul edilmektedir.

Araştırma evreninde nüfus hareketlerinin dinamikliği göz önüne alındığında katılımcıların hayatlarının büyük bölümünü nerede geçirdiklerinin belirlenmesi önemlidir. Ayrıca kentlilik yaşam kalitesi algısını belirleyen önemli bir bağımsız değişkendir. Kentliliğin birçok belirleyeni varsa da burada kentsel alanda ikamet yılı esas alınmıştır. Örneklem grubundaki katılımcıların çoğu (%79) hayatının büyük bölümünü il merkezinde geçirmiştir. Kırsal alanda doğmuş büyümüş olanların oranı düşüktür. Kentleşmenin etkisiyle kentlileşmenin de gerçekleşeceği sayıltı olarak kabul edildiğinde katılımcıların çok büyük oranda kentli olduğu söylenebilecektir. Analizde kasaba ile köy/mezra verileri tek başlık altında değerlendirilmiştir.

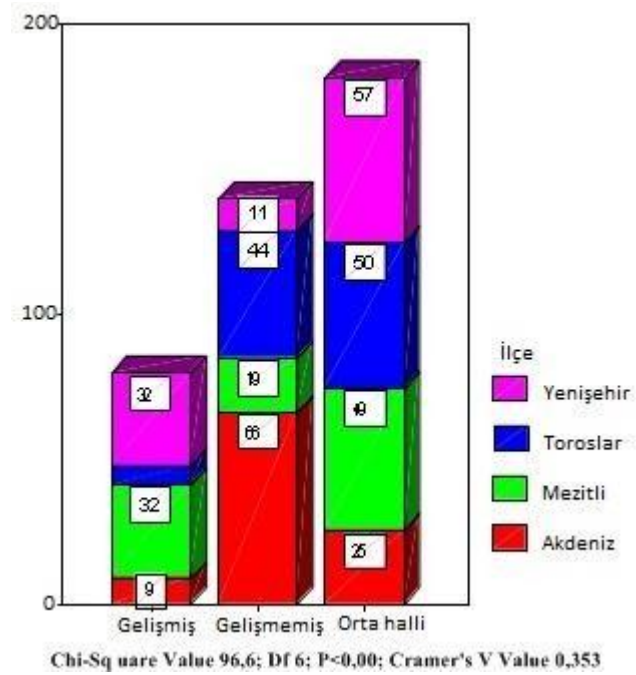


Grafik 16. Hayatının büyük bölümü nerede geçti?

Sosyolojide kentleşme, kentlerin oluşmasını ve büyümesini sağlayan kırsal alan kökenli bir nüfus hareketi ve nüfus yoğunlaşması (Kongar, 1982; Kıray, 1982), kentlerin coğrafi olarak genişlemesi olarak tanımlanır (Sennett, 2002). Ne ki kentleşme sadece demografik genişleme değil kentsel mesleklerin yaygınlaşması, sosyal kültürel mekân etkinlik ve örgütlülüğün artması, karmaşık yönetim ağlarının oluşması gibi bir dizi başka ölçütlerle tanımlanabilecek sosyolojik bir olgudur. Kentleşme bu ölçütler ile ölçülebilen bir toplumsal değişme sürecidir. Kentler oldukça geniş alana yayılırlar ve kentin farklı semtlerinde farklı kentleşme dinamikleri işler. Kentlerde farklı gelişmişlik düzeyinde olan semtler yan yana sıralanırlar.

Kent içindeki bu farklılaşma çeşitli gelişmişlik göstergelerine göre ölçülebilirse de Weberyen metodoloji itibariyle bireyin ikamet ettiği semti/ilçeyi kendisinin değerlendirmesini önemsemek gerekir. Kentler sadece insanların bir arada yaşadığı fiziksel mekânlar değildir. Günlük hayatlarındaki davranış kalıpları, düşünce biçimleri, politik tercihleri, sosyal ilişkileri gibi kente özgü sosyal, siyasal ve kültürel özellikler olduğu gibi,

fiziksel yapı da mimarisiyle, estetiğiyle, kente özgü hız ve ölçeği ile ayrı özellikler taşır. Kentler nüfus ve ekonomik büyüklüğü sebebiyle doğal olarak etkileyen konumundadır. İçine aldığı kişileri az veya çok ama mutlaka bir surette etkiler. Bu nedenle katılımcıların yaşadıkları yerin kentsel özellikleri de yine katılımcıların algıları doğrultusunda tespit edilmiştir(Wirth, 2002: 78).

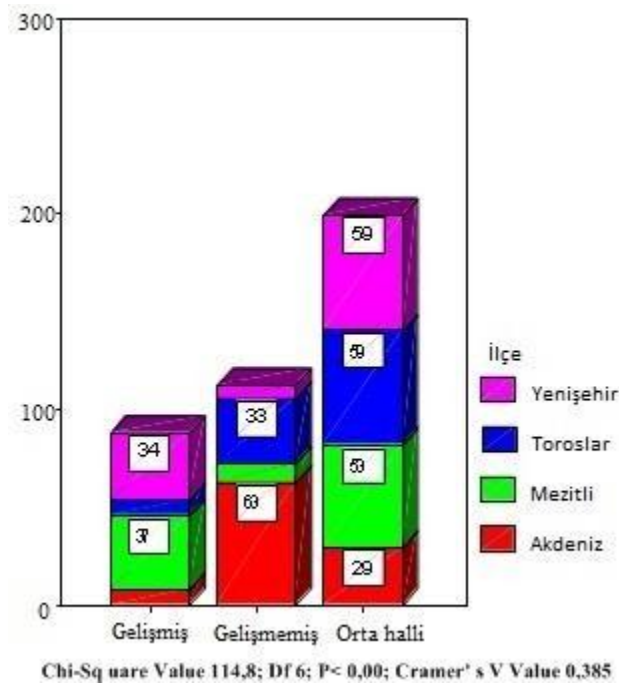


Grafik 17. İlçenin sosyal/kültürel özellikleri

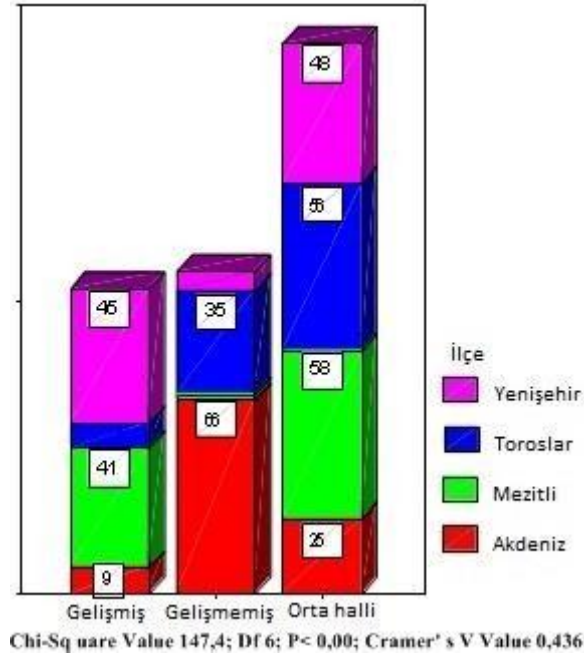
İnsan gereksinimleri yaklaşımına uygun olarak söylersek, bireyler yaşadıkları yeri fiziksel-mekânsal, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özellikleri itibariyle nasıl algılıyorlarsa bu algı yaşam kalitesi algısını da etkileyecektir. Diğer bir ifadeyle, belirli bir yerleşim için kamusal mekân ve etkinliklerin varlığı, yaygınlığı, erişilebilirliği çevre düzenleme ve temizlik gibi hizmetlerden memnuniyet binaların malzemesinin niteliği, konfor donanımları, kentli ve haklara riayet eden insanların yaygınlığı, işyerlerinin

yaygınlığı, kent merkezine çok fazla bağlı kalmadan yaşayabilme gibi pek çok özellik bir arada yaşam kalitesini etkiler. Araştırmada bu ölçütlerin algı ve değerlendirilmesi katılımcılara bırakılmıştır.

Mersin geneli için örneklem grubu yaşadıkları ilçelerin fiziki-mekânsal özelliklerini %43 oranında orta halli” %35 oranında gelişmemiş ve %22 oranında gelişmiş olarak algılamaktadır. Örneklem grubunun yaşadıkları ilçelerin sosyo- kültürel özellikleri (%42, %41, %17) ve yaşadıkları ilçelerin ekonomik özellikleri (%47, %35, %19) algısı da buna yakın değerlerdedir.



Grafik 18. İlçenin ekonomik özellikleri



Grafik 19. İlçenin fiziki/mekânsal özellikleri

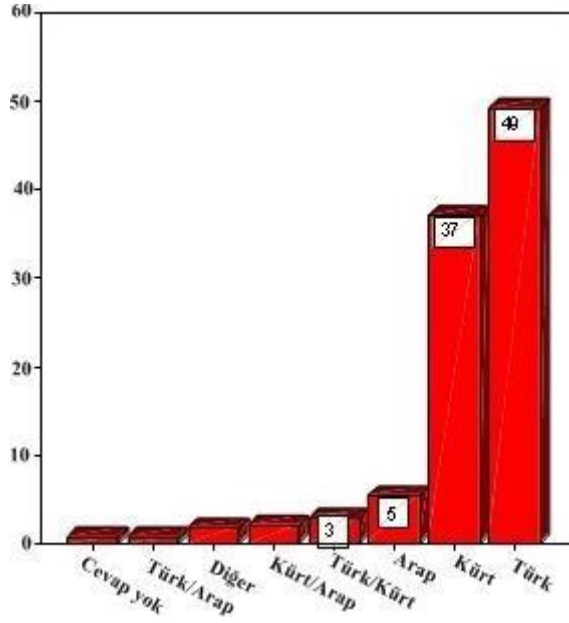
Yaşanılan yerin tüm özellikleri dikkate alındığında katılımcılar Mersin'i orta halli bir kent olarak değerlendirmişlerdir. Mersin ekonomik, kültürel ve mekânsal özellikleri itibariyle yaklaşık %20 oranında gelişmiş bir kent olarak algılanmaktadır. Halkın algısı temelinden, Mersin Büyükşehir yönetimine bağlı dört merkez ilçe karşılaştırmalı olarak ele alındığında; ekonomik, kültürel ve mekânsal özellikleri itibariyle en gelişmiş ilçenin Yenişehir olduğu, en gelişmemiş ilçenin ise Akdeniz olduğu tespit edilmektedir. Mezitli ve Toroslar ilçeleri ise nispeten orta halli özellikler göstermektedirler. Mezitli gelişmiş ilçe statüsüne daha yakın durmaktadır.

Kimlik sosyal psikolojiden sosyolojiye aktarılmış bir kavramdır. Zamanla kimlik sosyolojisi' alanı disiplin olarak gelişmiştir. Kimlik konusunu çalışan sosyologlardan Türkdogan kavramı şöyle tanımlar (1997: 74-75):

Türkçe'deki 'kimlik' sözcüğünün İngilizce karşılığı 'identity'dir.

Identity; mutlak aynılık, tam aynılık demektir ve yine İngilizce’deki ‘self’den yani ‘kendilik/benlik’ sözcüğünün zihinde uyandırdığı kavram, Türkçe’deki ‘özdeşlik’ sözcüğünün zihinde uyandırdığı kavrama daha yakın gibidir. Çünkü ‘kimlik’ sözcüğü tekil bir bütünlüğün varlığını çağrıştırırken, ‘özdeşlik’ sözcüğü birbirinin aynı, aslında aynı olan iki bütünlüğün varlığını çağrıştırmaktadır. Bu iki bütünlükten biri ya da diğeri bir birey, somut bir nesne veya soyut bir kavram olabilir. Önemli olan, bu iki entitenin en az tek bir özellikleri itibarı ile tam olarak aynı olmalarıdır. Konuya birey açısından bakıldığında, başka bir deyişle, bütünlüklerden biri birey olduğunda, bu birey kendini fiziki bir özelliği (derisinin rengi veya cinsiyeti), etnik kökeni, milliyeti, dini, mesleği, ailesi, yaşama tarzı... dolayısıyla diğeri bir bireyle, bireylerle, grupla, kategori ile hangi özelliğinden (özelliklerinden) dolayı özdeş göreceği ya da görmeyeceği bazen bireyin iradesine bazen özdeşleşmek istediği ya da özdeşleşmeyi istemediği birey (veya bireylerin) iradesine, bazen bireyin dışındaki yapısal koşullara, bazen de üçüncü kişilerin atıflarına, etiketlemelerine bağlı olarak değişir.

“Kimlik ya da özdeşlik konusunu günümüzde sosyologlar için ilginç kılan gelişme, bireylerin artık kendilerini sadece bir başkası (başkaları), bir grup veya bir kategori ile özdeşleştirmekle yetinmemeleri, fakat kendileri ile o bütünlük(ler) arasındaki bağlantıyı mümkün kılan enstrüman ile kendilerini özdeşleştirmeye başlamalarıdır” (Türkdoğan, 1997:75). Bu araştırmada bireylerin aidiyet hissine araç olan enstrümanlar olarak etnisite, din ve ideoloji esas alınmıştır.



Grafik 20. Etnik kimlik

Etnik kimlik, bireylerin aidiyet duyguları ile kabul ettikleri, ortak ata, dil, geleneklere, mitolojiye ve ortak tarihe sahip azınlık statüsüne indirgenen grupların başvurdukları ya da kaynak gösterdikleri bir durumdur (Göka, 2006: 233).

Etnik kimliğin tanımına esas alınan kültürel farklılıklar dolayısıyla farklı etnik özellik gösteren bireylerin hukuk ve yaşam kalitesi algılarının farklı olacağı öngörülebilir. Mersin'in heterojenik yapısındaki bireylerin etnik kimlik özellikleri istatistik analizde bağımsız değişken olarak kullanılacaktır.

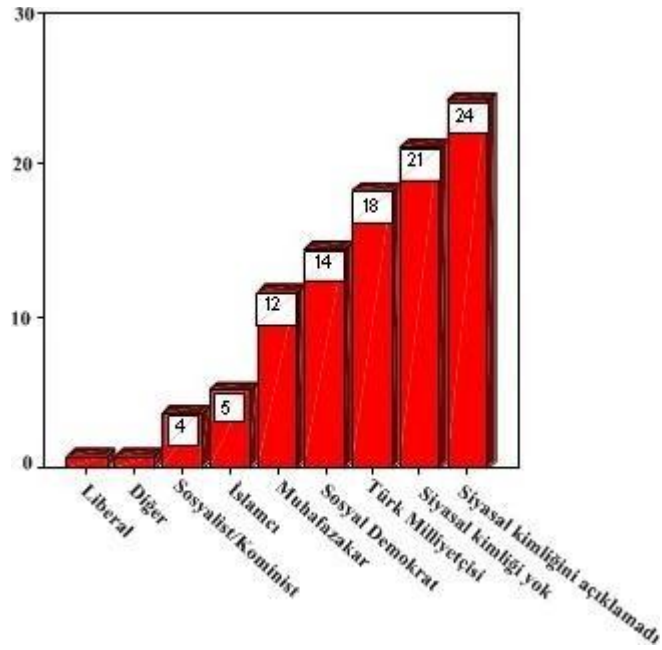
Örnekleme grubunda etnik kimlik dağılımı %49 Türk, %37 Kürt, %5 Arap ve %2 diğer etnik gruplar olarak tespit edilmiştir. Etnik kimlik olarak kendisini Türk/Kürt, Türk/Arap veya Kürt/Arap hisseden “melez” grubun oranı ise %7'dir. Araştırmada beklenen ve gerçekleşen anket sayıları ilçelere göre farklılık arz etmiştir. Akdeniz ilçesinde beklenenden daha çok, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir ilçelerinde ise beklenenden daha az anket uygulanmıştır (Tablo 2). Yoğun Kürt nüfus barındıran Akdeniz ilçesinin etkisiyle

örneklem grubunda Kürt etnik kimliğinin olduğundan daha fazla temsil edildiği belirtilmelidir. Ancak genel olarak örneklem grubunun etnik köken dağılımı heterojenik nitelikteki Mersin demografik yapısı ile uyumludur.

Bireylerin aidiyet hissine araç olan ikinci enstrüman din kurumudur. Dini kimlik; bireyin dış dünyaya karşı kendini tanımlamak için dini referans alması, bunun da ötesinde siyasal taleplerinin referans kaynağının din olması şeklinde tanımlanabilir. (Furseth ve Repstad, 2011).

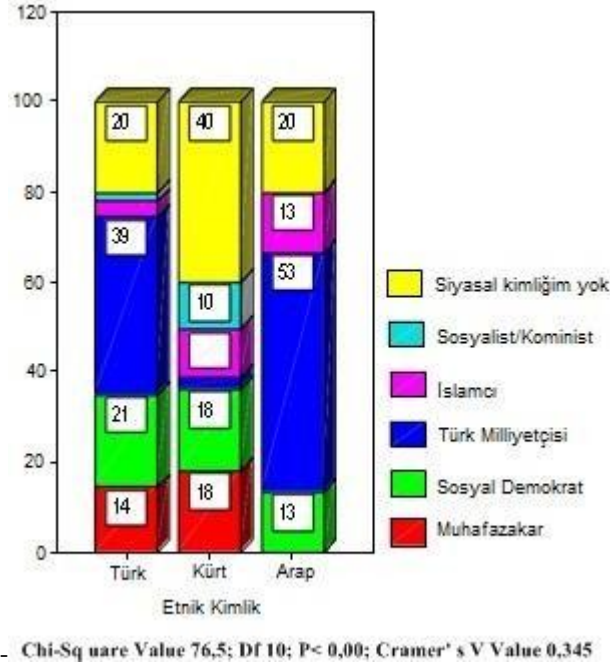
Kentleşme ve kentlileşme kavramları gibi din olgusu da sosyal karaktere sahiptir. Gündelik hayatın bütün etkilerini üzerinde taşıyan din, birey ve toplum için işlevsel bir göstergedir. Kentleşme sürecinden önce sosyal organizasyonun en üst noktasında yer alan ve tüm sosyo-kültürel faaliyeti örgütleyen din kurumu, kentleşme ile birlikte bu kamusal etkisini kaybetmişse de toplumsal yaşamın dışına tamamen çıkmamıştır. Dinin kentleşme sürecinden sonra toplum ve birey yaşamına etkisi kentleşme ve kentlileşme düzeyleri ile ilişkilidir. Toplumsal bir olgu olarak din ile kentleşme karşılıklı etkileşim içindedir (Arslantaş, 2008).

Örneklem grubunda dini kimlik çoğunlukla Müslüman olarak ifade edilmiştir (%89). Örneklem grubu Müslüman dini kimliği mezhepler anlamında alt şubelere bölmemiştir. Dini kimliğini açıklamak istemeyenlerin oranı %8'dir. Dini kimliğinin olmadığını ifade edenlerin oranı ise %2'dir. Diğer dini kimlikler %1 oranında temsil edilmiştir. Örneklem grubunda dini kimlik konusunda belirgin farklılaşma gözlenmediği için istatistik analizde bağımsız değişken olarak kullanılmayacaktır.



Grafik 21. Siyasal kimlik

Bireylerin aidiyet hissine araç olan üçüncü enstrüman ideolojidir. İdeolojiyi esas alan aidiyet siyasal kimlik olarak ifade edilmektedir. İşlevsel anlamda siyasal kimlik, siyasi kişilik geliştirme siyasi gruplaşma, siyasal kültür edinme ve bunların hepsinin birden bilincine varma şeklinde işleyen bir süreç ve bütünlüktür (Kılıçbay, 2003).



Grafik 22. Etnik kimliğe göre siyasal kimlik

Örnekleme grubundaki katılımcıların %24'ü siyasal kimliğini açıklamak istememiştir. %21 oranında katılımcı ise siyasal kimliğinin olmadığını bildirmiştir. Toplamını düşündüğümüzde katılımcıların siyasal kimliklerini açıklama konusundaki güvensizlikleri kayda değer niteliktedir. Siyasal kimliğini açıklayanların %18'i Türk milliyetçisi olduğunu, %14'ü sosyal demokrat olduğunu, %12'si muhafazakâr olduğunu, %5'i İslamcı olduğunu. %4'ü sosyalist/ komünist olduğunu ve %1'i de liberal olduğunu ifade etmiştir.

Siyasal kimlik grafiğinde dikkati çeken önemli bir eksik Kürt milliyetçisi kimliğinin ifade edilmemiş ya da gizlenmiş olmasıdır. Kürt milliyetçiliği genel olarak Halkların Demokratik Partisi'nde (HDP) ifadesini bulmaktadır. 2011 Genel Seçimi'nde bu parti adına Mersin'den (önce bağımsız) milletvekili seçilen Ertuğrul Kürkçü %9,6 oranında oy almıştır. Etnik kimliğe göre siyasal kimlik birleşik dağılım analizinde tespit edilmektedir ki siyasal kimliğim yok ifadesi Türklerde ve Araplarda %20

oranında olduğu halde Kürtlerde %40 oranına çıkmaktadır. Bunun görece %10'unun Kürt milliyetçi olduğu tahmin edilmektedir. Ama her Őeye rağmen bu değerlendirme görelidir. Türkler ya da Kürtler belirli partilere oy verirler değerlendirmesi kastını aşar ve gerçekte uyuŐmaz.

Tablo 15. Varsayımlardaki bağımlı ve bağımsız değişkenlerin nedensellik ilişkileri

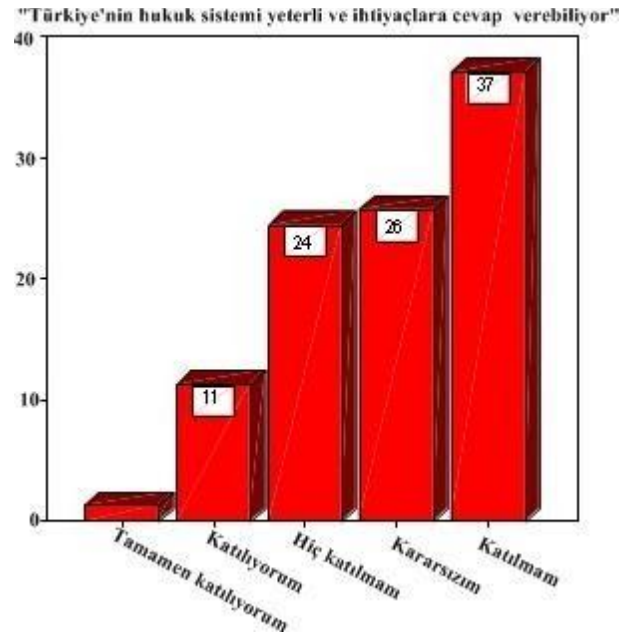
Varsayım Statü	Varsayım Yön- Anlam	Varsayım Boyut		Değişken türü		Varsayım Boyut		Değişken türü	
		Öznel (İçsel)	Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	Nesnel (Dışsal)	Bağımsız	Bağımlı		
Ana Varsayım	Pozitif	2. Adaletin gerçekleştiğine yönelik pozitif algı arttıkça bireylerin yargıya güveni artmaktadır.	s.19	s.40.7/ s.41.8/ s.42.6-9-10-11-12-13-14-15/ s.46/ s.49/ s.20/ s.21/ s.22/ s.23/ s.24/ s.25/ s.26	1. Olumlu hukuk algısının yaşam kalitesi üzerinde pozitif etkisi vardır ve bu etki, mekânsal, psikolojik ve sağlık ile ilgili algıların etkisi kadar güçlüdür.	s.46	s.39/s.45/ s.48		
Tali Varsayım	Pozitif	6. Bireylerin hukuka ilişkin bilgisi arttıkça hukusal uygulamalardan memnuniyetleri de artmaktadır.	s.2 7/ s.30/ s.31/ s.32/ s.33/ s.34/ s.35/ s.36/ s.37/ s.40/ s.42.2	s.46 (s.19)	3. Hukuki metinlerin anlatım dilinin sadeleşmesi genel adalet algısını olumlu yönde etkiler.	s.43/ s.42.18	s.19 (s.46)		
		7. Bireylerin eğitim düzeyi arttıkça yargısal memnuniyet algısı da artmaktadır.		s.5 s.46 (s.19)	4. Yargı hizmetleri kaynak tahsisinin yeterli düzeyi ile yargı hizmetlerinden memnuniyet algısı arasında nedensel ilişki vardır.	s.42.1-3-4-5- 19-20-21-22	s.46 (s.19)		
		8. Kıır kökenli bireylerin hukuk algısı ile kent kökenli bireylerin hukuk algısı farklıdır. Kentleşme önemli bir etkidir.		s.1 s.46 (s.19)/ s.38/ s.44	5. Yargı mensuplarının meslek yeterlilikleri algısı ile yargıya güven duygusu arasında nedensel ilişki vardır.	s.42.15-16-17-21-23	s.49/ s.19		
		9. Bireylerin ekonomik düzeyi yükseldikçe yargısal memnuniyet algısı da artmaktadır.		s.6 s.46 (s.19) / s.10/ s.11/ s.12					
	Negatif	13. Ülke içerisinde bireylerin adalet güvenleri azaldıkça Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru sayısı artmaktadır.	s.46 (s.19)	s.44.1-3	10. Yargılama süresi uzadıkça bireylerin yargıya güvensizlikleri artmaktadır.	s.42.1	s.19/ s.42.9		
				11. Mahkemelerin iş yükü çoğaldıkça verilen kararlardaki isabet oranı azlmaktadır.	s.42.19	s.42.22			
				12. Genel af uygulamaları ile olumsuz adalet algısı arasında doğrusal bir ilişki vardır.	s.41.1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11	s.46/ s.41.8			

IV.2.2. Hukuk algısı ve yaşam kalitesi algılarının karşılaştırmalı analizi

Tezin bu kısmında hukuk algısının yaşam kalitesi üzerine etkileri hususunda ortaya attığımız varsayımlar sistematik olarak test edilmiştir. Yukarıdaki çizelgede birleşik dağılım analizi için bağımlı ve bağımsız değişkenlerin nedenselliği ve sistematığı bir arada gösterilmiştir.

IV.2.2.1. Hukuk algısının yaşam kalitesi üzerinde etkisi var mı? Ve varsa bu etki yaşam kalitesinin diğer değişkenlerinin etkisi kadar güçlü mü?

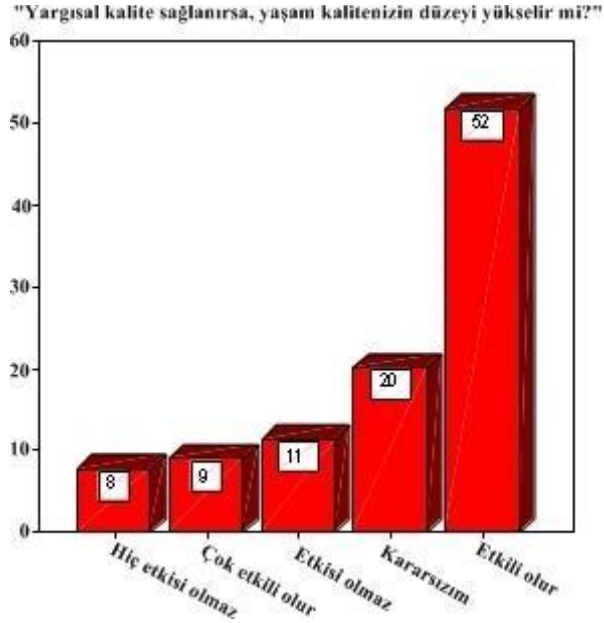
Araştırmanın pozitif yön-anlamı olan ana varsayımı şöyle ifade edilmişti: Hukuk algısının yaşam kalitesi üzerinde etkisi vardır ve bu etki, mekânsal, psikolojik ve sağlık ile ilgili algıların etkisi kadar güçlüdür.



Grafik 23. Hukuk algısı

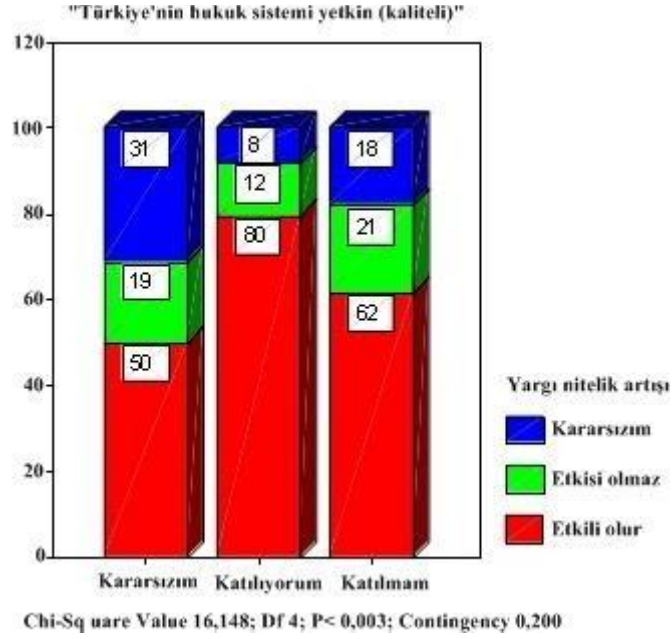
Bu varsayımın bağımsız değişkeni hukuk algısıdır. Hukuk algısını tespit edebilmek için örneklem grubunun şu önermeyi değerlendirmesi istenmiştir: Türkiye'nin şu anki hukuk sisteminin yeterli ve ihtiyaçlara cevap verecek düzeyde olduğu yönündeki

değerlendirmeye katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz? Verilen cevapların frekans dağılımına göre pozitif hukuk algısı %13 oranında kaldığı halde negatif hukuk algısı %61 oranındadır. Olumlu ya da olumsuz algıya sahip olmayanların (nötr algı) oranı ise %26'dır. Hukuk algısı negatif olanların yaklaşık üçte biri bu olumlu yön-anlamalı önermeye hiç katılmam demek suretiyle tepkisini göstermiştir.



Grafik 24. Hukuk sisteminin niteliği ile yaşam kalitesi ilişkisi

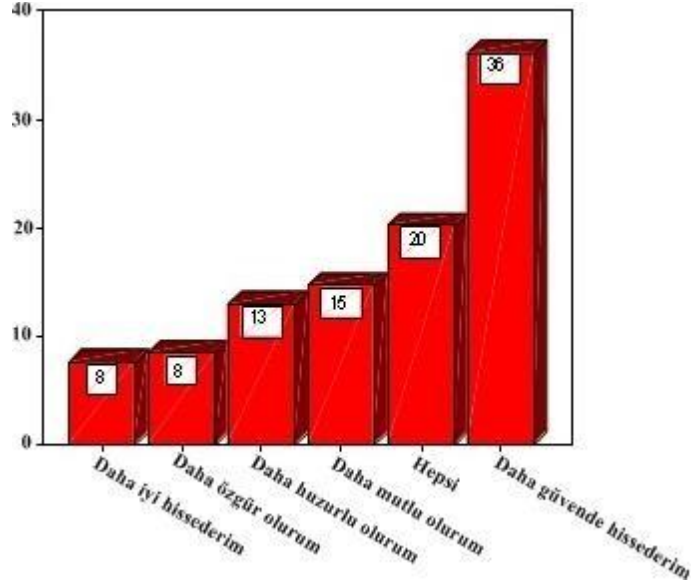
İkinci olarak, hukuk sisteminin niteliği ile yaşam kalitesi ilişkisi öğrenilmek istenmiş örneklem grubuna şu soru sorulmuştur: Yargısal mekân ve hizmet standartları sağlanırsa, bu durum yaşam kalitenizin düzeyini artırır mı? Verilen cevaplar itibariyle hukuk sistemi nitelik artışının yaşam kalitesi algısını pozitif yönde etkileyeceği tespit edilmiştir. Şöyle ki yargısal kalite sağlanması halinde bundan kendi yaşam kalitesinin olumlu etkileneceğini düşünenlerin oranı %61 olduğu halde her iki değişkenin birbirinden bağımsız olduğunu düşünenlerin oranı %19'da kalmaktadır. Kararsızların oranı ise %20'dir.



Grafik 25. Hukuk algısına göre hukuk sistemi nitelik artışının yaşam kalitesine etkisi hakkında düşünceler

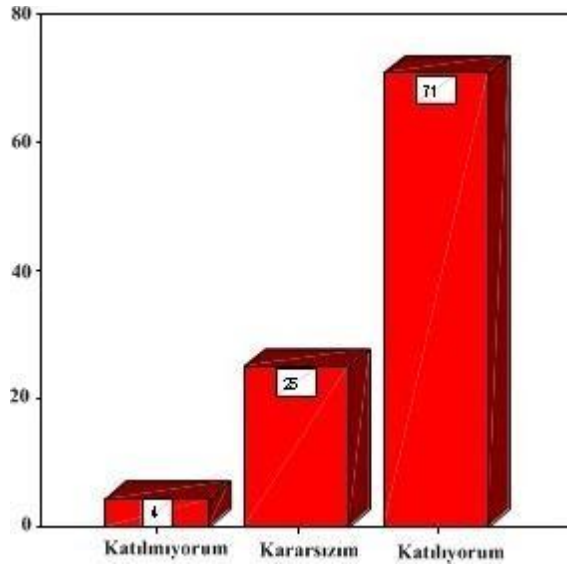
Üçüncü olarak, bireylerin pozitif, negatif ve yansız yön-anamlı olabilen hukuk sistemi algısına göre, hukuk sistemindeki iyileştirmelerin kendi yaşam kalitesine etkisinin olup/olmayacağı tespit edilmek istenmiştir.

Birleşik dağılım analizi sonucuna göre, hukuk sistemi nitelik artışının kendi yaşam kalitesini 'olumlu' yönde etkileyebileceğini düşünenlerin oranı; pozitif hukuk algısı olanlarda %80, negatif hukuk algısı olanlarda %62 ve yansız hukuk algısı olanlarda %50 oranındadır. Bu verilere dayalı olarak hukuk sistemi niteliğinin yaşam kalitesini etkileyen önemli bir değişken olduğu ve hukuk sistemindeki iyileştirmelerin negative hukuk algısını azaltabileceği rahatlıkla söylenebilir.



Grafik 26. Adaletin yerine gelmesi yaşamımızı nasıl etkiler?

Araştırmada hukuk sistemi yerine adalet kavramı kullanılarak hukuk sisteminin niteliğinin yaşam kalitesine etkisi ikinci kez sorgulanmıştır. Örneklem grubuna “Adaletin yerine gelmesinin yaşamınıza yapacağı etkiyi nasıl tanımlar mısınız?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya örneklem grubunun tamamı pozitif yön-anlamalı cevaplar vermek suretiyle nitelikli hukuk sistemi ile nitelikli yaşam kalitesi arasında doğrudan ve pozitif yönde ilişkinin olduğunu bir kez daha sergilemiştir. Toplumda istendik adalet dağıtımını bireyleri güvende hissettirmektedir; bu sayede bireyler daha mutlu, huzurlu, özgür ve iyi hissetmektedirler.



Grafik 27. Adaletin sağlanması para kazanmak, ev sahibi olmak, sağlıklı olmak kadar önemlidir

Araştırmanın ana varsayımında pozitif hukuk algısının yaşam kalitesine (tespit edilen) olumlu etkisinin, mekânsal, psikolojik ve sağlık ile ilgili algıların etkisi kadar güçlü olduğu iddia edilmektedir. Örneklem grubundaki bireylerin çoğunluğu bu iddiayı doğrulamıştır (%71). Bu görüşe katılmayanların oranı sadece %4'tür. Kararsız olanlar ise %25 oranındadır (Grafik 26).

Tablo 16'daki önermeler pozitif hukuk algısı ve yaşam kalitesi ilişkisini betimlemek üzere kurgulanmıştır. Bu önermelere verilen cevapların istatistik analizi sonucuna göre, hukuk algısı yaşam kalitesini güçlü düzeyde etkilemektedir.

Tablo 16. Pozitif hukuk algısının yaşam kalitesine olası etkileri

Önerme	Pozitif hukuk algısı			İstatistik		
	Katılmıyorum ¹ 1,00–1,66	Kararsızım ² 1,67–2,33	Katılıyorum ³ 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart Hatası	Standart Sapma
Adaletin sağlandığını düşünmek beni mutlu eder	%2	%22	%76	2,73	,03	,493
Hakkımı arayamazsam psikolojim bozulur	%5	%24	%70	2,65	,03	,575
Hakkımı arayabilmek benim için sağlığım kadar önemlidir	%3	%23	%74	2,71	,03	,513
Adalet başkasının adına sağlansa yine mutlu olurum	%1	%22	%77	2,76	,02	,449
Adaletin sağlanması hayata umutla bakmamı sağlar	%2	%22	%76	2,74	,02	,483
Adaletin sağlanması para kazanmak, ev sahibi olmak, sağlıklı olmak kadar önemli	%2	%21	%77	2,74	,02	,482
Adalet sağlanırsa kendimi daha güvende hissedirim	%2	%22	%76	2,66	,03	,559
Adalet mülkün temelidir	%3	%24	%73	2,74	,02	,477
Genel Toplam	%3	%23	%75	2,72	,03	,500

IV.2.2.2. Bireyin adalet algısı ile yargıya güven duygusu arasında nedensel ilişki var mı?

Adalet hukukun hem amacı hem de gerçekleştirme aracıdır. Yani hukuk adaletli yaşamın gerçekleşmesi için uygulamalarını, yol ve yöntemlerini adalet düşüncesine göre düzenlemelidir. Hukuk adaletli yaşamın simgesi olduğuna göre, hukuk bilimi adalete dayalı düşüncelerle iş görmek zorundadır. İnsanın asıl beklentisi adaletin gerçekleşmesidir.



Fotoğraf 2. Adaletin simgesi Themis

Bireyler içinde yaşadıkları dünyanın belirsiz, karmaşık ve tehlikelerle dolu olması nedeni ile kendilerini belirsiz bir geleceğin kaygısı ve korkusundan kurtarmak amacıyla. Adil dünya inancı yani belirsiz olan dünyanın ve geleceğin kontrol edilebilir ve öngörülebilir olduğu inancını sağlayan en önemli etmen hâlihazırda yaşanan dünyada meydana gelen olayların nasıl sonuçlandığının görülmesi ve geleceği dair öngörüler listesi oluşturulmasıdır. Böylelikle ileride olabilecek olası sorunların belirlenmesi ve sonuçlarının da kestirilmesi mümkün olabilecektir. Bu aynı zamanda inanç ve umuttur. Adaletin gerçekleşmesi bu öngörü listesinin hazırlanmasında en önemli sosyal etmen olarak görülmektedir.

Adalet kavramının kişileştirilmiş simgesi olan Themis, Yunan mitolojisinde gökyüzünün hâkimi olarak kabul edilen Uranüs'ün ve toprağı yani yeri temsil eden ve tüm tanrıların atası olarak kabul edilen Gaia'nın kızı olan, adalet ve düzen tanrıçası.

Adalet ve düzeni temsil eden Themis, bir elinde terazi öteki elinde kılıç tutan gözleri bağlı bir bakire olarak simgeleştiriliyor. Elindeki terazi adaleti ve bunun dengeli şekilde dağıtılmasını, diğer elindeki kılıç ise adaletin keskinliğini simgelemektedir. Kadın ve bakire oluşu bağımsızlığını, gözlerinin bağlı olması ise tarafsızlığını simgeliyor. Böylece adaleti dağıttığı kişileri görerek etkilenmesinin, taraflı davranmasının önleniği ifade edilir. Bu simge ile Themis insanların özlem duyduğu ve olmasını istediği bağımsız, tarafsız, adaletin dengeli şekilde dağıtıldığı, caydırıcılığı olan hukuk düzeninin ifadesi olarak tüm dünyada kullanılıyor (Anonim 1, 25 Nisan 2009).

“Adalet mülkün temelidir.” sözü aslı Arapça olup “El-'adlû esâsü'l-mülk”tür. Türkçede mülk kelimesi genellikle taşınmaz (gayrimenkul) anlamında kullanılır. Ancak Arapçada devlet, düzen, ülke, egemenlik, iktidar, saltanat anlamlarına da gelir. Yani söz ile kastedilen şudur: “Devletin veya düzenin esası adalettir” (Armağan, 2013). Yani hukukun,

yönetimin ve gücün hem kaynağının hem de amacının adalet olduğunu anlatmak için kullanılmaktadır. Örneklem grubundaki bireylerin %73'ü adaletin güçle ilgili her şeyin temeli olduğu yargısına katılmaktadır (Tablo 16). Adaletin sırf yargı gücü ile ilgisinin dışında ve ötesinde daha büyük bir kapsama alanı olduğunu göstermesi bakımından önemli olan bu özdeyiş katılımcılar tarafından büyük oranda kabul edilmekte ve olumlanmaktadır.

Adaletin özü eşitliktir. Bunun yanında adaletin özgürlük, güvenlik ve düzen ile de ilişkisi vardır. Hobbes güvenliği doğal hukukun temel kanunu olarak kabul ederken,

Kant özgürlüğü adaletin en özgün ve temel biçimi olarak ele almaktaydı.

Günümüzde adalet “herkese payını düşeni vermek” veya “hakkın teslimi” olarak olumlu manada tanımlanmaktadır (Güriz, 1990). Adalet algısı ile ilgili verileri sunmadan önce örneklem grubunun adaleti hangi unsuru ile tanımladıklarını bilmek hukuk algılarının nasıl şekillendiği konusunda bize yol gösterici olacaktır.

“Adalet nedir?” sorusunu katılımcıların yarısı (%49) hakkın teslimi olarak tanımlamıştır. Diğer tanımlamalar ise sırasıyla şöyle: Adalet eşitliktir (%29), adalet düzendir (%11), adalet özgürlüktür (%11). Adaletin hakla ve eşitlikle ilişkilendirilmesi bireylerin bizzat soyut adalet tanımı ile ilgili düşüncelerinin bilimsel tanımına uygun olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın pozitif yön-anamlı ikinci ana varsayımı şu idi: “Adaletin gerçekleştiğine yönelik pozitif algı arttıkça bireylerin yargıya güveni artmaktadır”. Bu varsayımın bağımsız değişkeni adalet algısıdır. Bireylerin adalet algısının (olumlu-olumsuz-yansız) yön-anlamını belirleyebilmek için şu soruya cevap vermeleri istenmiştir: “Şu an için, Türkiye’de adaletin dağıtımı konusundaki genel algınız nedir?”

Soruya verilen cevapların frekans dağılımı itibariyle, pozitif adalet algısı

%11 oranında kaldığı halde negatif adalet algısı oranı %70'dir. Olumlu ya da olumsuz algı sahibi olmayan kararsızların oranı ise %19'dur. 'Hukuk sisteminin %61 oranında yetersiz algılandığı (Grafik 23) hatırlanacak olursa toplumda adaletin dağıtım konusundaki olumsuz algının oranı daha da yüksek tespit edilmiştir. Özellikle örneklem grubundaki her dört kişiden biri Türkiye'de adaletin dağıtımını çok olumsuz algılamaktadır.



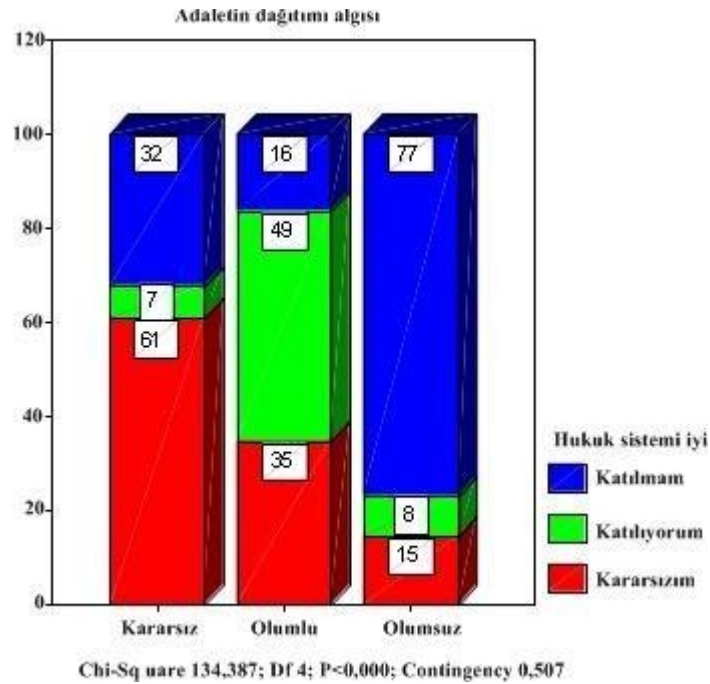
Grafik 28. Adalet algısı

Elde edilen bu veriler Türkiye'de yargıya güven konusunda ciddi bir sorun yaşandığını göstermektedir. Bu durumda yargıya güvensizlik sorunsalı beklenen/istendik adalet dağıtım ile aşılabilecektir. Birey için adaletli-adaletsiz toplum algısının ise farklı nedensellikleri var. Bunlardan öne çıkanlar şöyle sıralanabilir:

- Bir bütün olarak hukuk sisteminin yeterliği/yetkinliği algısı.
- Yargı unsurlarının (hâkim-savcı-avukat) yetkinliği konusunda farklılaşan algılar.

- Belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale ettikleri kanaati.
- Suçluların affedilmesi uygulamasının bireylerin adalet algısına etkileri.
- Bireyin hukuk deneyimi.

Araştırmada bireylerin yargıya güven (sizlik) algısını belirleyen bu farklı boyutlar üzerine veri toplandı. Toplanan verilerin frekans dağılımları ve karşılaştırmalı analizleri aşağıda sunulmuştur.



Grafik 29. Adalet algısına göre hukuk sistemi algısı

İlk olarak, bireylerin adaletin dağıtım algısı ile hukuk sisteminin yeterliği algısı karşılaştırılmıştır. Daha önce tespit ettiğimiz üzere, hem adaletin dağıtım hem de hukuk sisteminin yeterliği konularında yüksek oranda olumsuz algı mevcuttur (%70 ve %61). Her iki değişkenin birleşik dağılım analizinde; (tahmin edileceği üzere) adaletin dağıtımını negatif algılayanlar Türkiye'nin hukuk sistemini de yüksek oranda (%77)

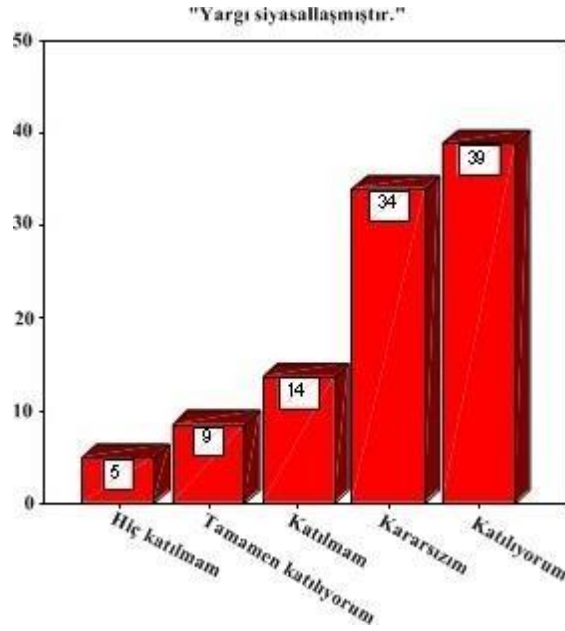
yetersiz algılamaktadırlar. Şaşırtıcı olan ise adaletin dağıtımını pozitif algılayanlar dahi Türkiye'nin hukuk sistemini ancak %49 oranında yeterli algılamaktadırlar. Bu yaşanmakta olan yargı güvensizliğine ait önemli veridir. Adaletin dağıtımı konusunda olumlu ya da olumsuz net algısı olmayanların da %32'si Türkiye hukuk sistemini yetersiz algılamaktadırlar.

Tablo 17. Yargıya müdahale algısı

Önerme	Yargıya müdahale algısı			İstatistik		
	Katılmıyorum 1 1,00–1,66	Kararsızım 2 1,67–2,33	Katılıyorum 3 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart	Standart Sapma
Medya mevcut davaları yönlendirmektedir	%7	%32	%61	2,54	,03	,619
Zenginler davaları lehlerine çevirirler	%6	%28	%66	2,60	,03	,604
İktidar yandaşları davaları lehlerine çevirirler	%7	%30	%63	2,56	,03	,617
Belli kültür grupları davaları lehlerine çevirirler	%9	%32	%59	2,50	,03	,661
Küresel güç odakları davaları yönlendirirler	%5	%37	%58	2,53	,03	,59
Genel Toplam	%7	%32	%61	2,55	,03	,620

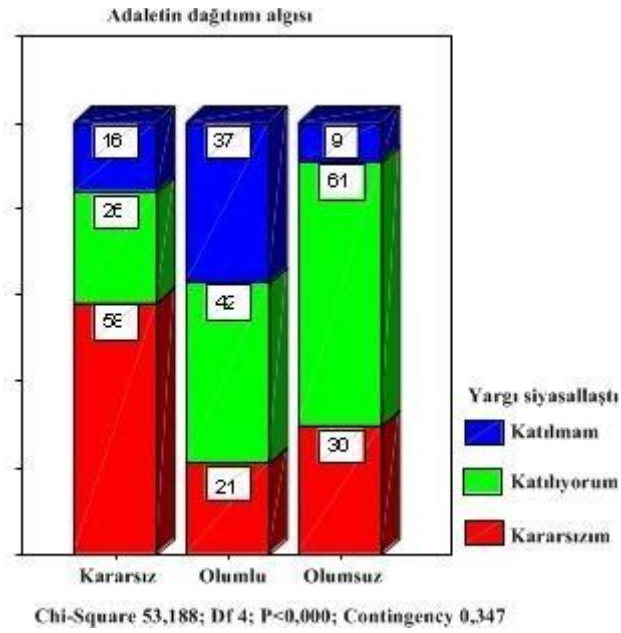
Sosyolojik gözleme dayalı olarak söylenebilir ki toplumda yargı güvensizliğinin önemli bir nedeni bireyler arasında giderek yaygınlaşan, Belli toplum kesimlerinin (zenginler-iktidar yandaşları-kültür ve inanç grupları) ve baskı gruplarının (medya-küresel güç odakları) yargıya müdahale ettikleri kanaatidir. Bu gözlem önerme- sorular halinde örneklem grubuna soruldu. Tablo 17'deki soruların cevapları ve bunların istatistik analizine göre belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale ettikleri kanaati toplumda yaygındır. Konu ile ilgili 5 önermenin aritmetik ortalama değerleri katılıyorum seçeneğinde toplanmaktadır. Ortalamanın standart hata değeri ve standart sapma değerlerine göre de bu algı/kanaat güçlüdür ve tesadüfilikten uzaktır. Zaten yargıya

müdahale olmadığını algılayanların oranı %10'un altındadır.



Grafik 30. Yargının siyasallaşma algısı

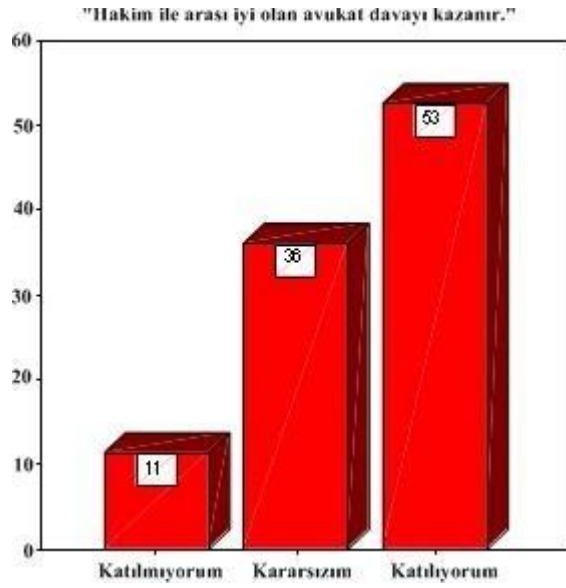
Yargıya müdahale edilmesi konusu siyasetle ilişkilendirilerek örneklem grubuna tekrar soruldu. Örneklem grubu "Yargının belirli toplum kesimleri adına siyasallaştığı yönündeki değerlendirmeye katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?" sorusunu %48 oranında katılıyorum, %19 oranında katılmıyorum ve %34 oranında da kararsızım yönünde cevaplamıştır. Örneklem grubundaki bireylerin yarısı yargının siyasallaştığı kanaatini taşısa da katılıyorum seçeneğinde istatistik anlamlı yığılma gözlenmediği için bu konu tartışmalı gözükmemektedir.



Grafik 31. Adalet algısına göre yargının siyasallaştığı yönündeki önermeyi değerlendirme

Adalet algısı ile yargının siyasallaşması hakkında kanaatler karşılaştırılmış ve her iki değişken arasında güçlü nedensel ilişki tespit edilmiştir. Şöyle ki; Türkiye’de adaletin dağıtımı konusunda genel algısı olumsuz olanların önemli bölümü (%61) yargının siyasallaştığına inanmaktadır. Öyle ki Türkiye’de adaletin dağıtımı algısı olumlu olanların dahi %42’si ve adaletin dağıtımı konusunda kararsız olanların dahi %26’sı yargının siyasallaştığı görüşüne katılmaktadırlar. Bu tespit Türkiye’de yargıya güvensizlik sorunsalı için önemli veridir. Bu durumda yargıya güvensizliğin diğer nedenselliklerine bakmak gerekecektir.

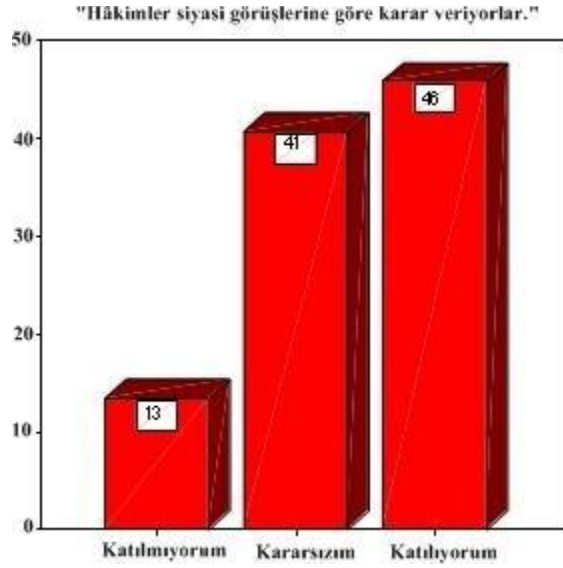
Yargıya güvensizliğin önemli bir nedeni Yargı unsurlarının (hâkim-savcı-avukat) yetkinliği konusundaki şüphe ve kaygıların artıyor olmasıdır. Yargı unsurlarının yetkinliğini belirleyen (mesleki bilgi, deneyim, davaların temyize taşınma oranı gibi) pek çok ölçüt vardır.



Grafik 32. Yargı unsurlarının yetkinliği algısı

Tez konusunun sınırları çerçevesinde bu ölçütler başvurmaksızın, halk arasında yaygın olan birkaç söylenti ve kanaat soru haline getirilmiştir.

Bunlardan biri Hâkim ile arası iyi olan avukat davayı kazanır söylentisidir. Örneklem grubunda ki bireylerin %53'ü bu söylentiye inanmaktadır; inanmayanların oranı %11'dir; kararsızların oranı ise %36'dır. Nepotist (kayırmacı) ilişkilerin mevcut olduğu ve devam ettiği, rasyonel düşünme tarzının yaygınlaşmadığı toplumda yargısal faaliyetlerde bile şekli olmayan ilişkiler söz konusu olabilmektedir. Ancak yine de bir önceki değişken için yaptığımız yorum burada da geçerlidir: Yani yargı unsurlarının kayırmacı ilişkiler çerçevesinde adalet dağıttıkları kanaati tartışmalıdır.



Grafik 33. Hakimler siyasi görüşlerine göre karar verirler önyargısı

Yargıya güvensizliğe yol açan bir başka nedensellik olarak hâkimler siyasi görüşlerine göre karar verirler önyargısının yaygınlaşmaya başlamasıdır.

Örnekleme grubunun %46'sı bu önyargıyı taşımaktadır, %13'ü ise bu önyargıya katılmamakta ve eleştirmektedir. Kararsızların oranı ise %41'dir. Örnekleme grubundaki bireylerin yaklaşık yarısı hâkimlerin siyasi kararlar verdiği kanaatini taşısa da katılıyorum seçeneğinde istatistik anlamlı yığılma gözlenmediği için yine bu veri tartışmalı gözükmemektedir.

Yargının siyasallaştığı algısı tartışmalı ise de en azından iki kişiden biri bu algıyı taşıdığına göre bu kişilerce hâkimlerin kimden yana karar verdikleri zannı aydınlatılmalıdır. Bunun için "İktidar yandaşları davaları lehlerine çevirirler" önermesi ile "Hâkimler siyasi görüşlerine göre karar verirler" önermesine verilen cevaplar karşılaştırıldı.

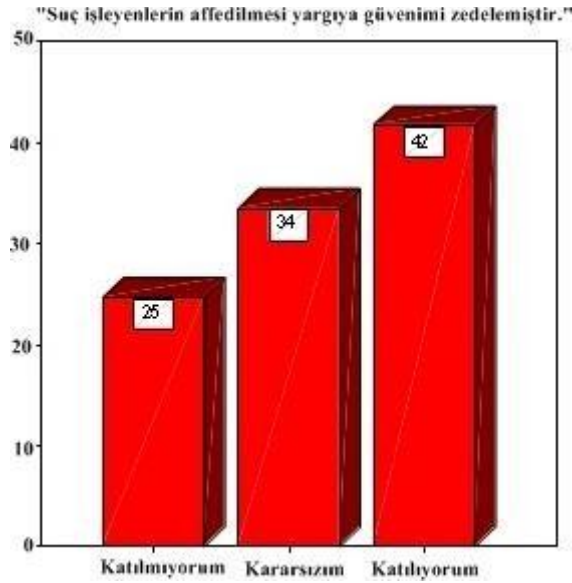
Tablo 18. İktidar yandaşlarının mahkemeleri etkiledikleri algısının hâkim tarafsızlığı algısına etkisi birleşik dağılım analizi

İktidar yandaşları davaları çevirirler lehlerine	İstatistik	Hakimler siyasi görüşlerine göre karar verirler			Toplam
		Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	
Katılmıyorum	Sayı	17	5	4	26
	(Satır %) İktidar yandaşları...	65,4%	19,2%	15,4%	100,0%
	(Sütun %) Hâkimler siyasi...	32,7%	3,2%	2,2%	6,7%
	Toplam %	4,4%	1,3%	1,0%	6,7%
Kararsızım	Sayı	11	92	14	117
	(Satır %) İktidar yandaşları...	9,4%	78,6%	12,0%	100,0%
	(Sütun %) Hâkimler siyasi...	21,2%	58,2%	7,9%	30,2%
	Toplam %	2,8%	23,7%	3,6%	30,2%
Katılıyorum	Sayı	24	61	160	245
	(Satır %) İktidar yandaşları...	9,8%	24,9%	65,3%	100,0%
	(Sütun %) Hâkimler siyasi...	46,2%	38,6%	89,9%	63,1%
	Toplam %	6,2%	15,7%	41,2%	63,1%
Toplam	Sayı	52	158	178	388
	(Satır %) İktidar yandaşları...	13,4%	40,7%	45,9%	100,0%
	(Sütun %) Hâkimler siyasi...	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam %	13,4%	40,7%	45,9%	100,0%

Pearson Chi-Square 170,261; Df 4; P=0,000; Contingency Coefficient 0,552; A.Sig 0,000

Birleşik dağılım analizi sonucuna göre iki değişken arasında çok güçlü nedensel ilişki tespit edildi (Tablo 18). Şöyle ki; toplumda iktidar yandaşlarının davaları lehlerine çevirdiğine inananların çoğu aynı anda hâkimlerin siyasi görüşlerine göre karar verdiklerine de inanmaktadırlar (%65). Öte yandan iktidar yandaşlarının yargıya müdahalesinin olmadığına inananların çoğu aynı anda hâkimlerin tarafsız olduklarına da inanmaktadırlar (%65). Bu sonuç yargıya müdahale konusunun tartışmalı olduğunu bir kez daha göstermiştir. Ancak birleşik dağılım analizinde bağımsız ve bağımlı değişkenler yer değiştirdiğinde yani hâkim tarafgirliği algısının mahkemeye siyasi müdahale algısı üzerindeki etkisine bakıldığında; bu sefer hâkim taraflı ve mahkemeye siyasi müdahale yapılıyor algısının (%90) hâkim tarafsız ve mahkemeye siyasi müdahale yapılmıyor

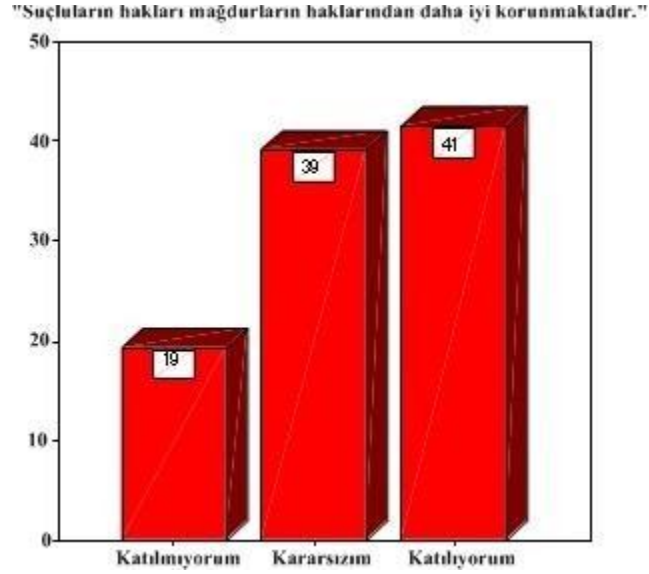
algısından (%33) oldukça yüksek orana çıktığı gözleniyor. Bu veri toplumda yargı mensuplarının meslekierlilikleri konusunda olumsuz algının yaygınlaşma eğiliminde olduğunu gösteriyor.



Grafik 34. Af yasaları hakkında görüşler

Af yasalarının bireylerin adalet algısına olumsuz etkilerinin olabileceği ve yargıya güvensizlik tutumunu çoğaltabileceği görüşü toplumda yaygın olarak dillendirilir. Hukuk genel ve herkesin bilgisine açık ve kesin yani geriye yürümez olmasının amacı hukuka güvenin sağlanması içindir. Hukuki güvenilirlik hukuk kurallarının uygulanabilmesinin ön koşulu olduğu gibi adaletin sağlandığına dair algının da ön koşuludur. Belirli bir hukuk kuralı ile suç olarak tarif edilip cezası belirlenen bir eylemin gerçekleşmesi sonucunda yargılama faaliyetine konu edilerek mahkeme kararı ile cezası belirlenip kesinleşen bir bireyin affedilmesinin hukuki güvenilirlik ile ilgili tüm beklenen sonuçları ortadan kaldıracığı düşünülmektedir. Ne ki örneklem grubunda Suç işleyenlerin affedilmesi hukuka ve yargıya güvenimi zedelemiştir görüşüne katılanlar % 42,

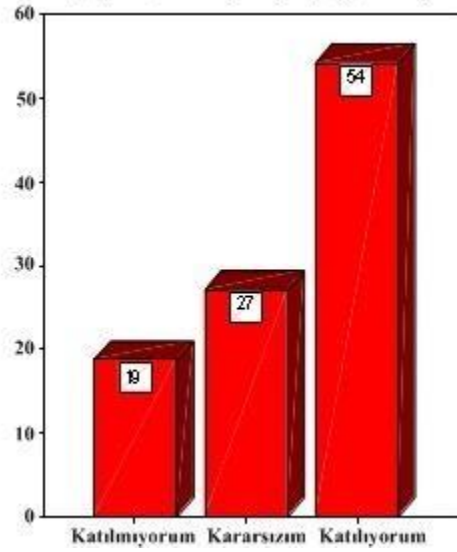
katılmayanlar % 25 oranındadır. Kararsızların oranı ise % 34'tür. Öteki değişkenlerin frekans dağılımına benzer biçimde yine burada da katılıyorum seçeneğinde istatistik anlamlı yığılma gözlenmediği için af yasalarının bireylerin yargıya güvensizlik tutumunu artırdığı görüşü tartışmalıdır.



Grafik 35. Yasalardaki adalet algısı

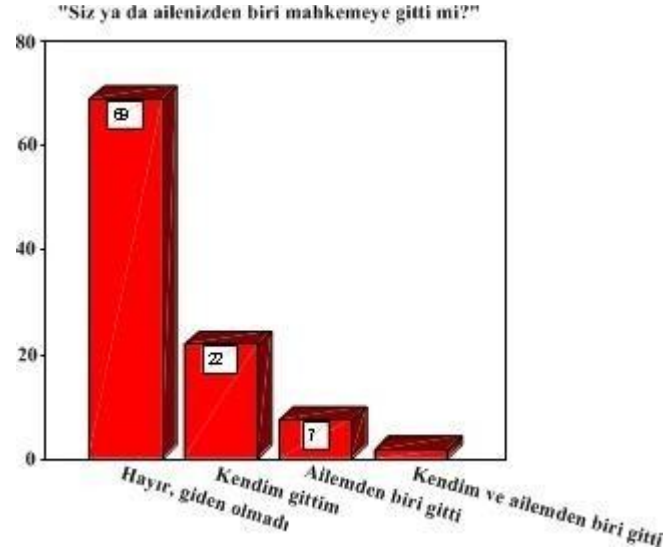
Toplumda adaletin dağıtımını, af yasaları ve nihayet yargıya güven(sizlik) konuları konuşulurken bir başka önyargı da suçluların hakları mağdurların haklarından daha iyi korunuyor önermesinde dillendirilmektedir. Özde bu önyargının hedefi yasalardır; bu önerme ile yasaların ne kadar adaletli olduğu sorgulanmaktadır. Örneklem grubunda suçluların haklarının mağdurların haklarından daha iyi korunduğu önermesine katılanların oranı %41, katılmayanların oranı %19'dur. Kararsız olanlar ise %39 oranındadır (Grafik 35). Yine bu değişkenin frekans dağılımında katılıyorum seçeneği yarıya yakın ise de istatistik anlamlı yığılma gözlenmediği için yasaların adaletli olmadığı anlamına gelen görüş tartışmalı gözükmemektedir.

"Hakkında yapılan işlerin doğruluğu yargıya olan güvenimi artırır."



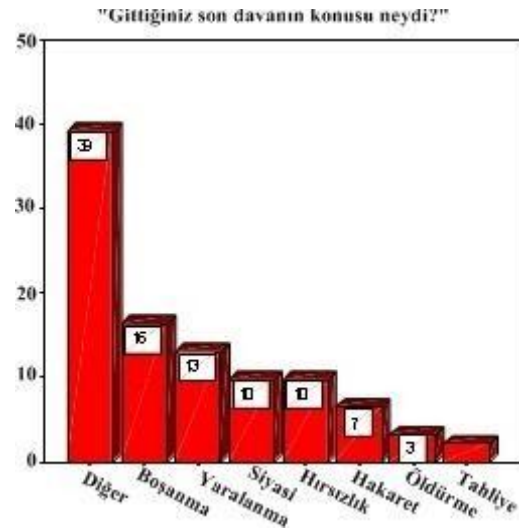
Grafik 36. Hukuki deneyimin yargıya güven duygusuna etkisi

Tüm bu veriler toplumda adaletin sağlandığına dair pozitif algının yaygınlaşmadığını, aksine (en azından) toplumun yarısında negatif adalet algısının hâkim hale geldiğini göstermektedir. Bu durumu anomi olarak tanımlamak sosyolojik gerçekle tam olarak örtüşmese de ciddi bir toplumsal problemin varlığı yadsınamaz. Toplumun küçük modeli olarak düşünebileceğimiz örneklem grubunda hakkımda yapılan işlemlerin doğruluğu yargıya olan güvenimi artırır düşüncesine katılmayan (%19) veya kararsız olan (%27) toplam %46 oranında iki kesim mevcuttur (Grafik 36). Bu veri Türkiye'nin hukuk sisteminde yapısal sorunların varlığına dair kanıt olarak kullanılabilir. Varsayımda iddia ettiğimiz gibi pozitif adalet algısının yaygınlaşması halinde yargıya güven duygusu artabilecektir.

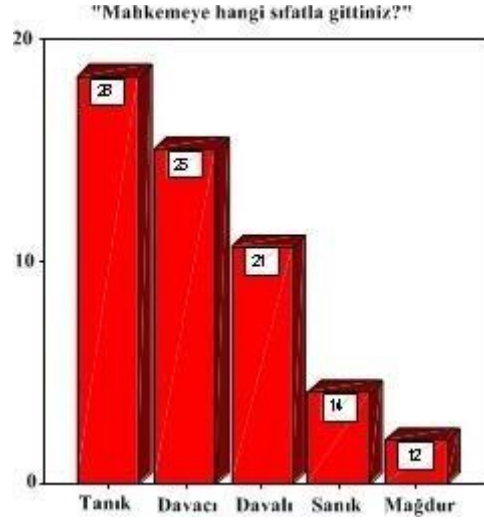


Grafik 37. Mahkemeye gitti mi?

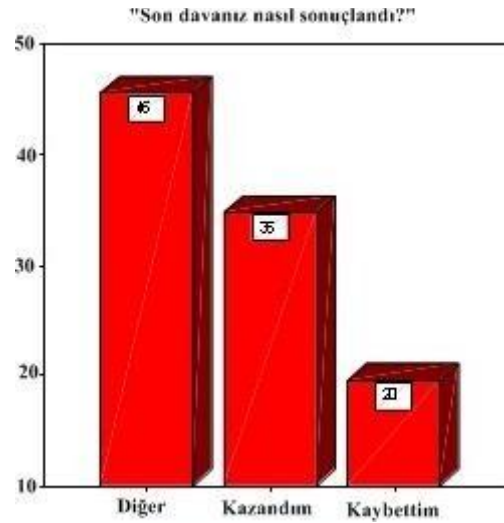
Adaletin gerçekleştiğine yönelik pozitif hukuk algısı yaygınlaşırsa bireyin yargıya güveni de artar varsayımının analizi için önemli ve gerekli bir değişken hukuk deneyimidir. Hukuk deneyimi halk arasında mahkemeye gitmek olarak ifade edilmektedir.



Grafik 38. Davanın konusu neydi?



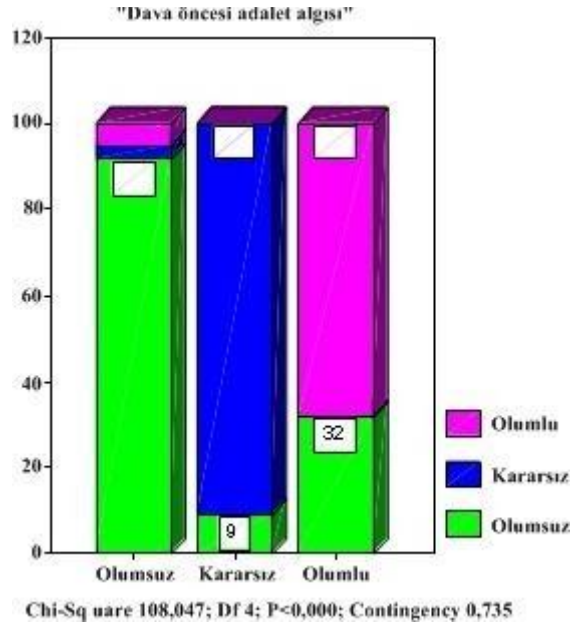
Grafik 39. Mahkemedeki statüsü neydi?



Grafik 40. Dava nasıl sonuçlandı?

Örnekleme grubundaki bireylerin üçte biri (%31) kendisi veya bir yakını mahkemeye gitmiştir. Mahkemeye sanık olarak gidenlerin oranı düşüktür (%14) (Grafik 37 ve 39). Mahkemeye konu olan davaların konusu çeşitli olmakla birlikte daha çok ekonomik-ticari davalar (%39), yaralama-hakaret gibi hafif şiddet olayları (%20), boşanma (%16), siyasi olaylar (%10) ve hırsızlık (%10) gibi konular öne çıkanlardır (Grafik

38). Mahkeme sonucunda davayı kazanma (%35) ve davayı kaybetme (%20) durumları arasında görece fark söz konusudur (Grafik 40). Bunun etkisiyle bireylerin adaletin dağıtım algısı dava öncesi ve dava sonrası için pek değişmemiştir. Dava öncesi adalet algısı olumsuz olanların %5'i dava sonrası olumlu adalet algısı geliştirmiştir. Buna karşın dava öncesi adalet algısı olumlu olanların %32'si dava sonrasında olumsuz adalet algısı geliştirmiştir. Olumlu-olumsuz algı değişimlerinde davayı kazanmak-kaybetmek durumunun etkisi vardır ancak bu güçlü bir etki değildir (Grafik 41). Tüm bu sonuçlar yargıya güvensizlik duygusunun toplumda genişlemekte olduğunu bir kez daha doğrulamaktadır.



Grafik 41. Dava öncesi ve dava sonrası adaletin dağıtım algısı

İstatistik analiz sonucuna göre yargıya güvensizlik sorunsalının temel belirleyici iki etkeni vardır: Bir bütün olarak hukuk sisteminin yetersiz görülmesi ve belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale ettikleri kanaati. Diğer

etkenlerden yargı unsurlarının (hâkim-savcı-avukat) yetkin görülmemesi, af yasalarının olumsuz algılanması ve bireyin hukuk deneyiminin etkileri vardır ancak bu etkiler baskın/belirleyici değil görelî/tartışmalıdır.

IV.2.2.3. Hukuki metinlerin anlatım dilinin adalet algısına etkisi nedir?

Yukarıda iki başlık altında sunulan istatistik analizlerde tezin iki ana varsayımı doğrulandı. Buna göre toplumsal gerçeklik olarak söyleyebiliriz ki toplumda adaletin sağlandığına yönelik algı yaygınlaştıkça bireylerin yargıya güveni artmaktadır ve bu olumlu hukuk algısının yaşam kalitesinin niteliği üzerine doğrudan ve güçlü etkisi vardır.

Bu noktadan itibaren tezin tali varsayımlarının analizi sunulacaktır. Bunlardan ilki; birey için nesnel (dışsal) boyutlu ve pozitif yön-anamlı bir varsayım olan: Hukuksal metinlerin anlatım dili sadeleştikçe adalet algısı olumlu yönde etkilenmektedir iddiasıdır. Bu varsayımın bağımsız değişkeni hukuk dili kavramıdır.

İnsanlar arasında iletişimi sağlayan gündelik dilin temel özelliği ortak kullanılması ve anlaşılabilirliğinin kolay olmasıdır. Buna karşın hukuk dilinin temel özelliği bilimsel ve mesleki çevrelerde özellikle kullanılması ve anlaşılabilirliğinin zor olmasıdır. Hukuk dilinin kendine özgü yapısı vardır. Bu yapıyı oluşturan özellikler şöyle sıralanabilir (Tiersma, 1999; aktaran Altay, 2002): 1.Uzun ve karmaşık tümceler, 2.Olağan dışı tümce yapıları, 3.Kişisiz ve edilgen tümce yapıları, 4.Belirsiz dil, 5.Eski dil kullanımı, 6.Yeni türetilen sözcükler, 7.Sözcüklerin bilinen anlamlarının dışında kullanılması, 8.Eş anlamlı sözcüklerin birlikte kullanılması, 9.Eylemin zaman zarf ve edatlarının farklı kullanımı, 10.Teknik terimler ve 11.Resmiyet. Hukuk dilini ortalama bir vatandaşın anlamasını zorlaştıran temel özellik eski dil kullanımıdır. “Türk hukuk metinlerin birçoğu 1926 yılında Fransa, Almanya, İtalya ve İsviçre hukuk metinleri örnek alınarak kaleme alınmıştır.

Bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında Osmanlıcanın, yani Arapça ve Farsçanın Türk dili üzerinde büyük bir etkisinin olması zaten zor anlaşılan hukuk dilinin, daha da anlaşılmaz bir hâl almasına neden olmuştur” (Öncü, 2013: 79).

Altay'ın (2002) Türk hukuk dili ile İngiliz hukuk dilini karşılaştırdığı çalışmada ve Öncü'nün (2013) Türk hukuk dili ile Alman hukuk dilini karşılaştırdığı çalışmada tespit edildiği üzere eski dil kullanımı sorunu başka toplumlarda da yaşanmaktadır. “Alman yasa dilinin bunaltıcı ve karmaşık olmasının nedenlerinden biri yasa metinlerinin Ortaçağ'da, kelimesi kelimesine Latince'den tercüme edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Almancaleştirme, yani yerelleştirme süreci ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşir” (Öncü, 2013: 79).

Benzer olarak, İngiliz hukuk dilinin de en önemli özelliklerinden biri eski dil kullanımınıdır. “Bunun nedenleri İngiliz hukukunun tarihsel gelişimi ve evreleri sırasında uğradığı dış etkiler yani Anglo-Saxon, Latin ve Fransız dillerinin bıraktığı etkilerdir. Bazı sözcükler de İngilizcenin eski yüzyıllarda kullanılan ve şu anda günlük İngilizceden kalkmış olan eski (arkaik) yapılarını korumuşlardır. Örneğin ‘you’ kişi adının eski çoğul hali ‘ye’ nin ‘Hear ye’ olarak kullanılması gibi veya yüklem sonuna gelen eski ‘eth’ takısının ‘This policy witnesseth that’ tümceciğinde kullanılması gibi. Bu tümce günümüzde sözleşmelerin başında yer almaktadır ve anlamı ‘Bu yasal bir kontrattır ve aşağıdakiler de bunun şartlarıdır’ diye açıklanabilmektedir” (Altay, 2002: 21)

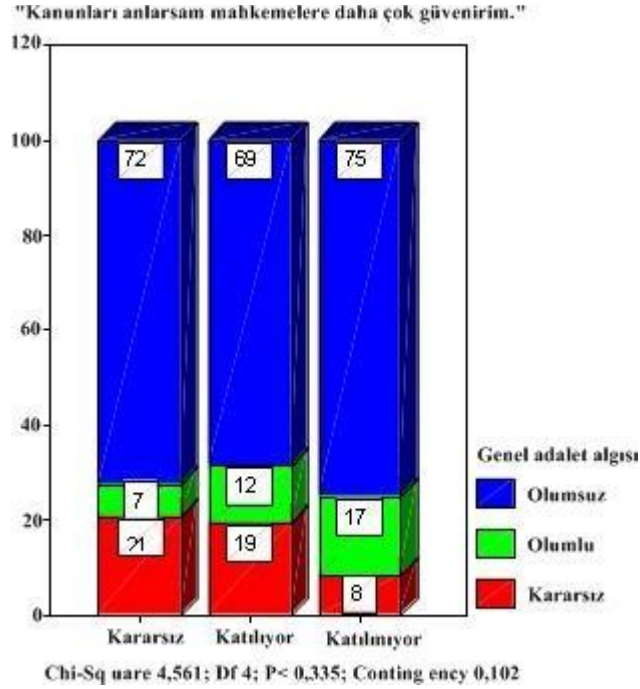
Bir kısım çevrede hukuk dilinin uzmanlık gerektiren mesleki bir dil olduğu ve bu nedenle herkesin anlamasının gerekmediği türünden savunma yapılmaktadır. Buna karşın, kanunlarda yer alan düzenlemeler bireylerin hayatlarını ilgilendiren, haklar kazandıran ve yükümlülükler altına sokan metinler olduğu için bireyler tarafından anlaşılabilmeleri onlara uyma konusunda etkili olacaktır.

Araştırma soru formunda yer alan bir grup önerme hukuk dili ve anlaşılabilirliği konusunu betimleme amaçlıdır. Tablo 19’da sunulan bu önermelere verilen cevapların frekans dağılımı ve aritmetik ortalama değerine göre şu anki görünümüyle hukuk dilinin uzmanlık gerektiren bir dil olduğu, bireylerin okuduğu hukuki metinlerin çoğunu anlamadığı, genellik özelliği olan kanunların herkesin anlayacağı dille yazılmasının aslında gerekli olduğu ve hukuk dilinin sadeleşmesi halinde mahkemelere güven duygusunun bundan olumlu etkilenebileceği ifade edilmiştir.

Tablo 19. Hukuksal metinlerin dili ve anlaşılabilirliği

Önerme	Hukuksal metinlerin dili algısı			İstatistik		
	Katılmıyorum ¹ 1,00–1,66	Kararsızım ² 1,67–2,33	Katılıyorum ³ 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart	Standart Sapma
Kanunların herkesin anlayacağı dille yazılması gerekir.	%2	%18	%80	2,77	02	478
Mahkeme kararlarını avukatlar dışındakiler pek anlamaz.	%5	%24	%71	2,65	03	574
Okuduğum kanun metninin çoğunu anlamıyorum.	%8	%24	%68	2,59	03	638
Kanun metnini anlarsam mahkemeye daha çok güvenirim.	%6	%22	%72	2,65	03	593
Genel Toplam	%5	%22	%73	2,67	,03	,570

Almanya’nın Hörzu Dergisi 1979 yılında Hukuk dilini nasıl değerlendiriyor sunuz? sorusu çerçevesinde bir anket çalışması yapmış ve buradakine benzer sonuç elde etmiştir. “Ankete katılanların %80’i Alman hukuk dilinin anlaşılmasından yakınmaktadır. Yaklaşık %70’i devlet dairelerinde kullanılan dili etkisiz olarak kabul ediyor. %60’ı kendi sorunlarına karşı hukukçuların bir yanıt bulamadıklarını düşünüyor. %33’ü devlet daireleri ve yurttaşlar arasında bir yabancılaşma hissettiklerini belirtiyor. Hukuk dili böylece toplum için bir korku ve endişe oluşturmaktadır” (Öncü, 2013: 84).



Grafik 42. Hukuksal metinlerin anlaşılabilirliğinin genel adalet algısına etkisi

Bu tez çalışmasının örneklem grubu Kanun metnini anlarsam mahkemeye daha çok güvenirim görüşünü yüksek oranda (%72) desteklemiştir. Buna karşın Hukuki metinlerin anlatım dilinin sadeleşmesi ile adalet algısı arasında nedensel ilişki gözlenmemiştir (Grafik 42). Yani iki değişken birbirinden bağımsızdır. Şöyle ki kanunları anlarsam mahkemelere daha çok güvenirim görüşüne katılanların %69'u, katılmayanların %75'i ve kararsız olanların %72'si olumsuz adalet algısı taşımaktadır. Tersten söylersek olumsuz adalet algısına hukuk dilinin etkisi zayıftır. Bu sonuca göre araştırmanın Hukuksal metinlerin anlatım dili sadeleşirse bundan adalet algısı olumlu yönde etkilenir önermesindeki iddia (varsayım) doğrulanmamıştır. Bu durumda negatif adalet algısının başka temel belirleyicilerinin olduğu anlaşılmaktadır ki (tespit ettiğimiz üzere) bunlardan ikisi Bir bütün olarak hukuk sisteminin yetersiz görülmesi ve Belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale ettikleri kanaatidir.

IV.2.2.4. Adalet ekonomisinin hukuk algısına etkisi nedir?

Tezin tali varsayımlarından ikincisi; birey için nesnel (dışsal) boyutlu ve pozitif yön-anlamalı bir varsayım olan: Yargı hizmetine yönelik kaynak tahsisinin yeterlik düzeyi ile yargı hizmetlerinden memnuniyet algısı arasında doğrusal ilişki vardır iddiasıdır. Bu varsayımın bağımsız değişkeni adalet ekonomisi kavramıdır.

Adalet hizmetleri devletin adalet işlerini yürütebilmesi için mahkemeler ve ilgili kuruluşlar aracılığı ile gerçekleştirdiği hizmetlerdir. Adalet hizmetleri eğitim, sağlık ve iç güvenlik gibi toplum refahını önemli ölçüde etkileyen ve kamusal kaynakların büyük bölümünü kullanan hizmetlerdir. Başta mahkemeler olmak üzere adalet işini uygulayan ve yerine getiren devlet kuruluşları bütün bir adalet sistemini oluştururlar. Adalet sistemi içinde yer alan mahkemeler, mahkemelerde çalışan personel, adalet harcamaları, adalet sisteminin fiziki alt yapıları, adalet sisteminin etkinliği ve ekonomik etkileri adalet ekonomisi kavramı kapsamı içinde değerlendirilir (Deyneli, 2010: 12).

Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) adalet hizmetlerini girdi (maddi/niceliksel koşullar), iş üretimi (dava süreleri) ve çıktı (dava sayıları) unsurlarından oluşan bir sistem olarak tanımlamıştır. Girdiler dört gruptan oluşmaktadır; personel kaynakları, finansal kaynaklar, bilgi teknolojileri ve gelen davalar. Hâkimler, hâkim yardımcıları ve memurlar personel kaynaklarını oluşturmaktadır. Finansal kaynaklar ise mahkeme bütçeleri ve bilgi teknolojileri bütçelerinden oluşmaktadır (Albers, 2003: 10; aktaran, Deyneli, 2010: 23).

Adalet ekonomisinin temel girdisi konsolide bütçeden adalet hizmetlerine ayrılan paydır. Gelişmiş refah toplumlarında bu pay yüksektir diğerlerinde ise düşüktür. Gelişmekte olan ülke olarak nitelenen Türkiye'nin adalet hizmetlerine ayırdığı bütçe payının yüksek olduğu söylenemez. 2014 yılında kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri'ne destekli

bütçeden %7,5 pay ayrılmıştır. Son yıllarda adalet ve emniyet hizmetlerine ayrılan bütçe payı görece yükselmişse de uzun yıllar itibariyle oldukça düşük bir düzeyde seyretmiştir. Deyneli'nin (2010: 102) yaptığı hesaplama göre 1983-2006 döneminde bütçeden adalet hizmetlerine ayrılan pay ortalaması %1,5'dir. Aynı dönem için diğer kamu hizmetlerinin pay ortalaması ise şöyle: Genel hizmetler %33,5; Eğitim hizmetleri %18,3; Savunma hizmetleri %15,7; Sağlık hizmetleri %4,7; Diğer hizmetler %26,3.

Tablo 20. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (2014)⁸

Kamu Hizmetleri	Bütçe Payı (%)	GSYH
Genel kamu hizmetleri	28,0	7,1
Savunma hizmetleri	4,7	1,2
Kamu düzeni ve güvenlik	7,5	1,9
Ekonomik işler ve hizmetler	13,9	3,5
Çevre koruma hizmetleri	0,1	0,0
İskân ve toplum refahı	1,3	0,3
Sağlık hizmetleri	4,8	1,2
Kültür ve din hizmetleri	2,3	0,6
Eğitim hizmetleri	16,9	4,3
Sosyal güvenlik hizmetleri	20,5	5,2

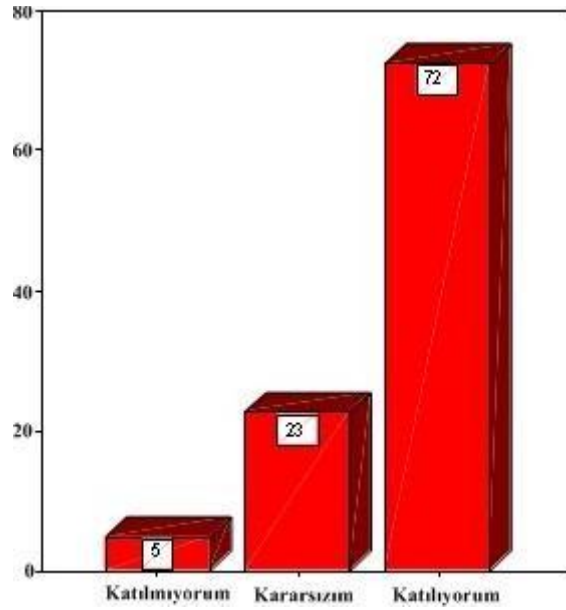
TÜSİAD'ın 1998 yılında yayınladığı Yargılama Düzeninde Kalite isimli raporda ortaya konan temel bulgu şu ki iki unsur Türkiye'nin yargılama düzeninin kalitesini olumsuz etkilemektedir: Nitelik ve nicelik olarak personel yetersizliği ve yargılamanın fiziki altyapısının yetersizliği. Raporda dikkat çeken önemli husus ise hâkim ve savcılarının meslek öncesi ve meslek icrası sırasında eğitimlerine özel önem verilmesinin gereklilik olduğunun

⁸ Maliye Bakanlığı veri tabanından aktarılmıştır.

ifade edilmesidir. Hukuk fakültelerinde iktisat, matematik, sosyoloji derslerine yer verilmesi tavsiye edilmiştir (Teziç vd., 1998: 91-101).

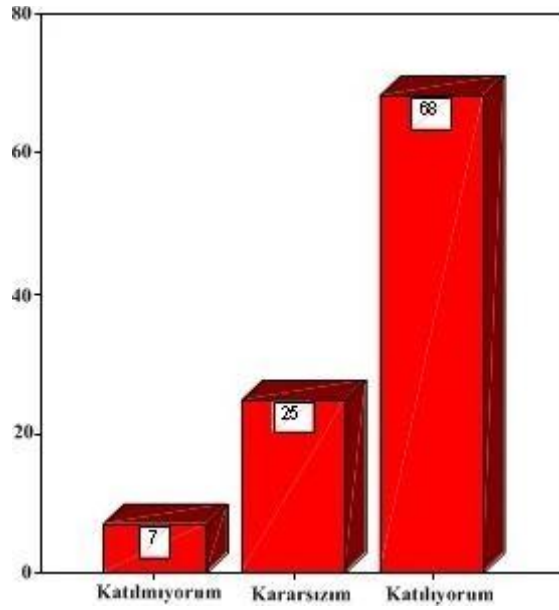
Tüm bu bilgiler adalet hizmetleri için devletin yeterli kaynağı ayıramadığını gözler önüne sermektedir. Bu kamusal maddi yetersizlikler vatandaşın hukuk sistemi kalite algısını olumsuz etkiler. Öte yandan konunun bir de vatandaşın cebini ilgilendiren dava masrafları boyutu var ki özellikle alt gelir gruplarının hukuk sistemi kalite algısına doğrudan etkisi söz konusudur.

Hukuk sistemine konu olan davalar kanunları bilme ve yorumlayabilme formasyonu gerektirdiği gibi dava açma / davaya katılma ve davayı takip edebilme yetkinliği de gerektirir; uzmanlık işidir. Bu noktada avukatlık hizmeti devreye girmektedir. 1924 tarihli 460 sayılı Muhamat Yasası, 1. maddesinde avukat “Bilumum hukuki meselelerde başvurulara sözlü ve yazılı görüş bildiren, dilekçe veren, her nevi evrakı düzenleyip mahkemelere hakemler ve tüm daire ve meclisler huzurunda gerçek ve tüzel kişilere ait hukuku vekâleten takip ve dava ve savunmayı meslek edinenler” olarak tanımlanmıştır. Avukat kendisinden hizmet satın alan kişi veya kurumdan bu tanım kapsamındaki işler için baronun belirlemiş olduğu ücreti tahsil eder. Bu ücret dava masraflarının önemli bölümünü oluşturur. Buna bir de (tebligat gideri, tanık asgari ücreti, keşif harcı, bilirkişi ücreti ve harçlar gibi) mahkeme masrafları eklenir. Dava masrafları büyük meblağ tutmamakla birlikte alt gelir grupları için yine de sorun oluşturur.



Grafik 43. Önerme: Dava açmak masraflı bir iştir.

Türkiye’de dava, mahkeme ve avukatlık mesleği üçlemesi için vatandaşlar arasında birtakım kanaatler paylaşılmaktadır. Bunlardan en sık dillendirilen ikisi dava açmak masraflı iştir kanaati ile davayı kazanmak için mutlaka avukat tutmak gerekir kanaatidir. Araştırmanın örneklem grubu bu gözlemi doğrulamıştır (%72 ve %68). Davada avukat yardımından yararlanmak, kendisini avukat vasıtası ile temsil ettirmek, hukukla ve mahkeme usulleri ile ilgili bilgisi olmayanlar için gerçekten bir gerekliliktir. Ancak yargı sistemimizde bu bir zorunluluk olmayıp kişiler kendilerini avukat vasıtası ile temsil ettirmeden de mahkemedeki işlerini yürütebilirler. Diğer yandan hâkimin taraflar arasındaki çekişme olmayan hususları saptaması ve uyuşmazlığın ne olduğunu belirlemesi görevi ayrıca ispat yükünün kimde olduğunu gerektiğinde bildirme görevi gibi durumlar davayı kazanma hususunda avukatın işlevini azaltan unsurlardır.



Grafik 44. Davayı kazanmak için avukat tutmak gerekir.

Bu iki kanaat ile bağlantısı olan adli yardım kavramı adalet ekonomisi içerisinde değerlendirilen bir konudur. 2005 yılında temel ceza yasalarında yapılan değişikliklerden sonra adli yardım kavramı hukuk sisteminde yerini almıştır. Adli yardım; adil yargılanma ilkesinin bir gereği olarak mali gücü yetersiz olanların dava açma hakkından yoksun kalmaması için getirilmiş bir ilkedir. Mali olanakları yetersiz olan kişilerin dava harçve masraflarından muaf tutulması ve kendisi için baro tarafından ücretsiz avukat görevlendirilmesidir. Adli yardım sistemi ceza davaları dışındaki özel hukuk davaları ve idari davalar için geçerlidir. Ceza davalarında adli yardım sistemi farklı yapılandırılmıştır (Anonim2, 2014). Yasaya göre ceza davalarında suç isnadına muhatap olan şüpheli veya sanığa talebi halinde bir müdafii atamak zorunludur. Ayrıca kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır dilsiz ise, itham edildiği suçun alt sınırı 5 yıl veya daha fazla olması halinde ve 18 yaşından küçük olması halinde şüpheli veya sanığa talebi olsun veya olmasın işlemi yapan merciin kendiliğinden avukat ataması zorunludur. Öte yandan avukat

yardımlı parasız olmayıp ileride mahkûmiyet söz konusu olduğunda müdafinin ücreti devlet tarafından tahsil edilmektedir. Adli yardımın tanımı ve uygulaması böyle olmakla birlikte toplumda eksik/yanlış bilinmektedir. Örneklem grubunda ceza davalarında istendiği takdirde herkese parasız avukat yardımı sağlanmaktadır (hatalı) önermesine katılanlar %61 oranında, katılmayanlar %9 oranında ve kararsız kalanlar da %30 oranında tespit edilmiştir.



Grafik 45. Türkiye'de adalet sisteminin iş üretimi algısı

Yukarıdaki bilgilere göre hem devlet hem birey açısından Türkiye'de adalet ekonomisinin yapısal sorunlarının olduğu söylenebilir. Devlet adalet hizmetlerine yeterli kaynağı ayıramıyor ve hizmetler aksıyor; birey (özellikle dar gelirli geniş grup) için ise dava masrafları aile bütçelerini zorluyor ve yargıdan memnuniyetsizlik artıyor. Bu konuyla ilgili olarak ortaya attığımız adalet ekonomisinin yargı hizmetlerinden memnuniyet algısını etkilediği iddiasını test etmek için diğer kanıtlara bakmak gerekir.

Konuya başlarken tanımladığımız üzere adalet hizmetleri girdi (maddi/niceliksel

koşullar), iş üretimi (dava süreleri) ve çıktı (dava sayıları) unsurlarından oluşan bir sistemdir. Araştırmaya katılan bireylerden Türk adalet sisteminin iş üretimini değerlendirmeleri istenmiştir: Çoğunluğun (%75) algısına göre Türkiye’de davalar gereğinden uzun sürmektedir. Gerçekte ise Türkiye’nin ortalama dava süresi Avrupa Birliği ortalamasına yakındır. 2008 yılı için yapılan bir hesaplama göre, Türkiye’de ortalama dava süresi 218 gündür. Seçilmiş ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’nin ortalama dava süresi Bosna Hersek (794 gün), Portekiz (747 gün), İtalya (413) ve Slovenya’dan (323 gün) oldukça kısadır. Buna karşın Türkiye’nin ortalama dava süresi Gürcistan (177 gün), Norveç (175 gün), Fransa (173 gün), Sırbistan (154 gün), Moldova (138 gün), Polonya (125 gün), Macaristan (67 gün), Finlandiya (45 gün) ve Rusya Federasyonu’ndan (18 gün) oldukça uzundur (Deyneli, 2010: 137). Türkiye’nin ortalama dava süresi zaman içerisinde artmıştır. Örneğin 2010 yılında ortalama dava süresi 266 güne çıkmıştır (Anonim 3, 2012).

Tablo 21. Adalet sisteminin iş üretimi etkileyen faktörler

Önerme	Adliyenin iş üretimi algısı			İstatistik		
	Katılmıyorum ¹ 1,00–1,66	Kararsızım ² 1,67–2,33	Katılıyorum ³ 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart Sapma	Standart Sapma
Mahkemelerde iş yoğunluğu var; davalar uzun sürüyor	%23	%44	%33	2,11	,04	,743
Adliye çalışanlarının sayısı yetersiz; davalar uzun sürüyor	%23	%46	%31	2,07	,04	,731
Hâkimlerin bilgi ve tecrübesi eksik; davalar uzun sürüyor	%31	%51	%18	1,87	,04	,691
Genel Toplam	%26	%47	%27	2,02	,04	,720

Adalet sisteminin iş üretimini yani dava sürelerini belirleyen üç önemli etkenden söz edilebilir: 1.Dava sayısı, 2.Personel sayısı ve 3.Hâkimlerin yetkinliği (bilgi/deneyim). Örneklem grubuna davaların uzun sürmesinin nedeni bu üç etken midir? sorusu yöneltildi. Tablo 21’de sunulan bu önermelere verilen cevapların frekans dağılımına göre; dava sayısı,

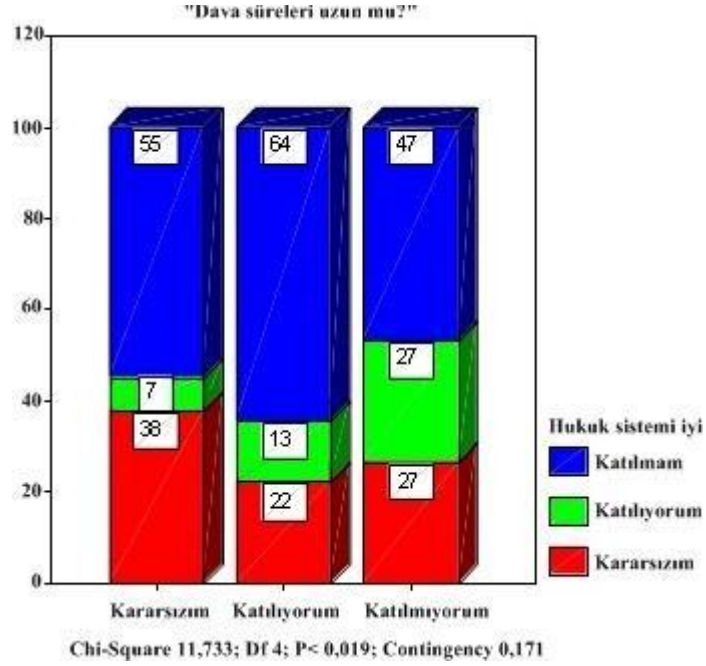
personel sayısı ve hâkim yetkinliği faktörlerinin iş üretimine etkisi vardır, ancak bu etki başat değildir. Örneklem grubundaki her üç kişiden biri mahkemelerdeki iş yoğunluğunun ve personel yetersizliğinin davaların uzun sürmesine yol açtığına inanmaktadır. Örneklem grubundaki her beş kişiden biri ise hâkimlerin bilgi ve tecrübe eksikliğinin davaların uzun sürmesine yol açtığına inanmaktadır. Örneklem grubu hâkim yetkinliği konusunda temkinli ve/veya saygılı tutum sergilemiştir. Aritmetik ortalama değeri esas alındığında cevapların kararsız seçeneğinde toplandığı gözlenmektedir. Buna göre, bu üç faktörün iş üretimine etkisi konusu toplumda tartışmalıdır. Bu tespiti doğrulayan diğer bir veri ise Mahkemelerde iş yükü arttıkça hâkimlerin doğru karar vermeleri zorlaşır önermesine örneklem grubunda her üç kişiden ikisi katılmıyor veya katılıp / katılmamakta kararsız (Grafik 67).

Adalet ekonomisinin yeterlilik algısı yargı hizmetlerinden memnuniyet algısını etkiler varsayımı yaptığımız birleşik dağılım analizi sonucuna göre doğrulanmamıştır. Şöyle ki; bu varsayımı test ettiğimiz Pearson Chi-Square analizinde (adalet ekonomisini temsilen) adalet sisteminin iş üretimini etkileyen faktörler (dava sayısı, personel sayısı ve hâkim yetkinliği) bağımsız değişken statüsünde ve hukuk sisteminin yeterliği algısı bağımlı değişken statüsünde karşılaştırıldığında değişkenler arasında istatistik anlamlılık düzeyinde nedensel ilişki gözlenmemiştir.⁹ Daha açık ifadeyle dava sayısının çok olmasının, personel sayısının yetersiz olmasının ve hâkimlerin yetkin görülmemesinin dava sürelerini uzattığı görüşüne katılınsın ya da katılmasın bireylerin çoğunluğu(ortalama %62) Türkiye'nin adalet sistemini yetersiz görmektedir.

⁹ 1)“Dava sayısının dava süresine etkisi algısı” ile “Hukuk sisteminin yeterliği algısı”karşılaştırmasında: Chi-Square 2,034; Df 4; P=0,729; Contingency 0,072

2)“Personel sayısının dava süresine etkisi algısı” ile “Hukuk sisteminin yeterliği algısı” karşılaştırmasında: Chi-Square 4,788; Df 4; P=0,310; Contingency 0,110

3)“Hâkim yetkinliğinin dava süresine etkisi algısı” ile “Hukuk sisteminin yeterliği algısı” karşılaştırmasında: Chi-Square 4,906; Df 4; P=0,297; Contingency 0,112



Grafik 46. Dava süresi algısının hukuk sistemi yeterlilik algısına etkisi

Diğer birleşik dağılım analizinde dava süresi algısı' ile hukuk sistemi yeterliliği algısı karşılaştırılmış ve yine istatistik anlamlılık düzeyinde nedensel ilişki gözlenmemiştir. Grafik 46'da takip edileceği üzere Türkiye'nin hukuk sistemini yetersiz algılayanların oranı dava sürelerini uzun algılayanlarda %64 olduğu halde dava sürelerini uzun algılamayanlarda %47 ve dava süreleri algısı kararsız olanlarda %55'dir. Bu analizde dava süresi algısının hukuk sistemi yeterlilik algısını görece etkilediği tespit edilmektedir, ancak bu her üç kesime ait oranlar birbirine yakın olduğu için varsayımı doğrulayan bir kanıt değildir.

IV.2.2.5. Yargı mensuplarının mesleki yeterlilik algısı ile yargıya güven duygusu arasında nedensel ilişki var mı?

Tezin tali varsayımlarından üçüncüsü; birey için nesnel (dışsal) boyutlu ve pozitif yön-anlamlı bir varsayım olan: Bireylerin yargı mensuplarının mesleki yeterlilikleri algısı ile yargıya güven duygusu arasında nedensel ilişki vardır iddiasıdır. Bu varsayımın

bağımsız değişkeni yargı mensuplarının mesleki yeterlilikleri kavramıdır.

Yargı mensupları kavramı hukukla alakalı birkaç meslek grubunu içerdiği halde halk arasında daha çok hâkim ve savcılar için kullanılmaktadır. Yargılama faaliyeti yalnızca hâkim ve savcılar tarafından gerçekleştirilmemektedir. Bunların yanında her mahkemenin kalem personeli bulunmaktadır. Kalem personeli yazı işleri müdürü, zabıt kâtabi ve mübaşirden oluşur. Görev ve yetkileri yönetmelikle belirlenmiş bu görevliler çalışmalarını hâkim/savcılarının emir ve direktiflerine göre yürütürler. Dava ve soruşturma dosyaları ile ilgili yazışmaların ve tebliğlerin yapılması ve sahteliği ispat edilinceye kadar içeriğinin doğru olduğu kabul edilen tutanakların düzenlenmesi işi kalem personeline yapılmaktadır.

Bu tez konusunun sınırlılığı çerçevesinde verilerin istatistik analizinde yargı mensupları kavramı hâkim ve savcılar için kullanılmıştır.

Mesleki yeterlilik bir mesleğin başarılı bir biçimde yerine getirilebilmesi için sahip olunması gereken bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir (Gül, 2000). Hâkim ve savcılarının mesleki yeterliği konusunda temel kurallar 2802 sayılı ve 24.02.1983 tarihli Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 8. Maddesinde hâkim ve savcı adaylarının nitelikleri başlıklı hükmünde yer almaktadır. Kanuna göre kişilerin hâkim ve savcı olabilmesi için şu şartları taşıması gerekir: Uyrak (Türk vatandaşı olmak), yaş (otuz beş yaşını doldurmamış olmak), eğitim (hukuk fakültesi mezunu olmak), sicil (kamu haklarından yasaklı olmamak, soruşturma/kovuşturma altında olmamak), askerlik (askerlikle ilgisi bulunmamak), sağlık (vücut ve akıl sağlığı yerinde olmak), sınav (yazılı ve sözlü sınavda başarılı olmak) ve davranış (mesleğe uygun tutum ve davranışlar sergilemek). Kanunda yer alan uygun tutum ve davranışlar şartı açık tanım içermediği için görece değerlendirilmektedir. Osmanlı'nın

İslami özel hukuk (medeni hukuk) kuralları kodeksi olan ve 1876-1926 arasında yürürlükte kalan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1792. maddesinde “Hâkim; hakîm, fehîm, müstakîm, emîn, mekîn ve metîn olmalıdır.” hükmü yargı mensuplarının uygun tutum ve davranışlarını belirliyordu. Doğrusu bu hüküm hâkim veya savcılarının mesleki yeterlilikleri adına günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu eski kanuna göre “Yargıç; âlim, bilgin, haklı ve haksızı ayırıp hak ve adalet üzere hükmeden (hakîm), akıllı, zeki, anlayışlı (fehîm), doğru, hilesiz, temiz, dürüst (müstakîm), kendisine güvenilen (emîn), korkusuz, vakarlı, temkinli, sakin (mekîn) ve metanet sahibi, dayanıklı, sağlam (metîn) olmalıdır”. Mecelle’de yazılı olan hâkim tanımından hareketle bir hâkim ve savcının bu özelliklere sahip olabilmesi için iyi bir eğitim, sağlam bir kişilik ve yeterli hayat tecrübesine sahip olması gerektiği ifade edilmektedir(Cengiz, 2015).

Baştürk’e göre, “etkin ve verimli bir muhakemenin gerçekleştirilmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS) nin 6. Maddesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 36.Maddesinde teminat altına alınan adil yargılanma hakkının sağlanması ile eş anlamlıdır. Öte yandan, tüm bireyler için adalete erişimdeki yetersizlik, demokratik sistemleri zayıflatan bir etken olarak kabul edilmektedir”. Bu bağlamda, hâkim ve Cumhuriyet savcılarının istendik mesleki yeterliğe sahip olmalarının ise adalete erişimdeki yetersizliklerin giderilmesinde temel etkenlerin başında geldiği kuşkusuzdur (2014: 56).

Baştürk’e göre, ülkemizde etkin ve verimli muhakeme sisteminin sağlanabilmesi adına hukuk ve yargı reformu arayışı sürmektedir. Bu olumlu bir gelişme olmakla birlikte sadece kanunların değiştirilmesi, belirli konuları çözebilir; ancak, hâkim ve savcılarının düşünce biçimi ve kültür yapısı beklenen sonuçların alınmasında daha etkilidir. Bu itibarla, adli kültür olarak adlandırılan yerleşik bazı değerlerin ve alışkanlıkların yeniden gözden geçirilmesi ve hâkim ve savcılarının eğitimine özel önem verilmesi gerçek

reform olacaktır (Baştürk, 2014: 59).

Baştürk, ülkemizde etkin ve verimli muhakeme sistemi hedefine ulaşabilmek için yargı mensuplarının mesleki yeterliği konusunun hayati önemine dikkat çektiği gibi adalet sistemindeki temel sorun alanlarını tespit ederek çözüm önerisi de sunmaktadır. Baştürk'e göre yargı reformu şu hususları içermesi halinde başarılı olacaktır (2014: 59-64):

- Dava yükünün oluşmasının engellenmesi (İtham oranının yüksek oluşu ve usuli kararlar veya beraat kararı ile sonuçlanan yani yapay dava olarak nitelendirilen dava oranının yüksekliği).

- Etkin soruşturma yapılması (Cumhuriyet savcılarınca etkin bir hazırlık soruşturması yapılmasını sağlayıcı eğitim programlarına öncelik tanınması).

- Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının teşvik edilmesi (Uzlaşma yolu ile basit uyuşmazlıkların mahkeme dışında çözümlenmesi).

- Hâkim ve savcıların uzmanlaşmasına önem verilmesi.

- Yüksek Mahkeme mensuplarının birikimlerinin paylaşılması.

- Hâkim ve savcıların eğitim süreçlerinin etkinliğinin ölçümü ve değerlendirilmesi.

- Performans ve kariyer değerlendirmesinde eğitimin belirleyiciliği.

Hâkim ve savcıların mesleki yeterliliğini belirleyen çok sayıda ölçüt vardır. Bu çalışmada istatistik analiz için bilgi ve tecrübe temel ölçütü yanında mesleğe uygun tutum ve davranışlardan tarafsız olma ve etkin soruşturma ölçütleri bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Örneklem grubunun yargı mensuplarının mesleki yeterliği ile ilgili negatif yönlü beş önermeyi değerlendirmesi istendi. Tablo 22'de bu soru-önergelerine verilen cevapların frekans dağılımları ve aritmetik ortalama değerleri bir arada gösterilmiştir. Buna

göre, her üç kişiden biri yargı mensuplarını mesleki açıdan yetersiz algılasa da toplumda yargı mensuplarının mesleki yeterliği-yetersizliği konusunda kararsızlık algısı yaygındır.

Tablo 22. Yargı mensuplarının mesleki yeterliliği

Önerme	Yargı mensuplarının mesleki yeterliliği algısı			İstatistik		
	Katılmıyorum ¹ 1,00–1,66	Kararsızım ² 1,67–2,33	Katılıyorum ³ 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart	Standart Sapma
Hâkimler siyasi görüşlerine göre karar verirler	% 13	%41	%46	2,32	,04	,699
Hâkimler dava dosyalarını incelemeden karar verirler	% 15	%50	%35	2,20	,03	,681
Hâkim dava sonunda itiraz edilecek merci söylemiyor	% 11	%57	%32	2,21	,03	,624
Hâkimin bilgi ve tecrübe eksikliği davayı uzatır	%31	%51	%18	1,87	,04	,691
Bilgili ve tecrübeli hâkimler daha tarafsız karar verirler	% 18	%45	%37	2,19	,04	,716
Genel Toplam	% 18	%49	%34	2,16	,04	,680

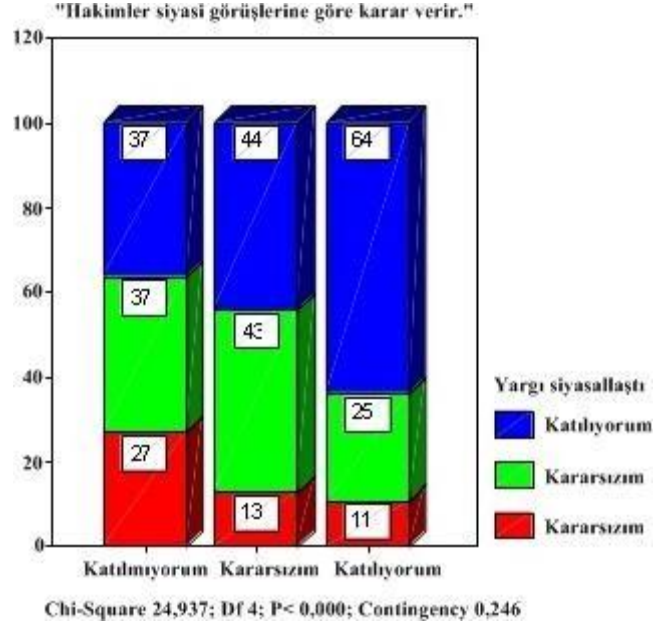
Tablo 23. Yargı mensuplarının mesleki yeterliliği T-Testi

One-Sample Statistics						
Önermeler	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean		
Hâkimler siyasi görüşlerine göre karar verirler	388	2,32	,699	,035		
Hâkimler dava dosyalarını incelemeden karar verirler	388	2,20	,681	,035		
Hâkim dava sonunda itiraz edilecek merci söylemiyor	388	2,21	,624	,032		
Hâkimin bilgi ve tecrübe eksikliği davayı uzatır	388	1,87	,691	,035		
Bilgili ve tecrübeli hâkimler daha tarafsız karar verirler	388	2,19	,716	,036		
One-Sample Test						
Önermeler	Test Value = 3 (Katılıyorum)					
	t	df	Sig. (2 tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Hâkimler siyasi görüşlerine göre karar verirler	-19,029	387	,000	-,68	-,75	-,61
Hâkimler dava dosyalarını incelemeden karar verirler	-23,169	387	,000	-,80	-,87	-,73
Hâkim dava sonunda itiraz edilecek merci söylemiyor	-24,897	387	,000	-,79	-,85	-,73
Hâkimin bilgi ve tecrübe eksikliği davayı uzatır	-32,305	387	,000	-1,13	-1,20	-1,07
Bilgili ve tecrübeli hâkimler daha tarafsız karar verirler	-22,392	387	,000	-,81	-,89	-,74

Tablo 23’de sunulan yargı mensuplarının mesleki yeterliği T-Testi analizinin istatistik kısmında soru grubunun genel aritmetik ortalaması 2,15’dir. Veri kodlarından 1-Katılmıyor, 2-Kararsız, 3-Katılıyor seçeneklerini temsil ettiği için soru grubuna verilen cevapların merkezi eğilimi (katılıyor seçeneğine doğru eğilim olmakla birlikte) 2- Kararsız seçeneğidir. Cevapların merkezi dağılımını gösteren ortalamanın standart hata puanı düşük (0,035) olduğu için verilerin oldukça tutarlı olduğu gözleniyor. T-Testi analizi için H0 hipotezi cevapların ortalaması 3’e eşittir yani örneklem grubu tabloda yer alan önermelere katılıyor olarak kurulmuştur. T-Testi analizinin One Sample Test kısmında Sig. (2-tailed) değerleri (her beş önerme için de 0,000) kabul edilebilir hata payından (0,05’den) küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilmiştir. Yani örneklem grubu yargı mensuplarının mesleki açıdan yetersiz oldukları önermesine katılmıyor. H0 hipotezi ters anlamda kurulduğunda yine reddedilmiştir. Bu durumda örneklem grubu hâkimlerin siyasi görüşlerine göre karar verip-vermediği; hâkimlerin dava dosyalarını yeterince inceleyip-incelemediği; hâkimlerin dava sonunda karara itiraz edilebilecek mercii söyleyip-söylemediği; hâkimlerin bilgi ve tecrübe eksikliğinin olup-olmadığı; deneyimi az olan hâkimlerin yansız davranıp-davranmadığı konularında kararsızdır.

Sayın’ın (2015) gözlemine göre, “Ülkemizde, son senelerde, yargıya karşı giderek artan ve kamuoyu araştırmalarıyla da ortaya çıkan güvensizliğin en önemli nedenlerinden biri yargıda yansızlık (tarafsızlık) kavramının aşınmaya uğramasıdır”. Bu tez çalışmasının örneklem grubunda da her iki kişiden biri yargının siyasallaştığına (Grafik 30) ve hâkimlerin siyasi görüşlerine göre karar verdiklerine (Grafik 33) inanmaktadır. Tarafsızlık kavramı öznel (sübjektif) ve nesnel (objektif) olmak üzere iki boyutludur. Öznel tarafsızlık, hâkimin kişisel yansızlığıdır. Yani hâkimin, kişinin yararına ya da zararına olarak önyargılı yargılama yapmamasıdır. Nesnel tarafsızlık ise hâkimin ve genel olarak

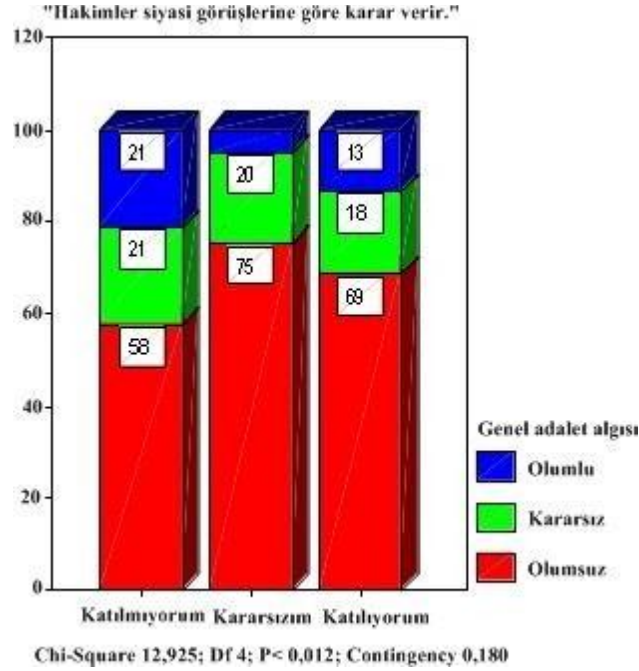
yargının topluma verdiği görünümle değerlendirilir. Yani mahkemelerin topluma sunduğu güven duygusudur (Sayın, 2015).



Grafik 47. Hâkim tarafsızlığı algısının yargı tarafsızlığı algısına etkisi

Bu bağlamda hâkim tarafsızlığı (öznel) algısının yargı tarafsızlığı (nesnel) algısına etkisi analiz edildiğinde iki değişken arasında nedensel ilişki gözlenmiştir. Şöyle ki; hâkimlerin siyasi görüşlerine göre karar verdiğine inananlardayargının siyasallaştığı algısı yüksek orandadır(%64). Buna karşın hâkimlerin kararlarında tarafsız olduğuna inananlarda yargının siyasallaştığı algısı düşük orandadır (%37). Yani yargı tarafsızlığı hususunda öznel algı nesnel algıyı etkilemekte ve belirlemektedir. Bu iki değişkenin birleşik dağılım analizinde dikkat çeken husus ‘hâkimlerin tarafsız olduğuna inanan grup’ta bile yargının siyasallaştığına inananların (%37) veya kararsız kalanların (%27) hiç de azımsanamayacak oranda temsil edilmesidir. Adalet algısı ve yargıya güven konusunu analiz ettiğimiz başlık altında tespit ettiğimiz üzere; toplumdaki baskı gruplarının ve

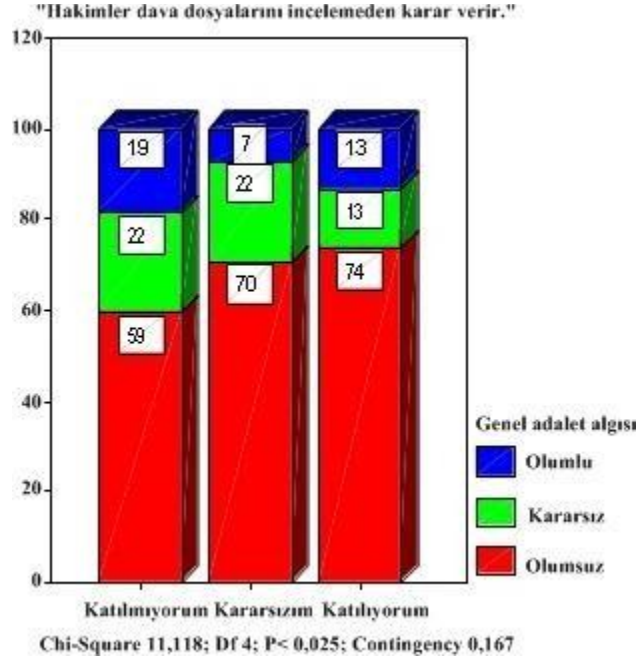
belirli çevrelerin yargıya müdahaleleri hâkimin tarafsızlığı algısının ötesinde yargının siyasallaştığına dair algıyı artırmaktadır (Tablo 17).



Grafik 48. Hakim tarafsızlığı algısının genel adalet algısına etkisi

Araştırma soru formunda yargı mensuplarının mesleki yeterliği ile ilgili negatif yön-anlamli önermeler kullanıldığı için burada ele aldığımız tali varsayım tersten şöyle ifade edilebilir: Yargı mensuplarının mesleki yetersizlik algısı bireylerin adalete güven duygusunu zedeler. Bu ifadeye göre varsayım, birleşik dağılım analizi sonucunda doğrulanmıştır. Şöyle ki; (yargı mensuplarının mesleki yeterliliğini temsilen) hâkim tarafsızlığı ve etkin soruşturma ölçütleri bağımsız değişken statüsünde ve genel adalet algısı bağımlı değişken statüsünde karşılaştırılmış ve değişkenler arasında istatistik anlamlılık düzeyinde nedensel ilişki gözlenmiştir. Hâkim tarafsızlığına inananlarda olumsuz adalet algısı grup ortalamasından daha düşük oranda (%58) olduğu halde hâkimlerin taraflı davrandığını düşünenlerde olumsuz adalet algısı grup ortalamasından

daha yüksek orandadır (%69).



Grafik 49. Hakim etkin soruşturma algısının genel adalet algısına etkisi

Diğer birleşik dağılım analizinde de benzer sonuç elde edilmiştir: Hâkimlerin etkin soruşturma yaptığına inananlarda olumsuz adalet algısı grup ortalamasından daha düşük oranda (%59) olduğu halde hâkimlerin etkin soruşturma yapmadan karar verdiğini düşünenlerde olumsuz adalet algısı grup ortalamasından daha yüksek orandadır (%74).

Buraya kadar sunulan tali varsayımların analizinde bireyin hukuk ve yaşam kalitesine etki eden nesnel (dışsal) ve pozitif yön-anlamalı ölçütler üzerinde duruldu. Bunlardan hukuk dili ve yargı ekonomisi değilse de yargı mensuplarının mesleki yeterliliğinin bireyin hukuk ve yaşam kalitesine etkisinin olduğu tespit edildi. Bu noktadan itibaren bireyin hukuk ve yaşam kalitesine etki eden öznel (içsel) ve pozitif yön-anlamalı ölçütler ele alınacaktır. Genel olarak bu ölçütler bireyin sosyolojik öz-nitelikleridir. Söz konusu bu ölçütlerin sayısı çok olmakla birlikte bilinçli bir seçimle üç ölçüt bağımsız

değişken statüsünde istatistik analize dâhil edilmiştir: Eğitim düzeyi, ekonomik düzeyi ve kentlilik durumu. Bireyin yaşam kalitesine etki eden bu üç ölçüt modern toplum yapısını tanımlayan demokratik, capitalist ve kentsel nitelikleri temsil etmektedir. Konumuz itibariyle bu ölçütlere dördüncü bağımsız değişken olarak hukuksal katılma davranışını da eklemek gerekecektir.

IV.2.2.6. Hukuksal katılım ile yargıya güven duygusu arasında nedensel ilişki var mı?

Tezin tali varsayımlarından altıncısı; birey için öznel (içsel) boyutlu ve pozitif yön-anlamlı bir varsayım olan “Bireyin hukuka ilişkin bilgisi arttıkça hukuk uygulamalarından memnuniyet düzeyi yükselir” iddiasıdır. Bu varsayımın bağımsız değişkeni hukuk bilgisi kavramıdır.

Asgari düzeyde de olsa bireyin sahip olduğu hukuk bilgisinin geniş anlamda toplumsal katılma kavramıyla dar anlamda da (bizim bu çalışmada önerdiğimiz) hukuksal katılma kavramıyla güçlü bağlantısı var. Katılma davranışı bireylerin, “kendilerini, çevresindekileri, içinde yaşadıkları küçük ve büyük toplulukları ve genel olarak ülkeyi ilgilendiren genel toplumsal sorunların çözümü ve iyileştirilmesinde rol alma etkinliklerini” kapsar (Flanagan, 2004; aktaran, Akfırat ve Çok, 2013: 375). Katılma’ hem sistem değerleri ile toplumun bütünleşmesi, hem de bireylerin sistemi etkilemesini sağlayan bir mekanizma olarak tanımlanabilir (Uysal, 1984: 111). Sosyal bilimlerde katılma kavramı siyasal katılma ve sosyal katılma olarak iki boyutta ele alınmaktadır. Siyasal katılma daha çok bireyin siyasal alandaki (partilere üye olma, seçme-seçilme gibi) davranışları ile sınırlı olduğu halde sosyal katılma toplumsal yaşamın her alanına uzanan geniş boyutlu bir kavramdır.

1990’lardan beri sosyal katılma kavramı daha çok engelliler, hastalar, yaşlılar ve göçmenler gibi dezavantajlı grupların toplum ilişkilerinin artması, karar alma

süreçlerine dâhil olmaları ve özgürleşmeleri gibi dar anlamda kullanılmaya başlamıştır (Fougeyrollas, 2010). Ancak küreselleşme sürecinde katılımcı demokrasinin veya sivil toplumun' insanlığın ortak değeri haline gelmeye başladığı gerçeğinden hareketle, bu yeni toplumsal yapıya istisnasız tüm bireylerin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel katılımı önem kazanmıştır.

Toplumsal yaşantıda bireyin sosyal katılımının düzeyini içsel ve dışsal faktörler bir arada belirler. İçsel faktörler; farkındalık, duyarlılık, ilgi, bilgi ve bilişsel beceriler gibi bireye ait öz-niteliklerdir. Dışsal faktörler ise yasal düzenin eşitlikçi olması, bilgiye ulaşma ve iletişim yollarının açık olması, toplumda hâkim olan değerlerin katılma davranışını desteklemesi gibi uygun ortamlardır. Buna göre sosyal katılma birey-toplum etkileşim sürecinde ortaya çıkan toplumsal bir davranıştır. Bireyin vatandaşlık rolüne/statüsüne dikkat çeken Adler ve Goggin'e göre, birey toplumda başkaları için yaşam koşullarını iyileştirmek, toplumun geleceğini şekillendirmek gibi amaçlarla toplum yaşamına katılır (2005: 237). Ne ki bu vatandaşlık rol ve statüsü öncelendiğinde¹⁰ bireyin dışındaki güçlerin denetiminde olan ve kendisinin çok da etkisinin olamayacağı dışsal faktörlerin ihmal edilmesi olasıdır, bu ise bireyin sosyal katılma davranışına ket vuracaktır (Rotter, 1966; aktaran Karatekin vd., 2014: 359).

Konuyu hukuksal katılma kavramı özelinde ele aldığımızda bireyin hukuk bilgisinin ve ilgisinin hukuksal katılmanın içsel faktörü olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşın yargı ekonomisi, hukuksal metinlerin dili, yargı mensuplarının mesleki yeterlilikleri, yargılama süresi, mahkemelerin iş yükü gibi ortamlar hukuksal katılmanın dışsal faktörüdür.

¹⁰ Örneğin 'sosyal katılım becerisi' olarak '...farklı grup ve durumların dinamiklerine uyma' ve '...gruba, kuruma, sosyal örgütlere ve topluma hizmet etme' gibi bireyden beklenen çok sayıda davranış (MEB, 2005)

Dikkat edileceği üzere bu çalışmada araştırma varsayımları hukuksal katılmanın iki farklı boyutuna uygun olarak tasnif edilmiştir. İstatistik analizde de bu sıra takip edilmektedir.

Bu çalışmanın teori bölümünde yapabilirlik yaklaşımını açıkladığımız kısımda hukuk bilgisi ile ilgili şu betimlemeye yer vermiştik: Özgürlükler bağlamında hukuk kültürüne sahip yani hukuku bilen, ona güvenen ve adaletin gerçekleşeceğine inanan bir toplumun oluşması toplumsal ve bireysel yaşam kalitesine etki edecektir. Hukuk bilgisine erişimin kolaylığı, yargı hizmeti alınırken (davacı/davalı) veya kamusal bir ithamla karşılaşıldığında (sanık/şüpheli) yahut yargı için kamu görevi yaparken (tanık/bilirkişi) uygulanan yöntemler konusunda bilgiye ulaşabilme, bu bilgilerin kayıt ve saklanma süreçlerine dâhil olma ve ulaşabilme, bu eylemlerin mekânlarına ulaşabilme imkân ve potansiyeli olmasını gerektirmektedir. Görüldüğü gibi hukuk bilgisi sadece kanunları bilme/anlama değil hukuksal katılma kapsamında bir kavramdır.

Hukuk bilgisinin merkezinde adalet ve yargı kavramları var. Demokratik toplumda bireyin en genelde yargı erkinin statüsünü ve önemini bilmesi ve içselleştirmesi beklenir. Adaletin gerçekleşebilmesi için yargı erki siyasal çekişmenin dışında örgütlenmelidir. Yansızlık çağdaş adaletin ilk ve en önemli ilkesidir. Yansız yargı faaliyetinin doğal koşulları bağımsız yargı ve güvenceli yargıç, gerekçeli karar, açık duruşma, doğal yargı mercii, karara itiraz yollarının açıklığı, görülmekte olan dava hakkında görüş açıklamama ve savunma hakkıdır. Demokraside birçok partinin siyasal iktidar yarışına girebildiği, değişik güçlerin önceden belirlenen kurallar çerçevesinde barışçıl ortamda yarıştığı siyasal ortam olmanın yanında aynı zamanda olmazsa olmaz koşulu bağımsız yargıdır (Oktay,1984: 225).

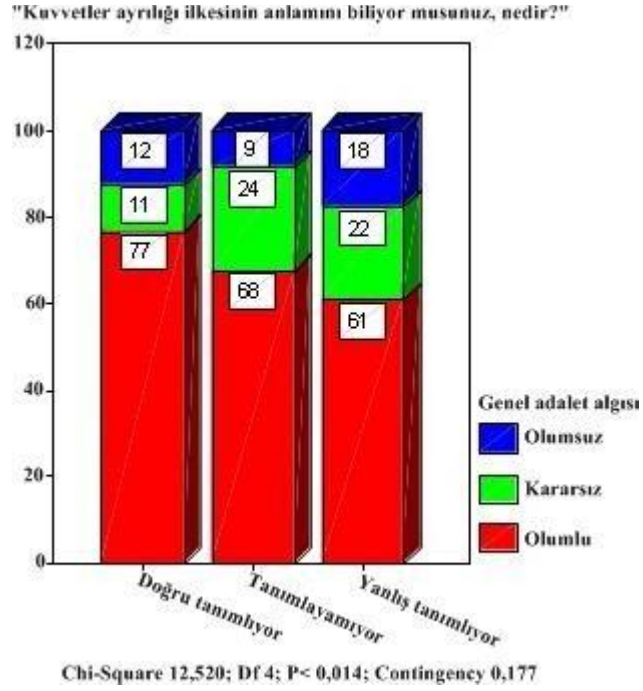
Demokratik toplumda yargının bireylerin zihinlerinde ve algılarındaki yeri

kuvvetler ayrılığı ilkesine verdikleri anlam ile yakından ilgilidir. Bu anlamı ortaya koyabilmek için örneklem grubuna kuvvetler ayrılığı ilkesinin tanımı olabilecek (biri doğru diğerleri yanlış) sekiz ifade sunuldu, doğru tanımı seçmeleri istendi. Kuvvetler ayrılığına ilişkin soru seçenekleri daha önce TESEV tarafından yapılan araştırmalarda alınan cevaplardan oluşturuldu.

Tablo 24. Kuvvetler ayrılığı ilkesi nedir?

Kuvvetler ayrılığı ilkesi hakkında fikirler	Sayı	Yüzde (%)
Kuvvetler ayrılığı ilkesini bilmiyorum.	200	51,5
Meclis, Hükümet ve Mahkemeler birbirinden ayrı kuvvetlerdir.	137	35,3
Mahkemelerin Hükümet ve Meclisten üstün olmasıdır.	18	4,6
Hükümetin Meclis ve Mahkemeler karşısında kuvvetlenmesidir.	14	3,6
TSK'nın deniz, hava ve kara kuvvetleri olarak ayrılmasıdır.	8	2,1
Meclisin bütün kuvvetleri kendinde toplamasıdır.	6	1,5
Başka: ...	3	,8
Ordunun siyaset üzerindeki vesayetinin zaman içerisinde kalkmasıdır.	2	,5
Toplam	388	100,0

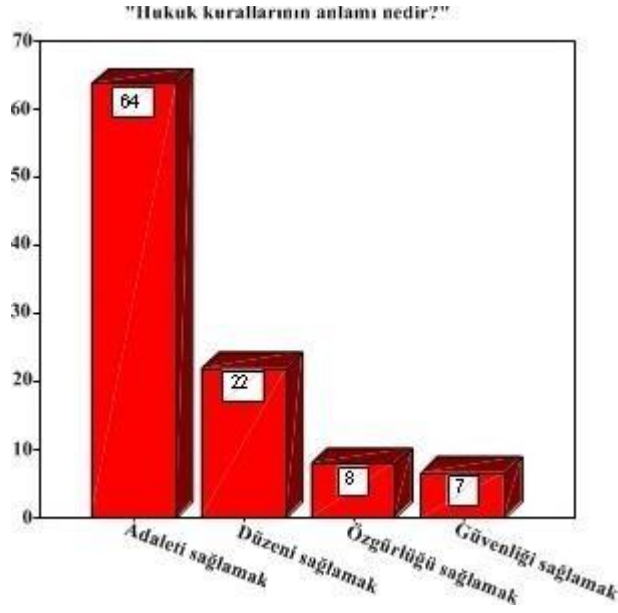
Tablo 24'de sunulan frekans dağılımından takip edileceği üzere, örneklem grubundaki her üç kişiden biri (%35,3) kuvvetler ayrılığı ilkesini doğru tanımlayabilmiştir: “Demokratik rejimde Meclis, Hükümet ve Mahkemeler birbirinden ayrı kuvvetlerdir. Bunlar birbirlerine müdahale edemezler”. Örneklem grubundaki bireylerin yarısı (%51,5) kuvvetler ayrılığı ilkesinin anlamını bilmediğini ifade etmiştir. Geriye kalanlar ise farklı yanlış tanımlara dağılım göstermiştir. Bu sonuca göre toplumda kuvvetler ayrılığı ilkesinin anlamı yüksek oranda bilinmemektedir. Oysaki bu temel hukuk ilkesinin anlamını bilmek hukukun fonksiyonları ve adaletin gerçekleşme koşullarını bilebilmenin önemli etkenidir.



Grafik 50. Hukukun felsefi bilgisinin adalet algısına etkisi

Bireyin hukukun temel ilke ve değerlerini bilmesi veya bilmemesi durumu ile bireyin adaletin dağıtımını olumlu veya olumsuz algılaması arasında nedensel ilişki var mı? Grafik 50'de sunulan birleşik dağılım analizinde tespit edildiği üzere hukuk bilgisinin adalet algısına etkisi var. İki değişken arasında çok güçlü olmamakla birlikte nedensellik ilişkisi gözlenmektedir.¹¹ Şöyle ki; kuvvetler ayrılığı ilkesinin anlamını bilenler adaletin dağıtımını daha çok oranda (%77) olumsuz algıladığı halde kuvvetler ayrılığı ilkesinin anlamını bilmeyenler adaletin dağıtımını daha az oranda (%61) olumsuz algılamaktadırlar. Önceki analizlerde tespit ettiğimiz üzere toplumda bazı çevrelerin adalete müdahale ettiği kanaati giderek yaygınlaşan algıdır ve bu durum adalete güven duygusunu olumsuz etkilemektedir. Temel hukuk bilgisi olanların adaletin dağıtımını yüksek oranda olumsuz algılamaları hem bilinçli olduklarını hem de tepkisel olduklarını göstermektedir.

¹¹ Kontenjans değeri 0,177



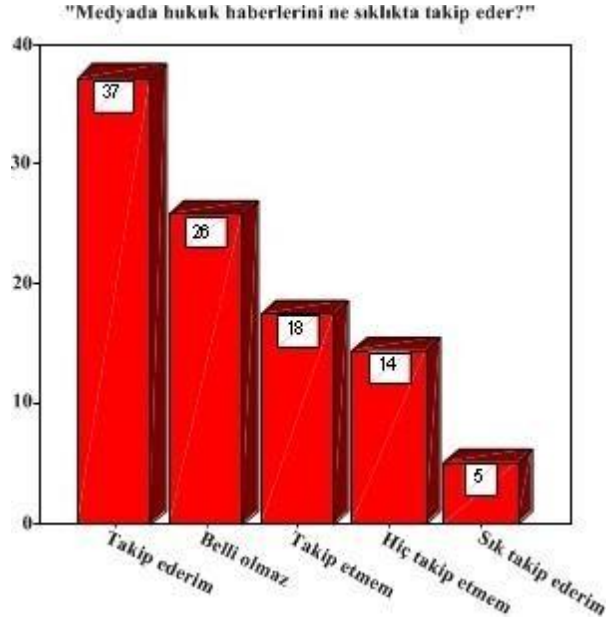
Grafik 51. Hukuk kurallarının anlamı

Araştırmada bireylerin hukukun hangi özelliğini öncelikledikleri sorusuna cevap arandı. Örneklem grubundaki katılımcıların çoğunluğu (%64) için hukuk adaleti sağlamak için konulmuş kurallardır. Bu görüşte olanlar hukuku adalet ile özdeşleştirmiştir. Örneklem grubundaki her üç kişiden biri (%29) için hukuk düzeni ve güvenliği sağlamak için konulmuş kurallardır. Bu kesim hukuku devlet ile ilişkilendirmektedir. Örneklem grubunda az sayıda kişi (%8) ise bireyi ve bireyin haklarını öncelemek suretiyle hukuk özgürlüğü sağlamak için konulmuş kurallardır görüşünü paylaşmaktadır.

İstatistik analizde bireyin hukuk kurallarını anlamlandırması ile genel adalet algısı arasında nedensel ilişki gözlenmemiştir. Yani bireylerin hukuku farklı anlamlandırmaları genel adalet algısını belirgin olarak etkilememektedir.¹²

¹²Chi-Square 5,332; Df 4; P=0,255; Contingency0,255

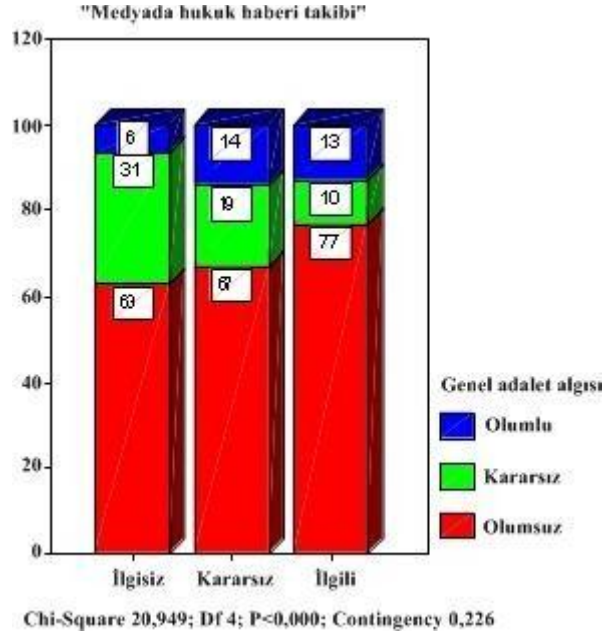
Görelî fark, hukuku özgürlük kavramı ile özdeşleştiren alt grupta gözlemlendi: Örneklem grubunda olumsuz adalet algısı ortalama değeri %70 ve olumlu adalet algısı ortalama değeri %11 olduğu halde bu dağılım özgürlükçü alt-grupta %80 ve %0 olarak tespit edilmiştir.



Grafik 52. Medyada hukuk haberi takip etme

Hukuksal katılımın önemli göstergelerinden biri medyada hukuk haberi takip etme davranışıdır. Buna pasif katılım denir. Örneklem grubunda medyada hukuk haberlerini takip edenler %42 oranında, hukuk haberlerine ilgi duymayanlar %32 oranında ve hukuk haberlerini bazen izleyen / okuyanlar %26 oranındadır. Bu dağılımda dikkat çeken husus hukuk haberleriyle çok ilgilenenler ile hiç ilgilenmeyenler arasındaki farktır.

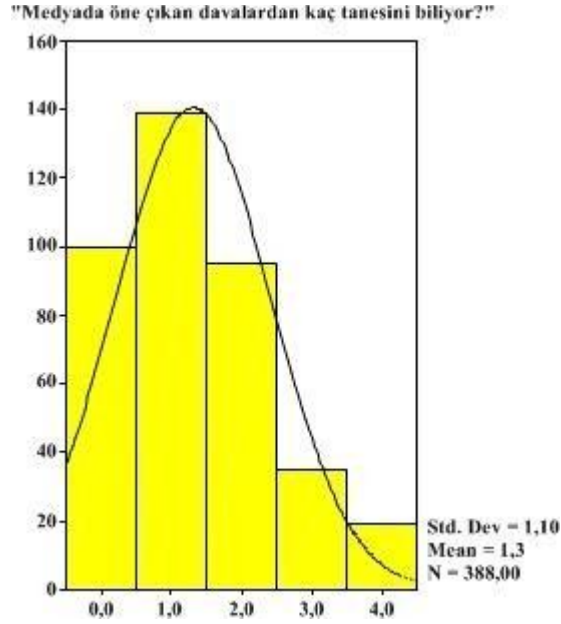
Şöyle ki; hukuk haberleriyle ilgilenen grubun kendi içerisinde çok ilgili olanların oranı %12 olduğu halde hukuk haberleriyle ilgilenmeyen grubun kendi içerisinde hiç ilgisiz olanların oranı %44'dür. Ama örneklem grubunun geneli açısından bireyler hukuk haberleriyle (ne çok ne az) orta düzeyde ilgilidirler.¹³



Grafik 53. Medyada hukuk haberi takibinin hukuk algısına etkisi

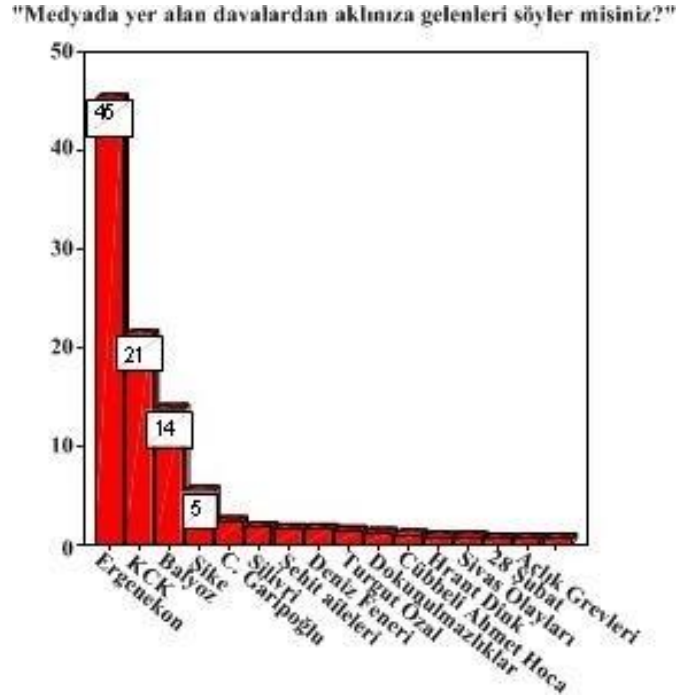
Peki, Medyada hukuk haberi takip etme davranışı hukuk algısını etkiler mi? Bu sorunun cevabı Grafik 53'deki birleşik dağılım analizinde verilmiştir. Buradaki çözümlenmeye göre çok güçlü olmasa da hukuk haberi takip etmek hukuk algısını etkilemektedir. Medyadaki hukuk haberlerine ilgi gösteren alt-grubun olumsuz adalet algısı oranı % 77, olumlu adalet algısı oranı % 13'dür. Buna karşın, medyadaki hukuk haberlerine ilgisiz olan alt- grubun olumsuz adalet algısı oranı %63, olumlu adalet algısı oranı %6'dır. Bu veri medyanın kamuoyu algı oluşumu ve algı yönetimi üzerine zaten bilinen etkisini teyit etmiştir. Öte yandan medya takibi yoluyla hukuksal katılım gösteren bireyler diğerlerine göre daha yüksek oranda hem olumlu hem de olumsuz yönlü anlamlı adalet algısı geliştirmişlerdir. Bu bir farkındalık halidir.

¹³ Beşli seçenek (1-Hiç ... 5-Sık) için aritmetik ortalama 3.21, standart sapma 1,713



Grafik 54. Takip edilen hukuk haberlerinin sayısının histogramı

Örneklem grubundaki her üç kişiden ikisi (%68) sık ya da seyrek medyada hukuk haberi takip ediyor. Medyada takip edilen hukuk haberi sayı ortalaması 1,3'tür. Örneklem grubunda her dört kişiden biri (%26) medyada takip ettiği hukuk haberinin ismini söyleyememiştir. Buna karşın 1 dava ismi bilen %36, 2 dava ismi bilen %25, 3 dava ismi bilen %9 ve 4 ve üzeri sayıda dava ismi bilen %5 oranındadır.



Grafik 55. Medyada takip edilen hukuk davalarının isimleri (konuları)

Anketlerin uygulandığı yıl olan 2012’de kamuoyunun medyadan takip ettiği davaların izleme/okuma oranları Grafik 55’de gösterilmiştir¹⁴: Kamuoyunun ilgisinin toplandığı ilk 7 davanın kümülatif toplamda takip oranı %92’dir: Ergenekon Davası %45, KCK Davası %21, Balyoz Davası %14, Şike Davası %5, C. Garipoğlu – M. Karabulut Cinayet Davası %3, Silivri Davaları %2 ve Şehit Aileleri Davası %2 oranında takip edilmiştir. Diğer davaların takip oranı %2’nin altında kalmıştır. Bunlardan medyaya konu olan sıradan cinayet davaları, Deniz Feneri Davası, Turgut Özal Davası, Dokunulmazlıklar Davası, Cübbeli Ahmet Hoca Davası, Hrant Dink Davası, Sivas Olayları Davası, 28 Şubat Davası ve Açlık Grevleri Davası... giderek gündemden düşmektedir. Bu davalar sosyolojik bağlamıyla konularına göre sınıflandığında ilk üç sırada siyaset, spor, sosyete (elitler) ve kısmen aile kurumuna ait davaların toplumun daha çok ilgisini çektiği tespit edilmektedir.

¹⁴ ‘Hiçbir dava ismi bilmeyen’ %16 oranındaki alt-grup ve ‘1 frekanslı’ %3 oranındaki diğer davalar alt- grubu dışarıda tutulmuş ve dava ismi bilenler kendi içerisinde yeniden dağıtılmıştır.

Buna karşın ekonomi, din ve etnisite kurumuna ait konular toplumun daha az ilgisini çekmiştir.¹⁵

Bireyin hukuk bilgisi ve ilgisinin hukuksal katılmanın içsel faktörü olduğunu söylemiştik. Medyada hukuk davalarını takip etmek (magazinsel boyutu olan) pasif hukuksal katılım davranışıdır. Ama bireyin gündelik ilişkilerinin çerçevesini çizen yasaların değişimi konusunda bilgili/ilgili olması daha aktif hukuksal katılım davranışı örneğidir. En azından ilkinin göre bu daha teknik konudur. Günümüzde katılımcı demokrasinin gelişimine paralel olarak siyasi ve sosyal vatandaşlıktan aktif vatandaşlığa geçildi iddiası sıkça dillendiriliyor. Aktif vatandaşlık kavramı bir yanıyla vatandaşların dâhil oldukları toplumdaki problemleri tanımlamada ve bunlarla baş etmede ve aynı zamanda yaşam kalitelerini yükseltmede aktif biçimde yer almalarını sağlayan imkânlarla sahip olmaları anlamını içeriyor; bir yanıyla da (sosyal devlet ilkesindeki aşınma sonucunda) genişleyen hakların sahibi olduğu kadar genişleyen sorumlulukları da olan vatandaş anlamına geliyor (Sarıpek, 2006: 87 vd). Buna göre aktif vatandaşın mevcut yasalar ve bunların değişimi ile ilgilenmesi beklenen teorik sonuçtur.

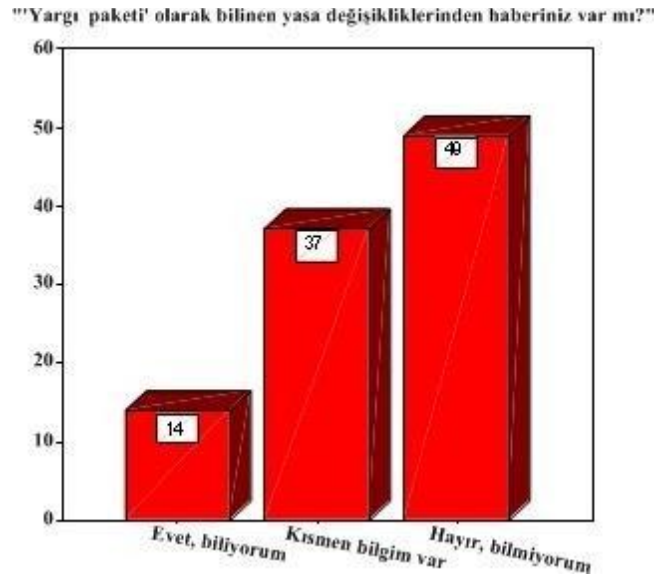
Ülkemizde Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde mevcut yasalar hızla değişiyor. İlki 2011 yılında çıkan ve kamuoyunda yargı paketi olarak adlandırılan yasal düzenlemeler ile adalet sisteminde köklü bir reform yapmanın amaçlandığı söylenebilir. Bu amaçlar genel olarak adaletin hızlandırılması ve yargılama süresinin kısaltılması, ikinci olarak insan hakları alanında özellikle adil yargılanma hakkı, ifade ve basın özgürlüğü ile kişi özgürlüğü alanındaki iyileşmelere gidilmesidir. Devam etmekte olan yasal düzenlemeler şimdilik dört kanun ve bir kanun hükmündeki kararnameden oluşmaktadır.

¹⁵ Hukuk alanında, mahkemelerde görülen davalar önce (ceza mahkemeleri, hukuk mahkemeleri ve idari mahkemeler olmak üzere) mahkeme türüne göre sınıflanmakta, ardından her bir mahkemenin konu türleri ayrıca sınıflanmaktadır. Bu sınıflama sonucunda onlarca dava türü sıralanmış olmaktadır.

Birinci yargı paketi 31.03.2011 tarihinde kabul edilen 6217 sayılı Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacı ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dur. İkinci yargı paketi 26.08.2011 tarihinde kabul edilen Adalet Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmündeki Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname isimli 650 sayılı KHK'dir. Üçüncü yargı paketi 02.07.2012 tarihinde kabul edilen 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacı ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun'dur. Dördüncü yargı paketi 11.04.2013 tarihinde kabul edilen 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dur. Beşinci yargı paketi ise 02.12.2014 tarihinde kabul edilen 6572 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dur.

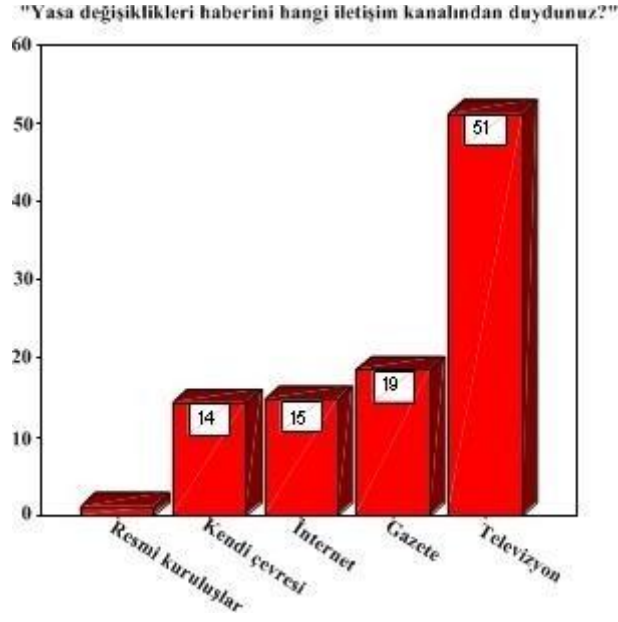
Genel olarak tüm düzenlemelerde düşünce ve ifade özgürlüğü, kişi özgürlüğü ve güvenliği, adil yargılanma hakkı ve infaz uygulamasında hükümlü lehine iyileştirmeler yer almaktadır. Hazırlık soruşturması sırasında tutuklama şartlarının ağırlaştırılması ve kapsamının daraltılması, tutuklamaya alternatif tedbirlerin uygulanma alanının genişletilmesi, tutuklanan kişinin itirazının sanığın dinlendikten sonra karara bağlanması, işkence suçunun zamanaşımı hükümlerine tabi olmaktan çıkarılması, hükümlülerin yakınlarının cenazesine katılma kapsamının genişletilmesi, hükümlülerin ağır hastalıkları nedeni ile cezalarının infazlarının iyileşinceye kadar ertelenmesi gibi bireylerin temel insan haklarına yönelik düzenlemeler vardır. Bu hususlara ilişkin bilginin bireylerde pozitif bir hukuk ve adalet algısı oluşturması beklendiğinden düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olma durumu önemli görülmüştür.

Araştırma verilerine göre “Türkiye’de yargı paketi olarak bilinen yasa değişiklikleri kamuoyunda pek bilinmiyor; kamuoyunun bu konuya ilgisi zayıf. Türkiye ciddi yargı reformu sürecinde ama her iki kişiden birinin (%49) konu hakkında bilgisi yok. Yaklaşık olarak her üç kişiden biri (%37) ise yargı paketi olarak yasa değişikliğini duymuş fakat içeriğini bilmiyor. Buna karşın çok az sayıda (%14) kişi yasa değişikliklerinin içeriğini biliyor ve takip ediyor.



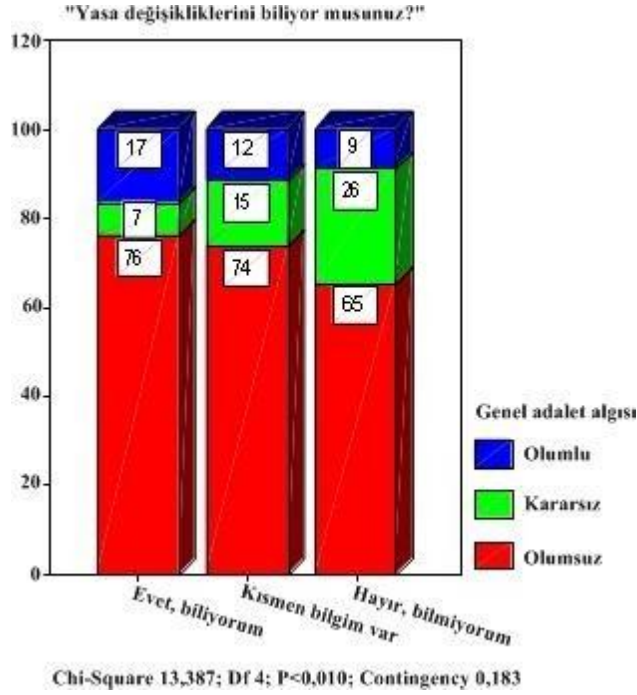
Grafik 56. Toplumun yargı reformu ilgisi

Yargı reformu kapsamlı kanun maddelerinden oluştuğu için içeriğini ancak hukukçular bilir; bu konu sıradan vatandaşların hukuk bilgisini aşar itirazı yapılabilir. Elimizde bu eleştiriyi karşılayabilecek bir veri daha var: ‘Rahşan Affi’. 22 Aralık 2000 tarihli 4616 sayılı “Şartla Salıverme ve Erteleme Yasası” siyasi alanda, medyada çok tartışıldığı için vatandaşların bilgi sahibi olması beklenir. Ancak bu popüler konu hakkında da bilgi sahibi olanların oranı %8’de ve kısmen bilgi sahibi olanların oranı %39’da kaldığı halde konu hakkında hiçbir bilgisi olmayanların oranı %54’tür.



Grafik 57. Toplumun yargı reformu bilgi kaynakları

Toplumda yasa değişikliği haberleri başta televizyon yayınları (%51) olmak üzere gazete (%19) ve internet (%15) gibi kitle iletişim araçlarından öğreniliyor. Yargı reformuna toplumsal ilginin zayıf olmasının sonucu olarak kişilerin yakın çevresinden bilgi edinme oranı çok düşük (%14). Kamu kurum ve kuruluşları yok denecek kadar az oranda (%1) vatandaşları yargı reformu hakkında bilgilendiriyor.



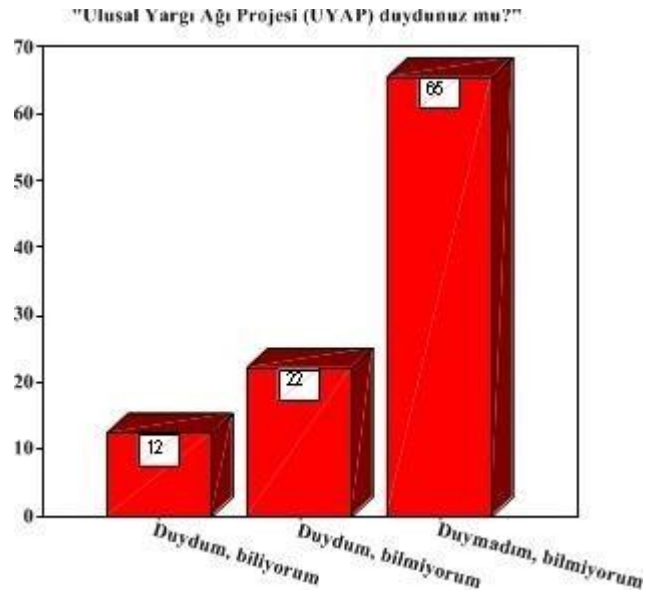
Grafik 58. Yargı reformu ilgisinin genel adalet algısına etkisinin

Önceki birleşik dağılım analizinde, medyada hukuk haberi takip etme davranışının (çok güçlü olmasa da) hukuk algısını etkilediğini tespit etmiştik. Benzer olarak, Grafik 58’de sunulan çözümlemede, yargı reform ilgi ve bilgi düzeyinin hukuk algısını etkilediği tespit edilmektedir. Yargı reformunun içeriğini bilen alt-grubun olumsuz adalet algısı oranı %76, olumlu adalet algısı oranı %17’dir. Buna karşın, yargı reformunu bilmeyen alt-grubun olumsuz adalet algısı oranı %65, olumlu adalet algısı oranı %9’dur. Bu veri bireyin hukuk bilgisi artarsa olumlu adalet algısı da artar varsayımını doğrulamıştır. Ancak hukuksal bilgi ve ilgi sahibi olmak hem olumlu hem de olumsuz adalet algısını aynı anda artırmaktadır. Bu bir çelişki değil farkındalık halidir. Ama ülkede adaletin dağıtımı konusunda ikili algının kutuplaşmaya başladığını da göstermektedir.

Karakaya ve Özhabeş Yargı Reformu Paketleri’ni inceledikleri raporda, “bu yasal düzenlemelerin hak ve özgürlükler lehine bazı iyileştirmeler sağladığını ama mağdur kesimlerin beklentilerini tam olarak karşılamadığını” söyleyerek eleştirmektedir. Yazarlara

göre, “her yeni paketten önce toplumda beklentiler yükselmiş ve paketler yasalaştıktan sonra da işlevselliği üzerine tartışmalar yapılmıştır. Ancak bu tartışmalarda hem yargı sistemine bütüncül bakılamamış hem de adalet sisteminin bizzat kullanıcısı olan bireyler bu tartışmaların dışında kalmıştır” (2013: 5). Bu eleştiri vatandaşın hukuki bilgi sahibi olmamasının önemli nedenini vatandaşın dışındaki unsurlara (hukukçular, medya, siyasiler) bağlasa da vatandaşın ilgisiz ve isteksiz olduğunu da unutmamak gerekir. Bu tespiti araştırma verilerimiz doğrulamaktadır.

Şimdi de Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) konusunda vatandaşın bilgi/ilgi durumunu inceleyebiliriz. Çalışmanın literatür kısmında açıkladığımız üzere UYAP; yargı sürecinin hızlandırılması, insan unsurundan kaynaklanan hataların önüne geçilmesi, emek, kırtasiye ve enerjiden tasarruf sağlanması ile yargıya getirilen kalite, şeffaflık ve verimliliğin sağlanmasını amaçlıyor. Bu istendik amacın gerçekleşmesi ise projenin maddi koşullarının sağlanabilmesi kadar bireyin bilgi sahibi olmasını ve aktör olarak sisteme dâhil olmasını da gerektiriyor. Bu özde hukuksal katılım davranışıdır ve bu davranışın adalet algısı üzerinde yapacağı etkinin tespiti önem kazanıyor.



Grafik 59. Toplumun UYAP bilgisi

Örnekleme grubunda UYAP hakkında bilgisi olanların sayısı çok azdır (%12). Az sayıda kişi (%22) ise UYAP'ı duyduğu halde içeriğini bilmemektedir. Buna karşın bireylerin çoğu (%65) UYAP'ı ne duymuş ne de bilgi sahibidir. UYAP hakkında bilgi sahibi olan %12 oranındaki alt-grup sistemi şöyle tanımlamıştır: Mahkeme işlerinin internet üzerinden yapılması (%61), Adaletin sistemden takip edilmesi (%15), Devletin vatandaşları bilgilendirmesi (%15), Ulusal yargı sistemi (56), Ülkeyi ilgilendiren bir konu (%2) ve Kişilerin malvarlığını buluyorlar (%2). UYAP'ın ne olduğu ile ilgili bu ifadelerin her biri sistemin bir özelliğini veya kullanılmasının sonucunu açıklamakta ve doğru bilgileri içermektedir. Ancak mahkeme işlerinin internet üzerinden yapılması bilgisi sisteme ilişkin en bütüncül anlatımı taşıması açısından en kapsamlı olanıdır.

Tablo 25. UYAP'ı bilen alt-grubun yargı sisteminin teknik altyapısı betimlemeleri

Önerme	UYAP betimlemeleri			İstatistik		
	Katılmıyorum 1 1,00–1,66	Kararsızım 2 1,67–2,33	Katılıyorum 3 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart	Standart Sapma
Mahkeme işlerinin bilgisayar ortamında yapılması	%8	%29	%63	2,54	,09	,651
Mahkeme işlerinin hızlı yapılması	%8	%25	%67	2,58	,09	,647
Adliyede yapılan işlerin şeffaf olması	%11	%35	%54	2,44	,10	,681
Kırtasiyeciliğin azalması	%4	%31	%65	2,60	,08	,574
Yargılamanın maliyetini	%4	%42	%54	2,50	,08	,583
Bilgi ve belge temininin kolaylaşması	%2	%19	%79	2,77	,07	,472
Genel Toplam	%6	%30	%64	2,57	,09	,600

Tablo 25'de UYAP'ı tanımlayan betimsel önermelere verilen cevapların istatistik analizinde aritmetik ortalama 2,57 hesaplanmıştır. Veri kodlarında 1-Katılmıyor, Kararsız, 3-Katılıyor seçeneklerini temsil ettiği için soru grubuna verilen cevapların

merkezi eğilimi '2-Kararsız seçeneği ile 3-Katılıyor seçeneği arasındadır. Cevapların merkezi dağılımını gösteren ortalamanın standart hata puanı 0,09 hesaplanmıştır. Bu puan görece düşük olduğu için verilerin tutarlı olduğu gözleniyor. UYAP hakkındaki betimsel önermelere verilen cevapların yüzde dağılımları bir arada değerlendirildiğinde şu sonuç ortaya çıkıyor: Bireyler yargı sisteminin teknik altyapısının sağlanması halinde bürokrasinin azalacağına daha çok inandıkları halde (insan faktörü devreye girdiği için) adliyede yapılan işlerin şeffaf olacağına ve (ekonomi faktörü devreye girdiği için) yargılamanın maliyetinin azalacağına daha az inanmaktadırlar. Daha önemli tespit şu ki UYAP sayesinde hakkımda yapılan işlemlerin doğruluğu yargıya olan güvenimi artırır önermesine katılanların oranı %54'te kaldığı halde bu önermeye katılmayan (%19) veya kararsız olan (%27) toplam %46 oranında iki kesim mevcuttur (Grafik 36). Bu veri Türkiye'de adaletin dağıtımını konusunda teknik altyapı boyutunu aşan güvensizlik sorununun varlığını bir kez daha göstermiştir.

Tüm bu başlık altında yaptığımız istatistik analizlere dayanarak söyleyebiliriz ki bireylerin hukuksal katılımı ile yargı memnuniyeti arasında nedensel ilişki vardır. Hukuksal katılım bireyin farkındalık düzeyini yükseltiyor; ama beklentinin aksine, bu farkındalık durumu hukuk kalitesini sadece pozitif yönde değil negatif yönde de etkiliyor. Yani hukuksal katılım sağlayan bilinçli bireylerde ötekilere göre adaletin dağıtımını konusunda hem memnuniyet hem de memnuniyetsizlik artıyor. Bu toplumdaki hukuk algısının ikili yapıda ve çatışmacı karakterde olduğunu gösteriyor.

IV.2.2.7. Bireyin sosyolojik öz-niteliklerinin hukuk algısına etkisi nedir?

Öznel (içsel) boyutlu ve pozitif yön-anlamalı yedinci, sekizinci ve dokuzuncu tali-varsayımlarda: "Bireyin sosyolojik öz-niteliklerindeki artış veya iyileşmelerin adalet algısını olumlu yönde etkileyeceği" iddia edilmiştir. Bu varsayımların bağımsız değişkeni sosyolojik öz-nitelikler olarak genellediğimiz Eğitim düzeyi, ekonomik düzey ve kentlilik

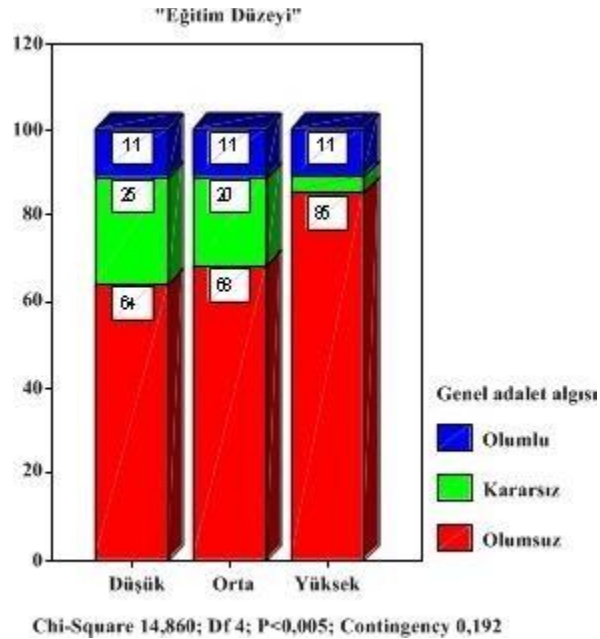
durumudur. Bireyin yaşam kalitesine etki eden bu üç ölçüt modern toplum yapısını tanımlayan demokratik, kapitalist ve kentsel nitelikleri temsil etmektedir. Bireyin bu özelliklerinde artış veya iyileşme ile kastedilen ise eğitim merdiveninin üst basamaklarında yer almak, gelir-gider (bütçe) memnuniyeti ve kente uygun davranışlar sergileme olarak üç “ideal tipe” uygun olmak anlamındadır.

Mersin’in dört merkez ilçesinde ikamet eden örneklem grubu demografik özellikleri itibariyle ortalama vatandaş profiline uygundur. Eğitim düzeyi itibariyle katılımcılar çoğunlukla ilköğretim ve ortaöğretim mezunudur (%78). Ekonomik düzeyi itibariyle katılımcıların çoğu aylık 2000 TL ve altında gelir elde etmektedir (%83). Bu miktar katılımcıların mesleği ile uyumludur. Katılımcılar çoğunlukla işçi, esnaf, memur, ev hanımı ve emekli gibi ortalama kent meslekleri icra etmektedir (%76). Katılımcıların çoğunun maddi borcu vardır (%84). Katılımcıların çoğu 10 bin TL ve altında rakamda borçludur (%69). Bu borç miktarı elde edilen gelirle doğru orantılıdır. Örneklem grubundaki katılımcıların kendi algısına göre; her dört kişiden ikisinin ekonomik durumu kötü, birinin orta ve birinin iyidir. Kentlilik durumu itibariyle, katılımcıların üçte biri Mersin’in yerlisidir. Çoğunluk göç ederek Mersin’e gelmiştir. Göçle gelenlerin çoğu da eski göçmendir (16 yıl ve daha uzun). Mersin’in yerlileri ve eski göçmenlerin oranı 85’dir. Bu kentlilik durumu için önemli rakam. Çünkü göçmenlerin 20 yıl ve üzeri sürede kentlileşebildikleri görüşü kent sosyolojisinde genel eğilimdir. Buna göre katılımcıların çoğu kentlidir.¹⁶

¹⁶ Kemal Kartal ‘kentleşmenin’ zaman işi olduğunu söyler ve göçmenin en az 20 yıllık sürede kentsel ilişkiler yaşaması halinde kırsal ekonomik ve sosyal alt yapısının değişebileceğini iddia eder (1978). Bu görüşün taraftarı çok olmakla birlikte kentleşme için zaman ölçütünün tek başına yeterli olamayacağını, bunun yanında biçimsel olmayan ilişkiler dışında olmak, kent hukukuna riayet gibi farklı ölçütlerin de esas alınmasını önerenler vardır (Çağlayandereli, 2014b).

Günümüzün açık toplumlarında (Popper, 2013) bireyin sosyolojik öz-niteliklerinden başta geleni eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyine esas alınan ölçüt ise eğitim basamaklarında geçen süre yani bitirilen okul ve kazanılan diplomadır. Eğitim düzeyi (diploma) bireyin kazandığı veya başardığı statünün temel ölçütüdür; birey daha çok diplomaya göre meslek edinmekte ve mesleğine göre de gelir elde etmektedir.

İstatistik analiz için örneklem grubundaki bireylerin eğitim düzeyi düşük, orta ve yüksek olarak üçlü gruplandırıldı. Düşük eğitim düzeyi okula gitmemiş ve diplomasız olanlar ile ilköğretim mezunlarını temsil ediyor. Orta eğitim düzeyi lise mezunlarını temsil ediyor. Yüksek eğitim düzeyi de üniversite mezunlarını temsil ediyor. Sosyolojik çözümlemede bağımsız değişken statüsünde işlev gören eğitim düzeyi bireyin algı, tutum ve davranışlarını etkiler, şekillendirir. Dinde de yeri var “Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”.¹⁷

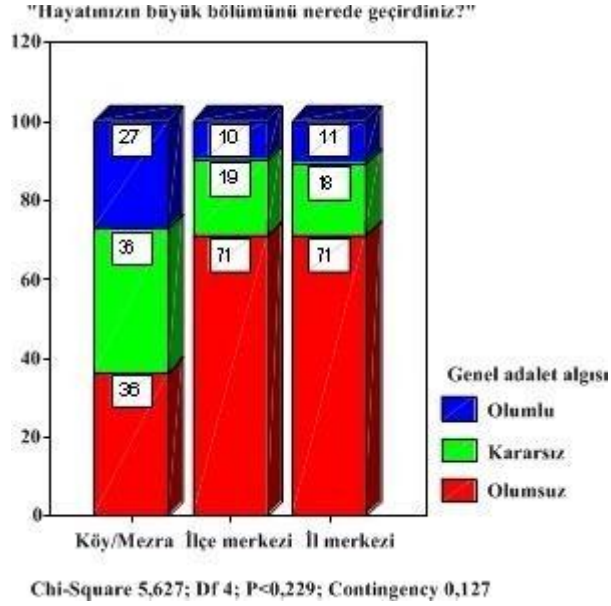


Grafik 60. Eğitim düzeyinin adalet algısına etkisi

¹⁷ Kur'an-ı Kerim, Zümer Suresi, 9. Ayet.

Grafik 60'daki birleşik dağılım analizinde eğitim düzeyinin genel adalet algısına etkisi açık olarak gözleniyor: Olumsuz adalet algısı eğitim düzeyi yükseldikçe yükselen eğilim gösteriyor (64, %68 ve %85). Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe kararsız adalet algısı oranı azalıyor (%25, %20 ve %4). Bu sonuç, iki değişken arasında (çok güçlü olmasa da) nedensel ilişkinin varlığını doğruluyor ancak öne sürdüğümüz tali-varsayımdoğrulamıyor. Varsayımda eğitim düzeyi arttıkça yargısal memnuniyet artar iddiasında bulunmuştuk. Buradaki çözümlenmeye göre, tam tersine eğitim düzeyi arttıkça yargısal memnuniyetsizlik artmış. Bu durumun izahı diğer değişkenlerin istatistik analizini gerektiriyor.

Bireyin algı, tutum ve davranışlarını etkileyen bir diğer sosyolojik öz-nitelik kentlilik durumudur. Bu konuya başlarken açıkladığımız üzere, kentlilik düzeyini gösteren ve üzerinde uzlaşılan belirli bir değişken yok aslında. Daha çok kentte geçirilen süreye itibar ediliyor ki süreye bağlı olarak bireyin davranışlarının kente uygun hale geleceği varsayılıyor. Bu varsayma işi tartışmalıdır çünkü yerli ve yabancı çok sayıda araştırmamanın bulguladığı gibi kentte uzun süreler kaldığı halde kentsel bütünleşme sağlayamamış toplum kesimleri var ve sayıları giderek artıyor. Sosyal antropolojide ayrışma olarak tanımlanan bu durum kültürleşmenin bir boyutudur. Kentsel ortamda ayrışma süreçleri küreselleşme sürecinin gittikçe derinleşen önemli sorunudur (Çağlayandereli, 2014a).



Grafik 61. Bireyin sosyalleştiği yerleşimin adalet algısına etkisi

Grafik 61'deki birleşik dağılım analizinde bireyin kentte veya kırsalda sosyalleşmesine göre adalet algısının değiştiği gözleniyor: Olumsuz adalet algısı, hayatının büyük kısmını il ve ilçe merkezinde geçirmiş olanlarda yüksek (%71) olduğu halde daha çok köyde yaşamış olanlarda düşüktür (%36). Olumlu adalet algısı için de tersi geçerlidir. (%11 ve %10'a karşın %27). Grafik 61'in altında sunduğumuz istatistik değerlere dikkat edilirse, iki değişken arasında nedensel ilişki tespit edilmiş olmasına rağmen kentte kalış süresi adalet algısını çok güçlü etkilemiyor. İstatistik analiz için başta kabul ettiğimiz yanılma payı binde 5 ($P < 0,005$) olduğu halde bu analizde binde 229 olarak hesaplanmıştır. Bu görelî durum hayatının büyük bölümünü ilçe merkezlerinde geçirenlerden kaynaklanıyor: Bu alt-grubun (olumlu ve olumsuz) adalet algısı yüzdesi kent ve köy arasında bir yerde beklendiği halde kentli alt-grubun yüzde dağılımıyla hemen hemen aynıdır. Tahminimizce bunun da nedeni ilçelerin gelişen kentsel yapısıyla ilgili. Yani ilçeler giderek kentleşiyor ve kentlileşiyorlar. Sosyolojik araştırmalarda ara form olarak düşünülen ilçede sosyalleşmek niteliğini/kimliğini belki de kentli gruba dâhil etmek

daha doğru olacaktır. Buna göre yeniden ve ikili gruplama (kentli-köylü ayrımı) yaptığımızda istatistik anlamlılık düzeyine yakın değerde nedensel ilişki görece tespit edilmiştir.¹⁸

(Eğitim düzeyi ve adalet algısı karşılaştırmasında olduğu gibi) Bu sonuç, iki değişken arasında (çok güçlü olmasa da) nedensel ilişkinin varlığını doğruluyor ancak öne sürdüğümüz tali-varsayımı yine doğrulamıyor. Varsayımda kentte kalış süresi (yani kentte sosyalleşme) arttıkça yargısal memnuniyet artar iddiasında bulunmuştuk. Buradaki çözümlenmeye göre, tam tersine kentte kalış süresi uzadıkça yargısal memnuniyetsizlik artmış. Olumlu adalet algısı kentte sosyalleşenlerde %11 olduğu halde köyde sosyalleşenlerde %27 oranındadır. Yine bu durumun izahı diğer değişkenlerin istatistik analizini gerektiriyor.

Kentte ikamet edilen semt/ilçe kentlileşme niteliğiyle ilgili bir başka değişkendir. Konumuz itibariyle soru şu: Kentte sınıfsal ve kültürel özellikleri farklı olan semtlerde ikamet etmek adalet algısını etkiler mi? Sorunun analizine geçmeden önce literatürde konuyla ilgili bilgiye bakmakta yarar var. Ekolojik kent teorisine göre kent içi yer seçimi rasgele değildir; insanlar aynı doğadaki diğer canlılar gibi benzerleriyle bir arada otururlar. Doğada olduğu gibi kentte de en uygun ortam için mücadele vardır. Farklı kültür grupları en iyi yer için rekabet ederler ve bazen de çatışırlar. Baskın olan kültür grupları alanını genişletmek ister ve zamanla zayıf kültür gruplarını kentin çevresine doğru sürükler. Kent kaynayan kazandır: Yer kapma, yerinden edilme gibi süreçler sürekli işler; denge kurulur, denge bozulur sonra yeniden denge kurulur. Kent erime potasıdır: Özellikle kente sonradan dâhil olan yeni göçmenler kentin en dezavantajlı bölgelerinde i k a m e t etmek

¹⁸ Düzeltilmiş Chi-Square 6,005; Df 1; P=0,014; Contingency 0,126

zorunda kalırlar. Kendilerini kabul ettirmek ve kentin rantlarından nasiplenmek için zamanla kent soylular gibi davranışlar sergilemeye başlarlar ve aslında farkında olmadan asimile olurlar. Şikagocular denilen ekolojik kent teorisyenleri kentsel yapıyı kültür temelli çözümlerler. Özellikle kentsel değişimde sınıf, sermaye ve devlet gibi kavramların etkisini ihmal ettikleri gerekçesiyle yoğun eleştirilse de ekolojik teori bizim gibi kültürel özelliği başat ve göç dinamiği değişen toplumlarda iş görebilir (Çağlayandereli, 2014b).

Mersin demografisi tarihin her döneminde göç ile belirlenmiştir. Çok eskilere gitmeden 1980'lerden günümüze göç dinamiğine baktığımızda; daha öncesinde Türk, Arap kültür gruplarının başat olduğu Mersin demografisi daha sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden yoğun göç alması neticesinde Kürt kültür gruplarını da içermek suretiyle değişmiştir. Mersin'e özellikle 1980 sonrası göç dalgasıyla gelen Kürt kültür grupları Akdeniz ilçesinde yoğun ikamet etmektedirler. Akdeniz ilçesinde daha eski olan Arap kültür grubu nüfusu da yoğundur. Diğer ilçeler karma kültürel özellik göstermektedir. Sınıfsal açıdan dar gelirli gruplar daha çok Akdeniz ilçesinde ikamet ettiği halde yüksek gelirli gruplar daha çok Yenişehir ilçesinde ikamet etmektedir. Diğer ilçeler karma sınıfsal özellik göstermektedir (Çağlayandereli, 2007).

“Kentte sınıfsal ve kültürel özellikleri farklı olan semtlerde ikamet etmek adalet algısını etkiler mi?” sorusunu cevaplayabilmek için yaptığımız birleşik dağılım analizinde istatistik anlamlılık düzeyinde nedensel ilişki gözlenmemiştir.¹⁹ Mersin'in merkez ilçeleri olan Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir'de olumsuz adalet algısı oranı yüksek (ortalama %70) olduğu halde olumlu adalet algısı oranı düşüktür (ortalama %11). Göreli fark Mezitli ve Toroslar ilçelerinde gözlenmiştir: Mezitli'de olumsuz adalet algısı oranı

¹⁹ Chi-Square 16,383; Df 4; P=0,012; Contingency 0,201

ortalamadan daha düşük (%61) olduğu halde olumlu adalet algısı oranı ortalamadan daha yüksektir (%22). Buna karşın Toroslar'da olumsuz adalet algısı oranı ortalamadan daha yüksek (%77) olduğu halde olumlu adalet algısı oranı ortalamadan daha düşüktür (%4).

İlçelere göre adalet algısı analizinde Kentte ikamet edilen semt/ilçe hakkında gözleme dayalı genellemelerden hareket edildi. Örneğin 1980 sonrası doğu illerinden göçle gelenlerin daha çok Akdeniz ilçesinde (ve özellikle de Çay, Çilek, Siteler gibi mahallelerde) yer seçtiği iddia edildi. Bu iddiaya dayanan, göçle kurulan ve genişleyen semtlerle eski yerleşik ve oturmuş semtlerin adalet algısının farklı olabileceği beklentisi istatistik analiz sonucuna göre doğrulanmadı.

Kentlilik durumu ve adalet algısı karşılaştırmasında, (bağımsız değişken olarak) ikamet edilen ilçe yerine yerli-göçmen olma durumu esas alınarak birleşik dağılım analizi sürdürüldüyse de yine sonuç alınamadı; buna göre yerli veya göçmen olma durumu adalet algısını istatistik anlamlılık düzeyinde etkilememektedir.²⁰ Göreli fark 5 yıl ve daha az sürelerde kente yeni gelen göçmenlerde gözlenmiştir: Yeni göçmenlerde olumsuz adalet algısı oranı (%80) ortalamadan (%70) daha yüksek olduğu halde olumlu adalet algısı oranı (%7) ortalamadan (%11) daha düşüktür.

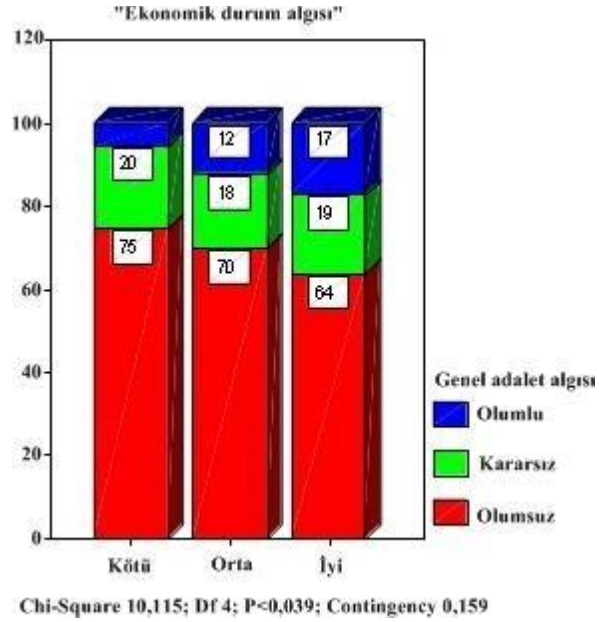
Kentlilik durumu ve adalet algısı ilişkisi üzerine son olarak coğrafi köken (hangi coğrafi bölgeden?) değişkeni analize dâhil edildi ve yine sonuç alınamadı: Kişilerin coğrafi kökeni adalet algısından bağımsızdır.²¹

Bu son üç analiz kentli olanlarda olumlu adalet algısı daha fazladır ifadesiyle özetleyebileceğimiz varsayımı desteklemiyor ama kendi içerisinde tutarlı. Kişinin yerli veya

²⁰ Chi-Square 4,350; Df 6; P=0,629; Cramer's V 0,075

²¹ Chi-Square 24,475; Df 12; P=0,018; Cramer's V 0,178

göçmen olmasının, coğrafi kökeninin ve kentte oturduğu semtin genel adalet algısına etkisi yok veya zayıf.



Grafik 62. Ekonomik durum algısının adalet algısına etkisi

Şimdi ekonomik durumun adalet algısına etkisini inceleyebiliriz. Ekonomik durumla ilgili daha önce bilgi sunmuştuk. Örneklem grubunun demografik niteliklerini açıkladığımız kısımda tespit ettiğimiz üzere; ortalama kent meslekleri icra eden hanelerin gelir düzeyi düşüktür ve haneler gelirleriyle orantılı olarak belirli borç yükü altındadır. Buna rağmen örneklem grubunda zengin, fakir ve orta halli insanlar var. İstatistik analiz için 2000 TL ve altında geliri olanlar düşük gelir grubu, 2000-4000 TL geliri olanlar orta gelir grubu ve 4000TL üzeri geliri olanlar da yüksek gelir grubu olarak sınıflandırıldı. Sosyolojide ekonomik durumu belirleyen en önemli ölçüt gelir ve borçlanma ise de bu iki ölçüt gerekli ama yetersiz koşuldur. Uygulamada ekonomik durum tam olarak belirlenemiyor. Anket sorularına cevap verenler çok kez kaygıyla gerçek gelir düzeyini bildirmiyor. Ayrıca, gerçeğe yakın bilgi toplansa bile bilgiyi analiz eden analizcinin öznel

yargıları işin içine karışabiliyor. Bu durumda belki de en uygunu kişiye ekonomik durum algısını sormaktır. Weberyen yöntemde öğütlediği gibi bu durumu bireyin kendisinin nasıl anlamlandığı önemlidir. Örneklem grubu “Türkiye koşullarını göz önüne aldığınızda hanenizin (ailenizin) ekonomik durumu konusundaki algınız nedir?” sorusuna yaklaşık eşit oranlarda iyi (%31) orta (%27) ve kötü (%34) cevabı vermiştir.

Birleşik dağılım analizinde adalet algısının bu farklı gelir gruplarına göre görece değişmediği tespit edildi.²² Örneklem grubunun ekonomik durum algısı ile adalet algısı karşılaştırıldığında istatistik anlamlılık sınırına yakın değerlerde nedensel ilişki tespit edilebildi. Ekonomik durum algısı çok güçlü olmasa da adalet algısını etkilemektedir. Grafik 62’den takip edileceği üzere ekonomik düzey yükseldikçe olumsuz adalet algısı azalıyor (%75, %70, %64) ve olumlu adalet algısı artıyor (%17, %12, %7). Yüksek gelir grubunda olumsuz adalet algısı oranı (%64) ortalamadan (%70) daha düşük olduğu halde olumlu adalet algısı oranı (%17) ortalamadan (%11) daha yüksektir. Ancak hem orta ve alt gelir gruplarının adalet algısı farklılaşmadığı için hem de yüksek gelir grubunun farklılaşan adalet algısı (özellikle olumsuz algı) ortalamaya yakın değerlerde olduğu için istatistik anlamlı nedensellik gözlenememiştir.

Bireylerin gelir sağladıkları meslekleri ile adalet algıları karşılaştırıldığında benzer sonuç elde edildi. Yani adalet algısı mesleklere göre de belirgin olarak değişmiyor.²³ Göreli fark, eğitim gerektiren nitelikli işler yapan kesim ile memur grubu ortalamasından (%70) daha yüksektir

Bu son analizle bireyin sosyolojik öz-niteliklerinin adalet algısına etkisi incelenmiş oldu. Genel bir değerlendirme yaptığımızda üç bağımsız değişkenin (eğitim

²² Chi-Square 3,677; Df 4; P=0,012; Contingency 0,451

²³ Chi-Square 18,646; Df 18; P=0,414; Cramer's V 0,155

düzeyi, ekonomik düzey ve kentlilik durumu) adalet algısını etkilediği tespit edilmiştir. Ancak bu etkilerin yönü farklı ve gücü zayıftır. Şöyle ki:Tali-varsayımlarda, “Bireyin sosyolojik öz-niteliklerindeki artış veya iyileşmelerin adalet algısını olumlu yönde etkileyeceği” iddia edilmişti.

Bu iddia, ekonomik durum için görece doğrulandı; ekonomik durumu iyi olanlarda daha yüksek oranda olumlu adalet algısı gözlendi. Ancak ekonomik durumun adalet algısını etkileme gücü zayıftır ve birebir nedensellik ilişkisi söz konusu değil.

Diğer iki değişken için durum daha farklı: Eğitim düzeyi ve kentlilik durumu adalet algısını etkilemektedir. Ancak beklentinin aksine etkinin yönü pozitif değil negatiftir! Eğitim düzeyi yükselenler ve zaman içinde kentli davranış sergileyenler arasında ‘olumsuz adalet algısı’ oranı daha yüksektir. Bu sonuç, eğitim ve kentlilik varsayımlarının tersten doğrulandığını gösteriyor.

Üç öz-niteliğe göre şöyle bir görünüm ortaya çıkıyor: Mersin’de halkın genelinde olumsuz adalet algısı yaygın olmakla birlikte kırsalda sosyalleşmiş, eğitimi orta ve düşük düzeyde olan ve ekonomik durumu iyi olan bireylerde olumlu adalet algısı görece daha yüksek orandadır.

Peki, bu durum nasıl açıklanabilir. Bu noktada gözden kaçmaması gereken husus, varsayımların bağımlı değişkeni olumlu adalet algısıdır ve bu algıyı etkileyen/belirleyen temel bir(kaç) ‘sosyolojik öz-nitelik’ mutlaka vardır. Buna göre eğitim, ekonomi ve kentlilik dışındaki bağımsız değişkenlere bakmak gerekecektir.

İstatistik analize devam edildi: Örneklem grubunda cinsiyet²⁴, yaş²⁵, medeni durum²⁶ ve etnik köken²⁷ öz-niteliklerinin adalet algısını etkilemediği ya da etkisinin zayıf olduğu tespit edildi. İstatistik anlamlılık düzeyinin altında kalan görece birkaç etki şöyle: (Örneklem grubunda olumsuz adalet algısı ortalaması %70, olumlu adalet algısı ortalaması

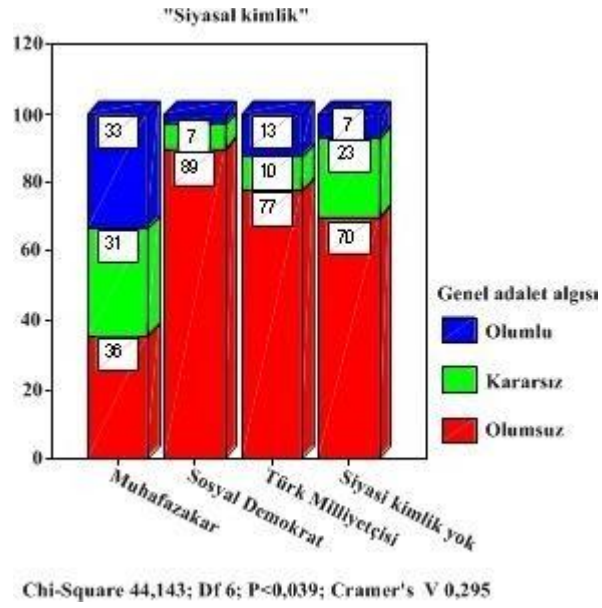
%11) Cinsiyet: Erkekler grup ortalamasına yakın değer sergilediği halde kadınlarda olumsuz ve olumlu adalet algısı erkeklere göre çok az farklıdır (%72 ve %9). Yaş: Yaş ilerledikçe olumlu adalet algısı artma eğilimindedir: Genç yaş grubunda %9, orta yaş grubunda %14 ve yaşlı yaş grubunda %20. Olumsuz adalet algısı için ise tersi geçerlidir: Yaşlı yaş grubunda %47, orta yaş grubunda %69 ve genç yaş grubunda %72. Medeni durum: Olumsuz adalet algısı bekârlarda daha yüksek oranda (%66 ya karşın %73) olduğu halde olumlu adalet algısı evlilerde daha yüksek orandadır (%10'a karşın %12). Etnik Köken: Olumsuz adalet algısı Türklerde ve Kürtlerde ortalamaya yakın oranda (%70 ve %69) olduğu halde Araplarda daha yüksek orandadır (%81). Olumlu adalet algısı Türklerde ortalamanın çok az üstünde (%14) olduğu halde Kürtlerde ve Araplarda ortalamanın biraz altında orandadır (%8 ve %5).

²⁴ Chi-Square 1,675; Df 2; P=0,433; Cramer's V 0,066

²⁵ Chi-Square 6,333; Df 4; P=0,176; Contingency 0,127

²⁶ Chi-Square 3,487; Df 4; P=0,480; Contingency 0,094

²⁷ Chi-Square 6,162; Df 4; P=0,187; Contingency 0,130



Grafik 63. Siyasal kimliğin adalet algısına etkisi

Tüm bu uğraşın ardından, yaptığımız son birleşik dağılım analizinde bireyin öz-niteliklerinden birisi olan siyasal kimliğin adalet algısını etkileyen/belirleyen temelbağımsız değişken olduğu saptandı. Siyasal kimlik hakkında geniş bilgi örneklem grubunun demografik nitelikleri başlığı altında sunulmuştu. Bunları tekrar etmeden istatistik analiz için siyasal kimlik gruplandırması hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır. Siyasal kimlik sorusuna cevap vermeyenler ve düşük oranlı siyasal kimlik temsilleri dışarıda tutulduğunda örneklem grubunda katılımcı sayısı 254'dür. Bu grupta temsil edilen siyasal kimliklerinin oransal dağılımı şöyle tespit edilmiştir: Muhafazakâr %18, Sosyal demokrat %22, Türk milliyetçisi %28 ve siyasal kimliği olmayanlar %32. Bu dağılım siyasal kimliklerin ifadesini bulduğu siyasal partilerin aldıkları oy oranlarından bağımsızdır. Ancak siyasal yaşamda bu üç kimlik başat ve yaygındır. Grafik 63'de takip edileceği üzere, siyasal kimliklerin adalet algısı ikili kutuplaşmıştır. Bu kutuplaşma muhafazakârlar ve diğerleri olarak isimlendirilebilir. Ve bu kompozisyon Türkiye'nin iktidar-muhalefet yapısına

benzemektedir. Diğerlerine göre muhafazakârlarda olumlu adalet algısı daha yüksek oranda (%33) olduğu halde olumsuz adalet algısı daha düşük orandadır (%36). Olumsuz adalet algısı %89 oranıyla en yüksek düzeye sosyal demokratlarda ulaşmaktadır. Türk milliyetçilerinde ortalamanın üzerindedir (%77). Olumlu adalet algısı da %7 oranıyla en düşük düzeye sosyal demokratlarda ulaşmaktadır. Türk milliyetçilerinde ortalamanın üzerindedir (%13). Bu dağılıma göre; sosyal demokratlar ve Türk milliyetçileri Türkiye’de adaletin dağıtımını kararlı biçimde olumsuz algılamaktadırlar. Siyasal kimliği olmayanların da olumsuz algısı yüksek olmakla birlikte kararsız kesim nedeniyle daha esnektir. Muhafazakârlar kendi içerisinde değerlendirildiğinde aslında adalet algılarının kararsız olduğu söylenebilir. Bu kesimde kararsızların oranı %31’e ulaşmıştır. Olumlu ve olumsuz adalet algıları da yaklaşık eşit orandadır (%33 ve %36).

Buraya kadar yaptığımız birleşik dağılım analizleri içerisinde en güçlü nedensellik bu çözümlemeye gözlenmektedir. Türkiye’de adalet algısı siyasallaşmıştır. Yani bireyler diğer sosyolojik öz-niteliklerinden daha çok siyasal kimliklerine (güdülerine) göre adaleti olumlu ya da olumsuz algılamaktadırlar.

Buraya kadar sunduğumuz istatistik analizlerde yer alan varsayımların ortak özelliği pozitif yön-anlamlı olmalarıdır. Şimdi negatif yön-anlamlı varsayımların analizi yapılacaktır.

IV.2.2.8. Bireyin davaların sayı ve süresi algısı ile hâkim kararının isabetliliği algısı arasında nedensellik var mı? Ve varsa eğer bu durum ‘olumsuz adalet algısı’nm etkiler mi?

Nesnel (dışsal) boyutlu ve negatif yön-anlamlı onuncu ve onbirinci tali-varsayımlarda: “Türkiye’de davaların uzun sürdüğü ve bunun yargıya güvensizliğe yol açtığı; mahkemelerin dava sayılarının fazla olduğu ve bu nedenle hâkimlerin doğru karar

vermede zorlandığı” iddia edilmiştir. Bu varsayımların bağımsız değişkeni dava süresi ve dava sayısıdır.

Adalet Ekonomisi başlığı altında tanımladığımız üzere adalet hizmetleri girdi (maddi/niceliksel koşullar), iş üretimi (dava süreleri) ve çıktı (dava sayıları) unsurlarından oluşan bir sistemdir. Davaların makul sürede sonuçlandırılması gereği “Geç gelen adalet adalet değildir.” sözünün sonucudur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)’ nin 6. Maddesinde yer alan Adil Yargılanma Hakkı kapsamında kabul ettiği ilkelerden biridir. 1982 Anayasasının 19. ve 141. maddesine göre de davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir. Bir yargılamada adil yargılanma hakkının tüm unsurları bulunsa bile dava makul sürede sonuçlandırılmadığı takdirde adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olur. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (AİHM), AİHS’ nin 6. Maddesine göre sözleşmeye taraf olan devletleri kendi adli sistemlerini mahkemelerini 6. Madde gereklerinden her birini yerine getirecek şekilde düzenlemeye mecbur tutmaktadır. AİHM makul sürenin ne olduğu konusunda her olayın somut özelliklerine bakmakta ve üç ölçütü kullanmaktadır: Davanın konusunun niteliği, şikâyetçinin yargılama sürecindeki ulusal merciiler önündeki tutumu ve ulusal yargılama makamlarının tutumu. Sürenin başlangıcı medeni haklar bakımından davanın yetkili yargılama önüne götürüldüğü tarih, ceza davalarında ise kişinin suç şüphesi altında sayıldığı tarihtir. Süre sonu ise mümkün ve olası tüm kanun yolları dâhil yargılamanın kesin hükümlerle sonuçlandığı tarihtir. Makul sürenin aşılması 6. Maddedeki adil yargılanma hakkının ihlalidir.

Tablo 26. Davaların sayısı ve süresi ve bunun hâkim kararına etkisi algısı

Önerme	Dava yükünün hâkim kararına etkisi algısı			İstatistik		
	Katılmıyorum 1 1,00–1,66	Kararsızım 2 1,67–2,33	Katılıyorum 3 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart	Standart Sapma
Türkiye’de davalar gereğinden uzun sürmektedir	%4	%21	%75	2,71	,03	,532
Davaların uzun sürmesinin sebebi mahkemelerdeki iş yoğunluğudur	%23	%44	%34	2,11	,04	,743
Mahkemelerde iş yükü arttıkça hâkimlerin doğru karar vermeleri zorlaşır	%20	%46	%34	2,14	,04	,723
Genel Toplam	%16	%37	%48	2,32	,04	,670

Türkiye’nin ortalama dava süresi Avrupa Birliği ortalamasına yakın olduğu halde zaman içinde artmıştır (2008 yılında 218 gün, 2010 yılında 266 gün). Araştırmaya katılan bireylerin çoğunun (%75) isabetli algısına göre de “Türkiye’de davalar gereğinden uzun sürmektedir” (Grafik 45 ve Tablo 26). Örneklem grubu mahkemelerdeki artan dava sayısının dava sürelerinin uzamasına yol açan temel etken olup-olmadığı konusunda kararsızdır (Tablo 26). Ve örneklem grubu mahkemelerdeki iş yoğunluğunun hâkimlerin isabetli karar vermelerini zorlayıp – zorlamayacağı konusunda da kararsızdır (Grafik 66 ve Tablo 26).

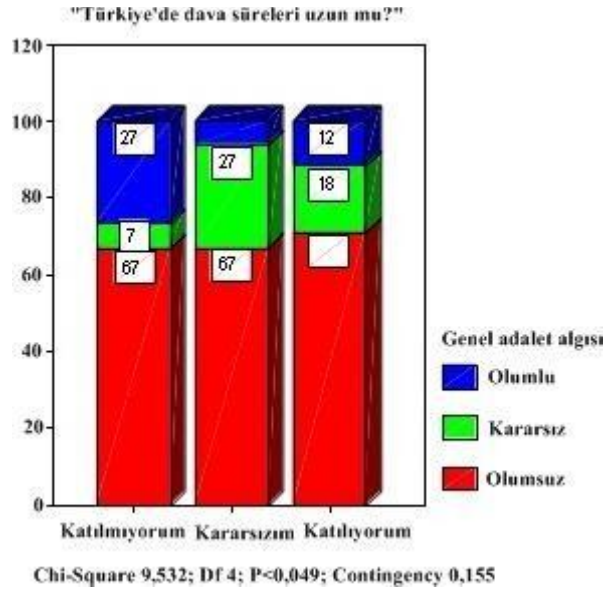
Tablo 27. Davaların sayısı ve süresi ve bunun hâkim kararına etkisi algısı T-testi

One-Sample Statistics						
Önermeler	N	Mean	Std.Deviation	Std. Error Mean		
Türkiye’de davalar gereğinden uzun sürmektedir	388	2,71	,532	,027		
Davaların uzun sürmesinin sebebi mahkemelerdeki iş yoğunluğudur	388	2,11	,743	,038		
Mahkemelerde iş yükü arttıkça hâkimlerin doğru karar vermeleri zorlasır	388	2,14	,723	,037		
One-Sample Test						
Önermeler	Test Value = 3 (Katılıyorum)					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	99% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Türkiye’de davalar gereğinden uzun sürmektedir	-10,681	387	,000	-,29	-,36	-,22
Davaların uzun sürmesinin sebebi mahkemelerdeki iş yoğunluğudur	-23,652	387	,000	-,89	-,99	-,79
Mahkemelerde iş yükü arttıkça hâkimlerin doğru karar vermeleri zorlasır	-23,442	387	,000	-,96	-,85	-,77

Tablo 27’de sunulan ‘davaların sayısı ve süresi ve bunun hâkim kararına etkisi algısı’nın T-Testi analizinde soru grubunun genel aritmetik ortalaması 2,32 hesaplanmıştır. Veri kodlarından 1-Katılmıyor, 2-Kararsız, 3-Katılıyor seçeneklerini temsil ettiği için soru grubuna verilen cevapların merkezi eğilimi (katılıyor seçeneğine doğru eğilim olmakla birlikte) 2-Kararsız seçeneğidir. Cevapların merkezi dağılımını gösteren ortalamanın standart hata puanı düşük (0,034) olduğu için verilerin oldukça tutarlı olduğu gözleniyor. T-Testi analizi için H0 hipotezi cevapların ortalaması 3’e eşittir yani örneklem grubu tabloda yer alan önermelere katılıyor olarak kurulmuştur. T-Testi analizinin One Sample Test kısmında Sig. (2-tailed) değerleri (her üç önerme için de 0,000) kabul edilebilir hata payından (0,05’den) küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilmiştir. Yani örneklem grubu Türkiye’de davaların uzun sürdüğü; mahkemelerin dava sayılarının fazla olduğu ve bu nedenle hâkimlerin doğru karar vermede zorlandığı önermesine katılmıyor. Doğrusu, Test Value = 1 (Katılmıyorum) esas alındığında H1 hipotezi de reddedilmektedir. Bu durumda

örneklem grubu dava sürelerinin uzun veya kısa olması, dava sayılarının çok veya az olması ve buna bağlı olarak hâkimlerin isabetli karar vermede zorlanıp-zorlanmadığı konusunda kararsızdır.

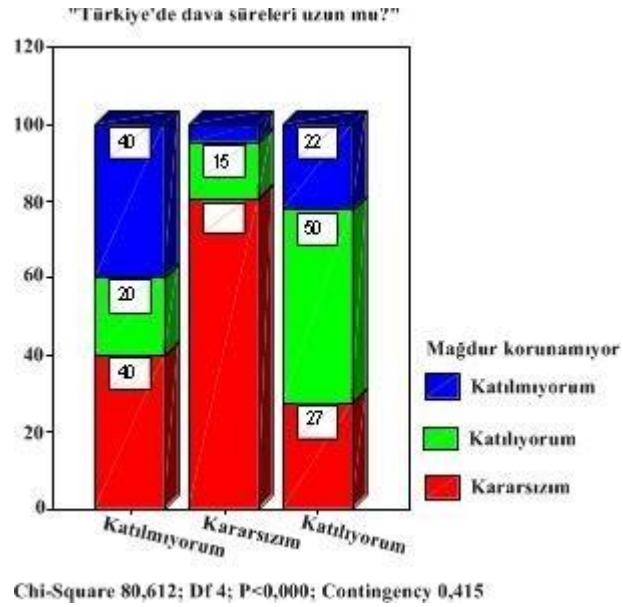
Şimdi tali varsayımların analizini yapabiliriz. Cevaplanması gereken iki soru şöyle: (1) Dava süresi ile adalete güven veya güvensizlik duygusu arasında nedensel ilişki var mı? (2) Dava sayısı ile hâkimin isabetli veya isabetsiz karar vermesi arasında nedensel ilişki var mı?



Grafik 64. Dava süresinin algısının adalet algısına etkisi

Birinci soruya cevap verebilmek için öteki analizlerde yaptığımız gibi genel adalet algısını bağımlı değişken kabul ettiğimizde bu algıya dava süresi algısının etkisine bakmamız gerekir. Grafik 64'de bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi gösterilmiştir. Türkiye'de dava sürelerinin uzun olduğuna inanan grupta olumlu adalet algısı %12 olduğu halde olumsuz adalet algısı %71 oranındadır. Bu iki değer örneklem geneli ortalamasına yakındır. Buna karşın, Türkiye'de dava sürelerinin uzun olduğu görüşüne katılmayan grupta olumlu adalet algısı %27 olduğu halde olumsuz adalet algısı

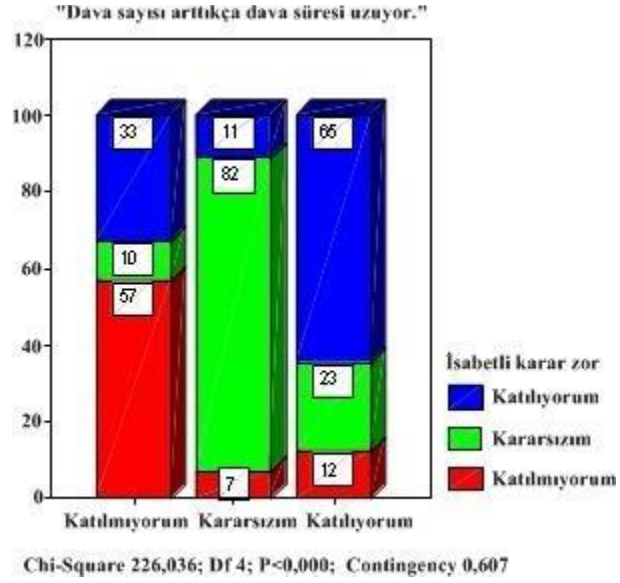
%67 oranındadır. Bu iki değerden olumsuz adalet algısı örneklem geneli ortalamasına yakın olduğu halde olumlu adalet algısı örneklem geneli ortalamasından yüksektir. Bu dağılım dava süresi algısının genel adalet algısını görece etkilediğini gösteriyor, ancak bu çok güçlü etkileşim değildir. Varsayımı doğrulayabilmek için daha sağlam kanıt bulmak gerekiyor.



Grafik 65. Dava süresi algısının adalete güven duygusuna etkisi

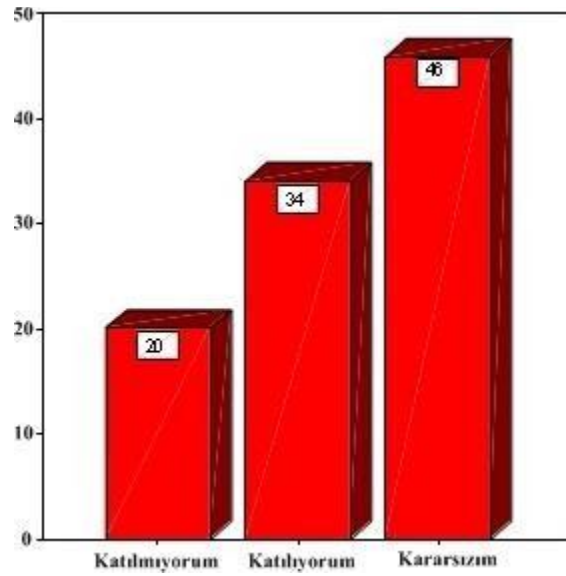
Varsayım cümlesine uygun olarak ikinci analiz dava süresi algısı ile yargıya güven duygusu arasında yapıldı. Bu analizde yargıya güven duygusunu “Suçluların hakları mağdurların haklarından daha iyi korunuyor.” önermesine verilen cevaplar temsil etmiştir. Grafik 65’de takip edileceği üzere iki değişken arasında güçlü nedensel ilişki vardır. Şöyle ki: Türkiye’de dava sürelerinin uzun olduğuna inanan grupta (mağdur hakkı üzerinden) yargı kararlarına güvenmeyenler %50, güvenenler %22 oranındadır. Buna karşın, Türkiye’de dava sürelerini uzun algılamayan grupta (mağdur hakkı üzerinden) yargı kararlarına güvenmeyenler %20, güvenenler %40 oranındadır. Bu dağılım

varsayımı doğrulamaktadır. Yani yargılama süresi uzadıkça bireylerin yargıya güvensizlikleri artmaktadır.



Grafik 66. Dava sayısının dava süresine etkisi algısının isabetli karar algısına

etkisi



Grafik 67. Mahkemelerde iş yükü arttıkça hakimlerin isabetli karar vermeleri zorlaşır

Diğer varsayımın birleşik dağılım analizinin bağımsız değişkeni mahkemelerin iş yükü yani dava sayısı, bağımlı değişken ise hâkim kararının isabetliliğidir. Grafik 66'da takip edileceği üzere iki değişken arasında güçlü nedensel ilişki vardır. Şöyle ki: Dava sayısı arttıkça dava süresi uzar düşüncesinde olan grupta hâkimin isabetli karar verdiği inananlar %12, inanmayanlar %65 oranındadır. Buna karşın, Dava sayısının dava süresini uzatmadığını düşünen grupta hâkimin isabetli karar verdiği inananlar %57, inanmayanlar %33 oranındadır. Bu dağılıma göre toplumda mahkemelerin iş yükü artarsa hâkim kararı bundan etkilenir algısı var ve yaygın. Ancak bu tespit varsayımı doğrulamaya yetmiyor! Mahkemelerdeki iş yükü artışının hâkimin isabetli karar vermesini etkileyeceğini düşünen de var düşünmeyen de. Bu durumda cevabı aranan soru örneklem grubuna doğrudan sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır: Mahkemelerde iş yükü arttıkça hâkimlerin isabetli karar vermede zorlanabileceğini düşünenler %34 oranında olduğu halde hâkim kararının dava sayısından etkilenmeyeceğini düşünenler %20 oranındadır. Birinci görüş oransal olarak çok gibi gözükse de yüzde dağılımı birbirine yakın. Bu iki kesime göre daha çok sayıda kişi (%46) dava sayısının hakim kararına etkisi konusunda kararsızdır. Bu konu tartışmalıdır.

Sonuç olarak bu kısımda analiz ettiğimiz ilk varsayım doğrulanmış, ikinci varsayım doğrulanmamıştır. Örneklem grubu, dava süresi uzamasının adalete güvensizliği artıracakını düşünmektedir ama dava sayısı artışının adalete güvensizliği artırıp-artırmayacağı konusunda kararsızdır.

IV.2.2.9. Genel af uygulamalarının ‘olumsuz adalet algısına’ etkisi var mı?

Nesnel (dışsal) boyutlu ve negatif yön-anlamalı onikinci tali-varsayım şöyle ifade edilmiştir: “Genel af uygulamaları ile olumsuz adalet algısı arasında doğrusal ilişki vardır”.

Diğer bir ifade ile genel af uygulamaları olumsuz adalet algısını artırır. Bu varsayımın bağımsız değişkeni genel afdır.

“Türk hukuk literatüründe af, ‘genel af’ ve ‘özel af’ olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. ‘Genel af’, hem cezayı, hem de suçu ortadan kaldırır. ‘Özel af’ ise suç değil, sadece cezayı ortadan kaldırır. Yani genel af, sadece mahkûmiyetin bütün cezai sonuçlarını değil, aynı zamanda fiilin suç olma niteliğini yok eder. Oysa özel af, fiilin suçluluk niteliğini değil, fakat hükmedilmiş olan cezayı ortadan kaldırır, azaltır veya başka bir cezaya çevirir. Genel ve özel af da kendi içinde ‘toplu’ ve ‘bireysel’ olmak üzere iki ayrı türe ayrılabilir” (Gözler, 2001: 298). Genel af çıkarma yetkisi TBMM’ne aittir.

Kamuoyunda “Rahşan Affi” olarak bilinen, asıl adı “Şartla Salıverme ve Erteleme Yasası” olan 22 Aralık 2000 tarihinde Rahşan Ecevit’in önerisi ile çıkarılan, devlete karşı işlenen suçlar dışındaki suçlara erteleme ve şartla salıverme hakkı getiren yasadır. 4616 Sayılı bu yasa 23 Nisan 1999 tarihinden önce işlenen suçları kapsamaktaydı. Yasanın çıkması ile ilk aşamada 23.000 hükümlü ve tutuklu tahliye oldu. Daha sonra Anayasa Mahkemesinin verdiği karar ile tahliye olanların sayısı 45.000’i aştı. Davaların uzun sürmesi nedeni ile yasanın kabulünden sonra da suç tarihlerine göre af yasası etkisini halen sürdürmektedir (Anonim 4, 28 Ekim 2006). Tahliye edilen hükümlü ve tutuklu sayısının fazlalığı ve af yasasına konu suçların ağırlığı nedeni ile örneklem grubunun adalet algısına etkileri incelenmiştir.

Araştırma soru formunda genel af konusunda 11 önerme içeren soru grubu oluşturuldu. Önermelerden 5 tanesi genel af uygulamasını eleştiren negatif yön-anlamlıdır. Önermelerden 6 tanesi genel af uygulamasını destekleyen pozitif yön-anlamlıdır. İki alt-soru grubu halinde bu önermelere verilen cevapların frekans dağılımı ve T-Testi analizleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 28. Genel af hakkında negatif yön-anlamalı önermelerin frekans dağılımı

Önerme	Af yasasına karşı tutum			İstatistik		
	Katılmıyorum ¹ 1,00–1,66	Kararsızım ² 1,67–2,33	Katılıyorum ³ 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart	Standart Sapma
Af yasalarının çıkarılmasına tamamen karşıyım.	%32	%39	%29	1,97	,04	,782
Devletin suçtan zarar görene sormadan suçluyu affetme hakkı olmamalıdır.	%15	%37	%48	2,34	,04	,720
Af Kanunu ile hapisten çıkanların çoğu yeniden suç işlemişlerdir.	%22	%35	%43	2,21	,04	,776
Aftan sonra suç işleme sayısında artma olmuştur çünkü cezaların caydırıcılığı kalmamıştır.	%22	%30	%48	2,26	,04	,794
Suç işleyenlerin affedilmesi hukuka ve yargıya güvenimi zedelemiştir	%25	%33	%42	2,17	,04	,799
Genel Toplam	%23	%35	%42	2,19	,04	,770

Genel af uygulaması hakkında negatif yön-anlamalı önermelerin frekans dağılımı ve aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde; Af yasalarının çıkarılmasına tamamen karşıyım önermesine yaklaşık her üç kişiden birinin katıldığı ama diğer dört önermeye örneklem grubunun yaklaşık yarısının katıldığı dikkat çekiyor. Cevapların aritmetik ortalama değerleri esas alındığında ikinci önerme hariç af yasasına karşı tutum konusunda kararsızlık tespit edilmiştir.²⁸ Soruların niteliği itibarıyla şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Bir ide olarak Af kavramının hukukta yerinin olup/olmaması konusunda kararsızlık hâkimdir. Buna karşın en azından iki kişiden birinin gözlemine göre Af uygulamasının sonuçları olumsuz olmuştur.

²⁸“Devletin suçtan zarar görene sormadan suçluyu affetme hakkı olmamalıdır.” Önermesinin aritmetik ortalaması ‘kararsız’ ile ‘katılıyorum’ seçeneklerinin sınır değeri olan 2,34 hesaplandı. Aslında bu önermeye ilişkin tutumu da görelî kabul etmek gerekir.

İkinci önermede af yasasının koşulu olarak mağdurun rızası söz konusu edilmiştir. Af yasasına konu suçun bir sanığı olduğu gibi mağduru da bulunmaktadır. Türk Ceza Yasasında anayasal düzene karşı işlenen suçlar dışındaki diğer suçlar kişilere karşı işlenen suçlarla ilgili olup her suçun mağduru/müştekisi, zarar göreni bulunması tabiidir. Devlet suçluyu zarar gören adına kamu gücünü kullanarak yargılamakta ise de kamu gücünün yine kamu yararı doğrultusunda kullanılması yönetim hukukunun temel prensibidir. Buna göre af yasasının çıkarılmasında kamu yararının bulunması ve toplum tarafından da benimsenmesi gereklidir. Kamu yararı af yasasının amaçları bakımından hukuk bilimine aidiyetini gösterse de, toplumsal olarak benimsenme durumu sosyoloji bilimine aittir. Diğer yandan çıkan son af ile ilgili yakınlıkların temelini kişilere karşı işlenmiş suçlarda bu kişilerin rızası alınmaksızın yasanın çıkarılması oluşturmaktadır.

Üçüncü önermede af yasasının olumsuz sonucu olarak yeniden suç işleme eylemi söz konusu edilmiştir. Af yasasına devlete karşı işlenen suçlar dışındaki suçların konu edilmesi ile bireylerin gündelik yaşantılarını ilgilendiren ve etkileyen hırsızlık, adam öldürme, gasp gibi toplumsal etkisi fazla olan suçların hükümlü ve tutuklularının serbest bırakılması sonrasında bu kişilerin yeniden suç işlediklerine dair toplum algısı görece yaygındır (%43). Böylelikle affetme fiilinin içeriğinde yer aldığı kabul edilen, affedilen kişinin eylemini bir daha yapmayacağı şeklindeki düşüncenin geçerliliği sorgulanmış olmaktadır.

Dördüncü önermede af yasasının olumsuz sonucu olarak cezaların caydırıcılığı ilkesinin algısı söz konusu edilmiştir. Cezaların bireysel olarak suç işleyen eyleminin karşılığını görmesi düşüncesinin yanında suç ve cezaların kanuniliği ilkesinin sonucu olarak kanunla belirlenerek herkesin bilgisine sunulması ile suç sayılan fiillerin mahkeme kararı ile bu durum kesin olarak tespit edildikten sonra cezanın infazının toplum üzerindeki

caydırıcı etkisi olması da beklenmektedir. Böylelikle suçun cezasının verildiğinin görülmesi suç işleme eğilimlerini de engelleyecektir. Ancak örneklem grubunun en azından yarısının (%48) görüşüne göre; suç işlenip mahkeme kararı ile bu durum kesin olarak tespit edildikten sonra yasama gücünün sonradan bu eylemleri suç olmaktan çıkarmasa bile cezalarının infazını ertelemesi, o eylemin suç sayılma vasfının pratikte ortadan kalkması sonucunu doğurmaktadır.

Beşinci önermede af yasasının olumsuz sonucu olarak hukuka ve yargıya güven duygusu söz konusu edilmiştir. Hukuk kurallarının baştan itibaren belirli, genel ve herkesin bilgisine açık ve kesin yani geriye yürümez olmasının amacı hukuka güvenin sağlanması içindir. Hukuki güvenilirlik hukuk kurallarının uygulanabilmesinin ön koşulu olduğu gibi adaletin sağlandığına dair algının da ön koşuludur. Belirli bir hukuk kuralı ile suç olarak tarif edilip cezası belirlenen bir eylemin gerçekleşmesi sonucunda yargılama faaliyetine konu edilerek mahkeme kararı ile cezası belirlenip kesinleşen bir bireyin affedilmesi olayı örneklem grubunun yarıya yakınında (%42) yargıya güven duygusunu zedelemiştir.

Ancak tüm bu değerlendirmeler görelidir. Kararsızların oransal fazlalığı bu göreliliğin temel nedenidir. Kesin değerlendirme için T-Testi analizi yararlı olacaktır.

Genel af uygulaması hakkında negatif yön-anlamli önermelerin T-Testi analizinde soru grubunun genel aritmetik ortalaması 2,19 hesaplanmıştır. Veri kodlarından 1-Katılmıyor, 2-Kararsız, 3-Katılıyor seçeneklerini temsil ettiği için soru grubuna verilen cevapların merkezi eğilimi (katılıyor seçeneğine doğru eğilim olmakla birlikte) 2- Kararsız seçeneğidir. Cevapların merkezi dağılımını gösteren ortalamanın standart hata puanı düşük (0,040) olduğu için verilerin oldukça tutarlı olduğu gözleniyor (Tablo 29).

Tablo 29. Genel af hakkında negatif yön-anlamli önermelerin T-Testi

One-Sample Statistics						
Önermeler	N	Mean	Std.Deviation	Std. Error Mean		
Af yasalarının çıkarılmasına tamamen karşıyım.	388	1,97	,782	,040		
Devletin suçtan zarar görene sormadan suçluyu affetme hakkı olmamalıdır.	388	2,34	,720	,037		
Af Kanunu ile hapisten çıkanların çoğu yeniden suç işlemişlerdir.	388	2,21	,776	,039		
Aftan sonra suç işleme sayısında artma olmuştur çünkü cezaların caydırıcılığı kalmamıştır.	388	2,26	,794	,040		
Suç işleyenlerin affedilmesi hukuka ve yargıya güvenimi zedelemiştir	388	2,17	,799	,041		
One-Sample Test						
	Test Value = 3 (Katılıyorum)					
Önermeler	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	99% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Af yasalarının çıkarılmasına tamamen karşıyım.	25,901	87	000	1,03	1,11	,95
Devletin suçtan zarar görene sormadan suçluyu affetme hakkı olmamalıdır.	18,114	87	000	,66	,73	,59
Af Kanunu ile hapisten çıkanların çoğu yeniden suç işlemişlerdir.	19,945	87	000	,79	,86	,71
Aftan sonra suç işleme sayısında artma olmuştur çünkü cezaların caydırıcılığı kalmamıştır.	18,405	87	000	,74	,82	,66
Suç işleyenlerin affedilmesi hukuka ve yargıya güvenimi zedelemiştir	20,471	87	000	,83	,91	,75

T-Testi analizi için H0 hipotezi cevapların ortalaması 3'e eşittir yani örneklem grubu tabloda yer alan önermelere katılıyor olarak kurulmuştur. T-Testi analizinin One Sample Test kısmında Sig. (2-tailed) değerleri (beş önerme için de 0,000) kabul edilebilir hata payından (0,05'den) küçük olduğu için H0 hipotezi reddedilmiştir. Yani örneklem grubu genel af uygulamasının olumsuz sonuç doğurduğu ya da doğuracağı görüşünü reddetmiştir. Öte yandan, ikinci T-Testi analizinde H0 hipotezi, cevapların ortalaması 1'e eşittir yani örneklem grubu tabloda yer alan önermelere katılmıyor olarak kurulduğunda yine reddedilmiştir. Bunu şöyle de ifade edebiliriz; örneklem grubu genel af uygulamasının olumlu sonuç doğurduğu ya da doğurabileceği görüşünü de reddetmiştir. Bu durumda

örneklem grubu genel af ile ilgili negatif yön- anlamlı önermelere ne katılmış ne de katılmamış kararsız kalmıştır.

Tablo 30. Genel af hakkında pozitif yön-anlamlı önermelerin frekans dağılımı

Önerme	Af yasalarını destekleme tutumu			İstatistik		
	Katılmıyorum ¹ 1,00–1,66	Kararsızım ² 1,67–2,33	Katılıyorum ³ 2,34–3,00	AritmetikOr talama	Ortalama Standart Hatası	Standart Sapma
Belli suçlar için devlet af yasaları çıkarabilir.	%18	%35	%47	2,29	,04	,754
Af kanunlarıyla hapisanelerde mahkûmların kalacak yer sıkıntısı giderilmiştir.	%20	%41	%39	2,20	,04	,746
Af kanunu anneleri ile birlikte hapiste kalmak zorunda olan çocukların eğitimi için iyi olmuştur.	%15	%36	%49	2,34	,04	,727
Ceza süresi az olan hükümlülerin cezalarının hapisane dışında infazı daha adildir.	%22	%46	%32	2,10	,04	,730
Suç işleyenlere de bir şans verilmesi gerekir.	%17	%43	%40	2,22	,04	,724
Yaşı küçük çocukların hapisanede kalmaları onlar açısından suça teşvik edici olmaktadır	%8	%33	%59	2,51	,03	,645
Genel Toplam	%17	%39	%44	2,28	,04	,720

Tablo 30’da Genel af uygulaması hakkında pozitif yön-anlamlı önermelerin frekans dağılımı yer almaktadır. Buna göre (negatif önermelerde olduğu gibi) kararsız tutum devam ettirilmiştir. Ancak suçun niteliği/ağırlığı, kamu yararı ve çocukların suçtan korunması gibi konular söz konusu olunca af yasasını destekleyici tutumun görece artışı dikkat çekicidir.

İkinci önermede af yasasının dolaylı ve olumlu sonucu olarak yer sıkıntısının giderilmesi durumu söz konusu edilmiştir. Uygulamada cezanın infazına ilişkin olarak Ceza İnfaz Kurumlarının ve Tutukevlerinin fiziki koşullarının ne olması gerektiği yasal

düzenlemelerle belirlenmiştir. Yürütme erki yargı kararı ile hükümlü veya tutuklu bulunan kişilerin aldıkları hürriyeti bağlayıcı ceza ve geçici hürriyeti bağlayıcı tedbirlerin yerine getirilmesi için gerekli koşulları sağlamak zorundadır. Bu mekânların kapasitelerinin yetersiz hale gelmesi af yarasının çıkarılmasına sebep olmamalıdır. Ancak af yarasının uygulamasında amaçlanmayan sonuçlarından biri olarak yer sıkıntısı görece giderilmiştir. Örneklem grubu af yarasının bu dolaylı sonucu hakkında kararsızdır (%41).

Üçüncü önermede af yarasının olumlu sonucu olarak mahkûm çocukların eğitimi sorunu söz konusu edilmiştir. Tutuklu veya hükümlü olanların bakıma muhtaç çocuklarının anneleri ile birlikte cezaevinde kalmalarının onların eğitimi açısından sakıncalarının olduğu, yaşantılarının normal bir ortamda geçmediği bu durumun da onların eğitimleri açısından sakıncalı olabileceği görüşü toplumda yaygın kabul görmektedir. Hukuk açısından ise suç ve cezanın bireyselliği, bir kişiye yönelik ceza infazının suçu işleyenin dışında ve onunla bağlantılı olan diğer aile bireylerine de yansımalarının önlenmesi düşüncesi temel ilkedir. Örneklem grubunda bu görüş ve ilkeye katılanların oranı %49 olduğu halde katılmayanların oranı %15'dir. Geriye kalanlar kararsızdır. Buna göre, çocuk söz konusu olduğu için örneklem grubunun duygusal davrandığı anlaşılmaktadır. Ancak, af yarası çıkarılması, annesi tutuklu veya hükümlü olan çocukların yaşantılarını anneleri ile birlikte cezaevinde geçirmelerinin önlenmesi için bir amaç değil sonuç olabilir. Ceza infazı ile görevli kurumların başında gelen devletin genel nitelikte af yarası çıkarmak yerine bu çocukların bakımına yönelik başka tedbirler alması, annelerinin cezasının infazında çocuklar belirli bir yaşa gelinceye kadar özel infaz usulleri uygulaması beklenmelidir.

Dördüncü önermede af yarasının amacı olarak infaz rejiminde adalet kavramı söz konusu edilmiştir. Ceza süresi az olanların cezalarının hapis hane dışında infazı dünyada ceza adalet sisteminin geldiği son aşamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Ceza

süresinin azlığı ya baştan itibaren kanunda o fiil için az ceza öngörülmesidir ki bu durumda cezanın ertelenmesi ve paraya çevrilmesi hükümlerinin uygulanması zorunludur. Bunun dışında uzun bir süre ceza verilip de cezasının büyük bölümünü ceza infaz kurumunda geçirdikten sonra kalan süresinin cezaevi dışında infazı söz konusu olabilmektedir. Bu hem cezanın bir cezalandırma aygıtı olmasından çok suçlunun ıslahına yönelik düşüncenin gereği olduğu gibi hem de hükümlünün cezaevi sonrası normal hayata uyum sağlama sürecinin sağlanması için de gereklidir. Örneklem grubu bu konuda yüksek oranda kararsızdır (%46).

Beşinci önermede af yasasının amacı olarak suçluya yeni şans kavramı söz konusu edilmiştir. Toplumda kader mahkûmu denilen ve ceza hukukunda da eskiden beri süren tartışmaların yöneldiği kişiyi suç işlemeye yönlendiren etkenlerin daha çok çevresel ve sosyal etkenler olduğu düşüncesidir. Örneklem grubu, suç işleyenlerin yeniden toplumsal yaşama suç işlemeyen bireyler gibi katılması için bir şans verilmek üzere işledikleri suçların affedilmesi konusunda yüksek oranda kararsızdır (%43).

Altıncı önermede af yasasının amacı olarak çocuk suçluların suçtan korunması kavramı söz konusu edilmiştir. Ceza Yasasına göre 15 yaşından küçüklerin işledikleri suçlar nedeni ile ceza almaları mümkün değildir. Yaşları 15-18 aralığında olanlar ise çocuk suçlu olarak görülmekte ve ergin olanlara göre farklı ceza ve infaz uygulamalarına tabi tutulmaktadır. Ancak yetersiz fiziki koşullar nedeni ile çocuk suçluların erginlerle birlikte aynı cezaevinde kalmaları yahut çocuk suçlu olmalarına rağmen birden fazla kez nitelikli suç işlemiş olanlarla aynı yerde kalmalarının çocuk suçluların suça teşviki açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu tespit edilmiştir. Örneklem grubunun bu konudaki bilgileri ve düşüncelerine baktığımızda %59'unun bu önermeye katıldığı, katılmayan oranını %8 olduğu anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili kararsız olanların oranı ise %33'dür. Af yasalarının

olumlu amaç ve sonuçları olabileceğine dair önermeler içerisinde en çok desteklenen önerme bu olmuştur. Bir önceki önermede gözlemlendiği gibi çocuk söz konusu olduğu için bireylerin tutumlarını duygusal motif yönlendirmektedir.

Ancak tüm bu değerlendirmeler yine görelidir. Çünkü 'kararsızların' oranı fazladır. Kesin değerlendirme için T-Testi analizi yararlı olacaktır.

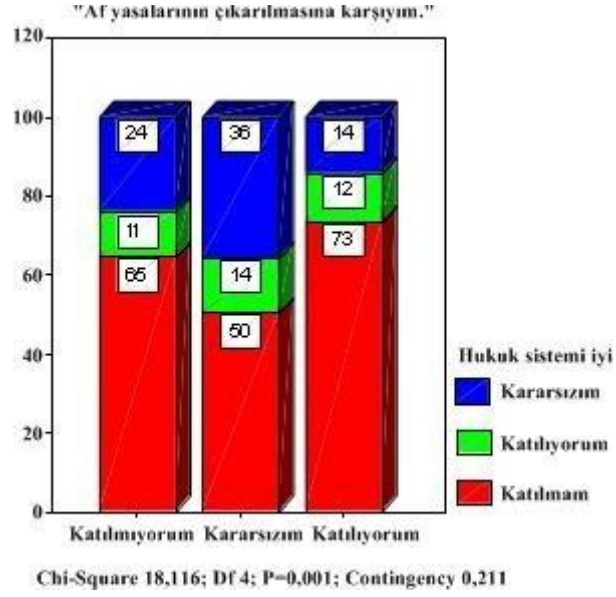
Genel af uygulaması hakkında pozitif yön-anlamli önermelerin T-Testi analizinde soru grubunun genel aritmetik ortalaması 2,28 hesaplanmıştır. Veri kodlarından 1-Katılmıyor, 2-Kararsız, 3-Katılıyor seçeneklerini temsil ettiği için soru grubuna verilen cevapların merkezi eğilimi (katılıyor seçeneğine doğru eğilim olmakla birlikte) 2- Kararsız seçeneğidir. Cevapların merkezi dağılımını gösteren ortalamanın standart hata puanı düşük (0,037) olduğu için verilerin oldukça tutarlı olduğu söylenebilir. T-Testi analizinde H_0 hipotezi cevapların ortalaması 3'e eşittir yani örneklem grubu tabloda yer alan önermelere katılıyor olarak kurulmuştur. T-Testi analizinin One Sample Test kısmında Sig. (2-tailed) değerleri (altı önerme için de 0,000) kabul edilebilir hata payından (0,05'den) küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiştir. Yani örneklem grubu genel af uygulamasının olumlu sonuç doğurduğu ya da doğuracağı görüşüne katılmıyor. Öte yandan, ikinci T-Testi analizinde H_0 hipotezi, cevapların ortalaması 1'e eşittir yani örneklem grubu tabloda yer alan önermelere katılmıyor olarak kurulduğunda yine reddedilmiştir. Yani örneklem grubu genel af uygulamasının olumsuz sonuç doğurduğu yada doğuracağı görüşüne de katılmıyor. Bu durumda örneklem grubu genel af ile ilgili pozitif yön-anlamli önermelere ne katılmış ne de katılmamış kararsız kalmıştır.

Tablo 31. Genel af hakkında pozitif yön-anlamli önermelerin T-Testi

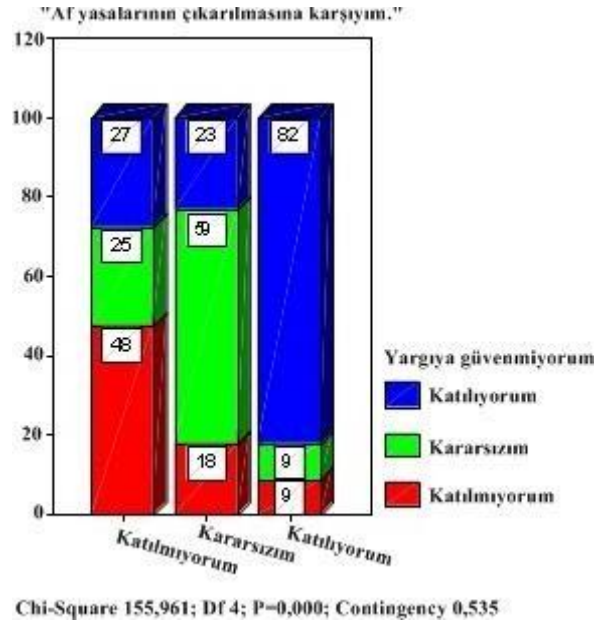
One-Sample Statistics						
Önermeler	N	Mean	Std.Deviation	Std. Error Mean		
Belli suçlar için devlet af yasaları çıkarabilir.	388	2,29	,754	,038		
Af kanunlarıyla hapisanelerde mahkûmların kalacak yer sıkıntısı giderilmiştir.	388	2,20	,746	,038		
Af kanunu anneleri ile birlikte hapiste kalmak zorunda olan çocukların eğitimi için iyi olmuştur.	388	2,34	,727	,037		
Ceza süresi az olan hükümlülerin cezalarının hapisane dışında infazı daha adildir.	388	2,10	,730	,037		
Suç işleyenlere de bir şans verilmesi gerekir.	388	2,22	,724	,037		
Yaşı küçük çocukların hapisanede kalmaları onlar açısından suca tesvik edici olmaktadır	388	2,51	,645	,033		
One-Sample Test						
Önermeler	Test Value = 3 (Katılıyorum)					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	99% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Belli suçlar için devlet af yasaları çıkarabilir.	-18,513	387	,000	-,71	-,78	-,63
Af kanunlarıyla hapisanelerde mahkûmların kalacak yer sıkıntısı giderilmiştir.	-21,245	387	,000	-,80	-,88	-,73
Af kanunu anneleri ile birlikte hapiste kalmak zorunda olan çocukların eğitimi için iyi olmuştur.	-17,937	387	,000	-,66	-,73	-,59
Ceza süresi az olan hükümlülerin cezalarının hapisane dışında infazı daha adildir.	-24,338	387	,000	-,90	-,97	-,83
Suç işleyenlere de bir şans verilmesi gerekir.	-21,172	387	,000	-,78	-,85	-,71
Yaşı küçük çocukların hapisanede kalmaları onlar açısından suca tesvik edici olmaktadır	-15,035	387	,000	-,49	-,56	-,43

Genel af yasası ve uygulaması hakkında hem negatif hem de pozitif önermelerin istatistik analizi sonucuna göre toplumda kararsızlık hâkimdir. Ve doğrusu bu istendik durum değil. Halk arasında en kötü karar bile kararsızlıktan iyidir derler. Araştırmada örneklem grubunun tamamının değilse bile her üç kişiden birinin affa karşı olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda varsayımdaki iddiayı test edebilmek için genel af uygulamasının olumsuz adalet algısına etkisi var mı? sorusuna cevap aramalıyız. Bu cevabı bulabilmek için iki adet birleşik dağılım analizi yapıldı. Bunlardan ilkinde bireyin af yasasının çıkarılması hakkındaki tutumu ile Türkiye'nin hukuk sistemi algısı karşılaştırıldı. Grafik 68'de takip edileceği üzere, iki değişken arasında çok güçlü nedensellik

olmasa bile, af yasasına karşı olanlar af yasasına karşı olmayanlara göre Türkiye'nin hukuk sistemini daha çok oranda olumsuz algılamaktadırlar (%73'e karşın %65).



Grafik 68. Af yasası hakkındaki tutumun hukuk sistemi algısına etkisi



Grafik 69. Af yasası hakkındaki tutumun yargıya güven duygusuna etkisi

Grafik 69’da sunulan ikinci birleşik dağılım analizinde bireyin af yasasının çıkarılması hakkındaki tutumu ile bireyin suç işleyenlerin affedilmesi karşısında yargıya güven duygusundaki değişim karşılaştırıldı. Analiz sonucuna göre iki değişken arasında çok güçlü nedensellik mevcuttur. Af yasasının çıkarılmasına karşı olanların af yasasının çıkarılmasına karşı olmayanlara göre yargıya güven duygusu yüksek oranda zedelenmiştir (%82’ye karşın %27)

Tüm bu analizler sonucunda şöyle bir genel değerlendirme yapabiliriz: Toplum genel af uygulaması hakkında iyi mi oldu kötü mü oldu sorusunu tarafsız olarak cevaplayamamaktadır (Kararsızdır) ancak varsayımda iddia ettiğimiz gibi genel af uygulaması ile olumsuz adalet algısı arasında doğrusal ilişki vardır. Başka türlü söylersek, genel af uygulamaları olumsuz adalet algısını çoğaltmaktadır.

IV.2.2.10. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuru sayısının artmasının nedeni adalet güven duygusunun azalması mı?

Öznel (içsel) boyutlu ve negatif yön-anlamalı onüçüncü tali-varsayım şöyle ifade edilmiştir: “Ülke içerisinde bireylerin adalet güven duyguları azaldıkça Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuru sayısı artmaktadır”. Bu varsayımın bağımsız değişkeni adalet güven duygusudur. Buna göre bağımlı değişken AIHM’ne başvurma davranışıdır.



Grafik 70. Adalete güven duygusu ile AİHM'ne başvuru ilişkisi (kişisel gözlem)

Varsayım cümlesi soru olarak örneklem grubuna soruldu. Örneklem grubu İnsanlar adalete güven azaldığı için AİHM'ne gidiyorlar önermesini çoğunlukla (%69) onayladı. Onaylamayanların oranı %5 ve kararsız kalanların oranı %26 tespit edildi. Böylece mahkemelerce verilen kararların adil olduğuna ya da adaletin gerçekleştiğine ilişkin şüphe/kaygı olması halinde yargılama kararlarının incelendiği en üst mercii olan AİHM'ne başvuru davranışı arasında doğru orantılı ilişki olduğu gözlenmektedir (Grafik 70). Bu ilk soruya verilen cevaplar kişinin gözlemidir. Peki, kişi aynı durumda kendisi nasıl davranır? Bu da soruldu. "Mahkemede haksızlığa uğrarsam AİHM'negidebilirim." önermesi yine yüksek oranda onaylandı; %59. Onaylamayanların oranı %5 ve kararsızların oranı %37 tespit edildi (Grafik 71). Başkası değil de kendisi söz konusu olunca AİHM'ne başvurma davranışı %10 azaldı, kararsızların oranı %10 arttı ama AİHM'ne başvurmayı düşünmeyenlerin oranı aynı kaldı (%5). Buna göre, her iki veri de varsayımı doğrulamıştır. Yani, adalete güven duygusu azaldıkça AİHM'ne başvuru sayısı artar.



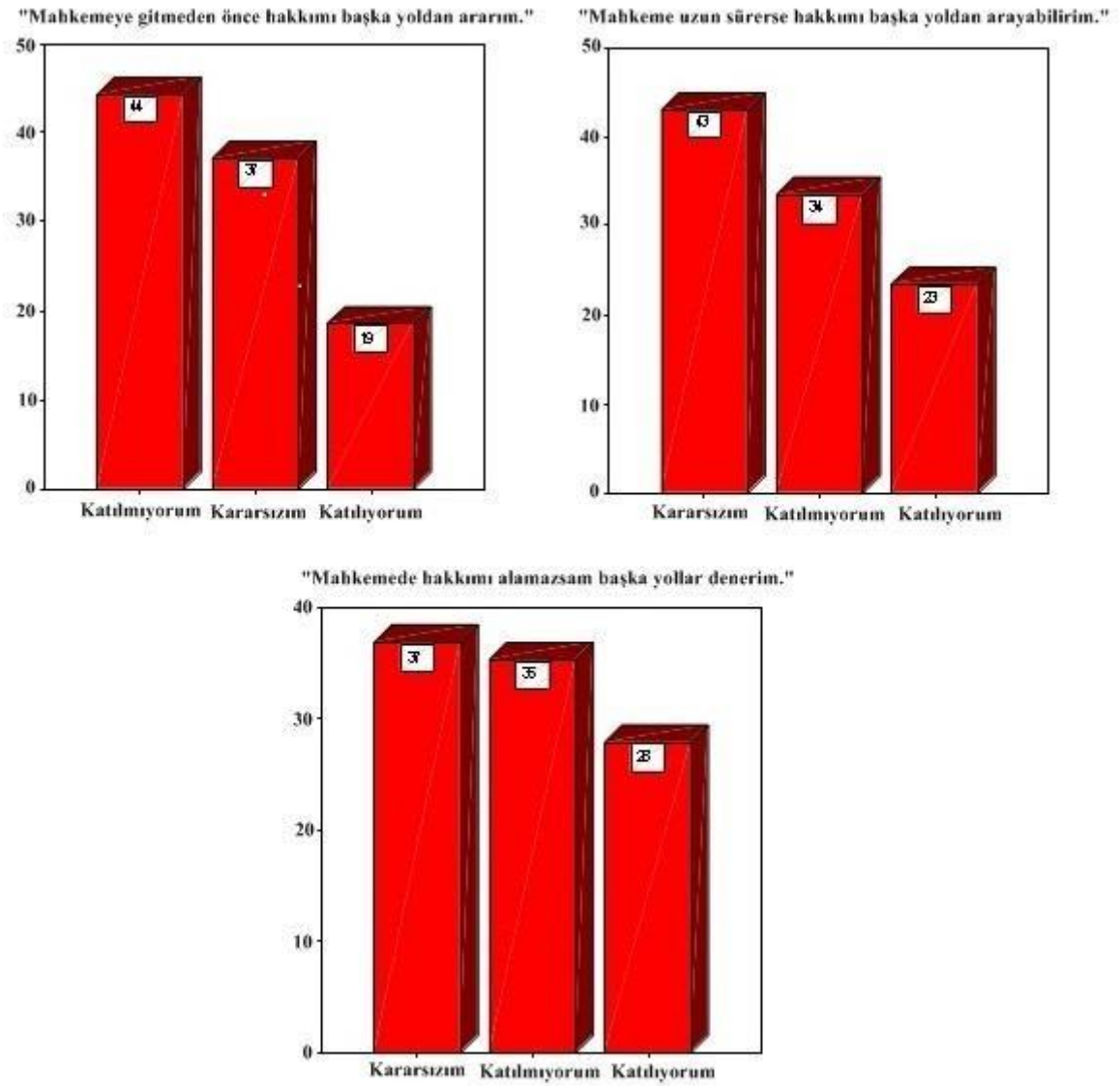
Grafik 71. Adalete güven duygusu ile AİHM'ne başvuru ilişkisi (kişinin davranışı)

Bu konuda şu soruya da cevap vermek gerekir: Türkiye'de adaletin dağıtımını olumsuz algılayan birey diğerlerine göre AİHM'ne başvuru eylemini daha yüksek oranda desteklemekte midir? Bu soruya cevap verebilmek için kişinin adalet algısı ile AİHM'ne başvuru eylemi hakkındaki görüşü karşılaştırıldı. İstatistik analiz sonucuna göre bu iki değişken birbirinden bağımsızdır. Bireyin adaletin dağıtımını algısının olumlu ya da olumsuz olması AİHM'ne başvuru eylemini etkilememektedir. Mahkemelerde haksızlığa uğraması halinde AİHM'ne başvurabilme olasılığı olumsuz adalet algısı olanlarda %60, olumlu adalet olasılığı olanlarda %65, adalet algısı kararsız olanlarda %51 oranındadır.²⁹ Bu sonuca göre, AİHM'ne başvuru konusunda vatandaşların rasyonel davrandıkları gözleniyor. Bir üst mahkemeye başvurmanın belirleyici ölçütü haksızlığa uğrama ya da hakkını alamama olasılığıdır.

²⁹ Chi-Square 3,850; Df 4; P=0,427; Contingency 0,099

AHİM'e başvuru bireylerle devlet arasındaki kamusal uyumsuzluklara ilişkin davaların sonucu ile ilgili AİHS'de yer alan hakların ihlaline dayalı savlara ilişkindir. Bireylerin mahkemede haksızlığa uğraması AİHS'nin adil yargılanma hakkı ile ilgili hükümlerinin ihlali ile ilgilidir. Bireylerin başvurulacak son mercii olarak davalarını AHİM'e götürmeye yönelik tutumlarının ölçüldüğü bu soru aynı zamanda iç hukuk sistemine güven veya güvensizliğin de bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılanların %59'u mahkemelerde haksızlığa uğraması halinde AHİM'e gidebileceğini belirtmekle hem hak arama çabasının boyutlarını hem de ülkedeki yargı sistemine güvensizliğini göstermektedir. AHİM'e gitmeyi düşünmeyenlerin oranı sadece %5'dir.

AİHM iç hukuktan evrensel hukuka giden yolda ileri bir noktadır. AİHM formel hukuk sistemi tanımını içerisindedir. Ne ki AİHM'ne başvuru yapmak Türk insanı için yeni bir davranıştır. Hukuk bilgisi, hukuk deneyimi, yardımcı olabilecek sosyal çevre ve medeni cesaret gibi bileşenler bu davranışın koşulunu oluşturur. Bu koşullara sahip olmayan pek çok insan AİHM'ne gereksinim duysa da başvuru yapamayacaktır. Ancak insanın yaşamını anlamlandıran adalet algısının da sağlanması gerekir. Peki, haklı olduğuna inandığı halde davadan istediği sonucu almayan ve AİHM'ne başvuru koşullarına da sahip olmayan kişi adalet duygusunu nasıl tatmin eder? Bunun cevabı pek çoklarına göre ve halk arasındaki tabirle mahkeme dışı yollarda hak aramak olabilir. Bu tabir enformel bütün davranışları kapsar; hatta bu işlerin kompetanı (enformel kurumsallaşma olarak mafya) bile var. Gerçi enformel yolların tamamı olumsuz değil! Kanaat önderlerinin arabuluculuğuna başvurmak gibi kamu hakemliği diyebileceğimiz türleri de söz konusu.



Grafik 72. Enformel hak arama davranışı

Örnekleme grubunun enformel ilişkiler ağına hak arama davranışı ile ilgili 3 önermeyi değerlendirmesi istendi. Bu önermeler dava sürecinde enformel hak arama davranışının üç aşaması için kurgulandı: Kişi dava öncesinde, dava sırasında ve dava sonrasında mahkeme dışı yollarda hak arayabilir mi? Örnekleme grubundaki her beş kişiden biri tüm dava sürecinde 'mahkeme dışı yollarda hak arayabileceğini' söylemiştir. Bu kesim hariç çoğunluk enformel yolları tasvip etmemiş ya da kararsız kalmıştır. Enformel

yolları tasvip etmeyen kesimin genele oranı dava öncesi için %44, dava sırası için %34 ve dava sonrası için %35'dir. Görüldüğü üzere, hak arama sürecinde formel yolun başlangıcından sonuna doğru hakkın tecelli etmediğine dair algı ortaya çıkarsa enformel yollara eğilim artmaktadır. Yasal olmayan yolların denenmesi adalet konusunda umudun bittiği noktada başlamaktadır ve toplumsal güvenlik ve düzen açısından potansiyel tehlikelere işaret etmektedir. Bu durum aslında olumsuz adalet algısına da kaynaklık etmektedir.

Tablo 32. Enformel hak arama davranışı

	Enformel hak arama davranışı			İstatistik		
	Katılmıyorum 1 1,00–1,66	Kararsızım 2 1,67–2,33	Katılıyorum 3 2,34–3,00	Aritmetik Ortalama	Ortalama Standart	Standart Sapma
Mahkemeye gitmeden önce hakkımı başka yoldan arayabilirim	%44	%37	%19	1,74	0,038	0,751
Mahkeme uzun sürerse hakkımı başka yolda arayabilirim	%34	%43	%23	1,90	0,038	0,749
Mahkemede hakkımı alamazsam başka yollar denebilirim	%35	%37	%28	1,93	0,040	0,792
Genel Toplam	%38	%39	%23	1,85	0,039	0,764

Enformel hak arama davranışının yaygınlığı konusunda kesin değerlendirme yapabilmek için aritmetik ortalama değerine bakılabilir. Aritmetik ortalamalarının karşılaştırılmasında, veri toplama aracında kullanılan 1'den 3'e kadar olan derecelendirme ölçeği, üç eşit parçaya bölünerek her bir seçeneğe karşılık gelen puan aralıkları

hesaplanmış³⁰ ve değerlendirmeler buna göre yapılmıştır. Tablo 32’de bir arada gösterilen üç önermenin aritmetik ortalaması 1.85’dir. Bu orta düzeyde aritmetik ortalama değeridir ve tutum olarak kararsız seçeneğine denk gelmektedir. Bu değer anlamı şudur : Bireyler dava sürecinde enformel hak arama yollarına başvurma konusunda kararsızdırlar, ancak böyle bir eğilim var.

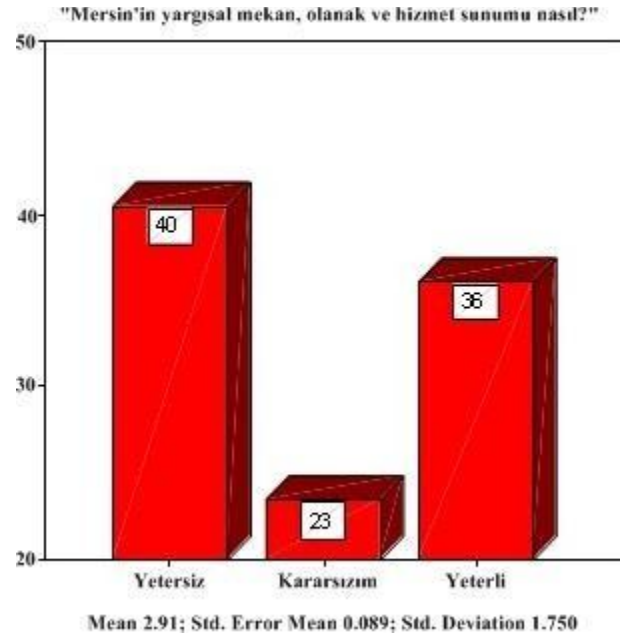
IV.2.2.11. Mersin’de hukuksal kalite

Araştırma verilerini sunduğumuz bu bölümde şu ana kadar varsayımların analizi tamamlandı. Çalışmanın Sonuç bölümüne geçmeden önce Mersin özelinde hukuk algısı ve bunun yaşam kalitesine etkisi konusu betimlenmelidir.

Tezin teorik bilgilerin aktarıldığı bölümünde ifade ettiğimiz gibi yaşam kalitesi içsel - dışsal boyutları olan çok bileşenli bir olgudur. Yaşam kalitesini maddi-manevi veya öznel-nesnel tüm bileşenleriyle bir arada betimlemek gerekir. Buna karşın yaşam kalitesi yaklaşımlarında bu bileşenlerden biri öncelenmektedir. Bütüncül yaklaşım henüz ortaya konamamıştır. Şimdilik görgül çalışmalar mevcut yaklaşımlardan birine dayalı olarak yürütülüyor. Bu tez çalışmasında da yapabilirlik yaklaşımı esas alınmıştır. Yapabilirlik yaklaşımına göre, yaşamda bireyin iyi olma hali önemlidir. İyi olma hali ise insanların değerli eylemleri gerçekleştirebilme ve değerli bir duruma ulaşabilme kapasitesine sahip olmasıdır (Sen, 1993: 30-53, aktaran Tekeli, 2010: 88-91).

İnsan yapabilirliğinin sağlık, güvenlik, özgürlük, eşitlik ve saygınlık gibi çok çeşitli ölçütleri vardır. Güvenlik kavramında genellenen hukuksal mekân, olanak ve hizmetler bu ölçütlerden birisidir. Ancak hukuksal koşulların var olması yetmez; adaletin dağıtım hızı veya bu koşullara erişebilirlik gibi nitelikler önemlidir. Sonuçta, nitelikli hukuksal koşullar insana güvenlik duygusu verir; kendini iyi hissettirir.

³⁰ 1.00–1.66 aralığı düşük düzey, 1.67–2.33 aralığı orta düzey, 2.34–3.00 aralığı yüksek düzey.



Grafik 73. Mersin’de hukuksal kalite

Tezin Mersin ilinin tanıtıldığı bölümdeki bilgilere dayanarak, Mersin’de Adalet Sarayı, Baro, Cezaevleri gibi hukuksal maddi koşulların ve sunulan hizmetlerin görece iyi durumda olduğu söylenebilir. Ancak insan yapabilirliği yaklaşımı açısından hukuksal koşulların işlevselliği y a n i bu koşullar üzerinde rolünü oynayan bireyin memnuniyeti önemlidir. Bunu tespit edebilmek için örneklem grubunun Mersin’in hukuksal mekân, olanak ve hizmet sunumunu değerlendirmesi istendi. Bu değerlendirme hukuksal kalite olarak genellendiğinde; Mersin’in hukuksal kalitesi Mersin’de yaşayanların %40’ı için niteliksizdir (yetersiz); %36’sı için niteliklidir (yeterli) ve %23’ü için de ne nitelikli ne de niteliksizdir (kararsız). Örneklem grubunda Mersin’in hukuksal mekân, olanak ve hizmetlerini çok yeterli algılayanların oranı %1’dir; buna karşın çok yetersiz algılayanların oranı %9’dur. Hukuksal kalite hassas bir konu olduğu için genel algıyı ortaya koyabilmek adına beşli likert dağılımın aritmetik ortalama değerlerini³¹ esas almak uygun olacaktır.

Buna göre seçeneklerin aritmetik ortalaması 2,91'dir. Bu orta düzeyde aritmetik ortalama değeridir ve tutum olarak kararsız seçeneğine denk gelmektedir. Bu değer anlamı şudur: Mersin'de yaşayanlar Mersin'in hukuksal kalitesini ne nitelikli ne de niteliksiz algılamaktadırlar yani kararsızdırlar, ancak niteliksiz değerlendirmeye doğru eğilim var.

Peki, Hukuksal kalite algısı yerel ve genel düzeyde değişir mi? Yerel hukuksal kalite algısı ile genel hukuksal kalite algısı arasında nedensel ilişki var mı?

Tablo 33. Mersin'in hukuk kalitesine göre Türkiye'nin hukuk kalitesini değerlendirme

Mersin'in hukuksal mekân, olarak ve hizmet sunumu nasıl?	İstatistik	Türkiye'nin şu anki hukuk sistemi nasıl?			Toplam
		Yetersiz	Kararsızım	Yeterli	
Yetersiz	Sayı	118	25	14	157
	(Satır %) Mersin hukuk	75,2%	15,9%	8,9%	100,0%
	(Sütun %) Türkiye hukuk	49,4%	25,0%	28,6%	40,5%
	Toplam %	30,4%	6,4%	3,6%	40,5%
Kararsızım	Sayı	38%	42%	11%	91%
	(Satır %) Mersin hukuk	41,8%	46,2%	12,1%	100,0%
	(Sütun %) Türkiye hukuk	15,9%	42,0%	22,4%	23,5%
	Toplam %	9,8%	10,8%	2,8%	23,5%
Yeterli	Sayı	83	33	24%	140
	(Satır %) Mersin hukuk	59,3%	23,6%	17,1%	100,0%
	(Sütun %) Türkiye hukuk	34,7%	33,0%	49,0%	36,1%
	Toplam %	21,4%	8,5%	6,2%	36,1%
Toplam	Sayı	239	100	49%	388
	(Satır %) Mersin hukuk	61,6%	25,8%	12,6%	100,0%
	(Sütun %) Türkiye hukuk	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Toplam %	61,6%	25,8%	12,6%	100,0%

Pearson Chi-Square 35,456; Df 4; P=0,000; Contingency Coefficient 0,289; A.Sig 0,000

³¹ 1.00–1.79 = Çok yetersiz / 1.80–2.59 Yetersiz / 2.60–3.39 = Orta / 3.40–4.19 Yeterli / 4.20–5.00 = Çok yeterli

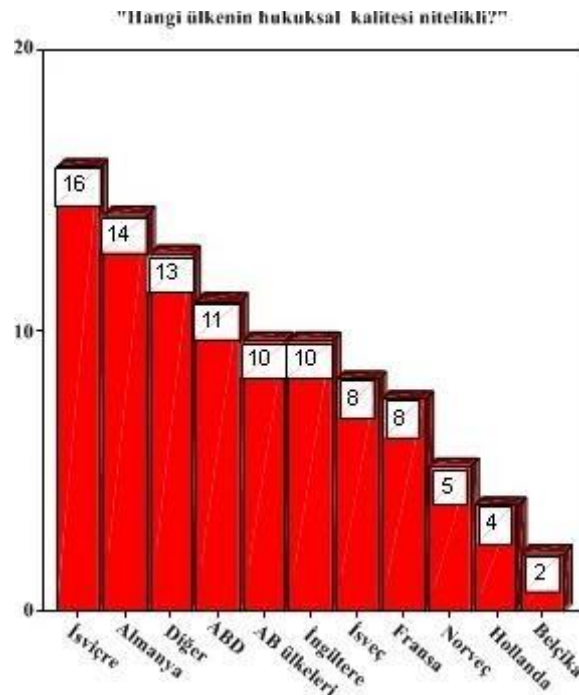
Bu soruların cevabı Tablo 33'deki birleşik dağılım analizinde var. Bu çözümlenmeye göre, hukuksal kalite algısı yerel ve genel düzeyde değişiyor. Şöyle ki, hukuksal kalitenin yetersizlik algısı Türkiye için %61 oranında olduğu halde Mersin için %40 oranındadır. Buna karşın, hukuksal kalitenin yeterli algısı Türkiye için %12 oranında olduğu halde Mersin için %36 oranındadır. Bu sonuca göre, hukuksal kalite açısından Mersin görece Türkiye'den daha iyi konumda değerlendirmesi yapılabilir. İkinci sorunun cevabı olarak, birleşik dağılım analizindeki çözümlenmeye göre, yerel hukuksal kalite algısı ile genel hukuksal kalite algısı arasında nedensel ilişki var. Şöyle ki, Mersin'in hukuksal kalitesini yetersiz algılayan grup ortalamadan (%61) daha yüksek oranda (%75) Türkiye'nin hukuksal kalitesini de yetersiz algılamaktadır. Benzer olarak, Mersin'in hukuksal kalitesini yeterli algılayan grup ortalamadan (%12) daha yüksek oranda (%17) Türkiye'nin hukuksal kalitesini de yeterli algılamaktadır. Bu sonuca göre, birey yereldeki hukuksal kalite algısını görece genelliyor ya da genelleme eğilimi var değerlendirmesi yapılabilir. Bu durum sosyal psikolojideki durum genellemesine uygun örnek oluşturmuştur.

Gerek Mersin gerekse Türkiye için yaklaşık olarak iki kişiden biri hukuksal kaliteyi yetersiz algılıyor ise Türkiye'nin çözmesi gereken toplumsal sorunlarının sıralamasını yeniden düşünmek gerekir! Yani vatandaş memnuniyetini esas alan kapsamlı yargı reformu Türkiye'nin öncelikli sorunudur. Türkiye'de nitelikli hukuksal kalite sağlama sürecinde araç olarak kullanılabilir bir kavram "Benchmarking"dir. Türkçede henüz karşılığı tam olarak belirlenmemiş olan bilgileşim kavramının; karşılaştırma, karşılaştırmalı değerlendirme, bilgileşim ve örnek alma gibi anlamı vardır. Genel olarak bilgileşim, kalitenin sağlanması ya da yükseltilmesi düşünülen bir birim, bir sistem ya da bir süreç için öncelikle iyi bir örneği referans noktası belirleme ardından bu referansla kendisinin mevcut

durumunu kıyaslama ve son olarak da bu kıyaslamadan elde ettiği bilgiyi uygulama işidir.

Benchmarking kıyaslamaya dayalı değişim sürecidir. Kıyaslama standardı belirler. Bu standarda göre ölçüm yapılabilir. Ölçüm sonuçlarına göre de gerekli iyileştirmeler aracıyla kalite (memnuniyet) sağlanır. ‘Daha çok iş dünyasında ve işletmelerde rağbet gören bilgileşim, sağlık ve güvenlik alanları başta olmak üzere, kar amacı gütmeyen kuruluşlarda ve kamu sektöründe de giderek yaygınlaşmaktadır’ (Keehley and Abercrombie, 2008: 103-147).

Türkiye’deki hukuksal kalitenin yeterlik algısını yükseltebilmek için demek ki bilgileşim sürecinde yargı reformuna gereksinim var. Benchmarking sürecinin başlama noktası ise iyi bir örneği referans noktası belirleme işi. Referans belirleyecek olanlar elbette ki ülkeyi yönetenler, konunun uzmanı kişi ve kurumlardır. Ancak katılımcı demokraside bireyin ve onu temsilen sivil toplum kuruluşlarının görüşlerine itibar edilmelidir.



Grafik 74. Benchmarking için hukuksal kalitesi iyi olan ülke önerileri

Bu düşünceden hareketle araştırmada kişilerin yargı hizmetlerinin kalitesine ilişkin tutum ve algılarına hangi ülkeyi referans aldıkları öğrenilmek istendi.

“Hukuksal yargı standartlarının yüksek olduğu ülkeler hangileridir?” sorusunu katılımcıların %62’i cevapsız bıraktı. Yani insanların üçte ikisi başka bir hukuk sistemini tanımıyor. Diğer ülkelerin hukuk sistemini tanıyanlar ise birkaç ülke örneği söyleyebildi. En az bir ülkeyi referans gösterebilen kişi oranı %28 olduğu halde en az iki ülkeyi referans gösterebilenlerin oranı %19’a düştü. Buna göre, bilgileşim için beş kişiden birinin görüşüne itibar edilebilecek. Örnekleme grubu, hukuksal kalitesi iyi olan ülkeler olarak başta İsviçre, Almanya ve İngiltere olmak üzere genellikle Avrupa Birliği ülkelerini işaret etti. ABD üçüncü sırada yer aldı. Diğer seçeneğinde AB ve ABD dışında ülke isimleri de işaret edildi ancak bunların oranı %1’in altında kaldı.

Bu veri toplumun geneli için değilse de en azından başka toplumların hukuk sistemini tanıyanlar için “AB uyum sürecinin hukuksal boyutu destekleniyor.” önermesine kanıt oluşturabilir.

BULGULAR ve SONUÇ

Bu tez çalışmasında hukuk algısının yaşam kalitesine olası etkileri ele alındı. Konu literatür bilgileri, teorik bilgiler ve saha araştırması verileri ile bir arada incelendi. Çalışmanın problematiğini sosyal bilim çalışmalarının iki temel eleştirisi oluşturur: Bunlardan ilki, “yaşam kalitesi sosyolojik bir olgu olduğu halde sosyoloji biliminde gereken ilgiyi görmemiştir”. İkinci eleştiri ise “hukuksal algı ve buna bağlı güven duygusu yaşam kalitesinin önemli bileşeni olduğu halde yaşam kalitesi çalışmalarında gereken ilgiyi görmemiştir”. Bu tez çalışması bir nebze olsun bu iki temel eleştiriye cevap niteliğindedir. Çalışma özellikle hukuk sosyolojisi alanında yaşam kalitesi konusunu ele alan öncü araştırmalardan biri olarak literatüre dâhil olmuştur. Bu tezde ortaya koyduğumuz bilgileri benzerlerinden ayıran özellik, adalet algısını betimlemekle yetinmeyip yaşam kalitesiyle ilişkisini açıklamak istemesidir. Bu ilişki varsayımlar aracılığıyla sorgulanmıştır. Araştırma varsayıma dayalı olarak yürütüldüğü için açıklayıcı saha araştırması niteliğindedir.

Çalışmanın teori bölümünde ifade edildiği üzere yaşam kalitesi çok boyutlu bir toplumsal olgudur. Bu çalışmada yaşam kalitesi maddi gereksinimlerden çok soyut bir kavram olan algı boyutu ile incelenmiştir. Zaten Dünya Sağlık Örgütü de yaşam kalitesi kavramını “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi” olarak tanımlamaktadır (WHOQOL, 1995: 1403–1409). Bu algılama biçimine göre birey yaşadığı hayattan memnun/mutlu ya da memnuniyetsiz/mutsuz olmaktadır.

Çalışma yaşam kalitesini kapsayıcı olarak açıklama iddiası taşımamaktadır. Burada sunulan bilgiler Mersin kentinin ve 2012 yılının gerçeğini yansıtmaktadır. Olgunun tüm hatlarıyla ortaya konabilmesi için hukuk algısının yaşam kalitesine etkileri konusunda Türkiye genelinde ve periyodik tekrarlanacak başka araştırmalara gereksinim var.

Hukuk algısının yaşam kalitesine etkilerinin incelendiği bu çalışmada yaşam kalitesi için yapabilirlik yaklaşımı esas alınmıştır. Yapabilirlik yaklaşımı yaşam kalitesini bireyin iyi olma hali olarak açıklamaktadır. İyi olma hali insanların değerli eylemleri gerçekleştirebilme ve değerli bir duruma ulaşabilme kapasitesine sahip olmasıdır. Yani seçim özgürlüğü yaşam kalitesinin temel dinamiğidir (Sen, 1993: 30-53, aktaran Tekeli, 2010: 88-91). İnsanın iyi olabilmesi için kendisinin eğitim düzeyi ve sağlığı gibi öz-niteliklerinden hoşnut olması, yeterli maddi koşullara sahip olması, sosyal ilişkilerinin sağlıklı olması, doğa içerisinde yaşadığı yerin ve sunulan kamusal hizmetlerin nitelikli olması gibi koşullar elbette ki gereklidir. Ama yapabilirlik yaklaşımı bu koşullardan daha önce bireyin tercih özgürlüğünü önemsemektedir. Bu aslında Weber'in anlamacı sosyolojisine uygun düşen görüştür. Başkalarının değerlendirmesinden daha kıymetli olan bireyin kendisinin kendi koşullarını nasıl anlamlandırdığıdır! Örneğin bir mekân ve kültür olarak gecekondu, modern toplum standartlarına uygun görülmediği için dış değerlendirmeci açısından yaşam kalitesini düşüren bileşen olarak değerlendirilebilir. Ancak gecekondunun içinde yaşayan birey için gecekondu; kendisine ait olduğu için özgür hissettirmesi, küçük olduğu için çekip-çevirmenin kolay olması, bahçesindeki domatesin yeşilimsi kırmızı renginin mutluluk vermesi, komşularla keyifli sohbetlerin ve yardımlaşma ritüellerinin güvende hissettirmesi... gibi hallerden dolayı mutluluk kaynağı olarak anlamlandırılabilir. İşte hukuk algısı da böyledir. Örneğin adalet sisteminin maddi koşulları iyi olmayabilir; mahkeme salonları ödenek yokluğundan dökülüyor olabilir, personel yetersizliği işleri aksatıyor olabilir, dava süreleri uzun olabilir... Dış değerlendirmeci için bunun anlamı yaşam kalitesine olumsuz etki eden bir bileşim olabilir. Ama tüm bu olumsuz koşulları bizzat yaşayan birey için yargı kararlarının isabetliliği oranında hukuk sistemi hakça düzenolarak algılanabilir ve bireyi mutlu/memnun eder. Yapabilirlik yaklaşımına

göre yaşam kalitesi için önemli olan da budur. Yani birey yaşamı nasıl algılıyor ve anlamlandırıyorsa yaşam kalitesi ona göre olacaktır.

Bu araştırmanın evreni Mersin ilidir. Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı 4 merkez ilçede (Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir) gerçekleştirilen araştırmanın örneklem büyüklüğü 388 kişidir. Araştırmanın örnekleme oranı %15'dir. Araştırma varsayımlarının istatistik analizinde binde 5 ($P < 0,005$) hata payı esas alınmıştır. Mersin ili demografik ve toplumsal yapısının heterojenik özelliği nedeniyle Türkiye'nin küçük bir modeli olarak görülebilir. Diğer şehirlerde var olan hukuki uyuşmazlıklar Mersin için de geçerlidir. Ama bunun yanında Mersin, liman şehri olması nedeniyle ulusal ve uluslararası kara ve deniz ticaretinden doğan davalara sahnedir. Kentin yerlileri Türkmenler, Yörükler ve Araplara ilave olarak uzun yıllar Doğu ve Güneydoğu illerinden aldığı göç neticesinde farklı kültür grupları arasındaki ilişkiler hukuki olaylara yansımaktadır. Zengin-fakir, yerli-göçmen, sağcı-solcu gibi farklı alanlarda kentin sahip olduğu ikili yapılar yargısal uygulamaları ve yargı aktörlerinin davranış biçimlerini çeşitlendirmektedir.

Mersin'in dört merkez ilçesinde ikamet eden örneklem grubu demografik özellikleri itibariyle Türkiye'nin ortalama vatandaş profiline uygundur. Eğitim düzeyi itibariyle katılımcılar çoğunlukla ilköğretim ve ortaöğretim mezunudur (%78). Ekonomik düzeyi itibariyle katılımcıların çoğu aylık 2000 TL ve altında gelir elde etmektedir (%83). Bu miktar katılımcıların mesleği ile uyumludur. Katılımcılar çoğunlukla işçi, esnaf, memur, ev hanımı ve emekli gibi ortalama kent meslekleri icra etmektedir (%76). Örneklem grubundaki katılımcıların kendi algısına göre; her dört kişiden ikisinin ekonomik durumu kötü, birinin orta ve birinin iyidir. Kentlilik durumu itibariyle, katılımcıların üçte biri Mersin'in yerlisidir. Çoğunluk göç ederek Mersin'e gelmiştir. Göçle gelenlerin çoğu da eski göçmendir (16 yıl ve daha uzun). Mersin'in yerlileri ve eski göçmenlerin oranı %85'dir.

Aşağıda özeti sunulacak olan araştırma verileri bu sosyolojik dokunun hukuk algısı ve bunun yaşam kalitesi üzerine etkilerini betimlemektedir.

Bu çalışmada 2'si ana 10'u tali olmak üzere toplam 12 adet varsayım test edilmiştir. Varsayımların 6'sı öznel boyutlu, 6'sı nesnel boyutlu önermeler biçiminde kurgulanmıştır. Hukuk algısının öznel boyutu bireyin iç dünyasıyla ya da öz-nitelikleriyle ilgilidir. Hukuk algısının dışsal boyutu ise bireyin dışındaki toplumsal koşullarla ilgilidir. Bu sınıflamaya ek olarak varsayımlar pozitif yön-anlamlı ve negatif yön-anlamlı önermeler olarak ikili sınıflanmıştır.

Araştırmada test edilen iki ana varsayımdan birisi nesnel diğeri öznel boyutludur ama ikisi de pozitif yön-anlamlıdır. Bunların istatistik analiz sonuçlarının özeti aşağıda sunulmuştur:

Nesnel boyutlu ana varsayımda olumlu hukuk algısının yaşam kalitesine olumlu etkilerinin olacağı ve bu etkilerin yaşam kalitesinin diğeri bileşenleri kadar önemli olduğu iddia edilmiştir. İstatistik analiz sonucuna göre bu iddia doğrulanmıştır. Mevcut durum itibariyle vatandaşların çoğunda hukuk sistemini (%61) olumsuz veya tarafsız (%26) algılama yaygındır. Ancak, hukuk sistemindeki nitelik artışının bu olumsuz durumu gidereceğine ve yaşam kalitesine olumlu katkısının olacağına inanç beslenmektedir (%61). Öyle ki olumlu hukuk algısının yaşam kalitesinin en az öteki bileşenleri kadar önemli olduğu ifade edilmiştir (%71). Adaletin yerine gelmesi insanlar için güven, mutluluk, huzur, özgürlük ve iyi hissetme anlamına gelmektedir (%75).

Öznel boyutlu ana varsayımda olumlu adalet algısının yargıya güven duygusunu artıracığı iddia edilmiştir. İstatistik analiz sonucuna göre bu iddia da doğrulanmıştır. Adaletin dağıtımını olumlu algılayanlar olumsuz algılayanlara göre Türkiye'nin hukuk sistemini daha çok oranda iyi olarak değerlendirmişlerdir (%49 ve %8). Mevcut durum

itibariyle vatandaşların çoğu Türkiye’de adaletin dağıtımını olumsuz (%70) veya tarafsız/kararsız (%19) algılamaktadır.³² Burada dikkat çeken husus, hukuk sistemi yerine adalet kavramı söz konusu edildiğinde olumsuz algı oranı yükselmiştir. Eldeki bu verilere göre Türkiye’de yargıya güven konusunda ciddi sorun yaşanmaktadır. Çoğunluk vatandaş değerlendirmesine göre, bu sorunun temelinde belli toplum kesimlerinin ve baskı gruplarının yargıya müdahale eylemleri yatmaktadır (%61).³³ Bu kesimlerin çıkarı doğrultusunda yargı siyasallaşmaktadır (%48).³⁴ Adaletin dağıtımını olumsuz algılayanlarda olumlu algılayanlara göre yargının siyasallaştığı yönünde kanaat daha yaygındır (%61 ve %42).

Nesnel boyutlu ve pozitif yön-anlamalı üç tali varsayım; hukuk metnlerinin anlatım dili, yargı hizmetlerine kaynak tahsisi ve yargı mensuplarının mesleki yeterlilikleri konusundadır. Hukuksal kalitenin bu üç bileşeni yeterli (nitelikli) olursa bireyin olumlu hukuk algısının artacağı iddia edilmiştir. Ancak, araştırma verilerinin istatistik analizinde, hukuk dili ve yargı ekonomisinin olumlu adalet algısına etkisinin zayıf olduğu, buna karşın yargı mensuplarının mesleki yetkinliğinin olumlu adalet algısına etkisinin görece güçlü olduğu tespit edilmiştir. Vatandaş için; hukuk metnlerinin dili anlaşılmazdır, devletin yargıya kaynak tahsisi zayıftır ve kendisi için mahkeme masrafları yüküdür ve yargı mensuplarının mesleki yeterliği de tartışmalıdır. Buna rağmen vatandaş hukuk dilinin sadeleşmesini ve adalet ekonomisinin güçlenmesini değil de yargı mensuplarının mesleki yetkinliklerinin artmasını daha çok önemsemektedir.

³² Olumlu algı %11

³³ Katılmıyor %7, Tarafsız %32

³⁴ Katılmıyor %19, Tarafsız %34

Nesnel boyutlu ve negatif yön-anlamalı üç tali varsayım; yargılama süresi, dava sayısı ve genel af uygulaması konusundadır. Hukuksal kalitenin bu üç bileşenin bireyin olumsuz hukuk algısını artırdığı iddia edilmiştir. Yargılama süresi ve dava sayısı adalet hizmetleri sisteminin iki önemli bileşenidir. İlgili iki varsayım bir arada analiz edildiğinde, vatandaş için, yargılama süresi uzaması adalete güvensizliğe yol açan önemli bir etkidir. Ancak vatandaş, dava sayısı artmasının hâkim kararına olumsuz etkisinin olup-olmayacağı konusunda kararsızdır. Diğer tali varsayımın istatistik analizinde, sonuçları itibarıyla genel af iyi mi oldu kötü mü oldu toplum karar verememektedir. Ancak genel af uygulanacaksa eğer bir kural/ölçüt olarak devletin suçtan zarar görene sormadan suçluyu affetmemesi talep edilmektedir. Ayrıca genel af uygulaması konusunda yaygın kararsızlığa rağmen suçlunun çocuğu söz konusu edildiğinde genel affin çocuğun eğitimi ve cezaevi dışında sosyalleşmesi gibi durumlar için olumlu sonuç doğurduğu kabul edilmektedir. Toplum genel af uygulaması konusunda kararsızdır ancak varsayımda iddia ettiğimiz gibi genel af uygulaması ile olumsuz adalet algısı arasında doğrusal ilişki vardır. Başka türlü söylersek, genel af uygulamasına karşı olanlarda olumsuz adalet algısı daha yüksek orandadır.

Öznel boyutlu ve pozitif yön-anlamalı iki tali varsayım; bireyin hukuksal katılımı ve öz-nitelikleri konusundadır. İstatistik analiz için hukuksal katılımı hukuk bilgisi temsil etmiştir. Bireyin öz-nitelikleri olarak eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve kentlilik durumu esas alınmıştır. Varsayımlarda hukuksal kalitenin bu iki bileşeni yeterli (nitelikli) olursa bireyin olumlu hukuk algısının artacağı iddia edilmektedir.

Hukuksal katılım konusunda öncelikle mevcut duruma baktığımızda, vatandaşın hukuk bilgisi, ilgisi ve dolayısıyla hukuksal katılımının zayıf olduğu gözlenmiştir. Örneğin temel hukuk kuralı olan kuvvetler ayrılığı ilkesinin anlamını üç kişiden biri doğru bilmektedir. Ulusal Yargı Ağı Projesi'ni (UYAP) on kişiden biri bilmektedir. Veya medyada

hukuk haberlerini beş kişiden ikisi takip etmektedir. Bunların takip ettiği hukuk haberleri de ekonomi, din ve etnisite gibi ciddi sorun alanlarıyla ilgili olanlar değil, daha çok siyaset, spor, sosyete gibi magazinsel konularla ilgili olanlardır. Medyada hukuk haberi takip etmek pasif hukuksal katılım davranışı örneğidir. Buna karşın bireyin toplumsal ilişkilerinin çerçevesini çizen yasaların değişimi konusunu takip etmesi aktif hukuksal katılım davranışı kabul edilebilir. Bu konuyla ilgili olarak Türkiye'nin yargı reformunu söz konusu ettiğimizde, sadece beş kişiden birinin bu hayati konuda bilgisinin olduğu tespit edilmiştir. Tali varsayımda “bireyin hukuk bilgisi artarsa olumlu adalet algısı da artar” iddiasında bulunmuştuk. Araştırma verilerine göre, hukuk bilgisi olanlarda hem olumlu hem de olumsuz adalet algısının aynı anda arttığı tespit edilmiştir. Varsayımdaki iddianın aksine aslında hukuk bilgisi kararsızlığı/tarafsızlığı azaltmaktadır. Bu bir çelişki değil farkındalık halidir. Ama ülkede adaletin dağıtımını konusunda ikili algının kutuplaşmaya başladığını da göstermektedir.

Diğer tali varsayımında bireyin sosyolojik öznitelikleri olarak genellediğimiz eğitim düzeyinde, ekonomik durumda ve kentlilik durumunda gelişme ve iyileşmelerin adalet algısına olumlu etkisinin olacağı iddia edilmişti. Bu iddia doğrulanmadı. Tam tersine bireyin bu özelliklerindeki nitelik artışı olumsuz adalet algısını çoğaltmıştır. Bu durumda olgunun gerçek nedenselliğini bulabilmek için istatistik analiz devam ettirildi; cinsiyet, yaş, medeni durum ve etnik köken gibi bireyin öteki öz-niteliklerinin de adalet algısını görece etkilemediği ama siyasal kimliğin doğrudan ve güçlü etkisinin olduğu tespit edildi. Siyasal kimliklere göre adalet algısı ikili kutuplaşmıştır. Bu kutuplaşma muhafazakârlar ve diğerleri olarak isimlendirilebilir. Ve bu kompozisyon Türkiye'nin iktidar-muhalefet yapısına benzemektedir. Diğerlerine göre muhafazakârlarda olumlu adalet algısı daha yüksek oranda olduğu halde olumsuz adalet algısı daha düşük orandadır. Sosyal demokratlar

ve Türk milliyetçileri Türkiye’de adaletin dağıtımını yüksek oranda olumsuz algılamaktadırlar. Buna göre, Türkiye’de adalet algısı siyasallaşmıştır. Yani bireyler diğer sosyolojik öz-niteliklerinden daha çok siyasal kimliklerine (güdülerine) göre adaleti olumlu ya da olumsuz algılamaktadırlar. Şu halde siyasal kimlik bu araştırmanın ara değişkeni statusündedir. Türkiye’de siyasal kimlik, gergin iktidar-muhalefet ilişkileri, medyadaki ikili yapı ve toplumun etrafında kutuplaştığı büyük hukuk davaları... neticesinde adalet algısının temel belirleyici etkeni haline gelmiştir. Bu tespitten şu anlam çıkar ki; siyasal kimlik sadece adalet algısı için değil diğer toplumsal olguların nedenselliğinde de bağımsız değişken olarak rol oynayacaktır. Bu durum anomi göstergesi olarak değerlendirilebilir. Durkheim’in, Merton’in, McIver’in tanımladığı üzere anomi ortak değerlerin çözülmesi, güvensizlik ve kuralsızlık halidir. Başat hale gelen ideolojik motiflerin algı, tutum ve davranışları şekillendirdiği ortamda Türkiye büyük ideallerini gerçekleştiremeyecektir. Çünkü büyük idealler İbn-i Haldun’un, Durkheim’in çok önceden formüleştirdiği üzere asabiyet (toplumsal bilinç) temelinden ve organik dayanışma aracıyla toplumsal bütünleşme gerektirir.

Öznel boyutlu ve negatif yön-anamlı son tali varsayım; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) başvuru konusundadır. Varsayımda adalete güven duygusunun azalması sonucunda AİHM’ne başvuru sayısının artacağı iddia edilmektedir. Araştırma verilerinin istatistik analizi sonucuna göre bu varsayım doğrulanmıştır. Vatandaş, adalete güven duygusu sarsıldığı için AİHM’ne daha çok başvuru yapıldığını (%69) ve kendisinin de AİHM’ne başvurabileceğini (%59) söylemiştir. Ancak AİHM’ne başvuru yapmak Türk insanı için yeni bir davranıştır. Hukuk bilgisi, hukuk deneyimi, yardımcı olabilecek sosyal çevre ve medeni cesaret gibi bileşenler bu davranışın k o ş u l u n u oluşturur. Bu koşullara sahip olmayan pek çok insan AİHM’ne gereksinim duysa da başvuru yapamayacaktır. Bu

durumda birey enformel hak arama yollarına tevessül edebilir mi? Araştırma verilerine göre, çoğunluk enformel yolları tasvip etmese de toplumda her beş kişiden biri dava öncesinde, sırasında ve sonrasında mahkeme dışı yollara sapmaktadır. Enformel hak arama yollarını tasvip etmeyenlerde de bu davranışın potansiyelinin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aslında ‘olumsuz adalet algısının’ sonuçlarından birisidir.

Hukuk algısının yaşam kalitesine etkileri konusunda önemli bir ara değişken mekân yani yaşanılan yerdir. Hukuk sistemi mekânda işler. Hukuk sistemi mekândan mekâna farklılaşabilir. Yasalarda eşitlik ve genellik ilkesi vardır. Ve adalet sarayları aynı tarz yapılmaktadır ya da yargı mensupları aynı kurallara bağlı olarak atanmaktadır. Ancak yasaları uygulayanlar, yasalara uyanlar veya uymayanlar sosyal yapı ve kültür temelinden algı-tutum ve düşünce-davranış olarak farklılaşabilir. Bu farklılaşmaya bağlı olarak farklı mekânlarda yaşam kalitesinin beklenti eşiği düşük veya yüksek olabilir. Örneğin belli bir mekânda suçlunun af edilmesi insanları mutlu edebilir; başka bir mekânda değil affetmek suçlunun idamı insanları mutlu edebilir. O nedenle mekânda algı ve yaşam kalitesi etkileşimine bakmak gerekir. Araştırma verilerine göre, Mersin’de yaşayanlar Mersin’in hukuksal kalitesini ne nitelikli ne de niteliksiz algılamaktadırlar yani kararsızdırlar, ancak niteliksiz değerlendirmeye doğru eğilim tespit edilmiştir. Yerel – genel kıyaslaması yapıldığında, hukuksal kalite açısından Mersin görece Türkiye’den daha iyi konumda değerlendirilmiştir. Ancak, hem Mersin hem de Türkiye için yaklaşık olarak iki kişiden biri hukuksal kaliteyi yetersiz algılıyor. Bu durumda Türkiye’nin çözmesi gereken toplumsal sorunlarının sıralamasını yeniden düşünmek gerekir! Yani vatandaş memnuniyetini esas alan kapsamlı yargı reformu Türkiye’nin öncelikli sorunudur. Yargı reformu istatistik süreç kontrolü çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Yani yasalar yapılırken ve yasalar uygulanırken periyodik olarak vatandaş memnuniyeti ölçülmeli, gerekiyorsa değişiklikler

yapılmalıdır.

Türkiye'nin yargı reformu benchmarking³⁵ sürecinde yürütülmelidir. Hukuk kalitesinin yüksek olduğu ülkeler örnek alınmalıdır. Araştırmada vatandaşın yargı hizmetlerinin kalitesine ilişkin tutum ve algısına hangi ülkeyi referans aldığı öğrenilmek istendi. Vatandaşın üçte ikisinin başka bir hukuk sistemini tanımadığı tespit edildi. Diğer ülkelerin hukuk sistemini tanıyanlar ise birkaç ülke örneği söyleyebildi. Yargı reformuna referans ülke söyleyebilenler İsviçre, Almanya ve İngiltere gibi Avrupa Birliği ülkelerine işaret etti. Bu veri toplumun geneli için değilse de en azından başka toplumların hukuk sistemini tanıyanlar için 'AB uyum sürecinin hukuksal boyutu destekleniyor' önermesine argüman oluşturabilir.

Bu araştırmanın iki temel tespiti var: Bunlardan biri Türkiye'de olumsuz adalet algısının mevcut ve yaygın olduğudur. Bu algının temelinde yargıya müdahale edildiği ve yargının siyasallaştığı kanaatleri yer almaktadır. İkinci temel tespit ise Türkiye'de adalet algısı siyasallaşmış ve kutuplaşmıştır. Yapabilirlik yaklaşımı esas alındığında, bu iki olumsuz durum yargıya güvensizlik duygusunu beslemektedir. Bu aslında vatandaşın mutsuz olmasına yol açan anomik durumdur. Bu süreçte insanın sermayesi olan iyi olma kapasitesi tükenmektedir. Türkiye yargı paketleri aracıyla yasalarını Avrupa Birliği standartlarına yükseltmeye çalışıyor, hukuk sisteminin maddi koşullarını iyileştirmeye çalışıyor. Ama araştırma verilerinin analizinde tespit edildiği üzere bunlar olumsuz adalet algısını azaltmaya yetmeyecektir. İdeolojik motifleri yumuşatabilecek, birbirine yaklaştırabilecek siyasi söylemlere, ortak değerleri kalplere yerleştirebilecek eğitim programlarına, kutuplaşmış kesimleri bir araya getirip tanıştıracak kültürel mekânlara, etkinliklere belki daha çok gereksinim var!

Araştırmada tespit olarak ortaya koyduğumuz bilgiler benzer konuda ve eş

zamanlı birkaç araştırmanın bulguları ile tutarlıdır. Literatürde yer verdiğimiz bu çalışmalarda yargıya müdahale edildiği, bu müdahalelere bağlı olarak yargıya güvensizlik sorununun ortaya çıktığı ve yaygınlaşmaya başladığı, yargıya güvensizlik konusunda medyanın olumsuz rol oynadığı gibi ortak tespitler yapılmıştır. Ancak bu çalışmalardan farklılaşan noktalar da söz konusu. Örneğin, kimi çalışmaların devlet-birey karşıtlığı üzerine temellendirdiği yargı-devlet özdeşliği çözümlenmeleri aşırı zorlama olarak değerlendirilmiştir.

³⁵ İyi örnekle kıyaslama; iyi örneği örnek alma;bilgileşim.

KAYNAKÇA

- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu. (2001). T.C. Resmi Gazete, 24607, 8 Aralık 2001.
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. (2004). T.C. Resmi Gazete, 25611, 12 Ekim 2004.
- 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu. (2004). T.C. Resmi Gazete, 25673, 17 Aralık 2004
- 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun. (2004).
T.C. Resmi Gazete, 25685, 29 Aralık 2004.
- 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu. (2011). T.C. Resmi Gazete, 27836, 12 Ocak 2011.
- Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü (CTE). (2015, 5 Ocak). *Ceza İnfaz Kurumları genel bilgi*. 15 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.cte.adalet.gov.tr> adresinden alınmıştır.
- Adler, R. P. and Goggin, J. (2005). What do we mean by “civic engagement”? *Journal of Transformative Education*. 07/2005, 3/3, 236-253.
- Akder, A. H. (1996). *BM insan yerleşimleri konferansı habitat II*, İstanbul: 3–14 Haziran 1996. 9-19.
- Akfirat, O. N. Ve Çok, F. (2013). Gençlerin siyasal ve toplumsal katılımı ölçeğinin geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2013, 46/2, 369-398.
- Alber, J. (2004). *First European quality of life survey 2003*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Office for Official Publication of the European Communities, Luxembourg.
- Albers. P. (2003), *Evaluating judicial systems a balance between variety and generalisation*, European Union (Bruxelles): CEPEJ.

- Altay, A. (2002). İngilizce ve Türkçe hukuk dillerinin özellikleri: Karşılaştırmalı bir çalışma, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, 19/2, 13-32.
- Altundiş, M. (2008). Hukuki güvenlik ilkesi. *Yasama Dergisi*, 10, 60–94.
- Anderson, R. (2009). *Second European quality of life survey-overview*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Office for Official Publication of the European Communities, Luxembourg.
- Anonim 1. (2004, 25 Nisan). *Adalet gözünü neden açtı?* 14 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.gazeteturk.info/onemli-eski-haberler/unutulmaması-gereken-onemli-haberler/adalet-gozunu-neden-acti-h12697.html> adresinden alınmıştır.
- Anonim 2. (2014, 02 Nisan). *Adli yardım*. 23 Nisan 2015 tarihinde <http://baykanhukuk.blogspot.com.tr/p/baro-nerededir-baroyu-bulmann-en-kolay.html> adresinden alınmıştır.
- Anonim 3. (2012, 24 Mart). *Davaların ortalama süresi 266 gün*. 23 Nisan 2015 tarihinde <http://www.takvim.com.tr/siyaset/2012/03/24/davalarin-ortalama-suresi-266-gun> adresinden alınmıştır.
- Anonim 4. (2006, 28 Ekim). *Rahşan affi'nin faturası: 60 ölü*. Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2015 tarihinde <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/10/28/gnd118.html> adresinden alınmıştır.
- Anonim 5. (2015, 13 Nisan). *Başkan Hamit Tuna: Toroslar yatırım için yarışılan ilçe oldu*. 14 Mayıs 2015 tarihinde <http://hadber.com/haber/509714341/başkan-hamit-tuna-toroslar-yatırım-için-yarışılan-ilçe-oldu.htm> adresinden alınmıştır.
- Aral, V. (1988). *Toplum ve adaletli yaşam*. İstanbul: Filiz.
- Armağan, M. (2013, 10 Şubat). *'Adalet mülkün temelidir' sözü Hz. Ömer'e aittir*. 07

Aralık 2014 tarihinde <http://www.zaman.com.tr/mustafa-armagan/adalet->

[mulkun-temelidir-sozu-hz-omere-aittir_2051795.html](http://www.zaman.com.tr/mustafa-armagan/adalet-mulkun-temelidir-sozu-hz-omere-aittir_2051795.html) adresinden alınmıştır.

Arslan, Ş. ve Kutsal G. Y. (1999). Geriatriye yaşam kalitesinin değerlendirimi. *Geriatridergisi*, 4, 174.

Arslantaş, H. A. (2008). Sosyal değişme, kentleşme ve kentlileşmenin din üzerine etkileri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13, 171–196.

Başaran, S., Güzel, R. ve Sarpel, T. (2005). Yaşam kalitesi ve sağlık sonuçlarını değerlendirme ölçütleri. *Romatizma Dergisi*, 20, 55–63.

Baştemur, Y. (2006). *İş tatmini ile yaşam tatmini arasındaki ilişkiler: Kayseri Emniyet Müdürlüğünde bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi: Kayseri.

Baştürk, İ. (2014). Adil yargılanma hakkının korunmasında hâkim ve savcı eğitiminin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2014, 4/1, 55-66.

Bauman, Z. (2009). *Sosyolojik düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı. Beck, U. (1999). *World risk society*, Cambridge: Polity.

Borooh, V. K. (2006). How much happiness is there in the world? A cross-country study. *Applied Economics Letters*, 13(8), 20 June 2006, pp. 483-488.

Bozkurt, N. (2003). Kaliteli Yaşamın Felsefesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 2-3, 15-24.

Budakoğlu, S. (2011, Aralık 30). Malki cinayeti sanığı Elverdi'ye Rahşan Affı. *Hürriyet*, s.14

Can, C. (1993). *Oluşum süreci içerisindeki hukuk sosyolojisi*. Ankara: Savaş.

- Can, C. (2003). *Hukuk sosyolojisinin antropolojik temelleri ve genel gelişim çizgisi*. Ankara: Seçkin.
- Cangızbay, K. (2008). Bir kavram olarak insan hakkı. *Doğu- Batı Dergisi*, 4-13, 121-141.
- Cengiz, B. (2015, 05 Şubat). Hâkim ve savcı niteliğine etkisi açısından meslek içi eğitim. *HUKAB Dergi*, Sayı 3,23 Nisan 2015 tarihinde http://www.hukabdergi.com/p1811/_adresinden_alinmiştir.
- CEPEJ (2014). *CEPEJ report evaluating European judicial systems - 2014 edition (2012 data)* - CEPEJ Studies No. 20
- Çağlayandereli, M. (2007). *Toplumsal algı boyutuyla sokakta çalışan çocuklar*. Mersin Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi: Proje No: BAP-FEF SB (MÇ) 2006-1, Mersin: ME.Ü.
- Çağlayandereli, M. (2014a). *Toplumsal ve kültürel değişme*. Yayınlanmamış ders notu. Mersin: Teksir
- Çağlayandereli, M. (2014b). *Kent sosyolojisi*. Yayınlanmamış ders notu. Mersin: Teksir
- Çakıroğlu, A. (2007). *Relationship between quality of life and happiness in Turkey*.
Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi: Ankara.
- Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) (2014). *Rakamlarla Mersin 2014*. Adana: ÇKA
- Demir, S. (2006). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye açısından değerlendirme*. 28 Kasım 2013 tarihinde <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/20514.pdf> adresinden alınmıştır.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2000). *Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005*, DPT: Ankara.

- Deyneli, F. (2010). Türkiye’de adalet ekonomisinin karşılaştırmalı analizi. No: 2010/405. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Di Tella, R., MacCulloch, R. and Oswald, A. J. (2003). The Macroeconomics of Happiness. *Review of Economics and Statistics* 85/4, November 2003, 793– 809.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness, and a proposal for national index. *American Psychologist*, 55, 34-43.
- Dilbaz, N. (1996). Yaşam kalitesi: Ölçümü ve psikiyatri. *Psychomed Dergisi*, 2–1, 20–24.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1998) *Türkiye ulusal çevre stratejisi ve eylem planı* (UÇEP). DPT: Ankara.
- Dinçer, B. ve Özasan, M. (2004). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması – 2003. Ankara: Kalkınma Bakanlığı. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- Engiz, O. (1996, Kasım). Ulusal sağlık sistemi boyutunda kalite yönetim modeli. *Sağlık Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi Ve Performans Ölçümü Sempozyumu*, Başkent Üniversitesi: Ankara.
- Erdal, M. (2009). *Demokratikleşme sürecinde basının yargı algısı*. İstanbul: TESEV. Erdut, T. (2006). Çalışma yaşamının kalitesi. *Disk Yayınları Dergisi*, 54, 4.
- Fırat, R. (2005). Yaşam kalitesi mi yaşam standardı mı? *Köprü Dergisi*, 90, 147-162.
- Flanagan, C. (2004). Volunteerism, leadership, political socialization, and civic engagement.
- (Ed. Lerner, R. M., Steinberg L.), *Handbook of Adolescent Psychology*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Fougeyrollas, P. (2010). Social participation. (Eds J.H. Stone & M. Blouin). *International Encyclopedia of Rehabilitation*.23 Nisan 2015 tarihinde

<http://cirrie.buffalo.edu/encyclopedia/en/article/335/> adresinden alınmıştır.

- Furseth, I. ve Repstad, P. (2011). *Din sosyolojisine giriş: Klasik ve çağdaş kuramlar*. Ankara: Birleşik.
- Geray, C. (1998). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler. *Türk İdare Dergisi*, 421, 326-335.
- Giddens, A. (2000). *Tarihsel materyalizmin çağdaş eleştirisi*. İstanbul: Paradigma.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü Yol*. İstanbul: Birey.
- Gitmez, A. S. ve Morçöl G. (1994) Socio-economic status and life satisfaction in Turkey, *Social Indicators Research*, 31(1), 77-78.
- Göka, E. (2006). *İnsan kısım kısım: Toplumlar, zihniyetler, kimlikler*. Ankara: Aşına.
- Gökçe, B. (2007). *Toplumsal bilimlerde araştırma*. Ankara: Savaş.
- Gözler, K. (2001). Karşılaştırmalı anayasa hukukunda af yetkisi, *Anayasa Yargısı*, S. 18, 298-329.
- Gül, H. (2001). Türk kamu yönetiminde hizmet içi eğitim, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Eylül 2001. 3/1. 225-241
- Güriz, A. (1990). Adalet kavramı. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 7, 13-20.
- Güriz, A. (2009). *Hukuk felsefesi*. Ankara: Siyasal.
- Gürses, D. (2009). İnsani gelişme ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 21, Haziran 2009, 339-350
- Hablemitoğlu, Ş. (2003). Çocukların hakları ve çocukların yaşam kalitesi. *Çalışma Ortamı Dergisi*, 66, 18.
- Headey, B., Muffels, R and Wooden, M. (2008). Money does not buy happiness: Or does it? A reassessment based on the combined effects of wealth, income and consumption. *Social Indicators Research*, 87(1), 65-82.

- Işık, A. ve Meriç, M. (2010). Hayat kalitesi kavramının felsefik temelleri. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10, 421–434.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum, algı, iletişim*. No:5. İstanbul: Beykent Üniversitesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim.
- Kalem, S., Jahiç, G. ve Elveriş, İ. (2008). *Adalet barometresi; vatandaşların mahkemeler hakkındaki görüşleri ve değerlendirmeleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması (SEGE-2011). Ankara: Kalkınma Bakanlığı. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- Karadeniz, O. (2007). *AB yolunda Türkiye’de eğitim ve beşeri sermaye*. Ankara: Gazi.
- Karakaya, N. Ve Özhabeş, N. (2013). Yargı paketleri: Hak ve özgürlükler açısından bir değerlendirme geniş kapsamlı rapor. İstanbul: TESEV
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karatekin, K. vd. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarının çözümünde sosyal katılımları. *İlköğretim Online*, 13(2), 345-361, 2014. 23 Nisan 2015 tarihinde <http://ilkogretim-online.org.tr> adresinden alınmıştır.
- Kartal, S. K. (1978). Kentleşme ve insan: Kentleşme sürecinde insan tutum ve davranışlarında meydana gelen değişmeler; Çankırı köylerinden Ankara’ya göç edenler üzerinde bir araştırma. Yayın No: TODAİE 175. Ankara: TODAİE
- Keehley, P. and Abercrombie. N. (2008). *Best practices for achieving performance breakthroughs*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Kılıçbay, M. A. (2003). Kimlikler okyanusu, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Mayıs-Temmuz 2003, 6/23, 155-159.

- Kıray, M. (1982). Toplumsal değişme ve kentleşme. (ed .T. Erder), *Kentsel bütünleşme içinde* (ss. 57-66). Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı.
- Koçak, H. (2009). Coğrafi bilgi sistemlerinin kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesine etkileri üzerine bir değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 25, Aralık 2009. 141-148.
- Koltarla, S. (2008). *Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi sağlık personelinin yaşam kalitesinin araştırılması*, Uzmanlık Tezi, İstanbul: Sağlık Bakanlığı Taksim Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği
- KONDA (2010). Hukuk ve adalet algı ve beklentileri. KONDA barometresi siyasal araştırmalar dizisi. 23 Nisan 2015 tarihinde tarihinde www.konda.com.tr>raporlar adresinden alınmıştır.
- Kongar, E. (1982). Kentleşen gecekondular ya da gecekondulaşan kentler sorunu. (ed. T. Erder). *Kentsel bütünleşme içinde* (ss. 24-54). Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı.
- Kuçuradi, İ. (1994). “Adalet kavramı”. (ed .A. Güriz), *Adalet Kavramı içinde* (ss.27-33). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Lyotard, J. L. (1990). *Postmodern durum, postmodernizm*. İstanbul: Ara.
- Mahçupyan, E. (2008). Hukuk devleti ve entelektüel. *Doğu-Batı Dergisi*, 4-13, 155-163.
- Marans, R.(2007). Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi. (Çev. H. Dülger Türkoğlu),*Mimarlık Dergisi*, 335, 23-35.
- Mazlumdar, S. (2007). Kentsel yaşam kalitesi ve yer duygusu.(Çev. H. Dülger Türkoğlu),*Mimarlık Dergisi*, 335. 35-50.

- Mersin Adliyesi (2012, 20 Mart). Adliyemiz.22 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.mersin.adalet.gov.tr/adliyemiz.html> adresinden alınmıştır.
- MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: MEB
- Mill, J. S. (1859). *On Liberty*. (ed. Elizabeth Rapaport.) Indianapolis and Cambridge: Hackett.
- Morgan, C. T. (1988). *Psikolojiye giriş*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü.
- Myers, D.G. and Diener, E. (1993). *The pursuit of happiness: Who is happy – and why*. New York: Avon.
- Nordenfelt, L. (1993): *Quality of life, health and happiness*, Aldershot: Avebury.
- Nussbaum, M. C. (2003). Capabilities as fundamental entitlements: Sen and social justice. *Feminist Economics*, Volume 9, Issue 2-3, 2003. 33-59.
- Oktay, C. (1984). Kuvvetler ayrılığı ilkesinin yargı açısından anlamı ve Türkiye örneği. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 1, 215-235.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) (2005). *Extending Opportunities: How Active Social Policy Can Benefit Us All*. Paris: OECD
- Öcal, A. ve Altınok, A. (2012). Sosyal bilgiler eğitiminde bir sosyal duyarlılık aracı olarak aktif sosyal katılım. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu*, 20-22 Nisan 2012, İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Öksüz, E. ve Malhan S. (2005). *Sağlığa bağlı yaşam kalitesi, kalitemetri*. Ankara: Başkent Üniversitesi.
- Öktem, N. ve Türkbağ, A. U. (2003). *Felsefe, sosyoloji, hukuk ve devlet*. İstanbul: Der.
- Öncü, M. T. (2013). Türk muhakeme iletişimde hukuk dili ve önemi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kasım 2013, 5/10, 76-89.

- Özcan, M. T. (2008). *Modern toplum ve hukuk devleti*. İstanbul: On İki Levha. Özcan, M. T. (2011). *Hukuk sosyolojisine giriş*. İstanbul: On İki Levha.
- Özkök, G. (2000). İnsan Hakları Açısından Adalet Teorisi. *Hukuk Kurultayı 2000 içinde*. 83-99. Ankara: Ankara Barosu
- Özlem, D. (2008). Hukuk devletini sosyal devlet içinde düşünmek. *Doğu-Batı Dergisi*, 4-13, 11-25.
- Özmete, E. (2004). Ailelerin öznel refah düzeylerine ilişkin bir değerlendirme. *Aile ve Toplum*, 2(7), 20-9.
- Öztürk, N. (2005). İktisadi kalkınmada eğitimin rolü. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, Ocak-Haziran 1-6, 35.
- Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing—a social geographical perspective, *Landscape and Urban Planning*, 65
- Philips, David. (2006). *Quality of life: Concept, policy and practice*. New York: Routledge.
- Popper, K. R. (2013). *Açık toplum ve düşmanları: Cilt 1; Platon'un büyüğü ve Cilt 2; Hegel Marx ve sonrası*. (Çev. M. Tunçay ve H. Rızatepe). Ankara: Liberte.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement, *Psychological Monograph*, 80, 1-28.
- Sancar, M. ve Atılğan, E. (2009). *Adalet biraz es geçiliyor... Demokratikleşme sürecinde hâkimler ve savcılar*. İstanbul: TESEV.
- Sancar, M. ve Aydın, S. (2009). *Biraz adil, biraz değil: Demokratikleşme sürecinde toplumun yargı algısı*. İstanbul: TESEV.
- Sapancalı, F. (2009). *Toplumsal açıdan yaşam kalitesi*. İzmir: Altın Nokta. Sapancalı, F.(2005). *Sosyal dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül.

- Saripek, D. B. (2006). Sosyal vatandaşlık ve günümüzde yaşadığı dönüşüm: Aktif vatandaşlık (sosyal politika açısından bir değerlendirme). *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2006/2, 67-95.
- Saygılı, Ş. vd. (2006). *Eğitim ve sürdürülebilir büyüme: Türkiye deneyimi, riskler ve fırsatlar*. TÜSİAD Büyüme stratejisi dizisi, No: 7, İstanbul: TÜSİAD
- Sayın, G. (2015, 05 Mart). Hâkimin hukuki sorumluluğu. *Abchukuk Elektronik Dergi*. 23 Nisan 2015 tarihinde <http://www.abchukuk.com/makale/makale421.html> adresinden alınmıştır.
- Selim, S. (2008a). Türkiye’de bireysel mutluluk kaynağı olan değerler üzerine bir analiz: Multinomial logic model. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 345-348.
- Selim, S. (2008b). Life satisfaction and happiness in Turkey, *Social Indicators Research*, 88, 531-562.
- Selim, S. (2010). Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’de bireysel yaşam tatmini ve mutluluk düzeylerini etkileyen faktörlerin karşılaştırmalı analizi. TÜBİTAK SOBAG Rapor. No: 108K516. Ankara: TÜBİTAK
- Sen, A. (1993). Capability and well-being. (Ed. M. Nussbaum and A. Sen), *The Quality of Life*, Oxford: Clarendon Press. pp,30-53.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle kalkınma*. İstanbul: Ayrıntı.
- Senlier N., Yıldız, R. ve Aktaş E. D. (2009). A Perception survey for the evaluation of urban quality of life in Kocaeli and a comparison of the life satisfaction with the European cities, *Social Indicators Research*, 94(2), 213-226.
- Sennett, R. (2002), *Kamusal insanın çöküşü*, (Çev. S. Durak ve A. Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı.

- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide temel fikirler*. İstanbul: Sentez.
- Szalai A., (1980). The meaning of comparative research on the quality of life, *The Quality of Life*,(ed. A. Szalai and F. Andrews), Sage Beverly Hills, CA, pp. 7-24.
- Şenses, F.(2009). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk: Kavramlar, nedenler, politikalar ve temel eğilimler*. İstanbul: İletişim.
- Takış, T. (2008). Değiştirilmesi teklif dahi edilemez. *Doğu-Batı Dergisi*, 4–13, 7–8. Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D. O. (2010). *Sosyal psikoloji*. İstanbul: İmge.
- Tekeli, İ. (2010). *Gündelik yaşam, yaşam kalitesi ve yerellik yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Teziç vd. (1998). *Yargılama düzeninde kalite*. Rapor No: TÜSİAD-T/98-11/237. İstanbul: TÜSİAD.
- Tiersma, P. (1999). *Legal language*. Chicago: University of Chicago
- Tiryakioğlu, M. (2008). Gelişmekte olan ülkelerin çıkmazı beşeri sermaye yoksunluğu. *Ege Akademik Bakış*, 8(1), 322.
- Topçuoğlu, H. (1963). *Hukuk sosyolojisine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Toroslu, N. (2011). *Ceza Hukuku genel kısım*. Ankara: Seçkin.
- Tunçay, M. (1994). *Kentsel haklar*. İstanbul: Kent. Turner, Bryan. (1997). *Eşitlik*. Ankara: Dost.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2014). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK
- Türkbağ, A. U. (2008). Postmodernite ve hukuk idealleri: Adalet, hukuk devleti. *Doğu Batı Dergisi*, 4-13, 207
- Türkdoğan, O. (1997). *Etnik sosyoloji*. İstanbul: Timaş.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2008). 2008 Yaşam Memnuniyeti Araştırması. Ankara: TÜİK
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2006 Aile Yapısı Araştırması. No: 3046. Ankara: TÜİK.

- Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurulu (URAK) (2011). *İllerarası rekabetçilik endeksi 2009-2010*. İstanbul: URAK
- United Nations Development Programme (UNDP) (2007). Human Development Report 2007/2008. Palgrave McMillian, New York
- Uysal, B. (1984). *Siyasal katılma ve katılma davranışına ailenin etkisi*, Ankara: TODAİE
- Van Kamp I., Leidelmeijer K., Marsman A., Hollander de A., (2003). Urban environmental quality and human well-being. Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study, *Landscape and Urban Planning*, No: 65, 5-18.
- Veenhoven, R. (2012). Cross-national differences in happiness: Cultural measurement bias or effect of culture? *International Journal of Wellbeing*, 2(4), 333-353.
- Weber, M. (1954). *On Law in Economy and Society*, New York: Simon and Schuster.
- Wirth, L. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, 20. Yüzyıl Kenti*. (Der. ve Çev.B. Duru ve A. Alkan). Ankara: İmge.
- World Health Organization QOL Group (WHOQOL) (1995). The World Health Organization Quality of Life Assessment. *Position Paper from the World Health Organization, Social Science and Medicine*, 41, 1403–1409.
- Yalçınkaya, T. ve Özsoy, E. (2003). Risk toplumu: Bilgi toplumunun evriminde yeni boyut. II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli :2003. Yavuzçehre, P. S ve Torlak, S. E. (2006). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler: Denizli Karşıyaka mahallesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2-4, 184-207
- Yetim, Ü. (1991). *Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi: İzmir.

- Yetim, Ü. (2001). *Toplumdan bireye mutluluk resimleri*. İstanbul: Bağlam.
- Yetim, Ü. (2003). The impacts of individualism /collectivism, self-esteem and feeling of mastery on life satisfaction among the Turkish University students and academicians, *Social Indicators Research*, 61(3), 297-317.
- Yıldız, H. T. (2007). Kentsel yaşam kalitesi. *Mimarlık Dergisi*, 335, 35-42.
- Yıldız, M. Z. (2008). Kasabadan kente Mersin'in kentsel gelişimini belirleyen faktörler. Mersin Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 19-22 Kasım 2008, ss.986- 1000. Mersin Üniversitesi: Mersin.
- Yücel, D. ve Erkut, H. (2003). Bilişim teknolojilerinin çalışma yaşamı kalitesi üzerindeki etkisi. *İTÜ Mühendislik Dergisi*, 2, 50-51.
- Yüksel, M. (2003). Hukuk kültürü. *A.Ü. Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2, 1-2.
- Yüncü, L. D. (24 Ağustos 2000). *İki yoksulluk yaklaşımı: A. Sen'in yapabilirlikten yoksunluk teorisi ve toplumsal dışlanma çerçevesinin karşılaştırılması*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.01.Ocak 2015 tarihinde <http://www.spf.boun.edu.tr/docs/discussionpaper4.pdf> adresinden alınmıştır.

EK: SORU FORMU ÖRNEĞİ

HUKUK ALGI ARAŞTIRMASI-TEMMUZ 2012

İyi günler. Ben PlusMayak Araştırma Şirketinden geliyorum. Yaptığımız akademik bir araştırma için sizin de görüşlerinize ihtiyacımız var. Vereceğiniz bilgilerin gerçeği yansıtacağına inanıyor ve teşekkür ediyorum.

DEMOGRAFI

1 İkamet ettiği Mersin merkez ilçe?

1[] Akdeniz

2[] Yenişehir

3[] Toroslar

4[] Mezitli

2 İkamet ettiğiniz semtin kentleşme/kentlileşme niteliği nedir?

(Kamusal mekân ve etkinliklerin varlığı, yaygınlığı, erişilebilirliği; çevre düzenleme, temizlik; binaların kaliteli malzemedan yapılması; konfor donanımları; kentli ve haklara riayet eden insanların yaygınlığı; işyerlerinin yaygınlığı; kent merkezine çok fazla bağlı olmadan yaşayabilme vd.)

	Geri kalmış semt	Orta halli semt	Gelişmiş semt
2.1. Fiziki/Mekânsal Özellikler	211 []	212 []	213 []
2.2. Sosyal/Kültürel Özellikler	221 []	222 []	223 []
2.3. Ekonomik Özellikler	231 []	232 []	233 []

3 Cinsiyet:

1[] Kadın 2[] Erkek

4 Yaş: 1[]18-39 (Genç) 2[]40-60 yaş (Orta) 3[]61 ve çok (Yaşlı)

5 Eğitim:

1[]Eğitimsiz (Diploma yok) 2[]İlköğretim (İlkokul+Ortaokul)

3[]Ortaöğretim (Lise) 4[]Yükseköğretim (Üniversite)

6 Meslek:

1[]Büro tipi memur 2[]İşçi 3[]Esnaf (küçük ve orta ölçek)

4[]Kırsal işler (köylülük) 5[]Marjinal işler (İşporta, gündelikçilik vd)

6[]Eğitimle ulaşılan nitelikli meslekler (mühendis, doktor, asker vd)

7[]Sermaye gerektiren işler (tüccar, sanayici, hizmet sektörü organizasyonvd)

8[]Ev hanımı

9[]Emekli

10[]Öğrenci

11[]Diğer: ...

7Medeni Durum:

1[]Evlili

2[]Bekâr (Hiç evlenmedi) 3[]Bekâr (Boşandı)

8 Çocuk Sayısı (Evlilere ve boşanmışlarasorulacak)

0[]Çocuğu yok

1[]1 çocuk

2[]2 çocuk

3[]3 çocuk

4[]4-6 çocuk

5[]7 ve çok çocuk

9 Aile statü:

Şu an yaşadığınız hanede statünüz nedir?

1[]Yalnız yaşıyor

2[]Baba

3[]Anne

4[]Çocuk (evlat)

5[]Ebeveyn (büyük anne/baba)

6[]Başka (ise belirtiniz): ...

10 Gelir

Aylık ortalama hane halkı geliriniz ne kadar? Bunu söylerken evinize giren tüm gelirden söz ediyorum?

0[] Gelir yok (yardımla geçiniyor)

1[] 1000 ve daha az

2[] 1001-2000

3[] 2001-3000

4[] 3001-4000

5[] 4001-5000

6[] 5001 ve daha çok

11 Gider

Hanenin toplam borcu ne kadar? Bunu söylerken hane bireyelerine ait tüm borçdan söz ediyorum?

0[] Borç yok

1[] 1000 ve daha az

2[] 1001 - 5000

3[] 5001 - 10 000

4[] 10 001 – 15 000

5[] 15 001 – 20 000

6[] 20 001 ve daha çok

12 Ekonomik Durum

Türkiye koşullarını göz önüne aldığınızda hanenin (ailenizin) ekonomik durumu konusundaki algınızı aşağıdakilerden hangisi en iyi ifade eder?

1[] Çok kötü

2[] Kötü

3[] Kararsızım

4[] İyi

5[] Çok iyi

13 Yerli-Göçmen

1[] Mersinliyim (Yerli göçmen)

2[] 5 ve daha az yıl Mersin'deyim (Yeni göçmen)

3[] 6-15 yıl Mersin'deyim (Orta süre göçmen)

4[] 16 ve çok yıl Mersin'deyim (Eski göçmen)

14 Memleket

Hangi coğrafi bölgeden?

- 1[] Akdeniz 2[] Ege 3[] Marmara 4[] Karadeniz
- 5[] Doğu Anadolu 6[] Güneydoğu Anadolu 7[] İç Anadolu 8[] Başka: ...

15 Kentlilik

Hayatınızın büyük bölümünü ölçek-yerleşim olarak nerede geçirdiğinizi söylemişsiniz?

- 1[] Köy/mezra 2[] Kasaba 3[] İlçe merkezi 4[] İl merkezi

16 Etnik Kimlik

Anne ve babanızın kökeni itibarıyla etnik kimliğiniz nedir?

- 1[] Türk 2[] Kürt 3[] Arap
- 4[] Türk/Kürt 5[] Türk/Arap 6[] Kürt/Arap
- 7[] Cevap vermek istemiyorum 8[] Başka (ise belirtiniz): ...

17 Dini Kimlik

Dini kimliğiniz nedir?

- 1[] Dini kimliğim şudur: 2[] Dini kimliğim yok 3[] Cevap vermek istemiyorum

21) Mahkemeye hangi sıfatla gittiniz/gitti?

21.1. Kendisi	2111[] Davacı	2112[] Davalı	2113[] Mağdur	2114[] Sanık	2115[] Tanık	2116[] Diğer: ...
21.2. Yakını (Kim:)	2121[] Davacı	2122[] Davalı	2123[] Mağdur	2124[] Sanık	2125[] Tanık	2126[] Diğer: ...

22) Gittiğinizi/gittiğini söylediğiniz son davanın konusu neydi?

(Anketör dikkat!! Görüştüğünüz kişi birden fazla dava için mahkemeye gitmişse gittiği

son davanın konusunu sorunuz)

22.1. Kendisi	2211[] Boşanma	2212[] Tahliye	2213[] Yaralama	2214[] Öldürme	2215[] Siyasi	2216[] Hırsızlık	2217[] Hakaret	2218[] Diğer: ...
22.2. Yakını (Kim:)	2221[] Boşanma	2222[] Tahliye	2223[] Yaralama	2224[] Öldürme	2225[] Siyasi	2226[] Hırsızlık	2227[] Hakaret	2228[] Diğer: ...

23))Davanın nasıl sonuçlandığını söyler misiniz?

23.1. Kendisi	2311[] Kazandım	2312[] Kaybettim	2313[] Eşit	2314[] Sürüyor
23.2. Yakını (Kim:)	2321[] Kazandı	2322[] Kaybetti	2323[] Eşit	2324[] Sürüyor

24))Bu dava görülmeden önce, adaletin dağıtımı konusundaki algınız neydi?

24.1. Kendisi	2411[] Çok olumsuz	2412[] Olumsuz	2413[] Kararsızım	2414[] Olumlu	2415[] Çok olumlu
24.2. Yakını (Kim:)	2421[] Çok olumsuz	2422[] Olumsuz	2423[] Kararsızım	2424[] Olumlu	2425[] Çok olumlu

25))Bu davanın sürecinde/sonunda, adaletin dağıtımı konusundaki algınız ne oldu?

25.1. Kendisi	2511[] Çok olumsuz	2512[] Olumsuz	2513[] Kararsızım	2514[] Olumlu	2515[] Çok olumlu
25.2. Yakını (Kim:)	2521[] Çok olumsuz	2522[] Olumsuz	2523[] Kararsızım	2524[] Olumlu	2525[] Çok olumlu

Anketör dikkat eğer denek 24. ve 25. Sorularda farklı

seçenekler işaretlemişse 26. Soruyu sorunuz! Değilse,

anketin B bölümüne geçiniz

26) Dava öncesinde ve sonrasında adaletin dağıtımıyla ilgili algıda değişiklik olduğunu söylediniz. Bu algı değişikliğinin nedenleri nelerdir?

26.1. Kendisi	2611[] En Önemli Neden:.....
	2612[] Öteki Neden:
	2613[] Öteki Neden:
26.2. Yakını	2621[] En Önemli Neden:.....
(Kim:)	2622[] Öteki Neden:.....
	2623[] Öteki Neden:.....

BÖLÜM B: Hukuk Bilgisi

27) “Kuvvetler Ayrılığı” ilkesinin anlamını biliyor musunuz, nedir?

- 1[] Hükümetin Meclis ve Mahkemeler karşısında kuvvetlenmesidir.
- 2[] Mahkemelerin Hükümet ve Meclisten üstün olmasıdır.
- 3[] Meclisin bütün kuvvetleri kendinde toplamasıdır.
- 4[] Demokratik rejimde Meclis, Hükümet ve Mahkemeler birbirinden ayrı kuvvetlerdir. Bunlar birbirlerine müdahale edemezler.
- 5[] Silahlı kuvvetlerin kendi içerisinde deniz, hava ve kara kuvvetleri olarak ayrılmasıdır.
- 6[] Ordunun siyaset üzerindeki vesayetinin zaman içerisinde kalkmasıdır.
- 7[] Başka:
- 8[] Kuvvetler ayrılığı ilkesini bilmiyorum/duymadım

28) Okuyacağım ifadelerden hangisi mahkemelerle ilgili düşüncenizi en iyi ifade eder?

- 1[] Adaletin sembolüdür.
- 2[] Adaleti sağlayan devlet kurumudur
- 3[] Devletin kendisidir.
- 4[] Diğer (Yazınız)

29))Okuyacaklarımdan hangisi sizce yargıyı en iyi temsil eder?

1[] Mahkemeler ve hakim, savcılar

2[] Adalet bakanı

3[] Polis ve jandarma

4[] Diğer

30) Okuyacağım ifadelerden hangisi hukukla ilgili düşüncenizi en iyi ifade eder?

1[] Düzeni sağlamak için gerektiğinde polis/jandarmanın gücünün dayandığı kurallar

2[] Adaleti sağlamak için konulan kurallar

3[] Güvenliği sağlamak için konulan kurallar

4[]) Özgürlüğü sağlamak için konulmuş kurallar

5[] Devletin koyduğu kurallardır

6[] Diğer (Yazınız)

31) Genel olarak gazetelerde ya da televizyonlarda mahkemeler ya da hukukla ilgili haberleri ne sıklıkta takip ettiğinizi söyler misiniz?

1[] Hiç takip etmem 2[] Takip etmem 3[] Belli olmaz

4[] Takip ederim 5[] Sık takip ederim

32) Şu anda devam eden ve medyada yer alan davalardan aklınıza gelenleri söyler misiniz?

1[] Davası

2[] Davası

3[] Davası

4[] Davası

5[] Davası

6[] Davası

33) Ulusal yargı ağı projesini (UYAP) daha önce duydunuz mu?

1[] Evet biliyorum
duymadım

2[] Duydum ama bilmiyorum

3[] Hayır

34) (Bir önceki soru [33] “Evet” ise

sorunuz) Ulusal yargı ağı projesinin ne olduğunu

söyler misiniz?

(Tanımlayınız)

35)Türkiye’de yargı paketleriyle yapılan yasa değişikliklerinden haberiniz var mı?

1[] Evet, biliyorum 2[] Duydum ama değişikliklerle ilgili bilgim yok

3[] Hayır, bilmiyorum

**36) (Bir önceki soru [35] “Evet biliyorum” veya “Duydum” ise sorunuz)
Yasa değişikliklerini hangi iletişim kanallarından duyduğunuzu söyler misiniz?**

1[] Gazetelerden 2[] Televizyondan 3[] İnternette

4[] Arkadaşlarımdan /çevremden 5[] Resmi kurumlara gittiğimde

6[] Diğer (Yazınız)

**37) 22 Aralık 2000 yılında çıkarılan ve kamuoyunda “Rahşan affı” olarak bilinen
şartlı salıverme yasası hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğunuzu söyler misiniz?**

1[] Hiç bilmiyorum 2[] Kısmi bilgi sahibiyim 3[] Tam bilgi sahibiyim

BÖLÜM C HUKUK ALGISI

38) Okuyacağım ifadelerden hangisi adaletle ilgili düşüncenizi en iyi ifade eder?

(En önemli gördüğünüz tek seçeneği işaretleyiniz)

- 1[] Eşitlik 2[] Özgürlük 4[] Düzen 5[] Hakkın teslimi
- 6[] Diğer (Yazınız)

39) Okuyacağım ifadelerden hangisi adaletin yerine gelmesinin yaşamınıza yapacağı etkiyi en iyi ifade eder?

(Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- 1[] Daha mutlu olurum.
- 2[] Daha güvende hissederim.
- 3[] Daha özgür olurum.
- 4[] Daha iyi hissederim. 5[] Daha huzurlu olurum. 6[] Hepsi
- 7[] Hiçbiri
- 8[] Başka (ise yazınız)

40) (Şimdiki soruyu, Soru 33'e "Evet" cevabı verenlere sorunuz!)

Ulusal yargı ağı projesiyle ilgili şimdi okuyacağım ifadelere katılıp katılmadığınızı söyler misiniz? (Sadece soru 33'e evet cevabı verenlere sorunuz)

40.1. Mahkeme işlemlerinin bilgisayar ortamında yapılmasını sağlar	4011[] Katılmıyorum	4012[] Kararsızım	4013[] Katılıyorum
40.2. Mahkeme işlemlerinin hızlı olarak yapılmasını sağlar.	4021[] Katılmıyorum	4022[] Kararsızım	4023[] Katılıyorum
40.3. Adliyede yapılan işlemlerin şeffaf /görünür olmasını sağlar.	4031[] Katılmıyorum	4032[] Kararsızım	4033[] Katılıyorum
40.4. Kırtasiyeciliği azaltır.	4041[] Katılmıyorum	4042[] Kararsızım	4043[] Katılıyorum
40.5. Yargılamanın maliyetini azaltır.	4051[] Katılmıyorum	4052[] Kararsızım	4053[] Katılıyorum
40.6. Yapılan işlemlerle ilgili bilgi ve belge alınmasını kolaylaştırır.	4061[] Katılmıyorum	4062[] Kararsızım	4063[] Katılıyorum
40.7. Hakkımda yapılan işlerin doğruluğuna güvenimi artırır.	4071[] Katılmıyorum	4072[] Kararsızım	4073[] Katılıyorum

41) Şimdi size "af ya da şartlı salıverme yasalarıyla" ilgili bir takım önermeler okuyacağım. Bunlara katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?

41.1. Af yasalarının çıkarılmasına tamamen karşıyım	4111[] Katılmıyorum	4112[] Kararsızım	4113[] Katılıyorum
41.2. Belli suçlar için devlet af yasaları çıkarabilir	4121[] Katılmıyorum	4122[] Kararsızım	4123[] Katılıyorum
41.3. Devletin suçtan zarar görene sormadan suçluyu affetme hakkı olmamalıdır	4131[] Katılmıyorum	4132[] Kararsızım	4133[] Katılıyorum
41.4. Af kanunlarıyla hapisanelerde mahkûmların kalacak yer sıkıntısı giderilmiştir	4141[] Katılmıyorum	4142[] Kararsızım	4143[] Katılıyorum
41.5. Af kanunu anneleri ile birlikte hapiste kalmak zorunda olan çocukların eğitimi için iyi olmuştur	4151[] Katılmıyorum	4152[] Kararsızım	4153[] Katılıyorum
41.6. Af Kanunu ile hapisten çıkanların çoğu yeniden suç işlemişlerdir	4161[] Katılmıyorum	4162[] Kararsızım	4163[] Katılıyorum
41.7. Aftan sonra suç işleme sayısında artma olmuştur çünkü cezaların caydırıcılığı kalmamıştır	4171[] Katılmıyorum	4172[] Kararsızım	4173[] Katılıyorum
41.8. Suç işleyenlerin affedilmesi hukuku ve yargıya güvenimi zedelemiştir	4181[] Katılmıyorum	4182[] Kararsızım	4183[] Katılıyorum
41.9. Ceza süresi az olan hükümlülerin cezalarının hapisane dışında infazı daha adildir	4191[] Katılmıyorum	4192[] Kararsızım	4193[] Katılıyorum

41.10. Suç işleyenlere de bir şans verilmesi gerekir	41101[] Katılmıyorum	41102[] Kararsızım	41103[] Katılıyorum
41.11. Yaşı küçük çocukların hapisanede kalmaları onlar açısından suça teşvik edici olmaktadır	41111[] Katılmıyorum	41112[] Kararsızım	41113[] Katılıyorum

42) Şimdi size “yargı” ile ilgili bir takım önermeler okuyacağım.

Bunlara katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?

42.1. Türkiye’de davalar gereğinden uzun sürmektedir	4211[] Katılmıyorum	4212[] Kararsızım	4213[] Katılıyorum
42.2. Mahkemeler vatandaşın zor durumda başvurduğu devlet kapısıdır	4221[] Katılmıyorum	4222[] Kararsızım	4223[] Katılıyorum
42.3. Dava açmak masraflı bir iştir	4231[] Katılmıyorum	4232[] Kararsızım	4233[] Katılıyorum
42.4. Ceza davalarında istendiği takdirde herkese parasız avukat yardımı sağlanmaktadır	4241[] Katılmıyorum	4242[] Kararsızım	4243[] Katılıyorum
42.5. Davayı kazanmak için mutlaka avukat tutmak gerekir	4251[] Katılmıyorum	4252[] Kararsızım	4253[] Katılıyorum
42.6. Hakim ile arası iyi olan avukat davayı kazanır	4261[] Katılmıyorum	4262[] Kararsızım	4263[] Katılıyorum
42.7. Verilen cezalar işlenen suçları caydırmaya yönelik olmalıdır	4271[] Katılmıyorum	4272[] Kararsızım	4273[] Katılıyorum
42.8. Verilen cezalar suçtan zarar görenleri tatmin etmelidir	4281[] Katılmıyorum	4282[] Kararsızım	4283[] Katılıyorum
42.9. Suçluların hakları mağdurların haklarından daha iyi korunmaktadır	4291[] Katılmıyorum	4292[] Kararsızım	4293[] Katılıyorum
42.10. Medya/basın mevcut davaları yönlendirmektedir	42101[] Katılmıyorum	42102[] Kararsızım	42103[] Katılıyorum
42.11. Zenginler davaları lehlerine çevirirler	42111[] Katılmıyorum	42112[] Kararsızım	42113[] Katılıyorum
42.12. İktidar yandaşları davaları lehlerine çevirirler	42121[] Katılmıyorum	42122[] Kararsızım	42123[] Katılıyorum
42.13. Belli kültür ve inanç grupları (cemaat, aşiret) davaları lehlerine çevirirler	42131[] Katılmıyorum	42132[] Kararsızım	42133[] Katılıyorum
42.14. Küresel güç odakları davaları lehlerine çevirirler	42141[] Katılmıyorum	42142[] Kararsızım	42143[] Katılıyorum
42.15. Hâkimler kararlarında siyasi görüşlerine göre karar vermektedirler	42151[] Katılmıyorum	42152[] Kararsızım	42153[] Katılıyorum
42.16. Hakimler dava dosyalarını yeterince incelemeyen karar vermektedir	42161[] Katılmıyorum	42162[] Kararsızım	42163[] Katılıyorum

42.17. Hâkim kararı verirken itiraz edilecek merci davanın taraflarına söylemiyor	42171[] Katılmıyorum	42172[] Kararsızım	42173[] Katılıyorum
42.18. Mahkemece verilen kararlarda yazılı hukuki terimler anlaşılmazdır	42181[] Katılmıyorum	42182[] Kararsızım	42183[] Katılıyorum
42.19. Davaların uzun sürmesinin sebebi mahkemelerdeki iş yoğunluğudur	42191[] Katılmıyorum	42192[] Kararsızım	42193[] Katılıyorum
42.20. Davaların uzun sürmesinin sebebi adliye çalışanlarının sayısının yetersizliğidir	42201[] Katılmıyorum	42202[] Kararsızım	42203[] Katılıyorum
42.21. Davaların uzun sürmesinin sebebi hakimlerin bilgi ve tecrübe eksikliğidir	42211[] Katılmıyorum	42212[] Kararsızım	42213[] Katılıyorum
42.22. Mahkemelerde iş yükü arttıkça hakimlerin doğru karar vermeleri zorlaşır	42221[] Katılmıyorum	42222[] Kararsızım	42223[] Katılıyorum
42.23. Bilgili ve tecrübeli hakimler daha tarafsız karar verirler	42231[] Katılmıyorum	42232[] Kararsızım	42233[] Katılıyorum

43) Şimdi size “kanun metinlerinin yazım dili” ile ilgili bir takım önermeler okuyacağım. Bunlara katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?

43.1. Okuduğum kanun metinlerinin çoğunu anlamıyorum	4311[] Katılmıyorum	4312[] Kararsızım	4313[] Katılıyorum
43.2. Kanunların herkesin anlayacağı bir dille yazılması gerekir	4321[] Katılmıyorum	4322[] Kararsızım	4323[] Katılıyorum
43.3. Okuduğum kanunları anlarsam mahkemelere daha fazla güvenirim	4331[] Katılmıyorum	4332[] Kararsızım	4333[] Katılıyorum
43.4. Mahkeme kararlarını avukatlar dışındakiler çoğunlukla anlamazlar	4341[] Katılmıyorum	4342[] Kararsızım	4343[] Katılıyorum

**44) Şimdi size “mahkeme kararları” ile ilgili bir takım önermeler okuyacağım.
Bunlara katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?**

44.1. Adalete güven azaldıkça insanlar daha çok Avrupa insan hakları mahkemesine gitmektedir	4411[] Katılmıyorum	4412[] Kararsızım	4413[] Katılıyorum
44.2. Dava sonunda davayı kazansam bile temyize gidebilirim	4421[] Katılmıyorum	4422[] Kararsızım	4423[] Katılıyorum
44.3. Mahkemelerde haksızlığa uğrarsam Avrupa insan hakları mahkemesine gidebilirim	4431[] Katılmıyorum	4432[] Kararsızım	4433[] Katılıyorum
44.4. Mahkeme uzun sürerse hakkımı mahkeme dışında yollarla arayabilirim	4441[] Katılmıyorum	4442[] Kararsızım	4443[] Katılıyorum
44.5. Mahkemeye gitmeden önce hakkımı başka yollarla ararım	4451[] Katılmıyorum	4452[] Kararsızım	4453[] Katılıyorum
44.6. Mahkemelerden hakkımı alamazsam başka yollar denerim	4461[] Katılmıyorum	4462[] Kararsızım	4463[] Katılıyorum

**45) Şimdi size “adalet duygusu” ile ilgili bir takım önermeler okuyacağım.
Bunlara katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?**

45.1. Adaletin sağlandığını düşünmek beni mutlu eder	4511[] Katılmıyorum	4512[] Kararsızım	4513[] Katılıyorum
45.2. Hakkımı arayamazsam psikolojim bozulur	4521[] Katılmıyorum	4522[] Kararsızım	4523[] Katılıyorum
45.3. Hakkımı arayabilmek /alabilmek benim için sağlığım kadar önemlidir	4531[] Katılmıyorum	4532[] Kararsızım	4533[] Katılıyorum
45.4. Adaletin sağlandığını görmek, benimle ilgili olmasa bile beni mutlu eder	4541[] Katılmıyorum	4542[] Kararsızım	4543[] Katılıyorum
45.5. Adaletin sağlanması hayata umutla bakmamı sağlar	4551[] Katılmıyorum	4552[] Kararsızım	4553[] Katılıyorum
45.6. Adaletin sağlanması geleceğe ilişkin kaygılarımı azaltır	4561[] Katılmıyorum	4562[] Kararsızım	4563[] Katılıyorum
45.7. Adaletin sağlanması para kazanmak, ev sahibi olmak, sağlıklı olmak kadar önemlidir	4571[] Katılmıyorum	4572[] Kararsızım	4573[] Katılıyorum
45.8. Adalet sağlanırsa toplumda kendimi daha güvende hissederim	4581[] Katılmıyorum	4582[] Kararsızım	4583[] Katılıyorum
45.9. Adalet mülkün temelidir	4591[] Katılmıyorum	4592[] Kararsızım	4593[] Katılıyorum

46) “Türkiye’nin şu anki hukuk sisteminin yeterli ve ihtiyaçlara cevap verecek düzeyde olduğu” yönündeki değerlendirmeye katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?

- 1[] Hiç katılmam 2[] Katılmam 3[] Kararsızım
4[] Katılıyorum 5[] Tamamen katılıyorum

47) Mersin’in yargısal mekân, olanak ve hizmet sunumu hakkında görüşünüz nedir”

- 1[] Çok yetersiz 2[] Yetersiz 3[] Kararsızım
4[] Yeterli 5[] Çok Yeterli

48) Yargısal mekân ve hizmet standartları sağlanırsa, bu durum yaşam kalitenizin düzeyini artırır mı?”

- 1[] Hiç etkisi olmaz 2[] Etkisi olmaz 3[] Kararsızım
4[] Etkili olur 5[] Çok etkili olur

49) “Yargının belirli toplum kesimleri adına siyasallaştığı” yönündeki değerlendirmeye katılıp/katılmadığınızı söyler misiniz?

- 1[] Hiç katılmam 2[] Katılmam 3[] Kararsızım
4[] Katılıyorum 5[] Tamamen katılıyorum

50) (Günümüzde) Hukuksal olanak ve hizmet standartlarının yüksek olduğu, mahkemelerinde çoğunlukla hızlı-isabetli-adil kararların verildiği, dolayısıyla hukuk sisteminin bireylerin yaşam kalitesine olumlu katkı yaptığı ülkeler var mı, bildiklerinizi sıralayınız? (Bilmiyorsanız boş bırakınız!)

1[]

2[]

3[]